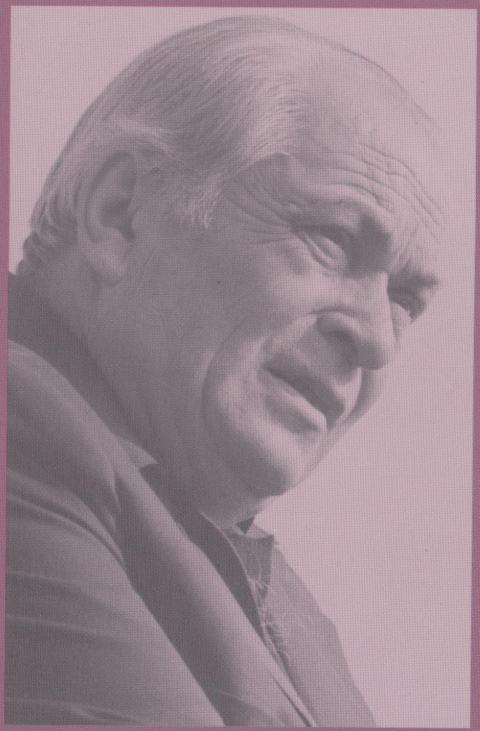
Kerim Korcan

Tatar Ramazan

Bütün Eserleri
Öykü

Babil®

Babil® Yayınları: 81
Öykü: 4

Tatar Ramazan
Kerim Korcan

Yayın Koordinatörü
İsmet Gülseçkin

Yayına Hazırlayan
Mehmet Altun

Kapak Tasarımı
Özlem Halıcı

Birinci Basım: Şubat 2005

© Kerim Korcan
© Babil Yayınları

Teknik Hazırlık
Gülsen Şeker

Baskı ve Cilt
Kitap Matbaası

ISBN: 975-6207-25-6

Babil®
Muvakkithane Cad. No: 9, Kadıköy-İstanbul Tel: 0216 414 12 53-414 73 64

*Babil® Yayınları Seyhan Müzik Prodüksiyon San. Tic. Ltd. Şti.
Tescilli markasıdır.*

TATAR RAMAZAN

Kerim KORCAN

İÇİNDEKİLER

TATAR RAMAZAN 7
SÜREYYA 96
MELKON 101
ÇOBAN 113
ELMAS 119
KÖSE 142
TEMİZLİK 150
HEPİMİZ TÜRKÜZ 160
ŞÜKÜRLER OLSUN 207

Kağnı tekeri gibi
Gıcır gıcır gıcırdayarak
Ağır ağır döner orda zaman.
Kadehler kırılsın
Meyler dükülsün şarkılar susuversin
Kum değil insandır bu kalburda çalkalanan
Zehirdir aşı kandır gözyaşı
Bir anası ağlar ağlarsa
Vallah unutur özkardaşı
Demirle taşduvarla insan savaşı
İçerler kendi kanlarını kalay görmeyen kapta
Mahkumlar perişan mahkumlar bu zincirli girdapta

TATAR RAMAZAN

Yediler çeşmesinden hemen sola dönülünce Arnavut kaldırımı döşeli, iki yanı akasya ağaçlı genişçe bir caddeye çıkılır. Sağ tarafta yenice bozulmuş bir mezarlık, solda bahçelik bostanlık. Daha on beş dakika yürümeden şehrin dış mahallerine varılır.

Burada, yolun hemen solunda, sıvaları yer yer dökülmüş eski kocaman bir yapı var. Karanlık pencereleri demirli. Yüksek duvarlar üstünde jandarma kulübesi, işte mahpusane burası.

Abdurrahman Çavuş tek başına, kimseden perva etmeden bu mahpushanede sekiz senedir hüküm sürüyordu. Ömür değil de hüküm. Zira atmaca gibi çarpar karşısındakini, sığırına yol gösterir gibi bağırır.

Üle! Der " ben şu gördüğün dayılara, Ahmede Mehmede benzemem. Vurdum muydu kan çanağına döndürürüm adamın gözünü! Vallah kararır kırk yıl dünyası!"

Laf değil, dediğinden katiyen geri kalmaz, bir şeyi aklına koydu mu onu mutlak yapardı. Her sabah mahpusanenin genişçe taşlık bahçesinde görünür, iri yapısıyla hemen ilk bakışta seçilirdi. İçi kuzu derisi gocuğunu sırtından hiç eksik etmez, ne yana yöneleceği belli olunca mahkûmlar hemen kendisine yol açarlar, ağır ağa adımlarıyla volta vuracağı yeri ona bırakırlardı.

O gelince bahçeyi bir sessizliktir kaplar, mahkûmlar Çavuş'a bakar bakmaz durumu kestirirlerdi. Eğer mısır püskülü bıyıklar ağırdan ağırdan buruluyorsa demek ki ağa efkârlı, kimse yanına

sokulmaz. Yok eğer ablak yüzü kabak çiçeği gibi açılırsa ağa güldü, Rabbimize şükürler olsun demek ki konuşacak. Yanına en fakirinden üç beş mahkûm çağırır:

"Üle gelin keratalar! Ne o sümsük kediler gibi dolaşmak öyle? Öldünüz mü şeytana ruhu teslim etmeden? Kanınız mı dondu yoksa?"

Herkes memnundur zira ağa keramet buyurdu. Kimin yüzüne baksa hemen koşar, ağaya yanaşır. Çavuş gene bildiği adımlarla uzun uzun gider gelir. Zavallı Mehmet'in de ayağında yarım pabuç, iriden bir kısrağı izleyen tay gibi ağanın ardında seğirtirdi. Bakalım bugün söze nereden başlayacak? Hareketleri ağır, sesi babayani ve içtendir:

"Üle Memet, sen hiç konuşuvermez oldun bize be yeğenim. Güzel habarlardan demez oldun"

"bizim neden habarımız olur ki Aptıraman Çavuş?"

"Olur olur. İpimiz eskidi. Kurt çoban köpeklerine döne yazdık. Soluğumuz kesilir ikide bir. Gözümüzün şavkı gitti".

"Doktura çık be ağam",

"Dokturluk bir iş değil ki bu. Öyle olsa bir kutu hap alır savarız işi. Gönülden yorgun düşmüşüz Memet. Bu hükümet bir af, bir selbeslik vermeyecek mi ki bize?"

Af iyi bir şey. Hızır Aleyhisselam haberi. Ama nerede bulmalı bu doyulmaz cennet yemişini? Mehmet'in yüzü yalancıktan ışıyıverir:

"Valla bilmem ki ağa" der. "Hökümet işi bilinmez ki. Bu af dediğimiz böyük adamların bileceği bir iş. Bizim nerden habarımız olsun? Senin bizden fazla duymaların vardır. Mitteyim bey ve başka koca adamlarla hep sen görüşürsün."

İşte ağa tatlı bir başlangıç yaptı. Sözü artık rahat rahat istediği tarafa götürebilir. Tutar Mehmet'e aile sırlarını sorar. Dışardayken karının yanına haftada kaç kere varırmış. Deli kısraklar gibi iştahlı mıymış karısı. Yoksa kart koyunlar gibi duruverir miymiş öyle.

Ağa sordukça Mehmet kızarır bozarır. İçinden mantıklı bir se-

bep bulmaya çalışır bu dipsiz doruksuz sözlere. Biz şeriat altındayız hiç sorulur mu böyle şeyler? Aptıraman Çavuş cesur, akıllı adam. Hem sonra paralı adam. Dinden diyanetten bilmesi gerek. Ayıp denen bişeyleri anlaması gerek. Erkeğin ağzına ortalık yerde karı lafı yakışır mı be canım? Neden durmadan konuşur ki böyle şeyleri? Mehmet sıkıldıkça ağa da inadına sıkıştırır:

"Amma da naz ettin be Memet de gayrik söyleyiverir. Yeni yetme kızlar gibi al al oldu yüzün. Sen de erkek olaraktan meydana çıkmışın şu adam kıtlığında."

Adam kızarır bozarır. Ümitsiz iki yanına bakarak kaçacak bir yer arar. Ağa çatır çatır güler. Mehmet kaçamak gösterdikçe o da zevklenir, eğlenirdi.

Güneş mahpusane bahçesine de doğmaya başlarken Çavuş adım adım dış demir parmaklık kapıya yanaşır. Gardiyan tabi-i çoluk çocuk sahibi hiç direnmez kapıyı açıverir. Hele ki açmasın. Çavuş, Karacahöyük'den Mehmet, Muttalip'den Ahmet değil ki varıp gelip de "hadi len!" desin. Sonra soluğu sokakta alır vallah. Dönüp de pabucuna bile sahip çıkamaz. Geçmiş günlerde gardiyanın biri direnmiş, Çavuş'a kapıyı açmamış. Ve de demiş ki:

"Bura komşu kapısı değil ey Aptıraman Çavuş! Her gelenin keyfi için kilide anahtar sokmam ben. Gönül koyma bu işe. Kızma darılma benim de amirim var."

Kapı açılmayınca Çavuş da pek zorlamamış gardiyanı. Asılıp ille de çıkarım!" deyip üstüne sürmemiş. Yalnız:

"Bunu unutma dayı" demiş. "Yaşlısın seni döğmem. Bana Aptıraman Çavuş demişler. Öldürdüğüm kurdun postu para etmeli. Zebun hayvana bıçak vurmam. Lakin sende kendine uygun bir iş ara. Kebapçı çırağı mı olur, köfteci çırağı mı olur? Münasip bir yer bul işte. Benden habar bu kadar. Her şeyi açık konuşmalı. Bakıyom da sen bu mapusanede yapamıyacak gibisin."

Sonra ne olmuşsa olmuş, Çavuş"a kapıyı açmayan gardiyan aradan bir hafta geçmeden mahpusanede görünmez olmuş. Çavuş okka gibi bir adam. Terazinin hangi kefesine bassa orası ağır

gelir. Sırrına erebilene aşk olsun. Onun istemediği adamı topuktan kesivermesi hala gardiyanların kulağında küpedir:

"Efendim bu adamda para var. Sonra ağzı da pis. Kötü kötü söğmeye başlar hemen. Ana demez, avrat demez, kitap demez kötü kötü küfürler eder. Böyleyken nedense hükümet adamlarının yanında Çavuş'un hasiyeti çok. Elbette bir bildiği vardır, neden Mitteyim bey mapusaneye her gelişinde yalnız Aptıraman Çavuş'un elini sıkıyor?"

Hakikaten müddeiumumî kaç kere dış kapıya kadar gelmiş, orada yalnız Abdurrahman Çavuş'un elini sıkmış. Görüşmüş, mapusanenin durumunu sormuş. İçeriye bir adım bile atmadan dönüp gitmişti. Bu gibi ziyaretlerde Çavuş'un koltuklarına karpuzlar sığmaz, kocaman ellerini göbeğinde bağlar, yılışık bir sesle "Sayenizde bütün uşaklar rahattır bey" derdi.

Aziziye yaya olarak buraya 18 saat uzaklıkta. Oradan kağnılarının üstünde oyuncak çitleri buğday dolu köylüler gelirdi. Tozdan öküzlerinin gerdanı bembeyaz. Tozlu kafalarda bulanık gözler hüzünlü. Hayvanlar yorgun. Salyalı harap başları insanın içine acı vererek sallanırdı.

Arabaların yanında elinde üvendiresi, çoğu iki heceli isimlerle çağrılan, güneş kokan Anadolu anası. Başında allı yeşilli bir şal sarılıdır. Ve boz şalvarını önden örten önlüğü renkli kat kattır.

Kağnılar şehre sıra sıra fıkaraların cenaze alayı gibi girer de bizim toprak anamıza durup bir bakan bile olmaz. Oysa onun adı satır satır kitaplara geçmiş, Kurtuluş Harbine bu kağnı ile cephane taşımıştır. Onun büyük şehirlerde heykelleri bile vardır. Ampulleri yıldır yıldır yanan kocaman salonlarda onun için onun anlamadığı bir dille nutuklar söylenmiş, renk renk ipekliler giymiş güpgüzel hanımlar, kravatlı ciddi beyler bu nutukları dikkatle dinlemiş, arada gayreti milliye ile ağlayanlar bile olmuştu.

Fakat bu kağnı yanında giden anamızın bunlardan hiç mi hiç haberi yok. O yağış olup da bulutlar dağılınca toprak ellerini gökyüzüne kaldırır, çatlak dudakları titreyerek bu gök kubbenin

en içten dualarını yapar. Kıtlık oldu mu kara toprağa kapanır bu sefer de sessiz sesiz ağlar. Toprak anamızı çaresiz koyanlar hiçbir şeyden değil onun ahından korksun.

Abdurrahman Çavuş mahpusanenin önünde sandalyesine kurulup, sanki her geçen "Çavuş beni görsün!" diyormuş gibi gelenin yüzüne, gidenin arkasına çekinmeden bakardı. Hele biri dikkatlice başını ona çevirmesin bu sefer iyice kabarır, böylece bir kere daha ne kadar heybetli olduğunu anlardı.

O gün Çavuş'un hiç de dikkat etmediği iki kadın geçti maphusanenin önünden. Kara peştamallara bürünmüşler, çarıklarıyla yere sessizce basıyorlardı. Bir baştan bir başa geçerken Çavuş'a dikkatlice baktılar. Geçince peştamal dişlerden kurtuldu;

"Gördün mü Ayşe!" dedi, biri ötekine. "Şu hapisin önünde oturan deyyusu?"

Ayşe'nin esmere çalan yüzünde gözler dalıverdi. Hatırlamaya çalışıyordu. Olmadı, bulunamadı. Öteki devam etti:

"Hani" dedi, "şu Seviş köylü Aptıraman Çavuş. Adamın karısını elinden almak, için yanaşmasını öldürdüydü."

Ayşe bu sefer hatırladı:

"He" dedi. "Herifin yuvasına baykuşlar tünettiydi. Nemanda (ne kadar da) şişmiş. Hökümet ekmeği yaradı besbelli bayırın deyyusuna, koٍ yatsın! Buralardan çıkamaz, teneşirlere gelir inşallah,"

Ne derlerse desinler, büyüklük değil ama Abdurraman Çavuş köy karılarına hiç bakmaz. Ha bir köy karısı geçmiş ha bir yaprak uçmuş, hiç umurunda değildir. Ama şehir karılarına gelince işler değişir. Gözler parlar Çavuş'da ve ağzından yağlar ballar akar.

"Karı kısmı" der Abdurrahman Çavuş "Adamın bağrına basar gibi basmalı yere! Hele şu şeher karılarına bir bakın. Başı bir yana sallanır kıçı bir yana. Bunların yapısı bir başka canım. İçlerinden biri bana bir kere kıymatlım dese kırk yıl dizinin dibinden ayrılmam şart olsun!"

Abdurrahman Çavuş sık sık saatına bakar. Yok hakikaten dışarı çıkınca iyi vakit geçiyor. Çavuş mahpus olduğunu bile unutuyor zaman zaman. Böylece tatlı bir cümbüş içinde geçiriyordu günlerini. Ne var ki saatin saati tutmadığı, bir günün öbür güne uymadığı da bir gerçekti.

Şu herif de kıyamet habercisi mi ne? Akşam olurken mahpusane kâtibi Emin Efendi Çavuş'un yanına bir sandalye attı. Selam verip hal hatır sormadan telaşlı telaşlı;

"Kötü bir haber var Çavuş! Dedi. "Sana bunu hemen ulaştırmasam da olabilirdi ya. Sonra belki geç kalmış oluruz. Tedbirde kusur edilir, sen de bize kızarsın."

Çavuş'un birden içi karıştı ya pek renk vermedi. Zaten onun hayattaki başarısının sırrı da buydu, renk vermemesiydi. Hiç istifini bozmadan yanına oturan bu küçük efendiye başını ağır ağır çevirdi:

"Ne o Emin Efendi" dedi. "Pireyi deve mi yaptın gene yoksa? Dünya yıkılsa bile gasavet çekme be! Her şey olacağına varır."

Çavuş duyacağı havadisi hiç umursamadığını belirtmek istemişti. Bir taraftan da meraktaydı ama. Ne var ki ağa kısmı kıyamet kopsa telaş etmeyecek. Ağalığın değişmez kaidesi bu. Yoksa ne farkı kalır onun sıradan adamlardan? Katip Emin Efendi yutkundu, hiç önem verilmemişti haberine. Gene de aldırmadı. Öksürüp gırtlağını temizleyerek;

"Bir sürgün geliyor Çavuş" dedi. "Üç mahpusaneyi kasmış kavurmuş. Evrakını bugün aldık. Müdürlere kan kusturmuş. Bakalım müdürümüzün hali ne olacak? Bulmuştu bir sürü koyun gibi adamı, gene de halinden şikâyetçiydi."

Emin efendi kısa bir hülasa geçti Abdurrahman Çavuş'a. Ama esas niyetini sakladı. Kendi müdürünü tehlikeymiş gibi gösterdi. Aslında ise Çavuş'un kulağını çekmek istiyordu. Havadisin sonu gelince gene bir renk değişmesi olmadı Çavuş'ta. Yeleğinin ucundan dizlerine kadar pantolonunu elinin tersiyle süpürdü. Bir süre düşündü. Kâtip açılıp giderken:

"Sen de hep kuşu kurt okursun, küçücük eniğin de çoban köpeği. Cıgara ateşinden böyük yangınlar çıkmaz Emin efendi. Neyse o senin ödünü koparan sürgün gelsin bakalım. Bizim de bir postumuz var şurda köşede. Münasipse boynumuzu eğer oturuz. Yok eğer münasip değilse bir bıçak çalar boynumuza o gelecek olan, ölür gideriz. Sağ ol, sen gasavet çekme Emin efendi!" dedi.

Abdurrahman Çavuş o akşam koğuşta bacaktan, buttan çok az söz etti. Çavuş'un dışardan içeriye daima bol havadisleri olurdu. Bu sebepten susuşu dikkati çekti. Koğuş arkadaşlarından biri biraz daha iğneleyerek sordu.

"Çavuş bugün hiç konuşuvermedin. Bişeyler göremedin mi yoksa?" Çavuş oralı değil. Sorulanı duymazdan geliyor. Sigaralar yanıp sönüyor. Yüzü duman içinde kalıyordu. Saat 12'ye varıp tekmil koğuş uykuya çekilince yatak arkadaşı Akseli Ali ağaya derdini açıldı. Akseli, Çavuş'un hem sağ kolu hem de başvekiliydi.

Mahpusanenin kumarı onlarda. Kahve ocağı onlarda. Gelip gidenden, girip çıkandan alınan haraç buna dahil değil. Hani yedi sekiz yıldır Allah sayasında iyi bir ömür geçirdiler şu mahpusanede. Akseli, Çavuş'un lafına laf katmazdı. Her şeyde söz kesen Çavuş'tu. Kumanda bir elde olduğundan mıdır nedir pek hırlaşmıyorlardı.

Kaç mahkum canına yetip de parmağıyla duvarı çizerek "aha şuraya yazıyom. Bir gün gelecek zemheride kurtların yaptığı gibi bu Akseli'yle Aptıraman Çavuş biribirlerini paralayacak" demişlerdi. "Lakin ne hekmetse bozuşmuyordu keranacılar!"

Akseli mahpusane kâtibi Emin efendinin verdiği haberi Çavuş'tan duyunca meselenin ne demeye geldiğini pek güzel anladı. Yalnız nedense haberi enine boyuna çekmedi. Sadece:

"Gelsin!" dedi.

Çavuş'un şimdiden içini karıştıran bir haberi Akseli'nin kulak arkası eder gibi olması hiç de hoşuna gitmedi. Çavuş bu işe parmak basılması fikrindeydi. Paniğe kapıldığını sezdirmek de pek

işine gelmiyordu. Onun için kimse farkına varmasın diye fısıltıyla sürdürdü konuşmasını:

"Canım anlatmak istediğim o değil Ali ağa" dedi. "Sen anlamadın ki benim dediğimi, o gelen üç mapusaneyi kasıp kavurmuşsa biz de sekiz senedir pala sürüyoruz burada. Lakin demem o değil. Bayırın kimin kasığından düştüğü belirsiz bir ip süryeni gelir, durup dururken adamın başını belaya sokar."

Çavuş çok bilmiş bir devlet adamı gibi on sene sonra karşılaşacağı durumu bugünden düşünürdü. Yolları nerede çatallaşabilirdi? Bunu şimdiden Akseli'nin kafasına sokmak istiyordu. Kim bilir kaçıncı sigarasını tazelerken paketi gene Akseli'ye uzattı. İkisi de içiyor dumana boğuyorlar ortalığı ve sisli perdeden kendileri için geleceğin en uygun yolunu bulmaya çalışıyorlardı:

"Bak" dedi Çavuş Akseli'ye. "Kirmastılı Dayıyı görüyosun. Biz onu bunu soyuyoruz işin doğrusu bu. O ne yapıyor? Fıkaraya destek olunuyor. Kendi kendimize de yalan söyleyecek değiliz ya. Bunu kul biliyor. Bir de kim biliyor? Hazreti Allah. Ama o gökyüzünde. Kullar da bilir dedik ya kulları kayda alan kim? Üç beş çıblaktır şu etrafımızda adam deye dolanan. Hangısını istersen tut imüğünden tavşan gibi çal yere"

Akseli:

"Tabii canım bize burada evel Allah'ın izniylen kim karşı gelebilirmiş? Bi kere höyt desek hepsini sürer çıkardırız. İş oraya kalmasın yoksa."

"Ama Kirmastılı bunlardan değil. O ağır ve de okka gibi adam. Dedim ya demin biz onu bunu soyarız, o fıkaraya destek olur."

Durdu, düşündü bir süre Çavuş. Sonra yutkunarak sürdürdü konuşmasını:

"Ya" dedi. "Kirmastılı bu yeni gelene el tutarsa o zaman naparız biz? İş biraz çetin olur Boş vermeye de gelmez pek. El mi yaman bey mi yaman demişler."

Çavuş ikinci paketi açtı. Vakit epeyce ilerlemiş. Akseli uykuya daldı dalacak, Çavuş kızmasın diye gözlerini zorla açık tutu-

yordu. Çavuş yastıkta dirseğini oynattı. İyice yorulmuştu. Belki de yorganı çekecekti başına, Akseli :

"Yat be Çavuş" dedi. "Fazla da canını sıkma. Sabah ola hayır ola. Biz düzeni tekere uydurmuşuz. Teker dönüp gider. Kimse bizim tekerin önüne taş koyamaz!"

Yok yok Çavuş'un ikicik sözü daha var, onlar mutlak söylenmeli. Konuşulmalı. Öyle ya her şeyi açıkça ortaya koymak gerek. Akseli Ali ağayla yıllardır arkadaşlık ettiler. Acı günleri oldu. Tatlı günleri oldu. Yerine göre didiştiler yerine göre de seviştiler. Zaman oldu para bağladı onları birbirine. Bazen de ona buna yenik düşmek korkusundan kopuşamadılar.

Post bir kere bölünürse ikisinin elinde de bir şey kalmayabilirdi. Ve öyle bir hengâmede şimdi tavşan diye küçümsedikleri bu insancıkların birer aslan parçası olup dikilirlerdi karşılarına Aralarında belirecek bir kopuşmanın kötü sonuçlar doğurabileceğini her ikisi de biliyorlardı. Baldırı çıplağa yem olmak niyetinde değillerdi.

Çavuş'un esas parmak basmak istediği nokta başka. Bu kadar uzun konuşmasının sebebi de bu. Şimdiye kadar Akseli ile aralarında bunca takışma oldu. Para bölüşürken, söz keserken acı, atak konuşmalar geçti aralarında. Acaba bu kısa süren kırgınlıklar Akseli Ali ağanın kalbinde bir kin kalmış mola? İşte Çavuş'un aradığı buydu. Çavuş sesindeki olanca tesir gücünü toplayarak:"

"Canım Ali ağa" dedi. "Ben de postu bırakır kaçarız demek istemedim. Mesele o değil. Mesele şu, bayırın hangı orospusunun kasığından çıktığı belirsiz bir ip sürüyeni gelir, adamın başını belaya sokar. Benim dediğim bu. Hoş ben bir başıma da kalsam, beni tutanların hepiciği karşıya geçse Allah sayasında ölmeden kimseye post kaptırmam ya!"

Akseli son cümleyi duyunca birden nodul yemiş gibi doğruldu. Yorganı göğsünü kapatıyordu, sırtı çeyiz sandığının kapağı gibi kocaman, uykulu sesi yorgun:

"Böyle kinaye konuşmaları bırak Çavuş" dedi. "Seni yalnız koyan kim? Çocuk gibi konuşma! Şu yaşın sahabı oldum, şimdi-

ye kimseyi yolda koymuş değilim. Meydan günü bir gelsin bakalım. Kemin ne olduğu o zaman belli olur"

"Yok yok darılma" diye sözünü kesti Çavuş "her şeyi önceden konuşmak iyidir"

"İyidir, iyidir ya, sen daha Akseli'nin kim olduğunu bilememişin. Ben gatterimdir doğru. Anamın ölüsüne bilem ağlamadım. Amaa sevdiğim bir arkadaş için de canımı tabak gibi korum orta yere. İşte meydan burada. Çocuk gibi konuşmaları bırak Çavuş!"

Ali ağa konuşmasını kesince Çavuş kapalı tarafından sessizce güldü. Metanet vermiş, sevindirmişti arkadaşı onu. Demek ki işin içinde bir su kaçıklığı yoktu. Geleceği güven içinde içleri rahat olarak bekleyebilirlerdi. Her hususta anlaşmış olarak yattılar.

Jandarmaların düdük sesleri duyuluyordu uzaktan. Tavanda gaz lambası çatırdayarak yanıyor, duvarlara asılmış dolaplara, sıradan serilmiş yataklara sarı ölgün bir ışık bırakıyordu.

Ne bir yaprak uçar gider tatlı bir rüzgârda. Ne de bir su akar toprakta şırıl şırıl. Aysız, yıldızsız, namussuz bir mahpusane gecesi. İnsanlar uzanmış zaman salhanesinde. Kara kaplı kitaplar vermiş hükmünü. Adaletin kılıcı ömrün kara tavanında asılı. İnsanlar, insanlar hasta koyunlar gibi kesili. Rüşvet yemiş gardiyanlar domuz gibi besili. Nizam üzredir burda her şey. Müdür kanunlara karışır, Abdurrahman Çavuş mahkûmlara. Bir hayattır ki hasılı, süngülü jandarmalı. Gecesi bir başka alem, gündüzü bir ayrı iç yarası. Sürüyüp geçer zincirini tembel zaman.

Mahpusane kâtibi Emin efendinin Abdurrahman Çavuş'a verdiği sır aradan iki gün geçmeden tekmil mahkûmun ağzındaydı. Bundan anlaşılan şuydu ki Çavuş'u kötü duruma düşürecek veya düşürmek isteyen biri vardı içerde. Yoksa Çavuş'la Akseli'nin konuşmalarını yorgan altından bir dinleyen mi olmuştu. Havada bir hareketlenme vardı. Çavuş'a çaktırmadan herkes mahpusanede meydana gelecek yeni durumun hesabını yapmakla meşguldü.

Bu aşırı heyecanın dalgalanmanın bir sebebi de şuydu. Bu mahpushaneye sürgün gelmezdi. Yıllar var ki bu böyledir. Yani Çavuş'un saltanatını hiçbir yan kuvvet tehdit etmemişti şimdiye

kadar. Herkes yediği küfrü, ödediği haracı benimsemişti adeta. Eh şimdi böyle durgun bir suya kocaman bir taş atılınca elbette gümbür gümbür yayılan bir ses duyulacak, suda uzun süren bir dalgalanma olacaktı.

Abdurrahman Çavuş karşılaşacağı her engeli kırmak hususunda kararlıdır. Güzel davranır, icabında zor kullanır onu hiçe saymanın mümkün olmadığını ispatlar. Sonra gelecek kişinin hemen onunla didişmek isteyeceği nereden belli. Hiç de belli değil, belki adam mahpushane dolaşa dolaşa yılmış. Belki köşesine çekilip oturacak. Onu şimdiden hasımların başköşesine oturtmak doğru mu? Değil, değil ama ne kadar sessiz davranmak istemiş olsa da Çavuş'un bu işi velveleye vermek istediği seziliyordu. Davranışlarından sezilen bu.

O zaman ne olacaktı? Her şey açıkça konuşulacak ve Çavuş kendisine karşı kurulacak bir cephenin kimlerden meydana geleceğini anlayıverecekti. Biraz gevşek davarındı mı karışsındakilerde armut gibi gelip ortaya niyetlerini açığa verecekler, çavuş da onları olgun armut gibi birer birer toplayacak, bu ateş de daha yanmadan sönüverecekti.

Dayılar niyetlerini bir açıkladılar mı hemen Çavuş çıkacaktı ortaya ve "Gelin üle dürzüler!" diyecekti "gelin ki sizlen bir konuşalım. Üle siz çarığı dün atmadınız mı ayağınızdan? Söyleyin bir hele? Kendi ağzınıznan söyleyin de herkes duysun. Evet ağa, çarığı biz dün ettik ayağımızdan deyin. Bu böyle. Peki bir de şunu düşünün bakalım, uçkur bağlamasını kim öğretti size? Buraya geldiğiniz zaman uçkurunuz bir yanda donunuz bir yanda değil miydi? Açlıktan geceleri bir o yana bir bu yana dönerdiniz, size o zaman bir kaşık sıcak çorbayı kim verdi?

"Her birinizin biti bir okka gelirdi. İdaraya rica ettik. Adamlar hamamı yaktılar Allah razı olsun, üle siz köydeyken hamam nedir bilir miydiniz dürzüler? Ha söyleyin bilir miydiniz? Mitteyim bey şu kapıya gelince çıkar her derdinizi konuşurum. Ha bir de siz çıkın konuşun bakalım. Mamur kısmıyla, amir kısmıyla konuşmak neymiş anlayın bir bakalım. Söyleyin, siz karılarınızın

uçkuruna el atıp kısırsan çocuk ettireyim diyen düzenci köy imamından başka kimi gördünüz?"

"Mahkeme günleri yaklaştı mıydı kısa bağlanmış dana gibi döner dururdunuz. Mahkeme neyimiz, hakim neyimiş, duruşma neyimiz bunları bilir miydiniz? Eyi kötü elinize bir istida yazdırıp veren kimdi? En uyuz kardiyen imüğünüzden tuttu mu zebun köpek enikleri gibi başlardınız vızıklanmıya, sizi kardiyenin elinden alan kimdi? Kardiyen kimdir bugün? Hökümetin adamı. Ha onun yakasından tutsun ha mitteyim beyin yakasından tutmuşun ikisi de birdir. Biz kimin için yaptık bunu? Ha söyleyin? Sizin için yaptık.

"Ha bak şunu da söylerim, arada kızıp bir ikinize bir iki tokat atmışımdır, atarım. Neden? Terbiye etmek için. Zopa kötü bir şey midir? Hiç de değil. Eğer zopa kötü olsa hökümet buna izin vermez. Bugün candırma karakollarında cayır cayır döğüyorlar milleti. Demek ki bunun bir sebebi var. Zopasız idara olmaz bir memleket, benim bildiğim bu. Aksini bilen varsa çıksın söylesin. Bubanız sizi bir şaplak vurmadan mı böyüttü? Demek ki zopa her zaman lazım!

"Eh şimdi terbiye etmek için, doğru yollar göstermek için kimilerinize bir iki şaplak vurmuşumdur. Şimdi bundan ötürü bana kin mi güdeceksiniz, yok yoğusam bu adam bize vurdu. Bunun elbette bir hekmeti vardır mı diyeceksiniz? Ben garibanın hiçbir zaman kötü olduğunu, zebun olduğunu istemem. Şu kadar insanın başına baş olmuşum. Onların her dertlerini bilmişim Allah sorar bunu. Onların kötü bir niyet kuramam ben.

"Amaa sizi kumara alıştırmışım ve çoğunuzu da zoman oynatmışım. Bunu yaptım. Kabul ederim. Ama niçin yaptım? Bunu bir sorun bakalım Aptıraman Çavuş bizi kumara alıştır!" demeynen olmaz. Ben kumarı sizin eyliliğiniz için koydum ortaya. Ve de sürdürdüm. Bugün beş vakit namaz kılar gibi hepiniz kumar oynarsınız. Sizi bir zorlayan mı var? Başlarken böyle şeyler oldu. Ama bugün alıştınız kendi kendinize oynamaya, işte mesele o kadar. Ben yalınız bir manomu bilirim. Gerisi sizin.

"Hepinizin önünde oynanır kumar ve ufak bir pay aldıktan sonra kardiyen de seslenmez. Gecenin saat üçüne dek devam ettiği olur. Odam parasını basar ortaya biter. Pontulu verir gider. En sonunda iş iç donuna dayanır, adam hiç çekinmeden onu da kor ortaya ve kendisi dal kuşak kalır. Nedendir bu? Adamın kumarı sevdiğinden. Kumarı sevmese kim verir ayağından donunu?

"Kimi de der ki 'Kumar olmasın. Dirliği düzeni bozuyor'. Bu hiç aklı olmayan bir adamın sözüdür. Ben derim ki o adam kafa değil sepet taşır omuzları üstünde. Baya bildiğimiz bir elma sepedi. Kumar olmazsa bugün mapusane durdu demektir. Baya öküzleri çezilmiş bir araba gibi durdu demektir. Mapusanede hayatı yörütmek istersen öküzleri doyuracaksın. Sonra zelveyi kaldırıp koşacaksın boyunduruğa. Dizgillere de katranı sürdün müydü aha yörüdü araba.

"Kumar olmazsa mapusanede hayat durdu demektir. Hayat aynı bir damar gibidir. Akar içinde ığıl ığıl kıpkızıl kanı. Damar, kumar nasıl da bir benzerlik var arada. Damar kanı döndürür. Kumar da parayı. Kumar olmazsa para dönmez. Para dönmezse zefillik olur. Hadi bakalım durdurun kanı. Ne olur o yılan gibi sağılan damarlar? Orospu uçkuru gibi pörsür gider. İşte kumar durdu mu mapusanenin olacağı da odur. Pörsük buruşuk orospu uçkuruna döner her şey. Bu böyle bu. Lakin sen gel de bunca kafası dönmüş enayiye anlat bunu."

Abdurrahman Çavuş bunları düşündükçe mahkûmu açık bir hesaba çekmek fikri olgunlaşıyordu içinde. Ama Akseli Ali ağayı bu fikrine yanaştırmadı. O mahkûm içinde daha ortada fol yok yumurta yokken böyle lüzumsuz bir hesaplaşmaya gidilmesini bir hafiflik sayıyor ve böyle hesapsız bir davranışla da çok şeyler kaybedeceklerini söylüyordu;

"Şimdi sen diyorsun ki Aptıraman Çavuş, biz yarın karşımızda belirecek cepheyi bu günden bilelim ve ona garşı bugünden tedbirimizi alalım."

"Evet dediğim bu. Helbette bayırın bir ip sürüyenine kendiliğimden boynumu uzadacak değilim."

"Bu evham be Çavuş. Vallaha evham. Kimmiş bizim karşımızda cephe tutacak? Şu üç beş baldırı çıplak mı?"

" Öyle deme Ali ağa. Bi kere yeşilbaştır yılana zehiri veren. Sen Kirmastılı'yı görmezden gelme."

"Valla o adamın bizim için bir fesat kışkırtmasını hiç ummam. Hep kendi halinde görünür."

"Sen öyle gör. Ama pek de aldanma bu tavşan uykusuna."

"Gözü hep dışarda. Cezası da azalır gittikçe. Ee böyle olunca da başına yeni yeni belalar almak yoluna gideceğini pek kafam almaz."

"Mevsim mevsim değişir bu insan kısmısı Hayvanlar da böyledir."

"Kendi bilir Çavuş be orasını. Biz ona hörmetimizi yapıyoruz ve yapmaktayız.

"Mevsimdir Ali ağa mevsim. Sen benim bu sözümü yabana atma."

"İlle de bizimnen kapışmak isterse ne diyeyim."

"Kapışır, hele ki mevsimini bulsun. Sen yaz günü kurda rastladın mı hiç. Kaçar adamdan çakal sanırsın. Lakin bir de zemheride gör aynı hayvanı. Ateş olsan korkmaz, üstüne gelir."

"Şimdi Kirmastılı da böyle bir hava mı kollar demek istiyon sen?

"Helbette, öyle demek istiyom ya. Onun kolladığı uygun bir mevsimdir. Buldu mu dayılığını kor orta yere."

"Ama pişman olmak da var bunun içinde Çavuş."

"Olsun, o düşünmez onu, "Ben kazanırım" der orta yere çıkarken. Hep böyledir bu. Bütün insanlar böyledir."

"Kirmastılı'nın babacan bir görünüş vardır. Ben derim ki böyle küçük hesaplara girmez."

"Böyle hesaplar daima küçükken başlar."

"O zaman ben de onun hesabını görürüm."

"Eloğlu meydan bırakırsa sen de at koşturmazlık yapma."

"Helbette bi yöntemini bulurum. Durup dururken de yakasından tutamam."

"Ben sana böyle bir şey demedim ki Ali ağa. Git de Dayının yakasından tut demedim ki."

"Laf uzadıkça kimin ne dediği de birbirine karıştı gitti."

"Neden karışsın Ali ağa. Benim dediklerim ortada. Ben unutmadım dediklerimi."

"Derleyip toplayalım öyliyse sözlerimizi Çavuş. Sen ne diyosun mesela? Nasıl bir yol tutmamızı istiyosun?"

"Ben diyom ki yarından tezi yok bir alaz parladalım!"

"Peki parlattık alazı. Sora ne olacak?"

"Bir alazla kalır mı Ali ağa, bir alazla kalır mı? Alaz dediğin söner gider bir iş edip arkasından destek etmezsek."

"Nasıl bir iş olacak yapacağımız? Türlü türlü iş var."

"Evvela bir kuru gürültü Ali ağa. Yani laf bombardımanı, öyle bi olacak ki bu göz görmez olacak. Yalanla gerçek birbirine karışacak".

"Karıştı."

"Sora koğuş koğuş laf gezdirecek adamlarımız."

"Gezdirdiler."

"Ve de korku salacaklar ortalığa"

"Saldılar."

"Diyecekler ki, ey arkadeşler! Mukaat olun kendinize. Gezdiğiniz yeri bilin. Bastığınız yeri bilin. Konuştuklarınızı bilin."

"Bildiler."

"Diyecekler ki, lafımız burda kalsın. Burası mapusane, biz hepimiz burada hökümet emrindeyiz. Hökümet asar da keser de. Hökümetle oyun olmaz!".

"Olmaz."

"Tabii bu söylettireceklerimizin hepiciği yalan dolan. Bil ki şunu Ali ağa yalanın gerçekten çok hökmü vardır."

"Hökmü olur olmasına da ömrü olmaz yalanın."

"Ömrü nemize gerek bizim, varıp da heykelini dikecek değiliz ya. Biz bu yalanı attık mı ortalık bir karışır."

"Evet"

"Haydi babam herkes girer birbirine. Yok şöyleymiş yok böy-

leymiş. En yaman bişeydir bu yalan alışverişi."

Ali ağa bir an için ciddiyetini bozar, Güler güler lafın burasında;

"Üle yamansın be Aptıraman Çavuş. Hökümet gibi adamsın. Seni vallah başvekil yapmalı."

Çavuş daha bir keyiflenir Akseli'nin iltifatı karşısında:

"Ne dediydik Ali ağa!" der. "Çok acayip bir yerdir yalan pazarı. Orda bir alan bir satmaz. Bir alan mutlaka on satar."

"Dedim ya yamansın."

"Böylecene çeşit zenginleşir. Git pazara kendi sattığın yalanı tanımazsın. Birdi, bin olmuştur. Bir de buynuz kulak takılmıştır üstelik."

"Evet, demin dediğin meseleye gel bakalım şimdi."

"Ha ne dediydik? Ortalık eyice karıştı. Sapda aynı çuval da saman da."

"Evet yalana kuvvet verildi mi ortalık karışır. Peki bizim işimiz?"

"Bizim işimiz şu ayranlar kabardı, herkes birbirine girdi mi? Girdi. İşte aradığımız bu. Akşam yoklaması yapıldı da kardiyenler çekildi mi?"

"Evet."

"Biz çıkacaz ortaya. Ve diyeceğiz ki. Arkadeşler bela bugün mapusanemizde kol gezmekte ve üstümüzde karakuşlar uçmakta. Bugün yarın idare tarafından hepimiz zopaya çekilirsek buna hiç şaşmak yok. Biz bu belayı kendi dilimizle aradık çünkü. Meseleyi hepiciğiniz de bilirsiz arkadeşler. İçimizden bazı namussuzlar teşkilat düzmüşler ve Allah korusun mitteyim beyi vurmak kararını vermişler."

"Deme be Çavuş! Bu kadarı da olur mu?"

"Olur, neden olmasın? Ortalık karışmış bi kere, ne desek olur. Herkes her şeyden şüphe etmekte, kurt kim ayı kim? Bunu bilen yok."

"Neyse lafına laf katıp da seni şaşırtmış olmayalım Çavuş."

"Evet ben diyeceğim ki hülasa olaraktan, Arkadeşler biz bu

meseleyi habar aldık. İyi ki habar aldık. Yok yoğusam boktur i-şiniz. Şimdi siz bize bu teşkilatı kuranları bir bir söyleyin. Ve bu iş için ortaya para koyan kimdir. Ve dışardan kaç bıçak geldi? Bunu doğruca söyleyin. Kaçamak istemem. Yoksa sonu fenadır."

"Eh bıçak olmazsa ne çıkaracak adam? Zaten bıçağı biz uydurup attık ortaya."

"Yoktan yonga kopmaz ben de bilirim. Lakin böyle dedik miydi bir korku düşer onların içine. Bakarsın ki herkes diken üstünde. İşte bizim aradığımız bu. Herkese yalandan bir kazık çakılacak. Hadi bakalım rahat edip otursun yerine. Sona bir kaçına da tokat tekme. Kirmastılı'nın adamlarına tabii. Bak sen bi neye döner ortalık."

"Ama şunu da hesap etmek lazım Çavuş. Öteki mahkûmlar neyse ya, Kirmastılı Dayının ağzı laf yapar ve de bakarsın bizim bu silahımız geri deper. Çünkü mitteyim bey var işin içinde ve o adam isminin böyle bir düzen için kullanılmasını hoş karşılamaz. Ahret sualini hep başkalarını soracak değil ya? Bir gün de bize sorar."

"Boş ver sen Akseli ben onun da ilmini düşündüm. Kirmastılı'ya bir habar salarım el altından oldubitti. Ayağını denk alsın mitteyim Bey var işin içinde. Onu öldürmek dağda çoban öldürmeye benzemez. Nasıl karıştın sen bu işlere şaştım. Sonun fenadır derim. O da ürker çekilir, ben oyunumu oynarım."

"Peki Çavuş sana göre nereye bağlanır bu iş ve bize ne faydası olur?"

"Faydası mı? Faydası sayılamıyacak kadar çok. Şöyle bir sıraya koyalım. Kirmastılı başını kaldırmadan tehdit altına düşecek ve ne yapacağını şaşıracak bu bir. Mahkûm bizim onları kıyamet kopsa boş koymıyacağımızı anlıyacak bu iki. Bir de en möhümü bence budur ki, gelecek sürgün ataştan çember içinde bulacak kendini ve sağa sola kıpraşamayacak bu üç. İşte saten bizim varmak istediğimiz hedef de budur ve bize karşı bir kazanın kaldırılmamasıdır."

"Valla sen bunu bi eyi düşünmüşün Çavuş. Ve de iğnenin de-

liğinden geçirmişin her şeyi piravo. Lakin gene de adım atmadan ortalığı eyice bir gözden geçirmek gerek. Neler elverişlidir neler değildir bunu bilmek gerek. Bir yanlış adım atılırsa sora geri alması zordur. Hem çok güven kendine hem de güvenme. Rezil olmak da var işin içinde."

"Tabii beceremezsen rezil olursun. Gözleri dört açmak gerek."

"Onun için ben derim ki Çavuş, biz bu işi yapalım ve lakin acele değil. Şöyle bir havasını kollayalım. Kim bilir o sürgün ne zaman gelir. Sen o Emin efendinin tevatirine bakma. Bugünlerde senden gene borç para isteyecektir."

"Tabii benim dememdeki maksat şu, birlik olalım, hedefe birlik gidelim. Bu planı ne zaman yürürlüğe koruz. Ona karar vermek bizim elimizde. Yeter ki birlik olalım. Ve de gaflete dalıp geç kalmıyalım."

Akseli kendi yöntemine çekmiştir Çavuşu ve keyiflidir:

"Tabi be Çavuş. Birlik olmak şarttır. Bölünürsek ayakaltlarına düşeriz. Ve zamanı mekânı kollamak da şarttır."

Ertesi gün voltaya çıkar ağalar. Sırları yüreklerinde ve dehşetli planları kafalarında. Ve bir şey için kararlı oldukları bellidir. Konuştukları duyulmamış olsa bile, saatlerce mahpusane bahçesinin tenha bir yerinde yan yana kaldıkları bilinmektedir.

Yürürler savurarak kollarını. Belki bir saat devam eder bu. Sonra dizlere bir yorgunluk gelir, yavaşa alırlar voltayı. Sigara yakarlar gam dağıtmak için. Arada tespih vururlar dizlere ve koca yemiş dizisi gibi sallanır sol elde tespih. Yürüdükçe dizler yorulur. Hızlarını keserler bir ara. Ağırdan alırlar artık. İnadına kalabalık bugün bahçe. Gidilir gelinirken Kirmastılı'yla tam bir karşı düşerler.

Kirmastılı'nın içinde bir kurgusu yok yüzü gene güleç. Germek değil aralarındaki havayı ama daima yumuşatmak ister. Gönül, kibir de yoktur onda. İçten güler ve bastırır merhabayı:

"Merhabayın arkadaşlar. Abdurrahman Çavuş merhaba. Akseli Ali ağa merhaba."

"Merhaba Dayı." Önce Akseli davranır. Sonra da Çavuş katılır ona "Arkadeşler merhaba."

Dayı daha bir içten davranır konuşmaya:

"Vakit öğleni buldu arkadaşlar, bugün de cezayı öldürdük sayılır. Yarına Allah kerim. Canımız sağ olsun."

"Ya öyle, Gün olur uzar gider. Bir türlü bitmek bilmez. Gün de olur kısacık, Nasıl akşam ettiğini bilmezsin."

Akseli ve Çavuş ortaklaşa verirler Dayıya cevaplarını. Sonra Akseli daha bir sokulgan sorular açar Kirmastılı'ya:

"Dayı seni pek güleç gördük bugün, eyice kolayladın mı yoksa cezayı?"

"Sayılı gün n'olacak Akseli. Yıllardan aylara düştük. Dört ay daha yatarsak bir ayımız kalır."

Abdurrahman Çavuş:

"Desene ki sen tükettin cezayı. Allah o günleri cümle mahkûma göstersin."

Akseli şakacı;

"Eh bir ziyafet isteriz o zaman Dayı. Hem böyük bir ziyafet. Düğün tertibi şöyle. Bir daha yetmez bu kadar mahkûma."

Dayı şakacıktan güler:

"Hele o günler bir gelsin de yiyecek kolay. Karaman koçları keserim size. Abdurrahman Çavuş'u veririz başköşeye. O kahır çekmiş hepimizden fazla ve saygıya layıktır."

Dayı öyle bir laf eder ki bilmeyerek darmadağın eder Çavuş'un kafasındaki planı ve şüpheleri. Ayrılırlar. Çavuş'un asık suratı artık açılmıştır. Akseli de kaçırmaz fırsatı:

"Bak gördün mü Çavuş?" der. "Biz neler kurduk bu adam için, o bize nasıl davrandı."

"Yok ben de hakikat utandım içimden. Şimdi pirelerim dağıldı. Ama gene de şüpheyi kafanın bir kıyısında saklamak gerek. Yok yoksa düşman armut gibi bedavadan avlar adamı ve habarın bile olmaz."

"Orası öyle de Çavuş yok yere de belayı kaşımamak lazım. Kavga bu. Her zaman kimin yeneceği belli olmaz. İyisi gürleme-

li, tozu dumana katmalı, ama yağmamalı."

Ve sonra günler geçti aradan, Kâtip Emin efendinin geleceğini haber verdiği yolcu anbean bekleniyordu. Saatler tembel tembel yürümüş zamanda. Tam öğle üzeri iki fayton durmuştu mahpusane önünde. Bir onbaşı indi önce arabalardan. Peşinden iki jandarma eri atladı. Onların arkasından da bir mahkum indi.

Mahpusane müdüriyeti, mahpusane binasına bitişik tek katlı bir yapıydı Develer caddesinde. Faytonların yaptığı karaltıyı ilkin Emin Efendi gördü. Dip tarafta oturan mahpusane müdürüne biraz da telaşlı:

"Beyim Ramazan geldi!" dedi.

Müdür önündeki evraktan başını kaldırdı. Beyaz kağıt ve kara satırlar yormuştu gözlerini, Emin efendi caddeyi gösteriyordu. Müdür de gördü geleni. Başgardiyan koştu. Hizmete bakan iki mahkûm sürgünün yatak dengini omuzladılar. Jandarmalar, sürgün, yatak dengi ve bir de tambur çıkmıştı faytonlardan,

Bu mahpusane kuruldu kurulalı bağlamadan başka bir çalgı görmemişti. Tamburu eline alan mahkûm bu kocaman kepçeye biraz da şaşarak baktı. Çalgı kara bir kılıf içindeydi. Yeni sazdan yeni havalar dinleyeceklerdi demek. İyi bir şeydi bu. Çok iyi şeydi. Mahkûm için daima önemli olan havanın değişmesidir.

Onbaşı ve iki jandarma teslim işini bitirip çıkınca mahpusane müdüriyet odasında bir sessizlik oldu. Müdürün üç mahpusaneden sürülüp gelen bu adam için birkaç hazır sözü vardı; "Ulan! Diyecekti. 'Burası senin gezip geldiğin yerlere benzemez. Aç gözünü, ben adamın gözlerini oyarım!"

Ama nedense bu kadar sert başlamayı uygun bulmadı. Bir kere bu sürgün ayağında eski pabuçlarını sürüye sürüye jandarmanın önüne düşerek gelmedi. Adalet müfettişi gibi anlı şanlı faytondan çıktı, bunda epey bir iş var. Ya faytoncunun paranın üstünü verirken ona gösterdiği saygı? Hakkından fazlası verilince "bizi mahcup ettin be yeğenim, senin dilin parandan tatlı deyişi. Sonra bu adam öyle çakal çukal biri de değil ki. Bak şu tahini külotuna ne güzel de yakıştırmış. Kahverengi spor ceketinin ceple-

ri körüklü. Sarışın, beyaz yüzü uzunca. Sivri çenesi manalı. Ve gözleri çekik,

Bu dış görünüş onu ister istemez dokunulmaz bir adam durumuna sokuyordu. Herkesin belinde kantar var ve karşılaştığı kişiyi tartar bununla. Şöyle alıcı bir gözle bakmak yeter. Kiminle karşılaştığını hemen anlar insan. Ramazan'da bu çarpıcı hava vardı işte. Müdür fark etti ve tatlı tarafından açtı konuşmayı:

"Ramazan kaç seneye mahkûmsun oğlum?"

"On sekiz."

"Kaç senedir yatıyorsun?"

"Altı"

Müdür kendi kendine söylendi, "Altı senede üç mahpusane?"

Esmer yüzünü Ramazan'a bir daha kaldırdı. Beyaz kolalı yakası onu daha da karartıyordu. Defterler üzerinde koca bir ömür harcamış belli. Kısa kesilen saçları kırçıllaşmıştı:

"Ramazan altı senede üç mahpusane çok gezmişsin. Bak daha yaşın da genç sayılır. Neden rahat durmuyorsun?"

"Bırakmıyorlar ki beyim. Rahat yatmak bizim elimizde mi?"

"ne demek bırakmıyorlar. Tabii rahat yatmak sizin elinizde"

"Dışından bakarsak tabii böyle fakat işin içyüzü hiç de böyle değil."

"Ne varmış bunun içyüzünde anlamadım."

"İçyüzü şu. Mütegallibenin biri tutar gözünün önünde fakir bir mahkûmu ezer!"

"Ezsin."

"Koca mahpushaneyi haraca bağlar!"

"Bağlasın"

"Şurada köşemde rahatça yatayım dersin, yatamazsın."

"Yat efendim, yatana kim karışırmış?"

"Yunan gâvuruna bile böyle kıyılmaz. İnsan gözü bunca haksızlık görür de gene aldırmayarak rahatça kapanır mı?"

Ramazan bir an durdu. Çıt yok ortalıkta. Müdürü, kâtibi, gardiyanı hep onu dinlemek istiyorlar. Fazlaca atak görünen bu adamı anlamak istiyorlar. Ramazan işin farkında. Ölçülü bir sesle

sürdürüyor konuşmasını;

"Beyim ben vilayetimizin en iyi kunduracısıydım"

"Güzel, zanaat daima övünülecek bir şeydir."

"Az çok mürekkep yalamış bir ailenin çocuğuyum."

Müdür gülümser:

"Mürekkep yalamak macun yalamaktan iyidir"

"Herkes nasibini alır demiş atalarımız,"

"Doğrudur."

"Biz de nasibimizi aldık. Edepsiz bir belediye memuru vardı. Esnafın kapı önünde yaktığı mangallara kadar her şeyine karışıyordu."

"Belki belediye nizamnamesi öyle emrediyordur. Nizam canlısıymış adam."

"Orasını bilmem."

"Gittim reise şikâyet ettim kendisini. Ona ceza buna ceza canımıza tak etmişti artık. Reis bana çok yukardan baktı; "Koca çarşıda benim memurumu şikâyete gelecek senden akıllı adam yok mu? Dedi."

"Reis bu, adı üstünde, söyler."

"Bununla kalmadı ki üstüme yürüdü, küfretti. Tokat vurmaya kalktı üstelik. Ben önce şaşırdım. Bu adamın bu kadar celallenmesinin sebebi ne idi. Belki de gizli bir gelir kaynağına el koymuştum. Ama sonra ne oldu?"

Müdür meraklandı:

"Ne oldu?"

"Ne olacak bir bıçakta bitirdim işini"

"....."

"Genç yaşımda zindan köşelerine düştüm. Orada yatanlar da insan, bundan bir şikâyetim yok. Yalnız, ilk defa üstüme bıçak aldığım zaman bunu ömrümün sonuna kadar kullanmamaya ahdetmiştim. İşte bu sözümde duramadım ona yanarım."

"Madem iradene hakim değildin keşke bıçak taşımasaydın."

"Bunu söylemesi kolaydır müdür bey, benim vilayetimin erkekleri ağzından emziği atar, beline bıçağı sokar."

Müdür istemeyerek gülümsedi:

"Tuhaf, hayli tuhaf."

"Bir de şunu değişmez bir yol olarak seçtim kendime. Bu dünyanın hesabı ahrete kalmamalı. Mahpushanelerde de yolsuz bir iş görünce hesabını ahrete bırakmadım. Haksız bir iş olunca hemen karıştım."

"Peki oğlum sen kendini neden atarsın orta yere? Maşa varken neden yakarsın elini? Öne atılınca kötü kişi olacağın aşikâr. Git idareye şikâyet et."

"Evet, müdür bey haklısınız. Ama kabul edin ki ben de her zaman kurulu bir oyuncak gibi çıkıvermedim ortaya. Şikâyetlerim de oldu. Ne yazık ki bir netice alamadım. Nerede bir zorba ile kapıştıysam arkasından hep idare çıktı. Bu gibi heriflere mahpusane müdürlerini bir 'aferin' demediği kalıyor!"

Gele gele lafın sonu müdürlere dayanınca iş çatallaştı. Katip Emin Efendi hep yazarak dinliyor. Gözlüklerinin üstünden arada Ramazan'a bakıyordu. Faytondan inerken elleri yan yana yatan iki kuzu gibi ne kadar da usluydu. Kelepçe çözülünce nasıl da canlanıverdiler birden. Sağa sola işaretler yapıyor. Zincirden kurtulan iki kurt yavrusunu andırıyordular.

Emin efendi sürgünü süzmeye devam ediyor, "Nasıl da açık söylüyor bu adam? Demek bu ellerle bir belediye reisi öldürmüş. Kim bilir ne dirayetli bir adamdı belediye reisi?" diye düşünüyordu katip. Ve önündeki kağıda bir şeyler karalıyor. "Şu Ramazan'ın elleri de vaktiyle ne güzel kunduralar yapıyordu." Diye düşünmüyor, işin bu tarafı Emin efendinin aklının köşesinden bile geçmiyordu.

Önce biraz eğlenceli gitti ama Ramazan'ın son pervasızca anlatışı müdürünün canını sıkmıştı. İşi bu şekle dökmektense onunla konuşmamak daha iyi olurdu. Ne var ki müdür de bunu konuşmaya giriştikten sonra fark etmişti. Bir amir başka bir amirin kusurunu, velev ki o amir açık vermiş dahi olsa bir mahkûm ağzından katiyen dinlememeliydi. Müdür hiç renk vermedi Ramazan'a. Ondan işittiklerini de şu veya bu şekilde değerlendirmedi.

Ramazan haklı mı haksız mı burasını hiç kurcalamadı.

Sadece yeter der gibi "Peki" dedi. Başgardiyan kapı arkasında. Yüzü dağ kızılcığı yemiş gibi ekşiydi ve bu gibi konuşmaları yersiz buluyordu. Ona göre bir mahkûm yerinde rahat yatıyor mu yoksa yatmıyor mu? İşte idare buna bakacak Yatıyorsa iyi, yatmıyorsa vereceksin odunu! Müdür biraz geç kalmış da olsa nihayet başgardiyanın istediği kısa emri verdi:

"Ramazan'ı beşinci koğuşa verin başefendi."

Kapı altı gardiyan emektar Veli dayı adamına göre davranmasını bilir. Ramazan'ı yoklarken hiç itelemedi. Kırk yıllık ahbap gibi gülümsedi yalnız ve 'oğlu'nun nereden geldiğini sordu.

Ramazan yeni meskeninin bahçesinde, kollarını bunlar acap benim midir der gibi salladı ve etrafına bakındı. Biraz önce aranan yatak dengi de içeriye verildi. Başgardiyan dengi omuzlayan mahkûma kumandan çalımıyla "Doğru beşinci koğuş marş!" diye bağırdı ve kendisi de ağır ağır mahpusanenin alt katındaki odasına gitti.

Kapı altına tam karşı düşen duvarın dibinde birikmiş bir grup mahkûm Ramazan'a karşılayıcı geldiler. Mahpushane bahçesi dikdörtgen kocaman bir baca gibi güneşi tepeden alıyor. Par par yanan güneş altında şu yeni gelen mahkûm da pek yakışıklı.

Umur görmüş birkaç mahkûm Ramazan'a erkânıyla yanaşıp el verdiler. Sesleri dosttu "Hoş geldin, hoş geldin!" Birçoğu da ellerini önlerinde bağlayıp karşısında durdular. Ramazan yeni arkadaşlarına yabancılık göstermedi. Işıl ışıl yanan gözleri ve babayani duruşu bunu gösteriyordu. O sarı saçlara şu mavi gözler ne kadar da uygun düşmüştü. Sanki güneşe tutulmuş tatlı mavisi çekici iki boncuk. Onu seyredenlerin gönlünde muhabbet yaratıyordu.

Karşılıklı cezalar soruldu. "Eh ne yapalım bizim de kaderimiz böyleymiş, Allah bunun da verir bir kolaylığını. Bu kara gün de bitir bir gün!" denildi. Yarım yuvarlak mahkûm dizisinin ucundaki küçümencik ihtiyar Satı Dayı, Ramazan'a duyduğu hayranlığı içinde saklayamadı: "Bak hele şu duruşa! Kalem gibi deli-

kanlı maşallah" dedi "Allah atalarına bağışlasın."

Ramazan karşısında halkalananların en ucuna baktı. Satı Dayı yaşça büyük, boyca küçük bir ihtiyar. Sevimli ve cana yakın. Şakacı bir sesle:

"Mahçup ettin bizi be dayı" dedi. "Adamı yüzüne karşı met etmezler. Koltuklarımız kabarıverir sonra. Kof gurur insanın ölümüdür."

Ramazan'ın Satı'ya verdiği bu karşılığa herkes boyunca güldü.

İç cümle kapısının köşesinde önüne sıraladığı mahkûmlara bir şeyler anlatan Abdurrahman Çavuş'tan gayrı o anda bahçede olanların hemen hepsi Ramazan'ı karşılamaya gelmişlerdi. Abdurrahman Çavuş ise duvar dibine attığı sandalyesine kurulmuş, asıp kesiyor, kesip biçiyordu.

Lakin şu yeni gelen bir felaket habercisi mi ne? Daha şimdiden Çavuş'un yüreği cız etti bir. Aklı o anda konuştuklarının dışına kaymaya başlamıştı. Bu iyi bir alamet değildi. Çavuş'u zoruna dinleyenlerin gözlerinde de kelebekler uçuşur olmuştu. Onların aklı da başka taraflardaydı. Yeni geleni merak ediyorlar, hiç olmazsa bir hoş geldin demek istiyorlardı,

Ne yapsınlar ki aga gene kötü yakalamıştı onları. Çaresiz dinleyeceklerdi. Ağa o eski lafları eski kuşak gibi çözmekten bıkmamıştı. Eh ne de olsa ağadır bu. Yerine göre yumruğunu yediler, yerine göre de sigarasını içtiler. Sıkıştıkları zaman cüzdanı açıp bir yaraya merhem olmasa bile "Boş ver be yeğen! Bugünler de gelip geçer. Kocaman rabbim bir yollar açar!" derdi. İşte Abdurrahman Çavuş'un dar zamanlarda böyle konuşması yok mu ata öğüdü gibi gelip otururdu adamın içine. Eh böyle bir adam yeni gelenle iki laf edilecek diye koyup gidilmezdi.

Ayrıca ağa bir yine gelen var diye davranmıyorsa elbet bir bildiği vardı. Vardı ama o bile bu değişen havadan kendisini kurtaramamıştı. Göbeği birden gözünde şişkinliğini kaybedivermişti mesela. Gümüş saat kösteği artık parlamaz olmuştu. Nedendi bu? Karşısındakilerin gözleri ellerinde olmayarak Ramazan'ın

olduğu tarafa kayıyor, Çavuş bile içinden gelmediği halde başını o tarafa çeviriyordu. İşin kötüsü söylediklerinin bağlantısını da unutuyor, işaret yapan elleri havada kalakalıyordu.

Öte yanda Ramazan ayaküstü epeyce bir yoklama konuşması yapmış ve koğuşunu görmek için yukarıya yollanmıştı. İçeriye biraz evvel bir kişi olarak girmiş, şimdi ise epeyce bir kalabalığı peşine takmıştı. İç cümle kapıya yöneldiği için mutlaka Abdurrahman Çavuş'un önünden geçecekti.

O buraya gelmeden önce önüne kazılmak istenen çukurları ve hakkında dönen dolapları bilemezdi. Hâlbuki Abdurrahman Çavuş onu kötü bir olup bittiyle bunaltmak ve daha ilk adımda zebun düşürmek için elinden geleni yapmıştı. Bereket ki Akseli'nin kurmazca davranışı Çavuş'u kötü adımlar atmaktan alıkoymuştu. Hele Kirmastılı Dayının da son anda Çavuş'a yumuşak davranması kabaran şüphe volkanlarını söndürmüştü.

Ve böylece Çavuş'un gözünü dahi kırpmadan hazırladığı korkunç plan yürürlüğe konulmadan rafa kaldırılmıştı. Akseli evet deseydi Tatar Ramazan'ın henüz kurmadığı nüfuzunu kırmak için nice zavallı insanlar eziyetler çekeceklerdi.

Ramazan, Çavuş ve grubuna yaklaşınca kibirsiz bir selam verdi. Çavuş hemen doğruldu. Toka yapmak için bir adım attı. Sanki Ramazan'ı şimdi görüyordu. Ramazan üç adım geldi. El sıkıştılar. Çavuş'un sesi saygılı ve dostça;

"Hoş geldin yeğenim"

"Hoş bulduk efendim"

Çavuş yer gösteriyor. Ramazan pek eğlenmek istemiyor. Yol yorgunluğu da var ayrıca. Ama çavuş üsteliyor.

"Otur Allah aşkına! Biz buralarda yata yata koktuk. Şimdi yeni bir arkadeşin gelmesi bizim için bir dövlettir."

"Sağ olun" dedi Ramazan "Şimdi ayağımız yer gördü. İki gündür ayaktayız. Tren yolculuğu güzel ama biraz da silkeliyor adamı, baya rüzgâra kapılmış dal gibi silkeliyor."

"Tabii kolay değil emir altındasınız da bir yandan. Hökümez emri bu git dedi mi gideceksin Zaten fırsat kollar candarmalar da

bir adama eziyet etmek için."

"Çok doğru jandarma eziyet etmek ister de her zaman da böyle olmaz bu, adamına göre değişiyor her halde. Benim yer yer kelepçemi bile çözdüler."

"Var var helal süt emmişleri. Efendim analar neler doğuruyor."

"Bir istasyona yanaşınca hemen takıyorlardı. Belki bir askeri amir biner trene diye."

"Emir kulu adamlar ne yapsınlar?"

"İnsan bir değişiyor hürriyet havasını koklayınca. Bir an unutuyor mahkûm olduğunu. Sonra düşünüyor ki etrafına pek de öyle alıcı gözle bakmak hoş değil. İsteği kursağında kalır kişinin yoksa."

"Emir altında gördüğünün de bir tadı lezzeti olmaz doğrudur."

"Komşu çocuğunun oyuncağıyla oynamaya benzer bu. Oynayıp oynayıp tam kendi alemine daldığın zaman gelip elinden alıverirler."

"Efendim doğru, aynı bir film gibi. Birçok şeyler atlar, arabalar, kırlar. Sevişen döğüşen insanlar. Kaptırır gider adam kendini. Sona bir de bakarsın ki film bitmiş."

"Bizim de öyle oldu işte. Film koptu ve yahut da bitti."

"Allah başka bir keder vermesin ne yapalım bugünler de geçecek."

Göğüs geçirdi Çavuş kederlendi. Bir an mahpushane dışına kaydı belki de kafası. Şöyle bir serbest gezmeyi tozmayı umdu belki de. Sigaralar yandı. Sigaralar söndü. Pek istekli olmadığı halde biraz da fazlaca konuşmuştu ramazan. Kırıp geçmek olmazdı önüne saygıyla dikileni. Kibirli bir adam değildi Ramazan. İnsan canlısıydı, yeter ki karşısındaki insan gibi değerlendirsin bunu. Kendini kasan kişilerden hoşlanmazdı. İyi olmak ve herkese iyi davranmak zordu zaten hayatta. Ve insan daima bu yolda olmalıydı. Yoksa kötü davranmak insanları kırmak ve gücendirmekten kolay ne vardı?

İşte Tatar Ramazan Abdurrahman Çavuş'la karşılaştığında hiçbir peşin hesabın içinde olmadan candan ve yürekten görüştü. Ama Çavuş tarafına gelince işler hiç de iç açıcı değildi. Abdurrahman Çavuş onunla konuşurken olanca içtenliğin vermiş yüzüne ve babacan gülüşlerle sözlerini desteklemişti. Ama bir taraftan da avını kollayan bir kurt gibi Ramazan'ı gözden geçirmeyi ihmal etmemişti.

Avına hep böyle yanaşıyordu o. Hemen her insanın düşebileceği güzel tuzaklar hazırlıyordu. Karşısındaki tam bir güven hissi içinde rahatladı mı Çavuş da ininden ağır ağır çıkıyor ve gerçek yırtıcı yüzünü takınarak avına saldırıyordu. Onun için insaf, merhamet, dostluk saygısı insan sevgisi denen şey yoktu. Bir şaşmaz davranışı vardı ki onu hiç terk etmemişti aklı erdiği günden beri. Para yığmak, hep yığmak ve insanlara hükmetmek.

Adam öldürmüş, hürriyetini kaybetmiş fakat ağalığını kaybetmemişti. Jandarmalar onun da eline kelepçe attı. Çavuş da uzun uzun mahkemelerden istintaklardan geçti. Hüküm giydi sonunda. Hakkında verilen hükmü mahkemesi temyiz tasdik etti. Hürriyetini çatır çatır elinden çekip aldılar. Ama ol görüp ağalığını alamadılar. O ağalığını omzunda içi kuzu derisi gocuğuyla birlikte içeriye getirdi.

Genç müddeiumumî muavini Ahmet beyin çok ilmi ve o derece içtimai kanaatlerine göre de ağalık, dışardan içeriye gelmese bile içerde kendi kendine oluşuyordu. Bu nedense böyleydi demek. İnsanlar kendilerine mahpusta da olsa ne yapıp yapıp bir ağa buluyorlar, eğer yoksa yaratıyorlardı. Meseleye muavin beyin yaptığı gibi yüzden bakılınca mantığa aykırı bir şey görünmüyordu.

Ama bir de temele inildi miydi meselenin bir başka biçimi yani gerçek yüzü çıkıyordu meydana. Meseleyi gerçek doğrultusundan saptırmadan ve biraz da şaka havası içinde açmak istersek diyebiliriz ki muavin Ahmet Bey tatlı bir yanılma içindeydi. Başlangıçta farkında olmadan çok önemli bir noktada atlamıştı Ahmet Bey ve ne yazık ki sosyal bir miyoplukla HUKUK'u GU-

GUK okumuştu.

Onun temel bilgisi, böyle yanlış koyulmuş ve toprağa doğru oturmayan bir köşe taşı üzerine bina edilince pek tabiidir ki dorukta karışık meseleler çıkıyordu. Ve Ahmet Bey olanların akıllı bir güdücüsü değildi artık. Her şey birbirinden suni olarak ayrı kopuk kopuktu kafasında. Üzerine mantık ve müspet ilim terazisiyle varamadığı bir küçücük yanlış, hiç şüphe edilemez ki bin büyük yanlışın kaçınılmaz sebebi olmaktaydı.

Yani müddeiumumî muavini Ahmet beyin elinde bir kantar var, o da bir terazidir aslında Ama o kantar hassas bir ayarlama tutturamayacağı için girift insan münasebetlerini değil, olsa olsa Bursa'da kestane tartar. İşte bizim iyi yürekli Ahmet beyimiz Abdurrahman Çavuş'u bu kantara vurduğu zaman doyurucu bir netice almamaktadır. Mesela ona "At şu gocuğu sırtından. Kantara öyle çıkma. Böyle olursa biz senin gerçek ağırlığını ortaya koyamayız. Sen çıplaklardan daima ağır basıyorsun"! diyememiştir.

Ramazan doğruldu. İzin istedi Çavuş'tan Yatacağı yeri görmek istiyordu. Çavuş biraz daha oturup konuşmasını istediyse de ilerde bol bol konuşmak dileğiyle ayrıldılar. Çavuş bahçede kaldı gene. Misafiri yerine kadar gidip yerleştirmek usuldendi ama o bunu bilerek ihmal etti. "Tatar Ramazan daha yeni ayakbastı buraya. Biraz ağır göstermek lazım. Şimdiden önüne düşer, işine koşarsak elin oğlu kendini bir şey zanneder" diye düşündü,

Zaten değişmez bir hayat kavgasıydı bu, kazıdığı hiçbir zaman sivriltmeyeceksin. İnsan gün olur üstüne düşer ve bir yanları acır sonra. Çakal besle, bir hayvan gerekse havlatmak için köpek besle. Ama, kurttan kaçın daima, gün olur aslı aklına düşer ve ekmek yediği eli koparıverir. Taşın sivrisinden kaçınacaksın. Körleştireceksin onu fırsat buldukça. Bir adamın baktın ki gözü karadır, hiç gaflette olmaya gelmez ona göz açtırmayacaksın. Açtırdın mı kendini yok bil.

Bir de kurt küçükten büyür yeter daima. Ve sonra korkunç bir canavar kesilir. Onu büyütmeyeceksin. Bu nasıl olur? Hiç vermezsen ölür. Çok verirsen yer kudurur. Ölçülü vereceksin yalını.

Zebun olacak daima bıçkı çeken Lazların köpekleri gibi. Gölge gibi sekecek yanında daima, ama uluyup paçalarına dalamayacak. İnsanları da karşısına dizdin mi mesela hangisinden taş gelir bileceksin. Ve o insanı daima körleyeceksin, göz açtırmayacaksın, elin ensesinde olacak.

Ve mahpusta ve dışarıda ve hayatta en şaşmaz kaide budur. Paran çok olsun istiyorsan. Hükmün çok olsun istiyorsan ve bütün engeller önünde yok olsun ve tekmil güzel karılar senin olsun istiyorsan insafı elden bırakacaksın. Derede balık güçler için. Havada kuşlar güçlüler için. Bıldırcın kuşunu sever ya çocuklar sen ona bakma. Ve bıldırcın ve güvercin sinide kebap için. Ak kuzular siyah sürmeli. Onları yemyeşil çayırlarda oynaşırken görmeli. Sonra anaç koyunun ardından gelip ağıla girmesi. Ve sonra nar gibi ateşlerde kuzular çevirmesi. Ve hakkın emri böyledir. Kuzu güçlüler için, koyun güçler için.

Böyle düşünüyordu Abdurrahman Çavuş Ramazan yanından ayrılıp giderken. Mahpusanenin yeni konuğu hakkında böyle düşünüyordu. Ve ummak, ümit etmek istiyordu ki Ramazan bunun farkında olmasın. Acaba bu mümkün mü? Hadi Abdurrahman Çavuş'un insanlara hükmedeceğini kabul edelim. Peki, o insanların düşüncesi için de aynı şey söylenebilir mi? En büyük zalimlerin bile adım atamayacağı bir alan orası. Çavuş belki insanlara geçici bir zaman için hükmedebilir ama onların kafalarının içine asla giremezdi.

Tatar Ramazan için de bu hüküm aynen geçerlidir. Nitekim Ramazan, Çavuş'un grubundan ayrılıp ikinci kat merdivenlerini çıkarken bu garip mahpusane sakininin kim olabileceğini düşündü. Ve onu tanımakta pek de güçlük çekmedi. Çavuş'un sakladığı kadar bilmeyerek açığa verdiği şeyler de vardı. Ve Ramazan iplik iplik bunun farkındaydı.

Ne yapmıştı Çavuş mesela. Öteki mahkûmlarınkine uymayan nasıl bir davranış göstermişti. Bunu anlamak için o kadar çok akıllı olmaya lüzum yoktu. Bir kere Abdurrahman Çavuş, Ramazan'ı karşılayanlar içinde yoktu. Bahçede olduğu halde iki adım

atıp böyle bir zahmete katlanmadığı geçilsin, tenezzül edip de başını bile Ramazan'dan tarafa çevirmemişti.

Yanına gelindiği zaman riyakâr bir yüzle ayağa kalkıyor, Ramazan'ın tokalaşmak için attığı üç adıma ancak bir adımla karşılık veriyordu ki bu Abdurrahman Çavuş'un ölçülerine göre gözden uzak tutulmaması lazım gelen baya bir meseleydi. Bir de sesini belli bir yapmacıkla doldurmuştu konuşurken ve her an kendini kastığı anlaşılıyordu. Ramazan hem adımlarını attı hem de bunları düşündü birer birer. Ve bir noktaya ısrarla bastı parmağını "Ne demişlerdi adına şu herifin? Abdurrahman Çavuş." Tatar Ramazan belli belirsiz mırıldanarak tekrarladı. Abdurrahman Çavuş. Her halde bu mahpusanenin ağası bu olmalı. Biraz daha yürüdü. Tekrar mırıldandı. "Olsun bakalım!"

Tatar Ramazan üst katın koridoruna çıkınca ilk gözüne çarpan şey mahpushanenin kasvet veren loşluğu oldu. Of of çektiren, insanları bıktıran loşluk. Biraz küçük, biraz büyük ve çeşitli koğuş ayırımlarıyla mahpushaneler az çok birbirlerinden ayrılırlardı. Ama kasvet veren loşluk hemen de her mahpushanede vardı. İnsan biraz kısadan düşünse belki de kabahati pencerelerdeki demir parmaklıklarda bulurdu. Güneş bazen en parlak rengiyle pırıl pırıl yanar da mahkûm gene "Işık, ışık, ah biraz ışık!" der. Kapalı bir hayat yaşayanın karamsar gönlü bu. Bir defa ümitsizlikle kararmasın yoksa!

Üst kat koridoru geniş ve hayli uzun. At koştur. Hasmını kat önüne elinde bıçak adım adım kovala. Ramazan çok beğendi burasını. Ve kendisini saygıyla takip eden yeni arkadaşlarına döndü. Gülerek:

"Ceza istediği kadar uzun olsun" dedi. "Yeter ki mahpushane koridorları kısa olmasın. İnsan bir kere voltaya düştü mü her şeyleri unutur. Neden böyledir bu? Çünkü volta cezanın törpüsüdür."

Ramazan söylerken başlar kalkıp alınlar parladı. Sözü bitti, başlar öne eğilip alınlar gölgelendi. Ve hep bir ağızdan cevaplandırdılar:

"Çok doğru Ramazan ağa!"

"Benim adım Ramazan" dedi. "Efendi takımından sayılmam, kravatım yok, yakam açık. Bana ağa demeseniz de olur. Bir var ki bu size bir deyiş ve çağırış kolaylığı sağlıyorsa orasına da karışmam."

Birkaç ses birden cevapladı:

"Biz böyüklerimizi daim böyle çağırırız."

Gene o tatlı hava yüzünde Ramazan'ın:

"Ben hepinizden büyük değilim ama. İçinizde benden yaşlı olanlar da var."

"Olsun sen gurbet gezmişsin. Attığın her adımda bir hekmet kişi arifse. Olsun sen umur görmüşsün. Ağa var zulmeder. Ağa var agalık makamında. Yani böyük kardaş demektir."

Koridorda koğuşlar karşılıklı. Her birinin kapısında bir baş sığacak kadar dört köşe delikler var. Koğuş hizmetçisi Ramazan'a sağ başköşeyi vermiş koğuşun dip tarafında. Böyle bir yerde hatırlı adamlar yatar ve icabında ayaklanıp koğuşu kuş bakışı süzer.

Minderi yatağının önüne konulmuş. Ramazan şöyle bir durdu baktı. Yeni yerini hiç de yadırgamadı. Minderine geçti oturdu. Sırtını yatağına dayadı. Ve rahata kavuştu. İnsan bir kere ayaklandı mı günlerce gider yorulmaz ve fakat bir fırsatını bulup oturdu mu olanca yorgunluğu çöker üstüne. Ramazan için de durum böyle oldu. Yorulduğunu hem de çok yorulduğunu anladı oturunca. Ama uzanıp yatamazdı. Gözlerini kapatıp şöyle bir dirsek kestirmesi yapamazdı.

Yatağının etrafında halkalar çevirmişler ve tekmil meraklı gözler onun üstündeydi. Ramazan bu gözleri doyurmalıydı. Bu merak kesilen insanları elleri böğründe koymamalıydı. Birkaç söz yeterdi onlara. Yeter ki Ramazan konuşsun. Ramazan da çok iyi anlıyordu bunu. İfadeyi vermeliydi en iyisi. Başka bir kurtuluş yolu yoktu.

O da, yani Tatar Ramazan da kendileri gibi eli kolu bağlı bir mahkûm. Ve hürriyeti elinden alınmış uzun yıllar yatacak. Lakin bu adam üç vilayet aşırı geliyor. Ona boşuna mı teptirdiler bu ka-

dar yolu? Elbette bir sebep var bunda. Ramazan gözlerine dikilen gözlerdeki manayı anladı. Kurtuluş yolu da yok herkes tatlı bir yalvarış havasında. Anlaşılan şu ki kısa bir konuşmayla da olsa halini beyan etmek gerek.

Yüzünde tatlı bir gülümseme belirdi gene konuşmaya başlarken. Sesi dolgun ve erkek Hareketleri ölçülü idi. Güzel de bir giriş yaptı. Birden canlandırdı durgunlaşan havayı:

"Ey merhaba arkadaşlar. Sizleri geldim gördüm. Kısa bir zamanda ısındım hepinize. Sanki hürriyetime kavuşmuşum ve sanki evindeyim merhaba."

Topluluk birden dalgalandı. Yüzlerde ışıyan sevinç. Bütün sesler birden cevap verdiler:

"Merhaba Ramazan ağa merhaba. Sen hoş geldin merhaba. Mahpushanemize esenlikler getirdin merhaba."

"İnsan insanla yaşar, hayvan da hayvanla. Dostluğun, arkadaşlığın kıymetini bilmek gerek. Biraz evvel geldik şuraya saygı gösterdiniz."

"Ve daima da göstereceğiz."

"Karşısındakine saygı gösteren biraz da kendisine saygı göstermiş olur."

"Onu bizde biliyoruz doğrudur, öyledir."

"Bir günü sabahtan başlayıp insan gibi yaşamak gerek."

"Nur ol, mekânın cennet ola. Kardaş gibi bağrımıza bastık seni biz."

"İnsanın kötüsü canavarın azmışından daha da tehlikelidir."

"Evet, evet Allah kahretsin. Biz de çoğunu görmüşüz."

"Varırsın mahpushanenin birine mesela dürzünün biri ortalığı haraca kesmiş."

Şimşek gibi çarptı bu cümle. Herkes birbirine baktı. Önce bir düşündüler. Sonra gülümsediler bıyık altından:

"Doğru, çok doğru."

"Bu dünyada ya her şeye katlanacaksın veyahut da bir yolsuzluk gördün mü hemşerim dur diyeceksin."

"Demezsen köpek gibi sırtarır üstüne."

"Postu sermiştir bir köşeye; ağa da o, bey de o. Duvarda halı, divanında battaniyeler renk renktir. Etrafında bir sürü çanak yalayıcı toplanmıştır. Ağamızdan cesuru yoktur vallah demektir hepsinin vazifesi."

"Gidi köpekler gidi, kaç kemik alırlar acep böyle konuşunca?"

"Yok, canım ne kemiği? Ayda bir un çorbası köpek yalı gibi. İşte hepsi o. Gene de bravo hakikaten köpek gibi sadıktırlar."

"Allah kahretsin! Adam adam olduğuna utanır onların yanında."

"Son çıktığım mahpushanede böyle köpek besleyen bir dürzüyle kapıştık. O etrafındaki aveneye güveniyordu. Fakat ters düştü hesabı, kaçarak kurtardı canını. Sonunda biz suçlu düştük idare gözünde. Şaşmadım tabii. Çünkü ben idare ipinde oynamadım onlar gibi."

"Yiğit olan namına leke sürmez."

"Sonra bir yazı yazmış hakkımda mahpushane müdürü müddeiumumîliğe. Ramazan oldukça ben bu mahpushanede müdürlük yapmam demiş."

"Deyip diyeceği o be Ramazan ağa. Siz sankim bunu bilmez misiniz? Yalansız dolar mı onca kâğıt?"

"Biz de çekmişiz kurrayı şansımıza bakın ki burası çıkmış. Sürdüler geldik. Demek çile içindeki çilemiz bitmemiş. Daha bir göreceğimiz yerler varmış."

"Çile çekmene kayıl olmayız ya buraya gelmene memnun olduk."

Ramazan arkasını yatağına vermiş, sağ dizi kalkık, konuşurken arada avucuyla vuruyordu. Epeyce söylemiş ve yorulmuştu anlaşılan. Şimdi dinlemeye hazırdı. Hemen soruşturmaya başladı:

"Biz ifadeyi verdik" dedi şakayla. "Şimdi sıra sizde. Yalnız ben yorgundum. Onun için az konuştum. Siz uzun uzun anlatabilirsiniz. Uyursam kusura bakmayın. Ama şöyle heyecan verici şeyler duyarsam sabaha kadar gözlerimi kırpmam o da başka."

Hakikat candan bir anlatması vardı Ramazan'ın. Gönül kibir yok. Ne güzel de elbisesi var. Bu gibi elbise giyenlerin çoğu nobran olur. Ama bu onlardan değildi besbelli. Bir de bilinen şeyleri söyledi. Gene de çok candan dinlenildi. Maksat muhabbet. Şimdi de dinlemeye hazır.

Bazıları vardır dünyayı tek başına haraca bağlar. Nutka bir kere başlamasın saatlerce durduramazsınız. Ama Ramazan bunlardan değildi. Tadında başlayıp tadında kesmesini biliyordu.

Sigara tazeledi bazıları durgunluktan faydalanarak. Dumanlar alınları yaladı.

"Dumanı doğru çıksın" dedi Satı Dayı. "Aslına bakarsan bu naletin hepsi bir tütün. Ayrı paketlere girmekte ve ayrı ayrı isimler almakta."

Satı Dayı Ramazan'ın karşısında kurulan halkanın ön sırasına yerleşmiş, muhabbeti körüklemek isteyen bir hali vardı. Herkes bu hırpani küçük ihtiyara çevirdi yüzünü.

"Dayı" dediler. "Sen bize konuşma fırsatı vermiycen anlaşılan. Öyliysem millet lafsız kalmasın. De konuş da dinleyelim."

"On senedir konuşmadık ne kaldı ki?"

Satı şakacıktan nazlandı:

"Emme" dedi. "On senedir yedi cihan duydu Satı'nın neden yattığını. Bi de yiğit misafirimiz duysun."

Birkaç ses birden teşvik etti onu:

"Duysun Satı Dayı duysun, yedi cihan duysun" Sen çektiğin kahirleri ilan et. Acılar söylendikçe azalır."

Satı Dayı derin derin içini çekti. Siz dış görünüşe pek bakmayın. Kala gibi muhkem görünen mahkumun bile yüreği yufka olur. Bunun için Satı Dayı tuz sürdü biber ekti yaralara:

"Ben harplarda darplarda ezildim oğlum" dedi Ramazan'a bakarak. "Eski devirleri hep bilirsiniz kimde kaşınacak tırnak kaldıydı. Sözüm fıkara insanlar için tabii. Zenginler için bir lafım yok. Onların kışı yaz, yazları da kıştır."

"Öyledir Dayı öyledir. Ne güzel bilmişsin."

Satı gözlerini Ramazan'dan ayırmadan :

"Diyar diyar dolaştım hani. Şimdi sorsanız biriciğini bilemem. Nerelerde oralar? Bu insan kısmısı daştan sağlam, bütün ömrümde bunu öğrendim işte. Köye döndüm kim bilir kaç yıl geçince. Öküz yok, araba yok. İki çocuğum vardı, ikiciği de ölmüş sizlere ömür. Ölüm Allah emri, ne denir."

Satı içini çekti.

"Demin de söyledim" dedi. "Köye döndüm ki öküz yok, araba yok. Karı da ağanın yanında hızmatçı. Nasılsa kötü ev yıkılmamış. Az bulur az yiriz çok bulur çok yiriz. Karıya hadi gel dedim. Ama karı oralı değil ve de beni tanımaz. Düşündüm kötü bir iş var bunda namuslu bir kadın koyup da gider mi kendi evini?"

"Gitmez Dayı gitmez, arı baldan kaçmaz!"

"Üle ben çekeyim cefasını eller sürsün sefasını. Bir gün ağa eğerde kaykıltmış kıçın şeherden gelirmiş. Kırda karşı geldim buna. Valla elimin tabancaya nasıl gittiğini hala bilemiyorum. Çok değil bi mermi yakmışım. Ağa ah anam dedi, bir kere de lailahe illallah diyemedi."

Satı Dayı durdu, sigarasının külünü avucuna silkip eğilerek biraz ilerisindeki küllüğe bıraktı. Ramazan'a bakarak:

"Bizimkisi hırsnan oldu oğlum" dedi. "Köye döndüm ki oğul kalmamış uşak kalmamış. Karı da el evinde hızmatçı. Ortalık zindandı artık benim için, dayanamadım."

Dayıdan sonra herkesin derdi deşildi. At çalan, kız kaçıran, iftiraya kurban gidenler verdiler ifadelerini. Söz kime geçerse o ciddileşiyor, hakim karşısındaymış gibi garip tavırlar alıyor. Neticeyi kelam hak daima anlatanda.

Akşam olurken herkes ağır ağır yatağına çekildi. Bu koğuştan olmayanlar teker teker gittiler. Bazıları da kalkmaya davranırken tambura baktı. Ramazan anladı meseleyi gülümsedi:

"Bugün biz konuştuk" dedi. "Sabredin bir dahaki sefere de bu koca kepçeyi söyletiriz."

"Senin canın sağ olsun Ramazan ağa" dediler.

Aradan az bir zaman geçmişti ki başka bir koğuştan donanmış bir tepsi yemek geldi. Hizmetçi yemeği Ramazan'ın yatağına ya-

kın koydu, sonra saygıyla ellerini önünde bağlayıp:

"Kirmastılı Dayının selamı var Ramazan ağa" dedi.

Ramazan utanarak:

"Daha ne kadar oldu şuraya geleli" dedi. "Siz böyle yaparsanız ben burada temelli kalırım"

Koğuştan birkaç kişi birden cevapladı onu:

"Gurbet kuşusun. Can arkadaşısın. Bir tepsi yemek neyimiş? Canımız sana helal ola. Sen keyfine bak Ramazan ağa!"

Mahpushanede Tatar Ramazan isimli bir mahkum vardı artık. Ve daha yarım gün geçmeden bütün ağırlığıyla çökmüştü her meseleye. Bu sebepten olağanüstü bir geceye gidiliyordu. Hemence sezilen bir heyecan var havada. Her mesele Ramazan'dan açılıp gene Ramazanda bağlanacaktı bu gece. Nitekim de öyle oldu.

Konuşmayı hep mahpushanenin yeni konuğu üzerine açtılar. Uzun, upuzun konuştular. Kara külahlar savruldu yumruklar sıkıldı. Habbeyi kubbe yaptılar. Laflara laf açtırdılar. Lastik gibi çekip uzattılar konuşmaları. Dönüp dolaşıp herkes bir noktaya geliyordu. Şu yenilen kimdi bakalım? Beş ağız kapanırken on ağız birden açılıyordu:

"Adı da yalnız Ramazan değilmiş Tatar Ramazan'mış. Sohbeti tatlı, kalender, çok yiğit bir şeye benzer. Konuşurken kendini hiç öğmedi. Efendim çok gezen mi yoğusam çok yaşıyan mı? Herif umur görmüş. Konuştuğu düzgün. Kitaplar da okumuştur besbelli."

Sonra karanlıkta ığıl ığıl akan incecik bir dere gibi fısıltı başlıyordu:

"Gittiği mahpushanelerde de hep kumarı men etmiş. Zebun koyun ölüleri gibi kaldırıp atmış kumar postalarını. Atar hiç dinler mi elin oğlu. Hele gözlerine bak, kurt gözü gibi yıldır yıldır. Kardiyenleri kovmuş. Müdürlere dur demiş. Fukaraya bubalık etmiş ve garibanı ezdirmemiş."

Bir an duruyorlar ve tavşan gibi dikiyorlar kulaklarını. Bütün gözleri işkilli. Bakışarak anlaşıyorlar. Ve incelemelerinin ana so-

rusunu koyuyorlar ortaya. Bu adam kime karşı? Bu adam nelere, nerelere el atacak? Ve seslerini iyice kısarak, bu adam Aptıraman Çavuş'un burnunu biraz sürttürecek anlaşılan diyorlar. İçlerindeki hıncı ilk defa açığa vuruyorlar. Çok güzel bir şey bu onlara göre.

Her koğuşta beş halka ve her halkada en azından beş kişi. Efkar basıp külahlar öne arkaya yıkılıyor, enseler hiç örselenmeden üstünden kaşınıyordu. Öksürenler aksıranlar oluyor "Üle yaz nezlesine mi tutulduk yoğusam?" Bu soru laf olsun diye atılıyor orta yere. Sonra gene bir başka bakımdan Ramazan alınıyor ele.

Herkes onu, adını vermek istemediği bir hedefe saldırtıyor ve yüzde yüz galip çıkarıyordu. Buna benzer çok şey söylendi. Peki ama bu Ramazan kiminle çarpışacak? İşte meselenin en çetrefil yeri de bu. Kimse şöyle göğsünü erip de açıkça "Aptıraman Çavuş!" diyemiyordu. Bu noktaya gelince herkes açık olmaktan kaçınıyor külahlar özenerek kafadan çıkarılıyor, enseler düşüne düşüne kaşınıyordu.

Terazinin bir kefesine basılıyor şimdilik, öbür kefeye konulacak şeyin adı söylenmiyordu. Ama Tatar Ramazan'a gelince o açıktan yapılan öğmelerin en değişmez konusuydu. Ne göze çarpan şeyleri varmış meğer adamın:

"İki paytonnan gelmiş arkadaş. Bak kulak ver bu sözüme iki payton. Üle yaşa be Ramazan! Edalet müfettişi misin sen?"

"Soram candırmalar yanında çok da saygılıymış, yani amir gibi bir adam. Nasıl bir duruşu var gördün mü?"

"Analar neler doğuruyor bak, aynı bir koşuya hazır at gibi."

"Baş kardiyeni hiç sallamadı. Emir eri gibi çekildi gitti herif."

"Aptıraman Çavuşnan nasıl konuştular gördün mü? Hey gidi Aptıraman Çavuş sen böyle insan gibi gülmesini de bilir miydin?"

"Güzellik de demek ki bir Allah vergisi. Erkeğin de güzeli güzel oluyor haa!"

"Bir de çalgı asılı başucunda, demek çalıp söylüyor bu adam. Kalbinde hiçbir kötülük yok"

"Nerde bir kötü varsa Allah belasını versin! İnsana kahir eden, hayatı zehir eden onlardır."

"Ben haklıysam eğer hökümet adamından korkmam dedi herif, bu sözlere dikkat edin arkadeşler."

"Oralarda kaldırıp kaldırıp atmış kumar postalarını. Yaradana kurban olayım. Ol mubarek ellerinden öpeyim."

"Demek burda da kötü bir şeylere olur demez bu adam. Keyfi adam döğmek, anaya avrada söğmeye olur demez bu adam."

"Çocuklarımızı sevemeyiz doyasıya hatırlı mahkumlar gibi görüşük günlerinde. Belkim bu işlere de onun bi faydası olur."

"Kardiyenlerin cebinde gezer sümüklü mendil gibi buruşmuş aylarca mektubumuz, belki bunlara da bi faydası olur."

"Yağımız baş kardiyenin, unumuz kardiyenlerin evinde. Kendi yağımızı unumuzu kendimiz yimesini bilmez miyiz? Belki bunlara da bir faydası olur."

"İlk yemeğini Kirmastılı Dayının tepsisinde yidi. İşini bilir Kirmastılı ve de onlar kardaş gibi el ele olmalılar. Belki bize bir faydası olur."

Beri yanda Abdurrahman Çavuş'un koğuşunda da aynı muhabbet. Çavuş bir aralık "Kesin sesinizi be! Kart horozların bağırsak çekelemesi gibi emme de uzattınız ha. Yeter şu Ramazan lafı!" diyecek oldu. Sonra düşündü vazgeçti. Gereksiz bir çıkış olurdu bu ve kendi gradosunu kendi kırardı. Vazgeçti düşününce hiç karışmadı.

Hem gelip de onu damdan samandan oyalayacaklarına herkesin kendi aleminde olması daha iyiydi. Hiç olmazsa Çavuş da bir kenarda kalıp kendi başına, rahatsız edilmeden düşünebilirdi.

Kocaman minderine kocaman bir bağdaş kurmuş ve heykel gibi oturmuştu. Abdurrahman Çavuş. Akseli Ali ağa da karşısında. Çavuş hep sordu, Akseli cevaplar verdi. Baktı ki önceden çizilen plan üzere yürümüştü her şey. Memnun oldu.

Gerek Ramazan'ın karşılanmasında gerekse koğuşunda yapılan muhabbette Akseli bulunmuştu. Yalnız hep kenarda kalmış, sözlere karışmamış ve gelecekteki hasımlarını bir iyice süzmüş-

tü. Akseli, Çavuş'a verdiği açıklamada hep şu noktaları tekrarladı durdu:

"Konuşkan. Şeher çocuğu. Gönül kibir yok. Birez de okumuş anlaşılan. Öyle anladım ki bir iki deyişinden kitap lafıydı bazı konuştukları. Çok da cesur görünüyo, bela üstüme gelirse ben beladan kaçmam belanın üstüne giderim diyo hani! Mahkûmnan sanki onları kırk yıldan beri tanırmış gibi candan görüştü ve onları kendine benzetti."

Bir ara ikisi de sustular. Abdurrahman Çavuş'un eli hep bıyığında. Bıyıklarını dudağı üzerinde topluyor, uca gelince kaytan gibi burup yukarı yanağına doğru çekiyordu. Ekseli sözünü bitirirken Ramazan'A tutulacak yol hakkında hemen hiçbir şey söylemedi. Yalnız Kirmastılı'nın daha ilk akşamdan Ramazan'a yemek göndermesi üstüne parmak bastı. Ona göre adım atmalı dedi.

Akseli anlatırken Çavuş Ramazan'ın, geldiğim mahpusanelerde kumar postalarını kaldırıp attım deyişine mim koydu. Bu, bir gurbet mahpushanesinde öğünme ve bir tevatür olamazdı. Ramazan'ın çakmak gibi çakan gözleri yaptıklarının canlı şahidi idi. Çavuş kendisini hislerine kaptırmadan düşündü. Meselenin şakaya alacak bir tarafı yoktu. Serinkanlılığı kaybetmemeli ve Ramazan'a karşı şöyle bir tutum göstermeliydi. Çavuş yere bakarak çizdi ilk planını. Akseli bir bakışta sezdi durumu. Çavuş gelecek hakkında bir konuşma kapısı açmıyor ve fakat bir şeyler dikte etmek istiyordu. Sesi titrekti konuşurken ama esmer ve çiçek bozuğu yüzü kararlı idi:

"Ali ağa" dedi. "Ramazan yanımıza gelmedikçe biz de kendiliğimizden katiyen ona sokulmıyalım, bu bir. Ramazan'ın yattığı koğuşda yarın kumar postası serilmesin, bu iki."

Akseli'ye talimatını verirken parmağıyla önündeki halıyı ağır ağır çiziyordu. Sözü bitmedi daha bir diyeceği var besbelli. Yutkundu. Akseli'nin yüzüne baktı:

"Sen Ali ağa" "Al yatağını Kirmastılı Dayının koğuşuna geç. Onun yüreği bize karşı yangın, ne yapıp ne ettiğini görelim. Bak

daha merhaba bile demeden Ramazan'a yemek donatıp göndermiş. O kerhanacı Ramazan'a el dutacak. Ne yayıp ne ettiğini bilelim."

İş bu kertelere geldi mi Çavuş'un sözleri kanundur artık. Akseli katiyen karşı gelmez. Yalnız bir de şu var ki Ramazan'ın koğuşundan kumarın hemen kaldırılmasına razı olmadı:

"Bizim için sora korktu demezler mi Çavuş?"

Abdurrahman Çavuş acı acı ama kurnazca güldü:

"Şimdi kaldırırsak o koğuştan postayı Ali ağa sonunda biz kâr ederiz. Nasıl olsa öbür koğuşlarda oynanacak. O Ramazan denilen herif deli göz bir şeye benzer. Tutar yekten postamızı kaldırır atarsa sonra iş çok çirkin kaçar. Bizim için ağır olur. Ben biriyle döğüş edeceksem, kendi istediğim zamanda ve kendi seçtiğim yerde yapmak isterim bu döğüşü!"

Çavuş biraz düşündü ve gene konuştu:

"Biz, Ali ağa, o koğuştan kumarı kaldırıyorsak temelli değil ki bu."

Yüzü kıpkırmızı oldu, sesini bir perde daha yükseltti:

"Ben Ramazan'ın koğuşuna deel, daha kedilere, köpeklere zar attıracam bu mapusanede! Bu böyle bilinsin Ali ağa." Dedi.

Öteki mahkumlara çevirdi bu sefer de yüzünü. Hepsini teker teker kinle süzdü. Onlar bu bakışlardan tamamen habersiz derin bir muhabbette idiler. Çavuş bu kendi âlemlerindeki insanları eliyle Akseli'ye göstererek bağıra bağıra:

"Bu dayılara gelen unlar, tarhanalar, yağlar hep bizim Ali ağa" dedi. "Buraya mahkûm olup düşenin Aptıraman Çavuş'a en aşşa elli banganut borcu var. Biz dalmış mıyız şurada bi yol feleğin çarkına? Sabilerimizi ağlatmış mıyız peşimizden? Ne yapacağız şimdi öyleysem? Oturup derviş boku mu yiyeceğiz?"

Akseli düşünceli:

"Helbet bir yol bulunacak"

Çavuş kararlı:

"Kurdun nasibi kuzudur arkadeş! Bu düzen taa ezelinden böyle kurulmuş. Allah huzuruna çıkmış olsam gene de hesabım

aşikâr. Saklı gizli bir şeyim yok. Tepem bir kere kızdı mı şu orospu eniklerinin ayaklarından yamalı donlarını alırım vallah!"

Hep dizlerine bakarak dinledi Ali ağa. Vaziyete bakılırsa şimdilik her noktada anlaşmış gibiydiler.

Aysız, yıldızsız, rüzgârsız mahpushane gecesi. Saat on birleri bulunca yataklar teker teker serildi. Don beyaz, gömlek beyaz soyununca herkes birbirine benzedi. Deliksiz bir uyku çıkaranlara ne mutlu. Az ihtiyar olanlar gece yarısından sonra uyuyamazlarmış.

Yataklarına girdiler. Çeşitli yorganlar altında bir dizi insan. Günlerini birbirlerine kırık dökük hatıralarını anlatmakla geçirenler. Hallerinden şikâyetçi olanlar pek azdır içlerinde. Dışarıdaki hayatlarıyla içerdeki arasında büyük bir fark yok.

Belki de ömürlerinde bir kerecik kendi kendilerine kanun yapıp kendi işlerini kendilerini gördüler. Ve bu davranışları onları jandarmalı, hâkimli, mahpushaneli adaletle yüz yüze getirdi. Yıldırım çarpmış dağ çobanı gibi şaşırma fırsatı bile bulamadılar.

Yukarı Söğüt köyünün tahsildara tokat vuran Ali'si. Karaşehir'den Mehmet vergi borcunu yatıramamış. Yusuflar köyünden Satılmış arazi yüzünden amcaoğluyla vuruşup kan etmişler. Yağız çehreleri mazlum, anadan oğuldan ayrı düşen çile kahramanları boylu boyunca uzanmış uyuyorlar.

İşte dışarıda koyup geldikleri her şey renk renk, dipdiri rüyalarında. Biri mırıldandı yüreğinin en derin köşesinden "Vah benim oğlum, sen gelip yollara mı düştün, işte ben mahpustan geldim" dedi. Bir başkası kesik kesik bağırdı "Candarmalar, onbaşım yeter ki canıma kıymayın. Deyin ki o adamı ben öldürdüm!" Zabıt kâğıtları ifadesiz kalmasın. Bana kasten yapılan bu zulüm da olmasın."

Ertesi gün Tatar Ramazan biraz erken göründü bahçede ve hızlı bir voltayla girdi yeni güne. Bu bir sabah idmanı da sayılabilirdi. Kim bilir kaç yıl kalacağı bu mahpushanede bir gövde gösterisi de olabilirdi. Yıllardan beri edindiği bilgiler ona bazı hallerde çabuk davranmak lazım geldiğini öğretmişti.

Biraz keskince girmişti voltaya. Bunun gözden kaçırılamayacak bir manası vardı. Her ne kadar bu yeni geldiği yere tatlı bir hava içinde girmişse de tetik olmak şarttı gene de. Bir hay huy havasında biber gibi acı bazı gerçekleri unutmak lazımdı. Mahpusaneler aciz adamı katiyen sevmez. Bunu Tatar Ramazan çok iyi bilir.

Bu bakımdan ilk günden yapacağı etki geleceği için silinmez bir not olur. Bir belayı karşılaşıldığı zaman def etmek pek büyük bir başarı sayılmaz. Mesele o belanın doğmasına meydan vermemektedir. İşte Ramazan belki de mahpushanelerde her zaman görülen bu belaların kulak arkası edilmeden önlenmesi gayretindeydi. O bu davranışıyla, beni yarın karşısına almak isteyecekler çıkacaksa bugünden gösteriyorum boyumu, sakın yanlış bir hesap yapmasınlar demek istiyordu.

Hızlı yürüyordu Ramazan, kimse önünden geçip voltasını bozmadı. Sol eli pantolon cebinde, sağ elinde arada biçimlice salladığı bir tespih vardı. Kimse sokulmadı yanına. Beraberce yapılan voltalar biraz da tarafların anlaşmasına bağlıydı. Volta alanın yüzüne bakar bakmaz anlamak lazımdı bunu.

Bu mahpushane şimdiye kadar böyle kıvrak volta görmemişti. Kenardan onu göz ucuyla süzenler seyrine doyamadılar. Adamın içinde yatan aslan adımlarına da bir kıvraklık veriyordu ister istemez.

Peki, Ramazan her gün böyle koşu atı gibi eserek meydanlarda dolaşırsa ve bıçak gibi keskin görünüşüyle bütün merakları kendi üstüne çekerse Abdurrahman Çavuş ne yapacaktı? Hangi meydanlarda gezecekti? Onu hangi hayran gözler süzecekti? Yani bir meydanda iki koç! Fırtınayı ilkin Davaslı Halil efe sezdi.

Halil efe karşı duvarın dibine çömelmiş, yanında birkaç mahkûm daha var. Davaslı, Ramazan'ı önce bir iyice süzdü. Gözlerini ondan dakikalarca ayırmadı. Sonra manalı manalı güldü. Bebekleri siyah gözleri fıldır fıldır döndü. Önemli bir şey söyleyeceği zaman hep böyle yapardı. Arkadaşları anladılar:

"Gene möhüm bişey var anlaşılan efe merakta koyma bizi."

"Hele siz, bizi öküzlükten kurtar Rabbim diyerekten bir dua edin."

"Ettik efe ettik, Allah hepiciğimizi öküzlükten kurtarsın."

"Ben bu duaya dâhilim bak."

"Öyle olsun öyle olsun. De konuş da duyalım İslam'a eziyet yakışmaz."

"Biraz da gözünüzü açın ama. Kör gibi onun bunun çekadını tutmakla yörümez bu dalgalar."

"Sen çulsuz kaldıysan talihine küs efe, bize kızma. Hızlı kumara girdin de ondan."

"Ben kumarı kendi kesemden oynarım zararı da bana faydası da. Siz çenenizi yormayın angut gibi!"

"Çulsuz kaldın emme gene de aklın yerinde. Ava çıkan it gibi her kokuyu alırsın. Cahalsın emme her şeyleri de bilirsin."

Efenin gözleri yeniden Ramazan'a kaydı. Volta, kıvamında devam ediyordu. Arkadaşları da efeye uyarak o tarafa baktılar. Efe böylece bütün dikkatleri üstünde toplamıştı:

"Hey ben gurbet gezdim arkadeşler" dedi.

"Evet efe hepiciğimizin kulağı sende."

"Saman değil akıl var şu kafada."

"Evet efe hepiciğimiz seni dinliyoruz."

"Şu omuzlar yemin olsun yıllarca Aydın dağlarında martin daşıdı."

"O belli canım. Biz aksini mi söyledik."

"Ben feleğin kıçına parmak vurmuş adamım!"

"Öyledir öyledir. Felek de sana vurmuş belli."

"Kara karanlıkta kara karınca kaçmaz gözümden. Gördünüz mü şu yeni gelenin volta vuruşunu?"

"Evet efe."

"Adamı ben adım atışından tanırım. Aha şuraya çiziyom. Bu meydan bu adamın!"

Efeyi dinleyenler Ramazan'a bir daha baktılar. Efe bu fırsatta soluklandı ve sözünü şöylece tekmilledi:

"Açık konuşmalı arkadeşler" dedi. "Bu adama at da yakışır

silah da. Ne olacaksa aha şu meydanda olacak. Siz de gözünüzü açın da iyice bakın. Darılmayın ama sığır gibi adamlarsınız sözüm yabana! Her şeyi açık konuşmalı öyle değil mi ya efendim!"

Arada gelip geçenler oluyordu ama kimse voltasını kesmiyor Tatar Ramazan'ın, sabah yürüyüşü devam ediyordu. O ara Abdurrahman Çavuş'un bahçeye çıkışı herkesin içinde bir karışıklık yarattı. Zelzeleyi önceden kestiren zağarlar gibi kulakları diktiler.

Mahkumlar Abdurrahman Çavuş'a, o da Tatar Ramazan'a baktı. Volta pek hızlı, Çavuş kiremit gibi kızardı. İçinden, "Gece gündüz koğuşunda yatıvermez ya elin oğlu, böyle meydanlara dökülüp aslanlar gibi dolaşır işte" dedi. Çavuş'a çok ağır geldi bu iş. Üstünde durduğu taş merdiven sallanıyordu sanki. İyice içerledi. "Fakirin malı, zenginin bahçesine giremez!" diye geçirdi aklından.

Abdurrahman Çavuş, yıllarca evvel tarlasına giren zebun bir keçiyi bir sopa darbesiyle öldürmüştü. Mahpusane bahçesini de her hal köydeki tarlasına benzetmişti. Ama çok çabuk kendine geldi. Evet burası mahpusane bahçesiydi ve ortalıkta kızılcık dalı gibi sert dolaşan adam da Tatar Ramazan. Köyde bir sopada öldürdüğü fıkara komşusunun zebun keçisi değil.

Abdurrahman Çavuş bir anda toparladı kendini. Hiç bozuntuya vermeden merdivenlerden ağır ağır indi. Başı önüne eğik, tabakasından bir sigara çıkararak yaktı. Mahpushanenin dış kapısına yollandı. Kimseye aşinalık etmedi. Dışarı çıkacak anlaşılan. Bahçenin tam ortasında öteden gelen Ramazan'la karşılaştılar. Çavuş anide Ramazan'a yanaşmamak hakkındaki kararlarını bozdu.

Bön bir adam gibi görünmesine rağmen bazı ince tarafları da vardı Abdurrahman Çavuş'un. Kendisini bazen saplantılardan çabucak kurtarabiliyordu. Hele Ramazan daha dün gelmişti. Birden kaş çatmak olur mu? Olmaz! Çavuş bunu anladı ve hemen kararan yüzün yerde bırakıp Ramazan'a aydınlık yüzünü kaldırdı.

"Selam arkadaş. Mahpusanemize yeniden hoş geldin. Gece rahat geçti mu bari?"

"Pek fena sayılmaz. Yorgunluğun yarısını attık, şimdi kaldı öbür yarsı. O da bu gece çıkar. Gönül hoşluğu olsun."

Yan yana gelip Çavuş'un tertibi ağır adımlarla yürümeye başladılar. Çavuş sordu. Dinledi. Kendisi de anlattı. Eh epeydir bu mahpushanede bulunuyordu. Şükür kimseye muhtaç olmadan geçinip gitmişti. Allah sayesinde parasız da kalmamıştı. Ceza yatmak bir şey değil Rabbim bir başka keder vermesin yoksa? İnsan rahat etmek istiyorsa biraz metanetli olacak. Olur olmaz şeylere gönlünü üzmeyecek. İçini ferah tutacak. Bir de hiç mi hiç etliye sütlüye karışmayacak:

"Ben böyle aldım kolayını" dedi Abdurrahman Çavuş. "Seriyorum postumu bir kenara bakıyorum rahatıma. Bir iki karışayım dedim şunların işine, bir sürü dipsiz doruksuz laf. Çuval dolusu başına ağrı. Get ülen dedim geberin be! Bu yaşımızdan sona davar mı güdeceğiz? Biz mi yol göstereceğiz bu kadar ırzı kırık kahpe dölüne? Kaptım koyuverdim ne halleri varsa görsünler!"

Ramazan da anlattı. Geldiği mahpushanelerden, görüp tanıdığı kimselerden bahsetti. Çolak Cumaları, Kürt Musaları, Arap Saimleri anlattı. Gerçekten Ramazan'ın güzel bir konuşması vardı. Anlattığı şeylerde kendisinin rolün çok kısa geçti. Daha şimdiden Çavuş'un kafasına bir takım isimler ve birçok vakalar yerleşmişti. Cıbıl Halil, Şeytan Hacı, Ebuzer, Beyaz Ökkeş bunlar unutulur şeyler mi? Çavuş'un şu adamları bir de kendi gözleriyle görmek arzusu uyanıverdi içinde.

Tertibi bozmadan beraberce yürüdüler. Ve öyle bir an geldi ki dizlerde yorgunluk alametleri belirdi. Gün yarı oluyordu nerdeyse. Çavuş Ramazan'ı öğle yemeğine davet etti, hem de üsteledi. Rmazan'a itiraz yolu kalmamıştı. Razı oldu. Yemeği beraberce yediler. Akseli'den gayrı daha beş kişi vardı sofrada. Etinden tavuğundan çeşidi epey zengindi Çavuş'un.

Önce kendi ikram etmişti Ramazan'a ve lokanta tertibi yemek

çıkarmıştı. İçinden "İşte şahin avucumun içinde. Ta dışarılardan bile yemek getirttim kuşun kanadında. Yisin ve benim kim olduğumu anlasın ve de tekerimin önüne taş koymasın. Ben adama bal da veririm zehir de, Artık ötesini kendisi bilir" diyordu.

Abdurrahman Çavuş daldan dala konuyor. İyilik ve kötülük çarpışıyordu yüreğinde. İyi tarafı şu, hakikaten Ramazan'la yan yana gelince bir an yiğitlik geliyor üstüne, konuşmalardan zevk alıyor, kendi de anlatıyordu. Ama bir an geliyor mahpushanedeki yerini hatırlıyor, o zaman yiğitliği, cana yakınlığı değil, çıkarlarının ona dayattığı kapkara şeyleri düşünüyordu. Fakat Abdurrahman Çavuş ne yapsa çıkarını düşünmeden edemezdi.

O gün öğle üzeri yalancı bir dostluk havası içinde yenilen yemekten sonra Akseli Ali ağa Ramazan'ı yeni taşındığı koğuşa götürdü. Ve böylece Ramazan mahpushaneyi koğuş koğuş tanıyacaktı. Akseli öne düştü ve onların koğuşunun benzeri başka bir yere gittiler. Önce Ramazan girdi içeriye, Akseli yol gösteriyordu "Bura da bizim mekânımız!" Koğuş halkı ayağa kalktı. Duruşları sakin karşılıklı sıralanmış bir yığın insan Ramazan'ı gördüler kendilerini de gösterdiler ve hep bir ağızdan "Hoş geldin Ramazan ağa" dediler.

Koğuşun sağ dip köşesine gelindi. Burada manzara birden değişiyordu. Halılar gerilmişti duvara ve yataklar okkalıydı. Temiz giyimli efendi görünüşlü bir adam vardı orada. Gelenleri görünce doğruldu. Akseli Ramazan'a :

"İşte" dedi. "Bizim Kırmastılı Dayımız. O da çok kahır çekti. Sekiz senedir yatar."

Kırmastılı gülerek altın yüzüklü elini Ramazan'a uzattı:

"Hoş geldin paşa" dedi. "Hele şu yorgunluk bir çıksın da bol bol konuşuruz demiştim, paşa bizi utandırdı."

Oturdular. Ramazan:

"Valla" dedi Kırmastılı'ya bakarak. "Biz yolu yordamı şaşırdık. Arkadaşlar nereye biz de oraya. Seyyah gibi geziyoruz. Mahpushaneyi tamamlayıncaya kadar bu böyle devam edeceğe benzer. Bugün öğle yemeğini Abdurrahman Çavuş'ta yedik. Da-

ha evvel de bir hayli dolaştık kendisiyle."

Sessizce konuşmaları takip eden bir grup toplanıvermişti hemen. Kirmastılı sevimli yüzü Ramazan'a dönük:

"İyi yapmışsınız" dedi. "Siz şimdi hepimizin misafiri sayılırsınız Tabii Abdurrahman Çavuş sizi ağırlayacak."

Akseli :

"Yok be Dayı" dedi. "Sen Ramazan kardaşın dediğine bakma. Yemek filan yimiş değil bizde. Bir iki lokma attık işte hepsi o kadar. Yemek habarlı olacak bir gün ve siniler donanacak."

"O da olur" dedi Kirmastılı. "Hele bir yorgunluk alınsın."

Ramazan'a döndü.

"Abdurrahman Çavuş da Akseli Ali ağa da iyi arkadaşlardır. Ve insan canlısıdırlar. Biz kendileriyle burada yıllarca kardeş gibi geçindik. Eh ne olacak canım. Bizim kimimiz var aslına bakarsan mahkûm arkadaşlarımızdan başka?"

Ramazan dikkatle dinledi ve birden ısındı Kirmastılı'ya. O belli ki mahpushane münasebetlerinin bütün inceliklerine vakıf bir adamdı. Konuşurken Abdurrahman Çavuş'u ve Akseli'yi öğer görünmüştü ve fakat bunun bir nezaket gösterisi olduğunu da her haliyle belli etmişti. Ramazan bu ince anlatımın farkına varmıştı.

"Mahpushane sevilecek bir yer değildir ama" dedi. "Bir kere içine düşmüşüz. Şimdi ne yapmak gerek? Yaşayacağımız günleri birbirimize zehretmemek gerek. O zaman ceza koymaz adama. Bir de bunun aksini düşünün. İnsanların burada her gün didiştiğini düşünün, işte o zaman ceza çekilmez olur ve misliyle biner insanın sırtına, acı olur."

"Şükür buranın asayişi iyidir" dedi Kirmastılı. "Her bakımdan iyidir. Müdürümüz efendi bir adamdır. Eh herkes de kendisini bildikten sonra mesele yok. Sonra kötü bir iş belirse içerden Abdurrahman Çavuş hemen önler ve meydan vermez."

"Evet öyledir, meydan vermeyiz" dedi Akseli.

Kahveler yetişti konuşmanın burasında. Kirmastılı'nın teşkilatı kuvvetliydi belli ki. Hiçbir işarete dahi lüzum kalmadan mi-

safirler ağırlanmıştı. Ramazan teşekkür etti.

"Bizi mahcup ediyorsunuz" dedi.

"Şeref verdiniz bize" diye karşıladı Kirmastılı. "Bir kahveyle olmaz ama bu. Bu akşam yemeğini de beraber yiyeceğiz. Biz bir kere yakaladığımızı kolayca bırakmayız."

Ramazan güldü:

"Borçlarımız çoğalıyor" dedi. "Bakalım altından nasıl kalkacağız? Hele bir tencere kaynatmaya başlayalım da kendi elimle yemekler hazırlarım size. Yoksa böyle olmaz bu. Hazıra alışırız sonra."

Kirmastılı Dayı bugün gene lacivert bir kostüm giymişti. Top yüzünde beyaz bıyıkları temiz, gülüşü candandı. Adamı bir anda çekip alıyordu kendi havasına. Ramazan'ın gelişi bir o kadar daha neşeli yapmıştı onu. Güldü, güldürdü. Dişlerinin takma olduğunu Ramazan önce fark etmedi. "Bu yaşta bu kadar sağlam dişler hayret" demişti içinden. Dayının Kirmastı'da bir çiftliği vardı:

"Efendim bu Kirmastı denen yer bereketli bir toprak" dedi Dayı. "Karacabey'e çıkmaz ama gene de oralarda sayılır. Yani orada birkaç karış toprağı olan bir şeylerim var diyebilir. Ben içeriye düşmeden evvel büyük sel olduydu. İçeriye düşmemizin sebebi de bu sel ya. Tarlalarda geniş tahribat yaptı bu sel, sınırdaşlarla niyaza düştük. İş tapuya aksetti. Fen işleri uydurma bir keşif raporuyla bizden toprak yürütmek istedi."

Dayı duraladı bir an. O tatlı gülüşü kaybolmuştu anlatırken. Gene Ramazan'a bakarak:

"Ya işte böyle paşa" dedi. "Tapu kanununu kendi çıkarına göre tersinden okuyan sicil muhafızlarıyla karşılaşınca başımız bir güzel belaya girdi. Benim yerimi ayan beyan gösteren ağaçlar vardı, dereler vardı. Bunları kime gösterirsin. Sonunda asıldık tabancaya, katil kastı, memura vazife başında hakaretten buralara düştük."

Dayı arada içini çekerek konuşuyor, belli ki hayalen yaşayarak anlatıyor. Gözleri bazen bir noktaya takılıyor, oraya bir karar

sessiz bakıyordu. Sözü tekrar bıraktığı yerden alırken top yüzü gülüyor:

"Uzun uzun anlatıp paşamızın başını ağrıttık" diyor. "Kuvayi Milliye'den çok sonra bizim bu dediklerimiz. Ben Kuvayi Milliye'ye da katıldım ve adam kıtlığında bir takım işler gördüm."

Mahpushanede yenice tanışmanın vazgeçilmez bir şartıdır bu. Ramazan da anlatıyor kısadan toparlayarak. Anbean çok renkli oluyor hayatının hikayesi. Derin bir merak içinde etrafındakiler arada uzatarak dikkatleri kaybeder gibi olsa bile, konuşmaya yeni bir renk katarak gözleri gene kendi üstüne çekiyordu.

Ve böylece ikinci akşam oldu. Sonra da günler ve geceler peş peşe geldi. Ramazan mahpushaneye, mahpushane de Ramazan'a alıştı. İlk bakışta gözünden kaçan bir çok şeyin zamanla ne manaya geldiğini gayet güzel öğrendi. Kıyıda köşede onun için bilinmez sayabileceği bir şeyler kalmamıştı hemen hemen.

İçinde uzun yıllarını geçireceği bu mahpushaneyi avucunun içi gibi bilmesi gerekti, yoksa karanlıkta gözü bağlı olarak yürüyenlere dönerdi. Kimliği, daha doğrusu yırtıcı şahsiyeti ona emniyet sağladığı gibi çok büyük tehlikelerin sebebi de olabilirdi. Tatar Ramazan gibi atağı yek nazarda göze çarpan kabadayıları harcamak istediler mi onu bir bıçakta, ifade vermeden ve nefessiz götürmeyi planlardı. Böyle bir kanlı çıkışı yapan kimse hükümet tarafından destek görmese bile, adliye ona yaptığını ağıra mal etmek yoluna gitmezdi. "Biz daima kurdu kurda boğduruz!" sözü resmi sıfatlı bir kişiye, ünlü bir müddeiumumîye aittir.

Tatar Ramazan evrakı uzun, dosyası ağır olan kişilerdendi. Bir gün kanlı bir mahpushane suikastına kurban gitse, onu öldüren kişi kendini müdafaa etmek için hafifletici sebep aramaz sadece büyük bir kağıt tomarı olan Ramazan'ın dosyasını sürerdi öne. Ramazan bütün bunları biliyordu.

Tatar Ramazan kendi çapına yükselmiş kabadayıların mahpushanelerde nasıl korkunç pusular kurularak harcandığını hem gözleriyle görmüş hem de yatkın mahkûmlardan dinlemişti. Kas-

tamonulu Ali Sinop'da, Feriköylü İbrahim Bursa'da, Kuruçaylı Bekir Sultanahmet Mahpusanesi'nde böyle öldürülmüşlerdi. Gureba hastanesi eski müdürü Şevket Bey, tam kırk beş bıçak yarası saymıştı Bekir'in vücudunda. Ve vurulduğu mahpushane revir odasının duvarları kandan kıpkızıldı.

Adam adamı neden öldürür mahpushanede? Bu kanlı maceranın önemli bir sebebi olması gerek. Ne olabilir acep bu? Adam adamı nam alayım diye öldürür. Çekindiği için öldürür. Adam adamı düzeni bozulduğu için öldürür ve daha bilmem neler için öldürür. Hülasa elin adamı seni en gafil anında vuruverir, canını kurtarıp da kırk yıl sebep arasan katiyen içinden çıkamazsın. Yani bir de sebepsiz öldürür. Tatar Ramazan bütün bunları biliyordu.

Ramazan Kirmastılı'yı seçmişti kendine dost olarak. O, mahpusane üzerine hiçbir gizli niyeti olmayan bir adamdı. Abdurrahman Çavuş gibi geçimini kirli işler üzerine dayamış değildi. Bu sebeple güzel anlaşıyorlardı. Sözü sohbeti dinlenebilen cana yakın bir adamdı Dayı. İnsana arkadaşlığın da ötesinde kardeşçe bir davranışı vardı. Hemen de bütün günlerini beraber geçirirlerdi. Bakın şu kader denilen iyi yol göstericiye ki, şu kara gün içinde birbirlerini gerçekten anlayabilen iki insan yan yana gelebilmişlerdi.

Abdurrahman Çavuş saygı gösterip Ramazan'ın koğuşuna kumar postası serdirmemişti. Başka koğuşlarda da hızlı bir kumar olmadığından Ramazan karışmıyordu. Daha doğrusu biraz da el altından yürüyordu artık işler. Açıktan haraç almaların ardı kesilmişti, Belki de daha bir akıllı düşünüyordu Abdurrahman Çavuş. Az olsun temiz olsun diyordu. Belki de idareden öğütlemişlerdi ona bu siyaseti.

Ama gene de bu durgun havaya bel bağlamak olmazdı. Çavuş iyi niyetinden ötürü çekilmiş olamazdı. Onun çok ince bir hesabı olması gerekti. İşlerini kıvamına getirmeden belki de ortaya atılmak istemiyordu. Şartların olgunlaşması hesabında olabilirdi pekala. Yoksa Çavuş insafa gelecek. Merhamete gelecek. Fakir

fukaraya yazık oluyor, bunlara kıymayın, kıymayalım diyecek. Her şey olurdu da bu olamazdı.

Zaten onun için Kirmastılı Dayı reddedilmez şeyler anlatıyordu. Dediklerine bakılırsa bu Abdurrahman Çavuş denilen, karayılan gibi katiyen güvenilmez bir adamdı. İnsanı en gafil anında sokmak için fırsat kollardı Cebi mahpushanede üç beş kuruş görmüş ne oldum delisinin biriydi.

Ramazan şunu bunu tanıyayım derken ve mahpushanedeki yerini sağlam bir kazığa bağlamak isterken tambura el atma fırsatını bulamamıştı. Arada bir iki tıngırdatmıştı ama o da kimseye keyif vermemişti. Üzerine bir candan eğilmemişti tamburun ve ses kapısını ardına kadar açmamıştı. Zindan çölünün bir vahası, çatlayan dudaklara bir pınardı tambur.

Küçük küçük meseleler geride kalsın bugün. İçi karartan havası mahpushenenin geri kalsın dedi Ramazan. Aldı tamburunu eline koğuş penceresine çıktı. Ve boz dağlara karşı ince bir akort geçti. Onun gözleri dağlarda, koğuş arkadaşlarının gözleri ondaydı. Azgın bir tayın yelesini okşar gibi ağır ağır girdi Ramazan. Ve sonra perde perde yükselmeye başladı. Boncuk mavisi gözleri, gönülleri; erkek sesi, boz dağları zorluyordu:

"Bir incecik yolum gider Yemen'e
Ilgın ılgın kanım akar çemene"

Bir süvari atının dizginini kastı. Başını bu güzel türkünün geldiği demirli pencereye kaldırdı. Ses erkekçe ve bir düzlüye sıralanan sözler, uçuşan kısrak yelesi gibi manalı idi:

"Öldüğümü bildirmeyin anneme
Dalgın uykulardan uyunamadım"

At sabırsız gitmek ister, döğer nal nal yerleri. Suvari hayran içini çeker, demirli pencerede kalır buğulanan gözleri. Ve sonra söylenir atına istemeyerek yol verince "Yaa demek bu şehrin mahpusanesi burası". Ve sonra çemberlerini omuzlarına asan çocuklar ve küçücük yüreklerinde keder. Acımasalar durmazlar. Hoşlanmasalar gelmezler. Tekrar çevirmeye başlarlar çemberlerini. Gözlerinde yaş birikir koştukça, neden olduğunu bilmezler.

Öğle geçmiş, güneşin kızgınlığı gitmiş, şimdi serin bir rüzgâr esiyor. Aşağıda yemyeşil bahçeler, daracık yollarla bölük bölük. Ve sonra örtmeler, örtmeler beyaz örtmeler. Ayrık kökleniyor, çapa vuruluyor bahçelerde. Ve kadınlar doğruluyor yüzlerinde ter. Ramazan'ın erkek sesi zorluyor dişi gönülleri. Ağlama tambur mahkûmsun, bu kızları sana vermezler.

"Alı da verin martinimi odamdan
Evraklarım okunuyor idamdan."

Varsın gönül diyarına haber götürsün. Ramazan kuş gibi biricik biricik salıyor sözlerini ve sonra kanat çırpıyor yükselip yücelerde. Beyaz örtmeler dalgalanıyor birden. Gönül kuşu yaralı. Fatma kızın saçları kına ile taralı. Gönül kuşu susuz, gönül kuşu yaralı mı acep? Ramazan vurdu tel tel. Fatmalar ahh dediler ve durdu çapa. Ve sonra mendil dalgalandı yanık çapacı türküsü ipince seslerde:

"Amanın dumanın kara Fadimem
Yaktın da yandırdın beni
On beşime girmeden
Zındana koydurdun beni..."

Tambur bugün Ramazan'ı yürekten yakaladı. O susmadıkça Ramazan da susmayacak. Şimdi sırtım demirlere yüzünü arkadaşlarına verdi. Öteki koğuşlardan gelenlerle dinleyiciler hayli çoğalmıştı. Türküden türküye geçiyor Ramazan. Ne ibretli beyitler söylüyordu peş peşe:

"Çok zamanlar gezindim
Dertsiz baş bulamadım
Zengin ağlar fakir ağlar
Zengin gözünde yaş bulamadım."

Zengin gözünde yaş bulamamış! Bu beyitler herkese koydu. Derinden derine göğüs geçirenler var. Davaslı Halil Efe en fazla çarpılan. Tambura hiç de yabancı kaçmayan bir sesle haykırdı. "Of...Of...Öz ağlamayınca, göz ağlamaz!" dedi.

Ramazan'la Efe bir an göz göze geldiler. Efe başını önüne eğdi. Kuru tahtaya diz çökenler, bağdaş kuranlar var. Şu tambur ça-

lan güzel adam onlara bir başkalık verdi. Omuzlarını sağdan sola süzenler oldu. Yürekleri yaralı kartal gibi direniyor. Madem dünyada böyle insanı kavileştiren türküler var ne diye korkmalı elin oğlundan? Herkes aslan gibi hiç çekinmeden hasmıyla yüz yüze gelmeli. Bir vuruşta avurtlarını kanla doldurmalı. Sonra tutup boş çuval gibi savurmalı bir yana.

İşte çalgı dediğin böyle çalınır diyordu herkes. O gece koğuşlarda hep Ramazan'ın tamburunu konuştular. Kanaatler artık hep açıktan söyleniyor. Kimse de Ramazan'ı öğerken Abdurrahman Çavuş'u aklına getirmiyordu. Bakan gözler çeşitli fakat gördükleri başka başkaydı. Kimi Ramazan'ın mızrap vuran kıllı erkek kolunu sevmişti. Kimi de sağa sağa perde yoklayan elini. Bu ele bıçak da yakışırdı ya. Sarı saçlarından geniş omuzlarına kadar her şeyi övgü konusuydu.

Ama Davaslı Halil efeye gelince o katiyen bu sayılan şeylerle ilgili değildi. O "Babam eşekten düştü. Anam altında kaldı! Söyleyebildikten sonra bu bile zevkle dinlenir ille makam olmalı" diyordu. Yani o da makama meftundu.

Çalan az bu dünyada ama dinleyen ve dinlemeyi seven fazla. Günlerce sürdü tamburun sesi. Ramazan onu yerine asalı belki haftalar geçmiş fakat tesiri bir türlü silinmemişti. Sık sık çalması için belki de ricacı olacaklardı Ramazan'a. Lakin bir şeyden korktular. Ya içten çalmazsa? İşte o zaman temelli kırılırlardı. İyisi mi Ramazan'ı kendi haline bırakmalıydı. O bir gün gene coşmalı ve tamburu kendiliğinden alıvermeliydi ele.

Ramazan'ın türküleri bir başka hava estirmişti gönüllere. Adeta bir isyan havası. Şöyle bıçağını çekip bir eski hesap için ortaya atılanlar olmasa bile, hiç olmazsa fikirler açıktan söylenebiliyordu. Bu da uzun zaman durgun, bulanık bir göl havasında yaşayan mahpushane için bir şeydi. Hem de güzel bir şeydi.

Abdurrahman Çavuş yek nazarda Ramazan'ın buraya gelişinden beri pek bir kayba uğramamıştı. Uğramış olsa bile devede kulak kabilinden bir şeydi bu. Uluorta hart hurt edememek ve açıktan soyamamak. Yalnız bir şey kaybetmişti ki o hiç yabana a-

tılamazdı. Abdurrahman Çavuş, tek başına hükmetmek havasını kaybetmişti. Şimdi isminin yanında bir de Ramazan vardı. Hem de Tatar Ramazan. Bu isimle önceleri at başı beraber giderken, şimdi ağır ağır gerilere düşmeye başlamıştı.

Ramazan'la baş edemezken şimdi bir de tambur çıkmıştı ortaya. "Herif de çalıyordu bak Allah için, hakkını yememek gerek. Tabii bu bizim milletimiz ahenge meraklı. Herifin ayakları ömründe bir çift çarık görmemiş, o bile gitmiş tambur dinliyor. Üle kılığından utan be aç pezevenk! Sonra ne oluyor? Onun ismi yayılıyor tabii. Acemi çobanın kavalı gibi Ramazan ismi hep ağızlarda. Üle pezevenkler siz başka lakırdı konuşmasını bilmez misiniz? Sabah akşam Ramazan.

"Peki, bu adam nasıl yaptı bu tesiri? Bu mahkûmun beynine nereden girdi? Bunu anlayamayacak ne var. Herifin hem elinde hem de dilinde. O namussuz Kırmastılı'ya da fırsat düştü. Almış bir Ramazan lafıdır ele çiçek saksısı gibi gezdirir durur. Kalıbından utan be Dayı! Kıçının kılı ağarmış, mapustan çıkmana ne kaldı şurda? Ramazan lafı senin neyine? Otursana kıçının üstüne be adam. İşte bunların hepsi Ramazan için bedava bir düdük. Öter dururlar akşam sabah.

"Ramazan şuraya geleli ne yapmış Allah aşkına? Tutmuş bir kedinin ayağına mı basmış? Yok yoğusam bir direm kan mı dökmüş? Hepsi laf. Bir iki tıngırtı, sona gelsin hikâye. Şurada şöyle yapmış, burada da böyle yapmış. Ama böyleliğinen adam işini yörüdüyor aferin. Ya bizim Akseli ne yapıyor bu arada? Ne yapacak Hazreti Ali'nin beygir çobanı gibi zöm zöm dolaşıp durur. O adam olsaydı Ramazan adım mı atabilirdi. Fakat herifte bir kabiliyet yok ki. Ver yisin, ört uyusun.

"Şimdi o kendisi mi çıksın piyasaya bu yaşından sona? Sidik mi yarıştırsın Ramazan'la mektep çocukları gibi. Ve onun kalıbına bu yakışır mı? Eğer Akseli adam olsaydı hiç Ramazan'a adım mı attırırdı? Çıkıverirsin ortaya. Paket cıgara açarsın. Kimine verirsin kimini de umdurursun. Duman beynine vurdukça herifin başlar gözler kırpışmaya. Artık iyiyi kötüyü pek seçemez. Ondan

sona daya lafı çuval dolusu.

"Adamın ismine bi bakın hele dersin. Ne bu? Tatar Ramazan! Hadi bi daha söyliyelim. Tatar Ramazan. Ha şimdi tavuğun su içip de Allah'a baktığı gibi başımızı gökyüzüne kaldıralım ve düşünelim. Tatar, Tatar ne demek? Şu demek bu demek. Dini bir dili ayrı. Biz keser deriz, onlar şot derler. Biz kaybettik deriz, onlar coyttuk der. Çok Tatar görmüşüz biz. Git Çukurhisar'a doğru Boyacı Köy. Gel beriye Kalkanlı, bunlar hep Tatar köyleridir. Bizden ayrı bi kere bu adamlar, hiç biri Türk değil. Kalıyor ortada bir din meselesi. Arapların da biznen dini bir ama milleti ayrı. Bu da öyle işte Tatar. Hadi bi daha söyliyelim. Tatar. İşte Akseli böyle konuşmalı.

"Bir de neler anlatır bu adam. Bunu iyice bilmek gerek ve onun bu sözlerine karşı sözler bulmak gerek ki herif zıfıra düşsün. Neler anlatır bu adam? Kürt Musaları anlatır, Arap Saimleri anlatır. Beyaz Ökkeş, Çolak Cuma, Afyonlu Habil, Sarı Ali, Galemoğlu, Biz de ona karşı deriz ki, beş yüz atlıynan Yunan'a karşı giden Seyit Gazili Ali Rıza kimdi? Odun pazarında kahpeliğinen barsakları dökülünce barsaklarını eliylen toplayıp da hasmına baçaknan saldıran Yaf Yuf Memet kimdi? Mıtalıplı Çatal Kafa, Kedi Veli, Sandıkçı Mustafa kimdi ve bunların bile yılacağı yeni yetmelerden Aptıraman Çavuş kimdi? İşte Akseli böyle konuşmalı."

Abdurrahman Çavuş bu sıraladığı keskin propaganda tedbirlerini zamanında alamamış ve böylece de atı alan Üsküdar'ı çoktan geçmişti. Ve Ramazan'a yapılan övgülerin ardı arkası kesilmiyordu. Bir de Abdurrahman Çavuş'un kendilerini çok ezdiğinden midir nedir Tatar Ramazan'ın çok yiğit bir kişi olduğunu söylüyorlardı. Belki de böylelikle alıyorlardı zalimden öçlerini.

Ramazan yiğit, Ramazan döğüşken. Elinin tersiynen siler vallah Çavuş gibilerini. Bir kere kafası kızmasın yoksa. Gece demiyor söylüyor. Gündüz demiyor söylüyor. Hep böyle şeyler söylüyorlardı. Artık ister istemez sardı bu konuşmalar mahpushanenin havasını. Aynı şeyleri her yanda tekrarladılar. Öyle oldu ki duy-

mayan kalmadı hemen hemen. Jandarma duydu. Gardiyanlar duydu ve hatta kâtip Emin Efendi duydu.

Emin Efendi, Abdurrahman Çavuş'u severdi. Hem hemşerisi hem de ufak para alışverişleri olurdu aralarında. Emin Efendi hep alır Abdurrahman Çavuş ise verirdi. Yıllar yılı hep böyleydi bu. Yani Emin Efendinin eli Abdurrahman Çavuş'un cebinde, Çavuş'un elleri de dört yüz mahkûmun ceplerindeydi. Bu pek küçücük alışverişten ne çıkardı?

Çok şeyler çıkardı. Bir kere Çavuş geldi dayandı mı o somurtkan kapılar hemen açılıverir. Sonra Çavuş'un yarı ömrü sokakta geçer, sözde mahkûm. On senede gökyüzünden gayri bir şey göremeyenler vardır. Çavuş'a gösterilen mürvetin kıymeti meydanda. Bir de yabana atılamayacak başka bir taraf vardı. Mahkûm karşısına hayalen Çavuş'u dikti mi mutlaka onun arkasında katip Emin Efendiyi görürdü. Sonra sıralardı. Abdurrahman Çavuş, arkasında Emin Efendi, Emin Efendinin arkasında mahpushane müdürü sonra müddeiumumî ve en geride devlet.

Demek ki Abdurrahman Çavuş gücünü devletten alıyordu. Peki ya devlet kimden alıyordu gücünü? Hiç şüphesiz ki Abdurrahman Çavuş'tan. Böyle düşünürdü mahkûm ve bu hesapta da yerden göğe kadar haklıydı. İşte bu görüntüyü bozmamak için ve mevcut kurulu düzeni ayaklar altında ezmemek için Emin Efendi nihayet harekete geldi ve Çavuş'a dedi ki:

"Bu mahkûmun ağzında bir Tatar Ramazan lafı gezer dururmuş Abdurrahman Çavuş, bunu bence kulak arkası etmemek lazım. Sonra bayırın bir ne idüğü belirsiz züppesini şişirip başımıza bela etmesinler. Yırtık büyüdükten sonra yama vurmak güç olur!"

Çavuş cahil ve biraz da acılı güldü. Dış görünüşü ne olursa olsun anlayışı o kadar kıt değildi:

"Sen hele yerinde biraz rahat ol Emin Efendi" dedi. "Ben her şeyleri görürüm. Hiç gözümden kaçan yoktur. Göremediklerimi de gelip hemen habar verirler. Sen hiç merak etme, koca taşları yerinden oynatması biraz zordur. Ramazan'ın ana emziği daha

ağzında. Onun gibi neçelerini gördük biz. Sen rahatına bak hadi. Beni kayırdığın için sağ ol. Müdür beye mahsus selam ederim ve ellerinden öperim. Evvel ve ahır hörmet duyarız kendisine. Bugüne bugün bubamız o bizim."

Abdurrahman Çavuş, Emin Efendiyle az konuştu ama çok şeyler anladı. O çarıklı bir kurmay olarak atacağı önemli adımlarda daima resmi havayı kollamak isterdi. Bu onun hiç şaşmayan bir prensibiydi. Bugün de öyle yapmış ve hareketinde karşılaşabileceği en önemli engeli bertaraf etmişti.

Abdurrahman Çavuş Emin Efendiyle konuştuktan sonra bahçeye yüzü yıkık döndü. İdamlık götürecek jandarma subayı gibi bu ne yüz böyle? Çavuş'un yüzüne bakanlar biraz şaşaladılar. Önemli bir şeyler olmalı ne var ki acap böyle kaş karartacak? Zaten Çavuş kızdı mı yüz hep böyle lanetleşirdi. Mahpushaneye bir yeni gelen oldu mu Çavuş hep bu yüzü takınırdı. Adamın paralı olduğunu anladı mı şöyle bir tepeden tırnağa süzer:

"Sen on lire vereceksin" derdi.

Adam işin farkında değil. Hiç böyle yıldırım emriyle haraç ödememiş, safça sorar:

"Ne parası?"

Çavuş parlar birden:

"Ne parası olacak? Teneke parası, süpürge parası. Bura bubanın evi mi yoksa üle it oğlu it! Kim temizleyecek buraları? De çıkar parayı! Vurdum mu gözünü patladırım!" derdi.

Ve adamı bir güzel paylardı çiftliğindeki yanaşmayı paylar gibi.

Abdurrahman Çavuş duvar dibinden yürüdü. Bir çıbanbaşı koparmak istediği her halinden belliydi. Sağına soluna kulak verdi. Baktı üç beş kişi bir yerde kümelenmiş. Satı Dayı da ortalarında ateşli ateşli bir şeyler anlatıyor. Çavuş yanlarından bir daha geçti. Kulak kabarttı konuşulanlara. Satı'nın anlatırken arada bir Ramazan dediğini duydu ve birden gürledi:

"Üle gel buraya koca bunak!"

Satı'nın Çavuş'tan hiç haberi yok. Oralarda dolaştığının da

farkında değil. Kalktı yerinden kabahatını bilmeksizin süklüm püklüm geldi. Çavuş tespihini sol eline aldı ve ateş gibi indirdi tokadı. Burnundan soluyarak sordu:

"Ne gonuşuyon?"

Bu ani yükleniş Satı'ya şaşırttı. Dili köstekli:

"Hiç Aptıraman Çavuş" dedi. "Ramazan ağa bize saz çalıverdi de."

"Ramazan dün geldi buraya üle" dedi. "Ne zaman ağa olmuş?"

Abdurrahman Çavuş koydu yürüdü. Belki de felaketli günlere kapı açabilecek zamanların yaklaşmakta olduğunu haber veriyordu Satı'ya attığı tokadıyla. Biraz evvel ortalarda dolaşan gardiyan hemen kayboldu. Satı'nın ağzı kanıyordu. Çavuş'un arkasından yakındı:

"Ben sana ne yaptım ki Aptıraman Çavuş?"

Çavuş hışımla döndü:

"Yokarı goca köpek" dedi. "Gelirsem şimdi çiğnerim alimallah! Senin kahpeliğinen pusudan ağa vurduğun devirler geçti. Şimdi devri cumhuriyet aç gözünü. Sana Ramazan ağan bi mendil versin de gözünün yaşını sil! Kirmastılı Dayı'ya da git yarana melhem çalıversin!"

Satı sendeleyerek çaresiz yukarıya yollandı. Çıt yoktu koca bahçede. Herkes adeta yerine mıhlanmıştı. Çavuş belli ki bayrak gösteriyordu mahkûma. Beni unutmayın. Ben buradayım. Ramazanlar gelir geçer. Çavuşlar yerinde kalır demek istiyordu.

Bahçedeki mahkûmlar aralarında usuldan usuldan konuşmaya başladılar.

"Çavuş bir şeyden Satı'ya kızmış anlaşılan"

Davaslı Halil Efe acı acı güldü:

"Hiç kızmayın arkadeşler" dedi. "Sizler sığır gibi adamlarsınız sözüm yabana!" Sonra usulca ekleştirdi. "Satı'nın yüzünü kanatmak bir desise, asıl tokat Tatar Ramazan'a indi. Koymaz elin oğlu onda bunu. Bak buraya çiziyom"

Kimse Davaslı'nın fikrini tartışmaya yanaşmadı. Şimdilik

susmayı nedense daha uygun gördüler. Ama havaya sinen kan kokusunu hiç kimse koklamamış olamazdı. Davaslı Halil Efenin daha evvel haber verdiği fırtına kopacaktı galiba.

Satı Dayı yukarı kata çıktı zar zor. Saldırı Çavuş'tan geldiği için pek sahip çıkan olmamıştı. Satı baktı ki koridorda Ramazan'la Kırmastılı volta yapıyorlar, oracığa çöküverdi. Onların yanından geçip de bir gürültüye meydan vermek istemiyordu. Aşağıya da dönemezdi ama. Perişandı pek yürüyecek halde değildi. Kırmastılı ile Ramazan beri dönüşlerinde onu gördüler. Bu da nesi? Ne olmuş acep bu ihtiyara? Hemen yanına koştular:

"Bu ne hal Satı Dayı? Perişan olmuşsun, nedir bu iş?"

Satı durdu bir an. Nedense konuşmak istemiyordu. Sonra kanlı yüzünü kaldırdı halini soranlara. Ramazan'a bakarak:

"Ne olduysa oldu be oğlum! Sen duymayıver. Duymak, bilmek her zaman iyi değildir!" Durdu. "!Ben ağayı öldürdüğümü sanırdım hep. Emme ağalık kadim yaşamakta."

Kırmastılı ile Ramazan olana bir mana verebilmek için bakıştılar. İhtiyarı konuşturmadan bir şey anlamak zordu. Görünürde kimse de yoktu ki sorsunlar. Kırmastılı bir göz işareti verdi Ramazan'a. Satı "Olanları sen duymayıver be oğlum" dememiş miydi? Ramazan uzaklaştı. Kırmastılı Satı'nın yanına çöktü. Usul usul konuşmaya başladılar. Satı kesik kesik anlatıyordu. Ramazan uzaktan baktıkça kendi üstüne bir şeyler sezer gibi olmuştu. Başında sebebini pek bilmediği bir oyun vardı ama dur bakalım. Yoksa onun gıyabında neden uzasın bu kadar konuşma?

Onunla ilgili bir şey değilse peki Satı neden yalnız Kırmastılı ile konuşmakta direnir. Biraz sabretsin hele ne ise çıkar gelir meydana. Koridorun nihayetinde gezintisine devam ediyor Ramazan. Arada onlara istemeyerek kulak kabartıyordu. Bir ara ses yükseliyor. Satı'nın kinle:

"Ramazan'dan bize ne fenalık geldi ki? Fakır fıkarayı soymaz! Oğlan taşımaz! Kimsenin kanına ekmek doğramaz!" dediğini duydu.

Konuşma bitmiş, Satı neler anlatmışsa anlatmış, Kırmastılı da

onu koğuşuna göndermişti:

"Yüreğini ferahça tut bakalım Dayı" demişti. "Burası mahpushane her şeyi kendine dert etmeye gelmez. Ağzını yüzünü bir temiz yıka bakalım. Gene görüşeceğiz haydi."

Ramazan'la Kirmastılı gene ayak uydurarak beraberce gidip gelmeye başladılar. Satı Dayı koğuşuna yollanmıştı. Bugünkü duruma bakılırsa Abdurrahman Çavuş artık pek sabredeceğe benzemiyordu. Yapacağı neyse onu yarınlara bırakmakla belki de büsbütün kaybedeceğinden korkuyordu. Ağırdan alırsa ipleri belki elinden ebediyen kaçırabilir. Belki de yanlış bir hesaptadır. Belki de çarıklı kurmay bu sefer çok hatalı bir adım atmaya hazırlanmaktadır. Ne gibi bir sonuca ulaşır orası pek kestirilemez. Yalnız, Abdurrahman Çavuş'un biraz acele ve kestirme yürümek istediği açıktır.

Kirmastılı Satı'dan duyduklarını uluorta Ramazan'a açmak ve olanları duyurmak istemedi. Pek umulmaz ya belki kızışan çapraşık işler zamanla kendi kendine tavsar, o da ortalığı velveleye verip meselenin üstüne körükle gitmiş olmazdı. Ama beri tarafta Ramazan kötü hem de çok kötü şeyler düşünmeye başlamıştı. Bir belayla karşılayacağı zaman hep böyle olurdu. Büsbütün de söylememek olmaz. Kirmastılı Ramazan'a:

"Satı Dayı biriyle bahçede itişmiş" dedi. "Yaşlı da içine atmasın, oturup yanına biraz teselli ettim."

Yüzleri dip koridor duvarına doğru yürüyorlardı. Ramazan durdu arkadaşına döndü. Kurt ulumasını hatırlatan bir ürperme geçti yüzünden. Gözleri dost ve alabildiğine parlak. Sevgi olduğu kadar kin de var bu gözlerde. Sesi hırslı ve titrek:

"Ben çocuk muyum Dayı?" dedi. "Bana her şeyi açıkça söyleyebilirsin. Bilmek daima bilmemekten iyidir. Adımımızı hesaplayarak atarız."

"Üstünde durmaya değmez ama."

"Hem değer hem değmez. Bilmek iyidir gene."

"Yok yere canına sıkmak istemem. Bazı şeyleri görmezden gelmek meseleleri büyütmemek bakımından uygun düşer."

"En küçük görünün bir şey bazen en büyük tehlikeleri yaratabilir. Esasen küçük mesele büyük mesele diye bir ayırım yapmak da yanlıştır. Küçük büyük değil sadece mesele vardır. Hiçbir şeyi bence hafife almaya gelmez."

Ramazan'ın dayatması üzerine Dayı razı oldu. Gene de mühimsemeyerek:

"Abdurrahman Çavuş atmış Satı Dayı'ya tokadı. Birkaç kişiyle konuşurlarken kulak kabartmış, onlar da farkında değiller. Bu arada Satı'nın senden Ramazan ağa diye bahsetmesine içerlemiş güya. İşte mesele bu."

"Doğrusu şaşılacak şey. Ağalık onun olsun ya yaptığı iş hiç de hoşuma gitmedi."

"Bana da atmış o arada. Kirmastılı da melhem sürsün yarana demiş."

"Anlaşılan şu ki deyyusun bu dünyada kesmekle kökünü kazıyamazsın. Bu çeşidini de yeni görüyorum."

"İşte ben bunun için sana duyurmak istememiştim. İnsanın boşu boşuna canı sıkılır. Sen efendi adamsın. Onun gibi sonradan görme değilsin. Boş vereceksin."

"Biz efendiler içinden çıkalı çoktan efendiliği unuttuk ve ona da yaptığını pahalıya mal ederim ama adımız çıkmış. Gene rahat duramadı derler utanıyorum."

Ramazan'ın sözü yarım kaldı. Aşağıdan salına salına Abdurrahman Çavuş geliyordu. Şöyle yukarıları bir dolaşacaktı ve belki de tokadı ne tesir yapmış onu ölçecekti. Koridorda Kirmastılı Dayı ile Tatar Ramazan'ı dolaşır görünce mahpushane usulünce gülümsedi. "Selamlar selamlar arkadeşler" dedi. Ve hiçbir şey olmamış gibi onlara adım uydurarak yürümeye başladı.

Efendim yiyeceği, giyeceği ne kadar bol olsa da insanın bazen çok canı sıkılırmış. Pek dokunmazmış ama bugünlerde de havalar pek sıcak gitmiş. Abdurrahman Çavuş'un adımlarına göbeği tempo tutuyor, yürüdükçe omuzları da ileri geri gidip geliyordu. Büyük bir ustalıkla lafı havadan sudan dolandırıp sonunda Ramazan'ın üstüne getirdi ve yapmacıkla:

"Buranın kışı da pek sert olur" dedi. "Bakalım bey kardaşımız dayanabilecek mi?"

Ramazan biraz evvel gördükleri rezil oyundan sonra Çavuş'la bir konuşmaya girmek istemişti ama kırgınlığını da birden açığa vurmak şıkkını uygun görmedi. Sadece gülümsedi. Kirmastılı ortalık boş kalmasın diyerek birkaç laf attı ileriye ve yürüdüler.

Ramazan gidip gelirken göz ucuyla süzdü Çavuş'u. Çavuş arada bir yaz kış üstünde eksik etmediği gocuğunun eteklerini ileri doğru çekiştiriyordu. Bıçak taşıyanların farkında olmadan yaptığı yoklayışlardı bunlar. Ramazan bunu anlayınca gülümsedi "Ama" dedi içinden "Koca ayı sen hiç merak etme ben adamı arkasından vurmam."

Abdurrahman Çavuş açılıp gidince Ramazan'la Kirmastılı epeyce volta aldılar. Sessiz ve konuşmadan yürümüşlerdi bu sefer. Kim bilir belki de geleceğin çapraşık işlerini düşünüyorlardı. Sessizliği önce Ramazan bozdu:

"Dayı" dedi. "Ben buranın henüz yabancısı sayılırım. Sağa sola pek açılmak istemem. Şöyle kötü bir bıçağım var ama o canımı korumak içindir. Şimdi senden esaslı bir bıçak isterim. Şöyle hasmına uzatınca dönmeyen cinsten olsun. Ben adama iki bıçak sallamam."

Kirmastılı Ramazan'a dostça baktı. Fakat sesi endişeliydi:

"Yeni bir bıçak edinmene ne lüzum var diyeceğim Ramazan aslan yeğenim, lakin kahpeliğe de güç yetmez. Yarın istediğin bıçağı getireceğim."

Toka yaparak ayrıldılar. İkisi de düşünceliydi.

Ramazan'ın o gece uykusu kaçtı. İş çok çirkin bir şekilde başlıyordu. Bu sefer karşısına dikilende mertliğin zerresi yoktu. Adam zavallı bir ihtiyara onun ismini bahane ederek tokat atabiliyordu. Ve kimsenin kılı kıpırdamıyordu. Hani nerdeydi idare? Buraya ilk geldiğinde mahpushane müdürü ne güzel nasihat geçmişti. Neredeydi şimdi o müdür? O güzel nasihatlerinden bir demet de Abdurrahman Çavuş'a sunsun. İşte uygulamada belli ki Ramazan'ın nasihate ihtiyacı yoktur. İşte ona rahatça yatabilece-

ği bir köşe veremiyordu idare.

O yeniden belaya girmemek için birçok yolsuzluğa da göz yummuştu. Neyi kurtarmıştı sanki? İşte adam olanca enayiliğini takınmış pervasızca üstüne yürüyordu. Ne sebep vardı buna. Herif gel bana ana avrat söv diyordu. Ben insanlıktan falan anlamam, ya bana uşak olursun sesini kesersin yahut da ben senin ciğerlerine çektiğin havayı zehirlerim diyordu. Başka nasıl açıklanabilirdi bu lüzumsuz çıkış?

Çavuş da bir ara uyandı ama gece yarısına doğru, onun Ramazan gibi canı sıkılmıyordu. O efeliğini göstermiş, Ramazan'dan önce davranıp ilk tokadı vurmuştu. Ama bir ihtiyar da yanmıştı arada, eh ne yapalım. Kavga kızışmaya başlayınca olur böyle şeyler. Satı, bunca yaşın sahibi olmuş, ağzına aldığı düdüğün markasına baksaydı bir kere? Ramazan, Ramazan deyip derviş gibi höykürürsün ama sonunda da şamarı yersin. Demek insan ne yapacak daima ağzından çıkan lafı bilecek ve de kimden tarafa olduğunu açıkça koyacak ortaya.

Abdurahman Çavuş hem düşünüyor bunları tokadı attığına memnun oluyor hem de bir köşeye kısıldım nerdeyse diyerek üzülüyordu. Kimlerdi bu Tatar Ramazan'a gönüllü asker yazılanlar. Hepsi de Çavuş'un hemşerileri. Ama bunun bir sonu yok muydu? Ramazan ellerini kaldırıp teslim olduğu zaman ne yapacaktı bu enayiler? Onları Kırmastılı Dayı mı kurtaracaktı? "Hey gidi Kırmastılı" dedi Çavuş hırsla bir ara, "Senin de kuyruğunu keserim ben. Sende kazınacak tırnak koymazdım ya o tavşan kafalı Akseli'ye dua et."

Neyse şimdi havalar bir başkaydı şükür. Nerde o öve öve bitiremedikleri Tatar Ramazan? İşte Çavuş ilk tokadı vurmuştu. Eğer onda biraz yürek olsaydı, Satı'nın yüzündeki kan kurumadan Çavuş'la hesaba otururdu. O anlamadı mı sanki bunu? Ne isteyecekti koca bir namdar Abdurrahman Çavuş Satı Dayı'dan. Tokadı basbayağı o Ramazan'a vurmuştu. Hadi diyelim aşağıda olanları görmedi, yanına varınca neden davranmadı? Sanki Satı gelip başına gelenleri Ramazan'a anlatmamış mıydı? Çavuş tekrar uy-

kuya dalarken memnun gülümsüyordu. Efeliğin şanındandır bu. O ilk tokadı vurmuştu işte.

Uykusu kaçanlardan biri de Akseli Ali Ağa idi. O bir denge adamıydı aslında. Ama Çavuş'un şerrine lanet onunla beraber birçok kirli işlere girmişti. Ama bu sürgit olmazdı. Bak işte işler karışmıştı. Ona uzun mahpushane tecrübeleri hiçbir şeyi şakaya almamayı öğretmişti. Durum ağırdı ona göre. Gerçi Abdurrahman Çavuş mahkûmun içinde Satı'ya tokat atarak Ramazan'ın kredisiyle oynamış iyi de etmiş. Lakin böyle bir iş için Satı Dayı gibi bir zavallıyı seçmekle hata etmişti. Akseli Ramazan'la bıçak bıçağa gelmeye kadar her şeyi inceden inceye düşündü:

"Şimdiye kadar davulu hep biz çaldık" dedi, "Parsayı Çavuş topladı. Yani davul bizim sırtımızda, tokmak Çavuş'un elindeydi. Şimdi ise sabana koşulmak sırası ona geldi. Ama Tatar Ramazan bayırın cıblaklarına benzemez. De bakalım Çavuş göster kendini. Sen de bi kenardan çubuğunu yak güzelce seyret Ali."

Satı Dayı'nın tokat yediği günün gecesi Tatar Ramazan'ın uykusu kaçmıştı ama kısa bir hesaptan sonra düğümü çözmüş ve rahatlamıştı. Bayağı memnun olmuştu düşündükçe. Abdurrahman Çavuş ona bundan büyük bir iyilik yapmış olamazdı. O yol açıyor, kavgaya çağırıyor ve Ramazan'ın sırtından mesuliyet yükünü alıyordu. Bu bakımdan Ramazan'ın teşekkür bile etmesi lazımdı.

Beklemek ve bu hesaplaşmayı geciktirmek neye yarayacaktı sanki? Nasıl olsa bir kapışma olmayacak mıydı? Bunu geciktirmek neye yarardı öyleyse? İnsafla düşünmek icap ederse Ramazan, Abdurrahman Çavuş'a başka bir yol da bırakmamıştı. Kanatlarını kopar sen adamın, sonra haydi bakalım uç de. Bu olur mu? Adam her adımında korkar olmuştu. Korktukça da atak yapamıyordu. Atak yapamayınca da geliri azalıyordu. Böyle gidecek olursa altı aya varmaz Çavuş meteliğe muhtaç kalırdı. Buna göz yumulur muydu hiç?

Ertesi gün Ramazan bahçeye biraz erkence indi. Sabah havasını almak isteyenler doldurmuştu bahçeyi. Yeni bir güne başlı-

yordu mahkûm. Ramazan doğru kapı altına gitti. Demir parmaklık arasında gardiyan Veli Dayı nöbetteydi. Kapı altına pek seyrek gelen Ramazan'a meraklı baktı:

"Ne o bir hacetin mi var oğul?" dedi.

Ramazan oldukça asabi elleriyle demir parmaklıkları kavramış:

"Bak Veli Dayı" dedi. "Bundan sonra ziyaret yapanlardan gayrı keyf için kimseyi dışarıya çıkartmıyacaksın!"

Veli Dayı Ramazan'ın bu sıkı tembihini bir sebebe bağlayamadı. Şaşırıvermişti birden. Bahçedeki tekmil mahkûm Ramazan'a kulak vermişti. Belli, olağan üstü bir hâl vardı bugün. Ve Ramazan gerçek çehresiyle ilk defa görünüyordu meydanda. İşte Tatar Ramazan dedikleri buydu. Fakir fıkara üzerine baskı yapacağına belaların başı saydığı idareye posta koyuyordu. Ramazan gardiyanın merakını çözmeden çıkışına devam etti. Sesinin perdesi daha da yükselmişti:

"Sen kulaklarını başka laflara göre ayar ettirmişsin Veli Dayı" dedi. "Benimkini anlıyamazsın! Burada hapis yatacak pezevenk içerde yatar herkes gibi! Çıkıp dışarıya babasının köşkünde oturur gibi pis göbeğini ona buna göstermez!"

Haydi bakalım dinle bu lafları ve cevabını ver. Gardiyanın merakı bir kat daha artar, gene safiyetle:

"İyi ama" der. "Burada Aptıraman Çavuştan gayrısı dışarıya çıkmaz ki. Bir Aptıraman Çavuş çıkar. Onun da Mitteyim beyden izni var. Ben kendiliğimden kimseye açamam ki kapıyı. Her işimiz bir emir üzeredir. Emir olmadı mı bu anahtar bu kilide kıyamet kopsa girmez."

Ramazan'ın yüzü birden kızarıverdi. Gardiyan iş oldu bitti sanıyordu, yanılmıştı.

"Sözlerime iyice kulak ver. Dinlediğini anla" dedi Ramazan. "Veli Dayı, ben sana ne söylüyorum, sen bana kalkıp ne söylüyorsun. O adını desturla andığın herif mahkûm değil mi? Mahkum içerde yatacak. Ben Mitteyim Bey filan tanımam! Kanun birdir. Herkesin keyfine göre ayrı ayrı kanun olmaz. Sana böyle

keyfi muamele için kim emir veriyorsa buraya o gelsin."

"Ben amirime söylerim. Bizden söylemesi." dedi gardiyan. Ramazan yatışmadı:

"Sana kim emir veriyorsa buraya o gelsin dedim. Maval okuma şimdi! Bana Tatar Ramazan derler! Namussuzlarla uğraşmaktan zevk duyarım. İştahlısı varsa haber ver diyorum sana. Horoz gibi döğüşürüm, kumru gibi sevişirim. Nasıl isterlerse."

Gardiyan mütevekkil:

"Valla ben amirime söylerim Ramazan Efendi oğlum." dedi.

Ramazan parladı:

"Tepemi kızdırma dayı benim. Sırtını da amirine dayama. Sen devletten maaş alan bir adamsın. Bu kilidi birine açıp öbürüne açmadın mı ben rüşvet alıyorsun derim sana. Ve bunun cezasını da mahkemeye bırakmam. İhtiyarsın sana acıyorum. Sonra ben seni yatırır döverim. Güvendiklerin seni kurtaramaz. Sopayı yedin mi itibardan düşersin seni atar başkasını getirirler. Onun için sen beni dinle kapıyı açma. Buna katlanamayan varsa gitsin o şikâyet etsin."

İhtiyar kurt gardiyan başını önüne eğdi. Daha ileriye gitmedi. İşte bu mahkûm milleti de birbirine durdu muydu arada gardiyanlar kötü kişi olurlar, gardiyanlar ezilirlerdi. Ama adam da tevatir konuşmamıştı, her dedikleri doğruydu. Biri hatırlıdır aç kapıyı çıksın dışarıya havalansın, öbürü de içerde rutubetten küf tutmuş duvarların kokusunu çeksin, işte bu olmazdı. Gardiyan buna hak veriyordu. Ama ne var ki içinden veriyordu. Zaten her şeyin bir yüzü değil iki yüzü vardı.

Mesela kanun diyorsun. Bu da öyle. Onun da iki yüzü var. Yani bu ne demek? Şu demek. Kanun, zengine dişliye ayrı, fakire mazluma ayrı. Abdurrahman Çavuş haftanın yarısını sokakta geçirir, adam da vardır on yıl şu kilit ona açılmamış. Yani Abdurrahman Çavuş için bir kanun var onu serbest kılıyor. Bir kanun da Satı Dayı için var ona dışarı adım attırmıyor. İki kanun oluyor. Hâlbuki kanun bir, bu nasıl iş bu? Kanun bir, bu doğru, yalnız iki yüzü var. İşte tereddüt buradan çıkıyor. Bir yüzü güleç bu

kanunun Abdurrahman Çavuş'a bakıyor, öbür yüzü de somurtkan Satı Dayı'ya bakıyor.

İşte gardiyan Veli Dayı ve amirleri kanunu bir yüzünden okuyan kişilerdi. Kanunun güleç yüzüne, Abdurrahman Çavuş'tan taraf olan yüzüne itibar ediyorlardı. Ramazan'ı da çileden çıkaran buydu. Kişi Satı Dayı'dan taraf oldu mu onun bu hareketi kanuna aykırı düşüyordu.

Veli Dayı'ya yapılan sıkılamayı Abdurrahman Çavuş duymakta gecikmedi. Haberi getirene Çavuş gülerek:

"Tatar Ramazan zenaatını sattı nihayet desene" dedi.

Hilekârca güldü. Bıyıklarını burdu ağır ağır ve sesine heybet vererek:

"Ama" dedi. "Onun çomak oynadığı mapusunalere benzemez burası. Dünyasını şaşırır vallah. Ben adamı pişman ederim!"

Abdurrahman Çavuş artık iyiden iyiye Tatar Ramazan'a karşı hazırlanıyordu. Durumuna bakılırsa artık bugünün işini yarına bırakmak taraflısı değil. Çeşitli planlar kuruyor harıl harıl, hasmını en kısa zamanda ve kendi istediği yerde istediği biçimde dövüşe zorlamak istiyordu. Her ne kadar etrafa karşı Tatar Ramazan'ı küçük düşürmeye gayret ediyorsa da kendi kendine onun gerçek değerini açıklamaktan çekinmiyordu.

Acele edişi biraz da buradan geliyordu. Eğer daha fazla ağırdan alırsa her şeyini dövüşsüz terk edebileceğini hesaplıyordu. Belki Ramazan'ın karşısında yenik düşmesi de aslında bir mana ifade etmeyebilirdi. Nihayet Tatar Ramazan da yiğit bir kişiydi ve kendisinden gençti. Bilgili bir kişiydi de ayrıca. Yani ona yenilirse büyük bir ayıp yoktu bu kayıpta. Çavuş'un korktuğu taraf başkaydı. Ya bu baldırı çıplaklar fırsat bu fırsattır deyip ona çullanmaya kalkarlarsa? Dün yüzüne tükürdüğü adamlardan bugün dayak yerse, işte buna katiyen katlanamaz, sıçanotu alır kendini zehirlerdi.

Evet, bütün bu kendisini aceleye zorlayan şartları iyice değerlendirmeli ve tertibini ona göre almalıydı. Gecikirse belki de iş işten geçmiş olur ve kâtip Emin Efendinin enfiye kutusu onu kur-

tarmazdı. Biraz kafasını zorlayınca Ramazan'a karşı kullanabileceği yeni bir koz yakalar gibi oldu ve sevindi. Eh bu sefer hasmını gafil bir atılışa zorlayabilirdi.

Abdurrahman Çavuş mahpusaneye düşüp kendisiyle birkaç gün yemek yiyerek sonradan Tatar Ramazan'ın koğuşuna geçen bir mevkufla yoktan bir çatışma konusu buldu.

Bekir Ağa bir orman meselesinden düşmüştü içeriye. Daha ne ceza alacağı belli değil. Gerçi orman suçlarının cezası pek fazla değil ama üstelik orman kolcularıyla çatışma da var işin içinde. Bekir Ağa ağır, kendini bilen bir adam. Dert dersen baştan aşkın. Abdurrahman Çavuş'un koğuşunda da gece yarılarına kadar kumar gürültü. Bu ara Bekir Ağaya da bir hürmetsizlik falan olmadı neme lazım. Lakin adam başını dinlemek istemişti.

Bekir Ağa, Ramazan'ın koğuşunda üç gün hakikaten rahat etti. Ve koğuştaki temizliğe, inzibata şaştı. Herkes Tatar Ramazan'ın gözüne bir bakıyordu işte o kadar. Herkes yapacağı işi biliyordu. Fakat aradan üç gün geçince işler değişti. Tabi Bekir Ağa bakımından. Abdurrahman Çavuş Bekir Ağaya bir pusula göndermiş ve herifin kafasını allak bullak etmişti. Çavuş mahpushane diplomasisine bütün ayrıntılarıyla uyan pusulasında selam sabahtan sonra aynen şöyle diyordu:

"Bekir Ağa kaç gün oldu sen bizim koğuştan gideli? Baktım hiç sesin çıkmadı. Bizim buralarda pek dolandırıcı çıkmaz emme sen şaşkına döndürdün bizi. Her ne hal ise bize olan borcunu acele gönder. Hesabın şöyledir, sen de bilirsin ya: çay, tömbeki, yemek vesaire: 75 lira."

Bekir Ağa pusulayı okuyunca şaşkına döndü. "Acayip, bu ne yahu" dedi. Kalktı yerinden pusulayı Ramazan'a götürdü. O da okudu ve Çavuş'un ne demek istediğin çok güzel anladı. Pusulanın üstü Bekir Ağaya yazılmış içi ise Ramazan'a, Demek Çavuş kati bir kararla meydan okuyordu. Gene Satı Dayı işinde olduğu gibi dolaydan geliyordu ama karar belliydi, açıktı. Bunca sene yatmış rezilliğin bu derecesini görmemiş.

Ramazan pusulayı gözden geçirirken Bekir Ağa durdu durdu

da patlayıverdi:

"Hayır, ben buna hakikaten şaştım yahu" dedi. "Bana bugün ağızdan da haber yollamış. Bu jandarmayı da geçti orman kolcusunu da. Şuradan araban geçti, öküzlerin şu yalaktan su içti, kuş uçtu, katır sıçtı vesaire ver 25 lira! Ne canına yandığımın vesaire siymiş bu geldi bizi buralarda da buldu."

Herkesi bir gülmedir aldı. Bekir Ağa iyice içerlemiş, kasketini önündeki mindere çaldı. Çıplak başı kıpkırmızı:

"Hayır konuşması ayıp yahu" dedi. "Biz birkaç gün hemşeridir diye şu herifle yedik yemeğimizi. Bütün masraflı ben çektim. Evden getirdiklerimiz de cabası. İnsan utanıyor anmaya. Ben sigara içmem ki nargile içmiş olayım! Bir de tömbeki parası yazmış buraya. İyi be elâlem nargile tokurdatsın tömbekisini biz ödeyelim."

Bekir Ağanın pusulası herkesi derin derin düşündürmüştü. Gülecek gibi değildi iş. Ramazan:

"Mahpusanelerde böyle şeyler oluyor. Pek de büyütmemek lazım meseleyi. Bir hâl çaresi bulunur. Sen şimdilik biraz ferah ol bakalım" dedi.

Neyse Bekir Ağa biraz yatıştı. Dışarıdayken düşmanlık olsun diye bir yığın sapını yakmışlardı da gene bu kadar içerlememişti.

Satı Dayı'ya vurulan tokat bir. Bekir Ağaya gelen pusula iki. Ramazan oynanmak istenen oyunu anlıyordu. Sarı tespihini yudum yudum çekti ve kendi kendine söylendi. "Ama" dedi. "Abdurrahman Çavuş bunun sonu nereye varır biliyor musun? Ben adamın süpürge bıyıklarını yolarım! Bıçağı vurdum mu uyuz eşşek gibi anırtırım ibreti alem için adamı!" Bekir ağayı yatıştırırken Ramazan çok sakindi:

"Demin de sana söyledim Bekir Ağa" dedi. "Böyle şeyler için karşılıklı itişmemek lazım. Umulmadık meseleler çıkar ortaya sonra. Sen iyisi mi git idareye haber ver. Onların vazifesidir böyle işleri halletmek. Bu kadar açık bir haksızlığa göz yumamazlar, herhalde dağ başında değiliz!"

Bekir Ağa elinde pusula doğruldu. Kapıya doğru yürüdü. Şaşkın bir hali vardı. İçini çekti. Kapıdan çıkarken ayakları dolaştı. Merdivenleri ağır ağır indi. Başgardiyanlık bahçeye açılan kapının hemen sağındaydı. Kapıyı çaldı. İçeriye girdi. Başgardiyan da dışarıya çıkmaya hazırlanıyordu. Müdüriyette bir işi vardı belki de. Bekir Ağayı ayaküstü dinledi. Pusulaya baktı. Fakat olmadı, Bekir Ağa ona bir türlü derdini anlatamadı. Başgardiyan leylek gibi boynunu ileri geri oynatıyor. Kuru kemikli yüzünde bulanık gözleri hilekâr:

"Canım Bekir Ağa" diyordu. "Sen de uzattın da uzattın! Sen Aptıraman Çavuş'la yemek yemişsin, nargile içmişsin. Bu bizi idare adamı olarak katiyen alâkadar etmez! Düşün ki burası koca bir mapushane. Herkesin içtiği tömbekiyi biz kantara vurmaya kalkarsak bu kadar mahkûmun işlerini kimler görecek? Mahkemesi olan var. Tahliye olan var. Köy mektebi değil ki burası? Yazdır çocuklara yalan yanlış iki satır, haydi bakalım paydos! Bizim işlerimiz var."

Bekir Ağa gittikten sonra Ramazan yerinde duramadı. Kalktı aşağıya indi. Başgardiyan odasından çıkmıştı. Bekir Ağa da peşinde ikisi de bahçeye indiler. Abdurrahman Çavuş orada idi. Yüzü yıkık ağır ağır volta kesiyordu. Başgardiyan Bekir Ağaya döndü, peşinden gelişine sinirlenmiş gibiydi. Hem peşindeki sırnaşığı defetmek hem de adil bir karar verdiğini anlatmak için:

"Sen Bekir Ağa" dedi. "Aptıraman Çavuş'la yemek yemişsin tömbeki içmişsin sen ona borçlanmışsın bu bizi alâkadar etmez!"

Başgardiyan açılıp gitti. Bekir Ağa bu haksız sıkıştırma karşısında ümidini Ramazan'ın da öğütlediği gibi resmi bir müracaata bağlamıştı. Ondan da böyle baştan savma bir cevap alınca şaşırıp kalmıştı. Kararsız dururken Çavuş'un ünlü pusulası elinden düştü. Güvendiği dağlara kar yağmıştı.

İşte fırsat bu, Çavuş kendini gösterecekti. Mahkûm sanmasın ki yabandan bir züppe geldi diye Abdurrahman Çavuş, Ayşe anam gibi başına şalı çekip oturacak! Allah'a bin kere şükür o gene bu mahpushanede yıllarca pala sürüyen Abdurrahman Ça-

vuş'tu. Tatar Ramazan zebun bir gardiyana Abdurrahman Çavuş'u dışarıya çıkarma mı demişti? Öyleyse mahkûm bir de Abdurrahman Çavuş'u görsün. Çavuş şaşkın duran Bekir Ağaya ağar ağır, çalımla yanaştı:

"Ağa ağa derlerdi de; biz de seni bi adam sanırdık" dedi. "Halbuysem ağalık kim sen kim? Sen halis eşek çobanıymışsın!"

Bekir Ağa bunca insan içinde bu kararlı suçlamayla dondu kaldı. Çavuş devam etti:

"Senin bana borcun 75 değil 150 kaat" dedi. "Hadi git hangi taş büyükse ona vur başını! Seni arkalayan kimse bu meydana o gelsin. Ben eşek çobanlarına el vurmam! Sona yedi kâinat güler bana. Benim vuracağım adamın postu para etmeli. Bak tepende saç kalmamış. Sen gezdiğin yerlerde hiç benim namımı duymadın mı?"

Bekir Ağa hiç sesini çıkarmadı. Boynunu eğip geriye döndü, gitti. Bahçede bela yağdıracak ağır bir hava vardı. Ramazan ta dip tarafta volta alıyordu. Çavuş da iç kapıya yakın bir yerde. Bütün mahkûmda felaket bekleyen bir şaşkınlık. Ramazan'la Abdurrahman Çavuş'u ürküntüyle süzüyorlardı. Onlar da talimli adımlarla gidip geliyor, arada da başlarını kaldırıp birbirlerine bakıyorlardı.

Ramazan, o günün gecesi bir aralık uyandı. Bekir Ağa zaten uyumamıştı. Yatağında oturuyor ve sessizliği dinliyordu. Koymuştu Çavuş'un yaptıkları belli ki. Başgardiyandan bile bir destek bulamamıştı. Arada önüne eğiliyor ve bir müddet öylece kalıyordu Bekir Ağa. Ramazan ona dikkat etti ve bir müddet bakınca farkına vardı. Bekir Ağa sessiz sessiz ağlıyordu. Ekseriya çaresiz insanların yaptığı gibi. Ufak bir suçtan gelmiş kazasız belasız yakasını buralardan kurtarmak istiyordu.

Ramazan uyumuyor, Bekir Ağa da sessiz sesiz ağlıyordu. Eğer o yatkın bir mahkûm olsaydı kendisine yapılan sataşmayı layıkıyla değerlendirir ve gider en ağır şekilde Abdurrahman Çavuş'a çarpardı. Veyahut da yapılan ağır sataşmayı sineye çeker otururdu. Bekir Ağa her iki şıkta da hazır değildi ve onu sıkan

mahpushanenin bir türlü kavrayamadığı bu namussuz, insanı sıfıra indiren ağır havasıydı.

Ramazan gözünü kırpmadan buldu sabahı. Bekir Ağanın durumu ona kötü şeyler düşündürmüştü. Bir daha ve iyice anlıyordu ki bu dünya namussuzundu. Kendine bu pis ve çapraşık şartlarda da sonsuz güveni vardı, buna hiç şüphe yoktu? Ama hareketsiz kalırsa bu sonsuz güven neyi hallederdi? Adamın en adisi karşına geçsin ve sebebini tamamen kendi uydurarak zavallı bir insana sataşsın, sen şahsen bana sataşmadı diye karşıdan bak.

Zaten böylesi adama gelip de erkekçe sataşmaz ki, yapacağı böyle en adisinden pis oyunlardır. Ses çıkarmazsan korkuttum enayiyi der. Ulan nedir bu yaptığın diyerek yakasına yapışsan, belki de sana bir şey diyen var mı kaçamağıyla kendisini savunmaya kalkışır. Hülasa işte böyle bir namussuz çıkar orta yere, zaten ağır olan zından hayatını cehenneme çevirir.

"Her şey ayan beyan meydanda" dedi Ramazan Bu işin arkasında idare var!"

"Evet" dedi Kirmastılı "Ben de öyle düşünüyorum"

"Öyle olmasa böyle devamlı saldırmazdı"

"Başgardiyan da eline haraç isteme belgesi verdiği halde basmış gitmiş."

"Evet, tastamam öyle oldu ben oradaydım,"

"Demek kulağı bir yerlerden bükülmüş,"

"Öyle olmalı çünkü Bekir Ağa yırtındı ama bir türlü derdini anlatamadı."

Kirmastılı : "Birinin başında bir kabak patlayacak derim"

Ramazan : "Çavuş kendini kollasın öyleyse."

Kirmastılı : "Hep böyle mi gidecek bu?"

Ramazan : "Evet böyle gidecek"

Kirmastılı : "Ne zamana kadar?"

Ramazan : "Namussuzlar tükenene kadar!"

Kirmastılı : "Namussuzlar tükenir mi?"

Ramazan : "Tükenir"

Kirmastılı : "Ortada görünen bir sensin ama."
Ramazan : "Çevreden bir destek yok mu demek istiyorsun?"
Kirmastılı : "Aşağı yukarı."
Ramazan : "Peki bu çevre Çavuş'tan yana mı?"
Kirmastılı : "Öyle demek istemedim"
Ramazan : "Öyleyse bizden yana."
Kirmastılı : "Gönülden belki."
Ramazan : "Kanlı bir iz gerek önce!"
Kirmastılı : "Görüp gelirler mi diyorsun?"
Ramazan : "Aksini düşünmem bile."
Kirmastılı : "Örnek olanın sorumluluğu mu var sence?"
Ramazan : "Hem de nasıl, diz boyu."
Kirmastılı : "Kavgada taraftar toplamak gerekmez mi?"
Ramazan : "Gelen oldu da gelme mi dedik."
Kirmastılı : "Bir tertip, önceden bir plan gerekmez mi?"
Ramazan : "Ama düşman kapıda, dur bekle mi diyelim."
Kirmastılı : "Kaçmak olmaz mı, düşmandan, beladan kaçmak?"
Ramazan : "Kaçacak yer bulabilirsen, devamlı olamaz o da!"
Kirmastılı : " Kaçacak bir yer yok mu?"
Ramazan : " Yok!"
Kirmastılı : " İstida falan versek"
Ramazan : " Yırtıp sepete atarlar"
Kirmastılı : " Müddeiumumî beye çıksak."
Ramazan : "Hiçbir fayda sağlamaz."
Kirmastılı : "Neden?"
Ramazan : "Bizi Abdurrahman Çavuş'a teslim eder."
Kirmastılı : "Deme?"
Ramazan : "Kısım ağalığı, dam çavuşluğu az çok resmidir!"
Kirmastılı : "Sen neden Veli Dayı'ya çıkıştın öyleyse?"
Ramazan : "Çıbanbaşı koparmak için!"
Kirmastılı : "Kan var mı bu işte?"
Ramazan : "Var ama ölüm yok"
Kirmastılı : "Bizim işimiz ne olacak Ramazan?"

Ramazan : "Sen koğuşunda olacaksın Akseli'yi kollayacaksın."

Kirmastılı: "Şimdilik hoşça kal öyleyse, gene görüşecek miyiz?"

Ramazan : "Mutlaka görüşeceğiz, ellerimin kanını yıkamadan gelmem."

Ramazan o sabah çamaşır değiştirdi. Bavulunun tam altından meşin dizlikli, üzerinde kurumuş kan lekeleri bulunan kilat bir pantolon çıkarıp giydi. Bu pantolonuyla ilk defa görünecekti. Arada giydiği örme siyah külahını da başına geçirdi. Ramazan'a galiba bir daha meydan görünmüştü. İçine korku denilemeyecek bir sıkıntı kilitlenmişti. Bir kendisini bir de Çavuş'un şerrinden el aman eden mahpusanenin yüzlerce mahkûmunu düşündü.

Ne var ki böyle aşağılayıcı bir baskıya herkes aynı tepkiyi gösteremiyordu. Bunun da kendisinin çözemediği bir sebebi olmak gerekti. O kendisini ortaya koyunca acaba başkalarından destek bulabilir miydi? Burası bilinmez. Fakat birkaç çanak yalayıcı hariç tutulursa tekmil mahkûmun gönlü ondan yanaydı.

Biraz cesareti olanın Abdurrahman Çavuş'la olan meselesini bir neticeye bağlaması lazımdı.

Hele böyle bir mesele karşısında kalan Ramazan gibi sivrilmiş bir kişi olursa iş büsbütün değişir. Ramazan olanlara gözlerimi yumarım dese bile onu çevresi bırakmaz. Onun durumuna gelen ya düşecek ayaklar altında ezilecek yahut da kötü işleri dayatana karşı dövüşecektir. Tatar Ramazan'ın gelmesiyle su yüzüne çıkan mahpusanedeki zıtlaşmaların dökümü böyledir.

Ramazan, şüphesiz ki kendisinin gelişiyle büsbütün gerginleşen havanın meydana çıkardığı pürüzleri biliyordu. Şu birkaç gün içinde olanların en doğru çözümü onun ortaya atılmasıyla kabil olabilirdi.

Abdurrahman Çavuş'a gelince hiç kaçamağa lüzum yoktu. O ramazan'ı meydana çağırıyordu. Bunun başka türlü yorumlanması, Ramazan'ın dövüşü kabul etmeden ölümü kabul etmesiy-

di. Bu hususta düşünceleri bir noktada toplamak icap ederse Abdurrahman Çavuş Ramazan'a bir tek yol bırakmıştı. Ya kozları dövüşerek paylaşmak veya teslim olmak. Bunun ikisi de aynı kapıya çıkıyordu.

Ramazan biraz daha hız verdi voltasına. Belindeki bıçağı yokladı. Bu parlak demir eğer bir aksilik olup da dönmezse yolundan, ayrıntıları şimdiden kestirilemeyecek önemli değişiklikler getirecekti mahpushaneye. Ramazan içi içine sığmayarak yürüyor; bu güzel konuşan, bu güzel tambur çalan delikanlı, Abdurrahman Çavuş'un şahsında resmi müsaadeli kısım ağalığı ve dam çavuşluğuna çarpacaktı.

Abdurrahman Çavuş bahçede. Çok keyifli görünüyor, yüzü güleç. Tek tek basıyor gene. Ama bugün adımları daha da kıvrak. Onu böyle keyiflendiren önemli bir sebep olmalı. Bunu anlamak için çok mu bilgiç olmak lazım? Hiç de değil. Nasıl sıkıştırmıştı. Bekir Ağayı? O bugün kendi ayağıyla tıpış tıpış getirip teslim edecekti 150 kağıdı ve Çavuş'un avucuna sayacaktı.

Tatar Ramazan da görsün bakalım Çavuş ne imiş? Nasıl sıkıştırmıştı Bekir Ağayı, koskoca adam gık diyemedi vallah. Parayı getirsin bugün bakalım. Çavuş ona avucunu gösterip say diyecekti. Ama bir de ağa dedik ha diyecekti. Yazık oldu koskoca lafa. Sen ver bakalım borcunu. Sana öğüt verenler de görsün. Görsünler hangi daldan tuttuklarını. Sonra koş bakalım hangi dağlardan geldinse oralara koş. Güt bakalım kancık eşeklerini diyecekti.

Yerler zor çekiyor heybetini, çok bir cümbüş hali var bugün Çavuş'un. Tek tek basıyor, sanırsın ki mızıkaynan yürüyor. Kıyıdan köşeden onu süzüyorlardı. Kim bilir bu namussuz herif gene ne fesatlıklar düşünüyordu.

Tatar Ramazan kapıda göründü. Bahçedekiler onun dizi meşinli kiloduna ve yay gibi gelişine baktı. Evet, bugün Ramazan'da bir başkalık vardı. Gülüşü uçuvermiş yüzüne zehir sarısı bir ciddiyet oturmuştu. Delecek gibi kinli kinli bakıyordu gözleri. Karar anlarında besbelli böyle oluyordu insanlar.

Yumruk altında yaşamayı benimsemiş bazıları da der ki, nedir sankim bunların bölüşemedikleri? Hepiciği mahkûm değil mi? Hepiciğine akşam olunca uyuz bir gardiyan, ağıla davar sokar gibi "Hadiyin içeri!" demiyor mu? Evet orası öyledir ya bunu Abdurrahman Çavuş'a kabul ettirmek zordur. Çünkü o kendinden gayrısının davar, kendisinin ise çoban olduğunu düşünür. Ve böyle de davranmıştır daima.

Çavuş'u bu yoldan kimse döndüremez. Mahpushane onun dış dünyasının küçük bir örneğidir. Yani küçük köyüdür. Orada öğrendiklerini burada devam ettirmek ister. Kimse de kendisine şimdiye kadar bu yolun yanlış olduğunu söylememiştir. Çavuş'un ceddinden gördüğü bu.

Peki mahkum davar, Çavuş da davarın "sahabısı" olmasa neden koca müddeiumumi mahpushaneye gelişlerinde yalnız Abdurrahman Çavuş'un hatırını sorar. Çavuş kendi kendine inceden inceye düşünür bunları. Haydi, o yanılıyor olsa bunca hükümet adamında akıl yok mu? Demek ki bu nizam böyle gelmiş böyle gider. Ve Allah'ın emri de böyle besbelli.

Biri fakir olacak öbürü zengin. Aç oturulmaz tabii, geçinmek için fakir çalışacak. Zengin ne peki bu arada? O neci oluyor? Zengin mi? Fakiri idare edecek. Ne demişler dokuz işçi bir başçı. Nereden geçinecek? Fakirin kazancından. Fakir zenginsiz olur mu, olmaz. Zengin fakirsiz olur mu? Olmaz.

Demek ki davar kıra çıkacak. Ne yapacak kırda? Yayılacak. Kurt kapmaz mı davarı? Kapar, daim kapar. Öyleyse davarın başına bir köpek gerek. Köpeğin başına çoban. Çobanın başına da ağa. Peki, çobanın başına ağayı dik dik. Ağanın başını kim bağlayacak? Cevabı geçmişte arayalım. Ne demiş dedelerimiz? "Baş başa bağlı, baş da padişaha bağlı!" Ne öğreniyoruz bu kocaman laflardan? Çok şey. Sürü, köpek, çoban ağa ve cümlesinin başında hükümet. Bunların hepsi nereden geçinecek peki? Sürüden.

Bir de ne dedik demin? Kurt dedik. Evet, bir kurt lafı geçti. O kurt var ya, o düşmandır işte. Onu ne yapıp ne edip katiyen sürüye yanaştırmamak, sokmamak gerek, Gaflette bulup da bizi bir

kere dalarsa davara, kuzu demez, çoban demez hep paralar. Bunun için hükümet, ağa, çoban, köpek hep birlik olurlar. Sebebi meydanda. Kurdu katiyen davara yanaştırmaz, yani sürüye sokmazlar. Padişahlarımız neden harp etmiş yıllarca. Kurtları sürüye sokmamak için.

Tatar Ramazan ağır ağır inmeye başladı merdivenlerden. Abdurrahman Çavuş onu göz ucuyla takip etmişti. Acayip bir koku aldı burnu. Bu kokuyu hayra yoramazdı. Bu bir yangın kokusuydu. Yürek yangını. Bu geliş bir hayırlı geliş değildi.

Çavuş her gelişteki manayı pek yanılmadan seçebilirdi. Yatkın mahkum oluşunun verdiği bir tecrübedir bu. Bu geliş bir hayırlı geliş olamaz. Birden korku düştü içine. Ten korkusu, can korkusu. İşler gerçekten buralara kadar varacak mıydı? Ten korkusu, can korkusu duyacak kadar.

Çavuş hep kendi usulünce gitmiş ve çok güvenmişti çarıklı kurmayına. Biraz sert gösterip büyük kazançlar vurmak sevdasındaydı aslında. Bir iki tokat atacaktı fakir fukaraya. Tizden bir nara vuracaktı ve, ve her şey olup bitecekti. Hesap buydu. Gaflete gelip de bir iki rakamı atlayıvermiş miydi acaba? Bu hesapta bir yanlışlık var gibi.

Yalancıktan bir iki nara patlatıp fakir fukaraya birkaç tokat atarak işleri yürütürüm inancındaydı o. Evet ciddi olarak vuruşmayı katiyen kararlaştırmış değildi. Geçelim cesaretini, hayatında böyle bir tecrübesi de yoktu. O kendini daima büyük kavgaların kahramanı gibi satmış ve fakat bu kavgaları ne zaman, nerde ve kiminle yaptığını söylemeye bir türlü yanaşmamıştı. Eğer gerçekten başkalarını aldatayım derken kendi hakkında kendisini de aldatmışsa, çok büyük bir hata işlemişti.

Evet, hakikaten kanlı bir vuruşmayı kararlaştırmış değildi. Kuvveti ne olursa olsun haksız olduğunu da biliyordu. Bir noksanı vardı yalnız, kendi yapacaklarını inceden inceye hesaplar ama karşısındaki güce layık olduğu kıymeti vermezdi.

Tatar Ramazan geliyordu. Bahçede gezinen mahkûmlar ağır havayı sezdiler ve ağır ağır duvar diplerine çekilmeye başladılar.

Onun ilk geldiği gün gayet güzel hatırlanır. Hava günlük güneşlikti. Ama bugün öyle değil. Boz bulutlar birbirine yaslanarak kurşundan bir tavan yapmışlardı gökyüzüne. Kuşlar geçiyordu arada bir çırpınarak. Bu kurşundan kubbe altında mahpusane bahçesindeki hava ağırdı. Ya yağmur düşecekti yer yer yarılan toprağa veya mahpasene bahçesine kan.

Tatar Ramazan geliyordu. Bahçedekiler zelzeleyi önceden hisseden mahlûklar gibi heyecanlı ama ne yapacaklarını bilmeyecek kadar da kararsızdılar. Onların yavaş yavaş duvar diplerine çekilmesi Tatar Ramazan'la Abdurrahman Çavuş'u meydanda yalnız bırakıyordu. Bu belki de Ramazan'ın çok istediği Çavuş'un da hiç istemediği bir şeydi. Eğer vuruşmaktan kaçınıyorsa kalabalık içinde emniyette hisseder insan kendini.

Tatar Ramazan geliyordu. Korkuttu bir an Çavuş'u git gide meydanda yalnız kalışı. Yoksa o birçok meseleyi yanlış mı koymuştu? Ve böyle yaparak yanlış neticeler mi almıştı? Kurt sürüyü bırakmış, köpeğe hiç dokunmamış, çobanın yanından geçmiş ağaya, yani kendisine doğru geliyordu. Hani nerdeydi hökümet? Bu olur mu bu? Onu kanlı bir tehdit karşısında yalnız bırakmıştı. Şakası şukası yoktu işin. Abdurrahman Çavuş gözlerinden ateş saçan kanlı bir kurtla karşı karşıya idi.

Tatar Ramazan geliyordu. Çavuş can telaşında. Ona ağır ol demişti Akseli, biraz temkinli ol demişti, bu kadar akıllı mıydı bu pezevenk? Bunu anlayamamıştı. En yakın arkadaşını bile anlayamamıştı, işte tehdit karşısında. İşte tehlike adım adım gelmekte. Şimdi duvar dibine mi atsın kendini korkak mahlûklar gibi? Bunu katiyen yapamaz. Yapsa belki sırtı emniyette olurdu. Ama ar edip yapamazdı.

Tatar Ramazan geliyordu. Çavuş kendi eliyle azdırdığı bir adamla karşı karşıya idi. Evvela onu küçümsemiş azdırmış, şimdi de gelip karşına dikilince korkmuştu. Şimdi onunla teke tek meydanda idi. Yalnız ikisinin yeke yek hesaplaşacağı ve yalnız yüreğin ama mangal gibi bir yüreğin konuşabileceği bir meydanda. Haktan, hukuktan, merhametten söz açamazdı artık. Çünkü o

yolları kendi elleriyle daha evvel kapatmıştı.

Tatar Ramazan geliyordu. Yapayalnızdı koskoca meydanda Abdurrahman Çavuş. Kaçıp da bir koğuşa sığınamazdı. Ağalığı engeldi buna. Sonra ağalığı hiç pazarlıksız, karşılığında hiçbir şey almadan terk etmiş olurdu. Sonra ne olurdu ama? Mahkûmlar değil köpekler bile güler olurdu perişan haline. Evet Abdurrahman Çavuş bunu biliyordu.

Ramazan adım adım, büyüyen gözlere basa basa yürüdü. İşte meydana getirmişti gizliden gizliye biriken meseleleri ve belki de kanlı bir çözüme bağlıyacaktı. Hava, tosa hazırlanan koçlar gibi çekilmiş yay gibi gerilmişti. Dalaşa girecek azgın hayvanlar gibi soluyordu bir taraftan da. Bela kanlı bir kartal gibi avının üstüne inmeye hazırdı. Bıçaklar bilenmişti yürekler doğramaya. Soluklar tek tek, soluklar kesik kesik, soluklar ateş gibi alınıp verilmede. Yüreği kuş gibi titreten diş gıcırtısı. Bir bardak dopdolu zehirden bir bardak, bir damla ister. Bir bardak taşıverecek birden, Ramazan geliyordu.

Çavuş'un bir şimşek filmi geçti kafasından idam mangası son sözü söyleyecekti. Acı acı bir şeyler düşündü şimşeğin hızında. Bunca ekmeğini yiyen mahkûm içinde bir dostu yok muydu? Hani nerdeydi Akseli Ali Ağa? Bir domuzluk çökmüştü ona da bugünlerde. Bir ulema girişiyle nasihatler çeken Emin Efendi nerede? Bu belli ki kanlı bir hesap günüdür, nerde o ellerinden hürmetle öptüğü o beyaz saçlı mahkûm dostu muhterem müdür? Hepsi hepsi sırra kadem sanmıştı şu anda. Can kaygısına düşen ve şaşıran Abdurrahman Çavuş, bir de kanlı hesap isteyen Tatar Ramazan vardı meydanda.

Atılışa geçmeden bir çift söz vardı. Bir iki acı söz ki bunları herkes duysun. Bilsin. Orospunun mumu yatsıya kadar yanar, eşsiz ve ölmez bir atasözüdür bu. Senin o afur tafırların gelip geçici ağam! Daha isyan sillesini yemeden dizlerin çözüldü bak! Daha isyan sillesini yemeden dizlerin çözüldü bak! Ne kadar da haşmetliydin ışığı şartlanmış gözlerde sen ey Abdurrahman Çavuş. Hâlbuki ezdiklerinden kuvvetli değilsin.

Ramazan ağır ağır ona doğru yürüdü. Kara taşlarda bilenmiş, ağılı bir bıçak gibi kinle baktı Çavuş'a. Ve belli ki kararlıydı. Bir şeyleri bölmek veya ölmek için gelmişti şu meydana. Çavuş her şeyleri anladı ve kurşun yiyecek sakalığı hayvan gibi titredi. Demek işler ta buralara gelecekti. Ramazan elini beline götürdü ve Çavuş'a beş adım kala durdu. Bu meydanın ilk defa işittiği, dam çavuşlarını titreten narasını vurdu:

"Kolla Abdurrahman Çavuş kendini!" diye bağırdı. Şimşek çarpmışa döndü adam. Bir, iki, üç adım geriledi. Bir o kadar daha geldi Tatar Ramazan ve gene çınlattı ortalığı:

"Kolla dedim sana. Çek sedef kakmalı bıçağını. Gafletten faydalanmak yok bizim kitabımızda"

Kara taş gibi kala kaldı öylece. Bıçağına davranamadı Çavuş.

Ramazan'ın tanıdığı yiğitlik müddeti dolmuştu. Kan gibi kabardı kini. Şu taşlaşan adam karşısında deli olmuştu. Hızla geldi ileriye. Ürperten bir fırtına gibi esmişti. Sonra iki kere kaldırıp indirdi sağ kolunu. Ağılı bıçağı şimşek gibi yandı söndü. Kavganın tadı çıkmamıştı hasım davranmayınca. Çekildi Ramazan. Boyunduruktan kurtulan acemi manda gibi silkindi Çavuş. Ve ona kucak açan kapı altına kaçtı. İki çizgi kan, bir de omzundan düşen gocuğu kalmıştı meydanda.

Yalnız "Yeğen, yeğenim vurma!" diye inlemişti üç kelimede Çavuş. Ramazan "Seni öldürmüyorum deyyus! Bana bıçak çekmeyeni öldürmem ben. Git, git. Leşini köpekler yesin" demişti.

Ramazan döndü elinde kanlı bıçakla bahçeyi. Sonra kavganın olduğu yere geldi harmanlayıp. Gocuk orada ama Çavuş kaçmıştı. Taktı bıçağını Ramazan kaldırdı gocuğu. Bir bıçak düştü iç cebinden sedef saplı. Çavuş'un el atamadığı talihsiz bıçak. Gocuk ağasını korumuş, oldukça hafifti yaralar. Fakat ağa emektar gocuğu koruyamamıştı.

Mahkûmlar dehşetle seyrettiler olanları. Bahçede olanlar yerlerine mıhlanmışlardı. Bir kısmı da pencerelerdeydi. Neden sonra iç kapıda başgardiyan göründü. Asayişi iade etmek gayretindeydi. Fakat Çavuş'u vuran bıçak henüz kınına girmemişti. Ra-

mazan uzaklarda dolaşan başgardiyanı görünce bu sefer ona parladı:

"Gir ulan odana hilekâr köpek" dedi!" Nereye gidiyorsun? "Ben idarenin aslanını vurdum işte! Vurmazdan önce neredeydiniz! Tutun bacaklarını kıçınıza sokun şimdi!"

Başgardiyanın otoritesi sarsılmış, mahkûm önünde iki paralık olmuştu. Aşağıdan alırsa belki de bir şeyleri kurtarabilirdi. Amana düştü yalvardı:

"Ramazan evladım sen insan adamsın. Seni herkesle bir tutmadık biz. Yeter gel teslim ol. Daha fazla çamura bulama bizi."

Ok yayından çıkmış iş işten geçmişti bir kere. Ramazan yumuşamadı. Daha bir sert çıktı başgardiyana:

"İçeri diyorum sana, baş mısın kıç mısın ne boksun? Nasıl da insan oluverdiniz bıçak meydana çıkınca? Çavuş haraç alır, kumar oynatır, zavallı bir ihtiyarı tokatlar siz meydanda yoksunuz. Öyle ya Çavuş burada iken size ne lüzum var? O dirayetli adam olmasa bu cahil milleti kim idare edecek?"

Başgardiyan olaya hakim olamayınca odasına kaçıp kapanmayı daha uygun buldu. Ramazan kanlı olayın yarattığı şaşkınlıktan faydalanarak hâlâ meydandaydı. Koyun ölüsü gibi ayağıyla itti Çavuş'un gocuğunu ve gene bağırmaya başladı: "Hani nerede Akseli Ali Ağa? Hani kart köpeklerin dalaşması başka olur diyen Abdurrahman Çavuş'un kuyrukçuları? Ulan sizin ağa ağa diye kıçını yaladığınız dürzü hangi dağda hangi eşeği öldürdü de sıpası anırdı kaldı. Kalıbına mı tutuldunuz yoksa? Boş çuval o be! Adam olan lafının ardında durur. O çağırdı biz meydana geldik, bizi yalnız bırakıp kaçtı bu sefer."

Pencerelere yığılan mahkûmlara kaldırdı başını: "Biraz da sizin için arkadaşlar bu yapılanlar" dedi. "Biz Çavuş'un kirli işlerine göz yummuş olsaydık ne lüzum vardı kan dökmeye? Gül gibi geçinir giderdik. O zaman sizin ensenizdeki yumruk katmerli olurdu."

Ramazan ki bu sözleri söyledi. Büyük bir bendin kapağı açılmıştı sanki. Yaşa, yaşa feryadı uğultu halinde akmaya başladı

pencerelerden. Sonra yalın ve erkek bir ses konuştu feryat kesilince. "Ol mubarek ellerin dert görmesin Ramazan kardaş" dedi. "Biz alacağımız dersi aldık bundan. Yap iyiliği at denize demişler, balık bilmezse halik bilir."

Yeniden güç buldu Ramazan ve bıçağıyla şu işareti verdi pencerelere;

"Durmayın arkadaşlar" dedi. "Doğru Abdurrahman Çavuş'un koğuşuna yürüyün. Ve nesi varsa alın pezevengin. Pirinçleri, yağları, unları hep alın. Daha yiyecek, giyecek ne varsa alın. Paralarını alın. Hiç çekinmeyin benden fetvası. Onlar zaten hep sizden çalındı. Ne varsa alın."

Telefonlar çalışmıştı bu arada. Müddeiumumîye haber verilmişti. Kargaşayı önlemek için bütün güçler seferber edildi. Üç mahpushaneyi kasmış kavurmuş kanun düşmanı, nizam bozucu Tatar Ramazan'a haddi bildirecekti. Müddeiumumî sivil kıyafetine hiç de uymayan bir gayretkeşlikle:

"Teslim ol Ramazan" diye bağırdı.

Ramazan bıçağını dizliğine bir daha sildikten sonra kapı altından gelen sesten tarafa baktı. Demir parmaklık arkasında emniyette konuşan müddeiumumîyi tanıda. O küçücük boyuna hiç de uygun düşmeyen bir gururla duruyor ve kendisini bir manga jandarma koruyordu.

Ramazan acı acı güldü:

"Ben size teslim oluyorum müddeiumumî bey ama" dedi. "Emredin jandarmalar yerlerine gitsinler. Çünkü onların bir lüzumu yok. Zor daima zorbaya karşı kullanılır. Burada ise zorba yok. O halde onların ne işi var burada?"

Şimdi de kalkmış jandarmanın şerefiyle! Oynuyordu. Yüzbaşı kızgın atıldı ileriye:

"Aklını başına al Ramazan" dedi. "Elimizi kana sokturma, yoksa seni vururum!"

Ramazan anlamazdan geldi, yüzbaşıya:

"Kimi vuracaksınız yüzbaşı" dedi. "Adam vuracaktınız da şimdiye kadar neredeydiniz? Burada vurulacak bir adam vardı,

onu da ben vurdum. Siz biraz geç kaldınız. Birkaç yardakçısı var içerde vurulacak, kim bilir onlarda korkudan nerelere sinmiştir."

Yüzbaşının kuru sıkısı geriye tepmişti. Belli ki iş uzayacak. Üstelik mahkûm önündeki acizlikleri de çıkacak meydana. Müddeiumumî kavradı işi. Ramazan'ı teslim alabilmek için jandarmaları savdı. Başka çare yok. Hali tecavüzde olmayan adam vurulamaz. Herif çatır çatır direniyor. Konuşması da düzgün. Belli ki böyle çok varta atlatmış. Kalkar adliye vekiline istidalar verir, başına yoktan işler açardı. Bütün mesele her ne şekilde olursa olsun kanuna suçluyu teslim etmektir. Bunun kansız olması tercih sebebidir daima.

Vücudundaki kalın yağ tabakası onu korumuştu besbelli. Abdurrahman Çavuş'un yaraları ağır değildi. Tez iyileşmişti. Ama sevinmedi. Ölse belki daha iyi olurdu. Çünkü içten yıkılmıştı. Başı önünde, dünyayı zından gibi görerek döndü memleket hastanesinden. Bir var ki ölüsü girdi sanki mahpushaneye. Her geçmiş olsun diyen sanki onu yeniden bıçaklıyordu. Çavuş'a Allah var ya, böyle geliyordu.

Ta tepelerden hiç ummadığı anda birden düşüvermişti. Bıçağından, kalıbından gocuğundan ve nihayet ezim ezim ezdiği insanlardan utandı. Yer yarılsa girip de kaybolmaya razıydı. Yaralar sarılır, ilaçlar sürülür ve iyi de olur. Ama içten alınan yara, içten yıkılış, işte bunun çaresi yoktur.

Artık her şeyini değiştirmesi gerekir Abdurrahman Çavuş'un. Sesini yavaşlatması, adımlarını ayarlaması, gözlerinden şimşekleri silmesi gerekir. Bıçak ömründe bir kere lazım olurmuş insana. Kavi bir yürek olursa bilek de yaparmış vazifesini. Yenilirse yenilginin acısını alnından silermiş. Ama bıçak kınından çıkmazsa yüzü kara düşermiş adamın.

Çavuş bunların birisini yapamadı. Dalaşkan bir kurt gibi sattı daim kendini. Adım adım çalımlı yürüdü bütün ömrünce. Ama günü gelince şanına layık bir şekilde davranamadı. Bayırın bir ip sürüyeni gelmiş, başını belaya sokmakla kalmamış üstelik rezil etmişti onu. Çavuş bilgili bir adam sayılmazdı ama buna rağmen

mahpushanedeki yeni yerini gayet iyi kavrıyordu.

Üstünde sımsıkı durduğunu zannettiği taş yerinden oynamıştı bir kere. Ve Çavuş yukarılardan aşağılara düşmüştü. Artık yukarı katlarda direnmenin bir faydası yoktu. O çekilecekti ve şimdi düştüğü yerde kalabilirse gene de kendisini kazançlı sayacaktı.

Hayatının uçurumunu görmüş ve dehşet içinde bir an durmuştu. Şimdi biraz feraha çıkınca içine yuvarlandığı o kanlı günü katiyen unutmuyordu. Rezil bir işe tekrar başlamanın hiçbir manası olamazdı. Nitekim Ramazan'ın duruşmasında bu yeni tutumunu açıkça ve hiç oyuna sapmadan meydana koymuştu:

"Ben Ramazan'dan davacı değilim reis bey!" demişti yutkunarak. "Suçun hepiciği bendedir. Ne gereği var ki edaleti oyalayalım. O bana saygı etti kardaş gibi davrandı. Ama ne var ki ben ona ağa gibi davranamadım. Görgümüz böyle. Bilgimiz böyle. Sonu cahillik hani. Benim sizlere doğruyu söylemem lazım. Korkumdan değil, utancımdan söylüyorum bunları. Ve de söylemekliğim lazım. Çünkü ramazan bu işin mahkemesini kendi yaptı. İlkinden her şeyleri çok güzel düşünmüş. Beni vurdu temsil, ama öldürmedi. İsteseydi öldürürdü. Hem yiğitçe habar vererekten vurdu beni. O bana canımı bağışladı. Ben de huzurunuzda ona şerefini bağışlıyorum. Demem şu ki reis bey, kendisinden katiyen davacı değilim."

Şahit Bekir Ağa ve Satı Dayı'nın ifadeleri Abdurrahman Çavuş'u doğruladı. Ramazan da çok az bir ceza ile sıyrıldı işin içinde. Çavuş ağır ceza mahkemesini celse celse yormamış ve mert davranışıyla Tatar Ramazan'a kısa zamanda çektirdiği acıları unutturmuştu.

Ramazan ise gene aslan gibi salına salına çıktı meydanlara. Adım adım dolaştı. Şakalar etti gene mahkûm arkadaşlarıyla. Ne var ki görmemişin oğlu gibi gururlanmadı. Güzel güzel konuştu hep eski günlerden. Sözü hiçbir zaman Çavuş'la vuruşmasına getirmedi. Bir iki kurcalayan olduysa da Ramazan sertçe geçerdi meselenin üstünden.

Şurası açık olarak görülüyordu ki, bulanık suda balık avlamak isteyen birkaç kişiyi saymazsak mahkûm halinden memnundu. Baskısız, nizasız yepyeni bir hayat başlamıştı.

Kirmastılı Dayı kaza mahpusanesine naklen gidiyor. Cezasının kalan kısmını orada geçirecek. Ayrılmak biraz zor eski arkadaşlarından, Sevdikleri, sevmediklerinden çok. Ramazan'ın koğuşunda bir ayrılık yemeği verdi geride koyacaklarına. İleri gelen mahkûmları hep çağırdılar. Bu ara Abdurrahman Çavuş da gözden ırak tutulmadı. Ona da haber saldılar. Çiylik etmedi geldi. Mahkemede mertlik göstermişti bu onun hakkıydı. Yere halılar serilmişti. Ramazan, Çavuş'u kendi minderine oturttu. Çavuş sessizce yerleşti. Biraz mahzundu duruşu.

Kirmastılı da epeyce masraf etmişti. İyi yemekler çıktı ortaya. Gelip sokulandan bir kepçe bile eksik etmediler. Gardiyanı da yedi fakir fukarası da.

Bu mahkûm milleti de istedi mi yaratır hani. Vakit gece yarılarına ilerleyince ufak bir rakı şişesi çıktı ortaya. Sofrada Akseli Ali Ağa, Kirmastılı Dayı, Tatar Ramazan ve Abdurrahman Çavuş kalmışlardı. Bir karar ufak ufak içtiler. Çavuş hep Ramazan'a ikram ediyordu. Sızıltı yok sessizce muhabbet ediyorlardı. Abdurrahman Çavuş sıkıntılı, belli ki ortaya dökecek bir şeyleri var. Elini Ramazan'ın omzuna koydu. Dua okur gibi kederli kederli konuşmaya başladı. Tok tok, yaralı kart çoban köpeğinin homurdanarak geçişine benziyordu cümleleri. Ama daha cana yakın ve daha insanca idi:

"Kardaşımsın Ramazan" dedi. "Sen bu meydana kan döktün. Bize meydan gösterdin. Kardaşımsın, efemsin!"

"Sağ ol Abdurrahman Çavuş. Ben şu birkaç mahpushaneyi gezdim ya bunun bana zararları kadar faydaları da oldu. Yeni yeni insanlar tanıdım ve insanları sevmesini öğrendim."

Çavuş sofraya uzandı. Bir sigara aldı paketten. Yaktı derin bir nefes çekti içine. Yenik düşmüştü. Artık toparlanıp yeniden bir hamle yapamazdı. Zaten içinde böyle bir istek de duymamıştı. Acı bir havada ettiği sözler evvela kendisine dokundu. Gözleri ya-

şardı. Sonrada pütürlü yanaklarından damlacıklar dökülmeye başladı. Abdurrahman Çavuş bu mahpushaneye senelerce hükmettiğini unutmuş, şimdi sessiz sessiz ağlıyordu. Ramazan, Çavuş'un o halini görünce şaşırdı. Mert bir adamdı o, düşmanını yenmek ister ama zebun etmek istemezdi. Dostça set çekti Çavuş'a:

"Bak Çavuş" dedi. "İşte bunu istemem! Sen muhabbete zehir katıyorsun. Olan bir işin üzerine sürmek olmaz. Bir fayda da sağlamaz. İç yarası kapanmaz hiçbir zaman bilirim. Ama ateş küllenir. Ben meydanda kapıştım seninle. Vuruştum. Oldubitti. O defterleri kapattık. Eğer iki damla kandaysa bütün mesele, çek bıçağını istediğin yere vur. Vurma demem. Arkadaş gibi konuşalım. Bu bir barış toplantısıdır aynı zamanda. Mert olan hem ölür hem de öldürür. Gam etmeye değmez. Doldur bir kadeh daha Abdurrahman Çavuş."

"Ama sen efemsin gene" dedi Abdurrahman Çavuş. "Sana karşı mahcubum. Beni coşturan budur. Bu kadar sene ceza yatarım, Kirmastılı Dayı da bilir, çok şeyler gördüm burada. Ama senin gibi jandarmayı sürüp çıkaranı görmedim. Böyle bir yiğide kıymamak gerekti. Efemsin! Sen bu meydana kan döktün. Bize meydan gösterdin."

Abdurrahman Çavuş ağırdan ağırdan kesti konuşmasını. Sustu, Şimdi sessiz sessiz ağlıyordu. Zalim yıllar, çökmekle bitmeyen upuzun kuşaklar gibi mahkûm sırtına sarılmış da olsa. Tabanlar jandarma sopasıyla dilim dilim yarılmış da olsa. Tutam tutam tuz serpilse kanayan yaralara. Demirli pencerelerden binlerce feryat işitilse. Bakırdan aylar doğsa kırlarda kimsesiz. Ve mahkûmlar ulu ağaçlar gibi yaşlanarak zindan köşelerini beklese de. Resmi müsaadeli kısım ağalığı ve dam çavuşluğuna karşı yürütülen kavga, bazen içten içe kül altında köz gibi, bazen de açıktan açığa dışarıdaki büyük kapışmaların küçük bir benzeri olarak devam edecekti.

Ağalar kapkara tavanlar gibi, bir zaman için ümitli uykulara ürperten kâbuslar gibi çullansalar da, gene direniyordu yumruk

altında kalanlar. Bu böyle bir müddet sürüp gidiyordu. Ve sonra bir Tatar Ramazan çıkıyordu orta yere, Mapavrili Rıfat Bey çıkıyordu, Resneli Dilaver Bey çıkıyordu. Ve herkesin sesi oluveriyorlardı bir anda. Ve ağalık kalkıveriyordu bir süre ebedi olamaz mı? Olmasına olur yalnız bu mutlak olarak içerdeki değil, dışarıdaki şartlara bağlı.

Böyle upuzun süren ve çok acılara sebep olan bir iç kapışmanın mahkûmlara öğrettiği nedir acaba? Satı Dayı bu hususta kitap gibi konuştu ve kısa yoldan bağladı sözü:

"Altmışımı çoktan aştım" dedi. "Ben şunu bildim ki hayatımda, ağaları besleyen de bizleriz, bela edip başımıza saran da. Hiç biz istemesek başımızda ağa zulmü olur muymuş? Bak ne yapıverdi Tatar Ramazan? Abdurrahman Çavuş'u boş arpa çuvalı gibi silkip atıverdi. Bir ibrettir bu. Emme bilen için. Korku perdesi inen gözleri açmalı ve bakıp da hisse kapmalı. Ne gözel bir iştir bu hak için kavga etmesi."

Gizli kurmay Davaslı Halil Efe daha bir keyifliydi:

"Ben Aydın dağlarında Yonana kurşun yağdırmış bir adamım arkadeşler" dedi. "Demedim mi size bu meydan bu adamın, Tatar Ramazan'ın. Hani nerdeymiş o Aptıraman Çavuş'un biçimli biçimli gezmeleri, göt çalkalamaları? Adamı böyle sahapsız uyuz eşşek gibi dağda koyuverirler işte. Darılmayın ya siz sığır gibi adamlarsınız sözüm yabana! Ezilmemek istedin mi boynunu eymeyecen. Şöyle bir kalkıp doğrulacan. Bu böyle kıymatlı arkadeşler."

Herkes kendisine göre bir şeyler söyledi ve aylar sürdü kavganın hikâyesi.

Yaaa işte sonra yedi sene kaldı Tatar Ramazan bu mahpushanede. Başka yerlerden gelenler oldu. Başka mahpusenelere gidenler oldu. Hülasa Tatar Ramazan gelenin gözünde merak, gidenin yüreğinde tasaydı. Bir fincan acı kahvenin, iki çift tatlı sözün kırk yıl hatırı varmış. Ramazan ismi bir eyyam dudaklardan düşmedi. Yedi vilayet ve yetmiş karyede namı söylendi.

SÜREYYA

Yokuş gördük düzünde
Karanlık gündüzünde
Kedi aslanı boğdu
Neler var şu yeryüzünde

Süreyya var Şah'lar koynunda. Süreyya var lanet halkası boynunda. Süreyya var filmleri çevrilir. Süreyya var bir tokatta devrilir. Süreyya var uçaklarda aşık kovalar. Süreyya var düze çıksa, zindan olur ovalar..

Alll... Ulan şunların birini desen, ikisini de billur vazolar gibi özenerek yan yana koysan, adam yıllarca kadın yüzü görmemiş de olsa, şöyle bir düşünüp, uzun uzun ensesini kaşır muhakkak...

İkisi de, kocasından ayrılmış; biri Şah'tan, öbürü bahriyeli bir serseriden. Şah'tan ayrılan, Şah için kötü bir şeyler söylemiyor... Ama bizim Süreyya'nın içi yanık bahriyeliden:

"- Serseriydi abi o" diyor bütün bütüne de serseriydi... Soyundun dayak, giyindin dayak. Bir türlü ilmini alamadım o herifin. Çürük içinde kalırdı şu kabaların... Biz de insanız be canım... bu kadarı da haddinden fazla.. Meğer esrar da içiyormuş namussuz tabii ben ne olduğunu bilmiyorum. Birinde eve bir paketle gelmişti. Pis pis kokuyordu getirdiği... Hem içer, hem de satarmış... ah aklım erseydi de, onu polise yakalattırsaydım, hiç üzülmeden taşırdım şu karnımdakini.."

Baldan tatlıdır bakışları, konuşurken baygın bakar Süreyya... Koza biberi canlı bir kırmızılık dudaklarında. Açılınca acı şeyler söylüyor bu dudaklar...

Onlar tek beygirli bir araba ile komşu gelmişlerdi bize... gamlı bir akşamda yangından kaçanlara benziyorlardı... Araba eski, beygir perişan.. bir iki yatak ve çanak çömlekten ibaretti eşyaları, yüzü soluk yorgan perişan... Bir ihtiyar babacığı, anneciği vardı. Süreyya'nın, bir de agası vardı Gümrük önünde hamal, "Hayırsız" diyordu onun için Süreyya.

Besi hayvanı bakıyordu babası, bir yerlerde çobandı Tez ahbap olduk, hoşlandı bizden... Konuştuk konuştuk geceleri... Kahır çökertmişti muhakkak bu adamı. Yüzü buruşuk, rengi topraktı. Ama gözleri genç ve manalı. Evet, tıpkı Süreyya'nın gözleri... Konuşurken; şundan bundan bahsederdi ama Mahmut ağa, bir şeyi şiir gibi içten söylerdi. Ve galiba da başka şeyleri, o şeye kapı olsun diye söylerdi:

"- Bey" derdi, "Ben Atatürk'ün muhafız alayında askerdim. Kaç kere yakından gördüm kendisini... Hatta bir seferinde nöbetteyken; nasılsın oğlum demişti bana.. Ben de sağol paşam demiştim. Atatürk konuşurken, gâvur elçilerinin korkudan dudakları çatlardı... Ama Arap elçileri, Afgan elçileri? Onları çok sever, görünce kucaklardı... Hep okur, okur çok da yazardı rahmetli... Hokkaya sokmuş kalemini, öylece uyuya kalırdı bazen..."

Evet, en unutulmaz hatırası budur Mahmut ağanın... Bitecek diye adeta korkar anlatırken

"- Zati" der, "Ben söylemiştim Trakya'da, Yunan İzmir'e çıktığı zaman. Bir adam çıkacak demiştim bir adam, anasından doğduğuna pişman edecek onları, Perişan olacaklar demiştim. Kızmışlardı komşu gavurlar bana.."

Yaa, işte böyle şeyler anlatırdı Mahmut ağa...

Soframızdan hiç eksik olmazdı Süreyya... Bana baba derdi şakacıktan. Bize gelince anca avunabilirmiş:

"- Fakirlik kötü abi" diyordu. "Yarın mesela çocuğum doğacak, bir yırtık bezim bile yok saracak. Geceleri uykum kaçar, düşünür düşünürüm. Karanlık kuyulara dalar giderim. Korkarım bilmediğim şeylerden. Sesli sesli ağlayamam. İnsan belki açılır böyle yapabilse. Düşündüklerimi bir dala bağlayamam. Ama

karnımdaki bunlardan habersiz, oynar oynar karanlıklarda... Bir yandan bir yana geçer yumurcak... İşte o zaman iyimser hülyalara dalarım. Bir oğlum olur nur parçası, büyür, gelişir elimden tutar, dertlerimden kurtulurum... Onu kaybetmek için neler yapmıştım. İçim ürperir o günlerimi hatırladıkça. Kendi kendime; oğlum oğlum derim, memnun, gülerim gülerim karanlıklarda.."

Güzel olur öpmek isterler, çirkin olur tepmek isterler, böyle garip bir dünya bu... Süreyya'nın da ne geldiyse başına güzelliğinden geldi: Evvela bir polis memuru göz koymuş ona; (Güzelsin, seninle iyi olalım, sana bitiyorum anam) demiş... Çatıvermiş kaşlarını (çok ayıp) demiş memura Süreyya; (sana bunu yakıştıramadım) Bununla da kalmamış memur, haber salmış el altından Menekşe hanımla: (Eller elli veriyorsa zarar yok, ben de yüz vereyim) demiş. Ama düşünmemiş ki Süreyya o yollu mudur? Ama düşünmemiş ki Süreyya o yollu mudur? Ayak direyince Süreyya, dolu gibi yağmaya başlamış dedikodu. Mahallenin hacısı hocası, şey genci kocası: (Bu kadın orospudur) demişler.. Bir ağız açılırken, on ağız daha konuşmaya başlamış. İftira dersen çirkef gibi saçılmış ortalığa... Derken karakolda almış soluğu Mahmut ağa... Komiser hışımla çıkmış yüzüne (Orospu senin kızın) demiş. (Üçün içinde terket o evi) demiş. (Ben mahallemde böyle şey istemem) demiş. Şaşırmış Mahmut ağa: (Ben namussuz değilim komiser bey... Böyle şeyleri katiyen kabul etmem) diyerek vermiş cevabı. Ama anlatamamış derdini. Bir de dayak yemiş üstelik.. Koca adam ağlayarak geldi eve: (Ben kabul edemem bunu bey) dedi (Ya kendimi vururum, ya da sorarım onlara bunun hesabını. İki kurşun temizler her şeyi) Düşündüm: (Onlar sapmış ama, sen zora sapma) dedim. (Çünkü kanun var memlekette... Savcıya git, valiye git anlat derdini) Bir karar baktı önüne. Hiç bel bağlamadı benim gösterdiğim yola: (Avokat işi onlar bey) dedi, (sen desene fıkaraya bütün kapılar kapalı..Bizim hesap mahşere kaldı desene..)

Birkaç gün geçti aradan, biraz yatıştı Mahmut ağa.. Aldı eline kalın sopasını, çekti gocuğunu sırtına, adım adım yürüdü kar-

larda... Ekmek parasıdır muhakkak gitmek lazım, koyunlar bekliyordu şimdi onu meleşerek başka diyarlarda...

Neler öğütürdü bu kadim değirmen, bulanık suyu acep nerelerden gelirdi? Mahmut ağa gittikten sonra karanlıklardan acayip üç gölge belirdi... Birinin çemberdi sakalı, sıkıca tespih tutuyordu.. O konuşuyordu sadece.. Ötekiler: (Evet evet) diyorlardı gecikmeden.. Sesi kalın ve kindardı adamın;

"- Bir ahır zamana gelmişiz" dedi. "Saat on iki."

"-Evet" dedi ötekiler; "kitabın taa ortasından açtın hacefendi..."

Sonra ağır ağır devam etti adam:

"- Paranın tuçu (Tunç'u) insanın piçi çıktı. Zina bina çoğaldı. Böyüğe hörmet, küçüğe şefkat kalmadı. Avratlar öteberisini açtı sokaklarda... Yarınımızdan katiyen emin değilim. Ey Muhammet ümmeti. Hafazanallah gâvur olup öleceğiz. Şefaat ya Resulullah.."

İki gölge boyun kırdı. Taa yürekten zikrederek dediler:

"- Allah, Allah, Allah."

Böylece sadede gelmişti hacefendi, paslı bir namlu gibi uzatıp kolunu, Süreyya'nın penceresini gösterdi:

"- Fahişe var şu evde" dedi. "Allah korusun bizi zelzeleden... Kapısına gitmelisiniz, onu cehennem ateşine itmelisiniz..."

Yanaştı iki gölge kapıya. Böyle söylemişti onlara Hızır aleyhisselam... Agası çıktı Süreyya'nın kapıya, bir garip misafirler, selam yok hâl hatır etmek yok, şaşıra kaldı adam... Biri yakasına yapışmıştı gölgenin, öbürü atılmaya hazırdı:

"- Çıkacaksın bu evden" dediler. Üç gün içinde çıkacaksın... Kerhane istemeyiz biz mahallemizde.."

Gömlekle çıkmıştı dışarıya baskına uğrayan, tir tir titriyordu ama kaybetmedi cesaretini, umursamaz bir edayla dayattı:

"- Hadi hemşerim" dedi " siz bakın keyfinize. Allah'a bir can borcumuz var bizim. Kimsenin emriyle gelmedik bu eve. Kimsenin emriyle çıkmayız. Göbeğinden işeyen varsa gelsin çıkarsın.."

Şöyle kısa hesaptan, yüz kişi fahişe demişti Süreyya'ya. O-

nun yek başına itirazı biraz garip olurdu. Fahişelik onun ayrıca güzelliğine ve fakirliğine de yakışıyordu. Sıkıntıyla girdi kızcağız doğum sancılarına. Ehli namus baskın yapacaktı belki de eve. Şakaya almak olmaz, tehlike içindeydiler! Bir akraba delikanlı nöbet tuttu kapıda. Kapının arkasına bir de balta koydular... Agası bir bıçak sokup beline, gözlerini dört açarak etrafında dolaştı evin.

Çocuk da ters gelmişti bak aksiliğe. Ebe, zahmetle sırtın alıp gebeyi silkeledi... Bayılmasın diye tokat attılar. Uyumasın diye ağzına verdilerin saçlarını. Yıldız Korcan kova kova su taşıdı... Zübeyde Hanım metanet verdi sancılıya. Limon verdi, şeker verdi, candan alaka gösterdi... Karlı bir gecenin sabahında, topaç bir oğlan doğmuştu Süreyya'nın rezil dünyasına.

Baskın gününde yapılmadı ama gölgeler etraftan eksilmedi. Süreyya'dan evvel koymuşlardı çocuğunun adını. Yavrum deyip gülmesini bilmedi...

Gamlı bir akşamda gene o tek beygirli araba ağır ağır yanaştı kapıya... Tez yüklendi eşyalar. Ne gelmişti ki zaten ne gidecekti? İhtiyar araba beygiri, hüzünle baktı kundaktaki yavrucuğa. Dilini bilmeyiz ki, acımıştı belki de. Gözlerinde iki damla yaş belirdi. Söyleyemez, sayamaz, o hayvandır ne kadar olsa, insan yavrusuna kıyamaz...

İnsanlar tepti, melekler korumadı. Yirmisini çoktan geçti Süreyya gözyaşı kurumadı. Günahı kucağında, yüzü yerde gitti karları taraya taraya... Nerede bitecek kim bilir yolculuğu... Gitti Süreyya yerlerde bir şeyler araya araya...

Hüdayı âlem, yukarıda beyan ettiklerimiz aynen böyle olmuştur. Bütün kariler nurlu istikballere emanet... Allahütealâ hemen ırz ve namusumuzu sıyanet buyursun. 1965 Türkiye Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti'nde bir vilayet...

MELKON

Hepsi de hallerini teker teker beyan edip sıra en yaşlı mahkûma gelince bir an durdular. Belki de birkaç gün ara ile on sefer-dir yapıyorlardı bunu:

"Haydi, bizler neyse ama" dediler "sen neredeyse seksenlere dayamışsın yaşını, yerin buralar olmamak gerek! Pekiyi neden mahkûmsun Melkon baba?"

Yaşlı bir beygir gibi ağır ağır çevirdi bu asırlık ihtiyar gene yorgun başını. Eski heykeller gibi imanlı idi heybetli duruşu. Kuru ağaç kabuğu gibi derisi kırış kırış, yüzü acılı..

"Ben" dedi kelimelerin üstüne basarak; "Orospuya orospu dediğim için yatıyorum burada!"

O Sultanahmet cezaevi hastanesinde yatan en yaşlı ve aynı zamanda en göz dolduran mahkûm idi. Çok uzun yılları çevreleyen yaşı, yüzünün ciddiyeti, dev yapısı sağlıyordu ona bu görüntüyü.

Gıyap kararı çıkmıştı hakkında. Prostattan ameliyatlı idi. Mahkemeye bir rapor göndermeyi de akıl edemedi. Üç ay on gün hapis ve 750 lira para cezasına mahkûm oldu. Yaptığı da neydi sanki? Akşam olup da hava kararırken kızını uygunsuz bir komşu kadınla konuşur görünce:

"Haydi, kız eve! Emsalin midir o kadın senin?.. O orospuyla ne konuşuyorsun?" demişti.

İşte başı da bu, sonu da buydu suçunun. Bu prostat da çok ce-

nabet bir hastalıktı. Ahir ömürlerinde üç arkadaş birlikte yakalanmışlardı bu menhus hastalığa. Melkon Topkapı'da öteki arkadaşları da Şişli ve Ortaköy'deydi.

Melkon kendi derdini unutup öbür arkadaşlarını ziyarete gittiyse de, Şişli'deki zavallı ölmüş, Ortaköy'deki kilise zangoç'u da almış şişeyi önüne ağlayarak kan işiyordu.

Melkon, bir gün trafikten yatan yüzbaşıya askerlik dersi verip Çanakkale Soğan dere'den söz açar, başka bir gün de kunduracılık zanaatında İstanbul'da bir eşi olmadığını anlatırdı.

Çok eski yıllarda, kara ikiz kuzular gibi yan yana duran bir çift kundura yapmıştı da Mahmutpaşa'da Mihran Papazyan'a götürüp teslim etmişti. Bir terazinin üstüne koymuşlarsa iki yüz dirhem gelmişti bu kıyak pabuçlar. Bütün esnaf uzun bir maşallah çekmişti yürekten. Mihran Papazyan kavaf idi ama iyi bir işçiliği de anlardı. İşte böyle bir zanaatkârdı Melkon baba.

Ama onun bu meziyetlerini aynı koğuşta beraber yattığımız kalp hastası, esrar kaçakçılarının en domuzu Hasan Kaçar'a kabul ettirmek mümkün değildi. Hasan'da her şeyi, ama her şeyi şakaya almak isteyen şaşmaz bir eğilim vardı. Bu zehirli okları için de pek tabii ki en ihtiyarımız ve her şeyi ciddiye alan Melkon'u seçiyordu. Belki aşırı yaşı da bu iri ihtiyara yapılan hücumların bir başka sebebiydi. Şaka değil iki çağ insanı çarpışıyordu.

Ne zaman dominonun başına otursalar daha oyunun ilk ellerinde köpek gibi hırlaşırlardı. İşin hakçasını konuşmak gerekirse yarı şaka yarı ciddi hücumlar hep Hasan Kaçar'dan gelirdi. Önce Melkon baba kendini hiç bozmaz, dayanmaya çalışır, fakat Hasan daha da üsteleyince o da açardı ağzını... Bugün de gene bu kurt oyuncu karşısında sıkışmaya başlayınca Hasan Kaçar diline kuvvet verip:

"Ulan moruk!" diye girişti Melkon babaya; "Senin oynadığın domino değil ama bir şeyler de karıştırmak istiyorsun! Sen acaba hangi ecdadını ittiğimin kahvelerinde öğrendim bu boku?"

Daha oyunun tadına varamadan Hasan gene mızıkçılığa baş-

lıyordu. İlk alametlere bakılırsa işler bugün de hır gürle gidecekti. Melkon aldırmadı. Pek de boş koymadı yalnız Hasan'ı, şöyle ufacıktan kulağını büktü:

"Haydi be köprü altı serserisi!" dedi "ulan senin adın ise onunlan başkalarını çağırma! Senin adın ise onunlan başkalarını çağırma! Oyun istersen oyun oyna. Benim kara bir köpeğim vardı senden bin kere akıllıydı! Oynarsan oyun oyna. Terbiye denen bir nane vardır ki onu bakkaldan dirhemle satmazlar! Adam ol biraz! Sana her zaman söylüyoruz boyunca konuş. Bundan başka İstambol yok! Aç gözünü, topu topu bir tanedir İstambol!"

Hasan Kaçar biçimini bozmaz. Duymamış gibi davranır söylenenleri. Gözlerini şöyle bir kaydırır Melkon babının yüzünden:

"Ayıp salladın be moruk!" der "senin yerini yurdunu bilmiyoruz diye artık atar da atarsın. Şu aynayı bir eline al da mübarek suratına bak. İğdiş beygirlere benziyorsun! Bu kadar yaş yaşadım dersin, gezdiğin yerlerde bir orman kolcusuna da mı rastlamadın ? Nasıl ettiler de saldılar bu kadar insanın içine seni?"

Önüne baktı Melkon. Taşlarına yeni bir akım verdi. İyi de izlemişti Hasan konuşurken:

"Kabahat sende değil oğlum" dedi "Seni taa buralara getiren polislerde. Esrar nedir? Zehirdir. Sen satmış mısın bunu? Ben olsam senin beynine çalardım kurşunu. Benim yerim yurdum bellidir. Eğer polisler yakandan tutmaz da yolun Topkapı'ya uğrarsa serseri oğlum, Melkon deyip soruver. Adres filan vermiyorum, bak kaç kişi beyan edecektir benim kim olduğumu."

Hasan bir adımcık bile gerilemedi. Koğuş merakta cümbüşün sonunu bekliyordu. Hasan mim koymuştu Melkon'un kara köpek lafına:

"Senin kapında senden başka mahlûkun işi ne be moruk? Sanki sen yetmiyor musun? Sen kendi karnını doyur evvela, ondan sonra kara köpeğe bakarsın!"

Hem oyunu izler Melkon hem de lafın peşini:

"Ben bir defa varlıklı adamım oğlum. Sen kendine bak. Köprü altının kaç numaralı dubasından geldin buraya? Anana laf et-

mem bak Allah vardır! Babanın adını söyle.."

Bir gülüşmedir kopar koğuşta, Melkon ardını bırakmaz lafın:

"Ben ne diyorsam kuyruğunu değil kulağını ver de öyle dinle! Her lafımın bir ispatı vardır. Senin gibi elli tanesini eşşek diye pazara çekseler, para değil bir imza basar da alırım!"

Oldukça ağırdır Melkon'un dedikleri. Ama Hasan aldırmaz. Kendi ölçüsüne göre bir biçime koymaya iştahlıdır bu konuşmayı:

"Öyle moruk öyle, çok doğru konutun baston gibi! Hakkın var çünkü adam yerine karşımıza aldık seni. Moruk kafanı çalıştır biraz! Ayıp yollardan olacak ama biz de konuşalım senin saçma lafına karşı. Şu senin öğündüğün para servet var ya.." Pantolonunun önünü gösterir: "Onların on mislini ben şu küçük oğlana yedirdim. Vallah bir tutam enfiye yerine bile geçmedi.."

Hasan bir adımcık bile gerilemedi. Koğuş merakta cümbüşün sonunu bekliyordu. Hasan mim koymuştu Melkon'un kara köpek lafına:

"Senin kapında senden başka mahlûkun işi ne be moruk? Sanki sen yetmiyor musun? Sen kendini karnını doyur evvela, Ondan sonra kara köpeğe bakarsın!"

Hem oyunu izler Melkon hem de lafın peşini;

"Ben bir defa varlıklı adamım oğlum. Sen kendine bak. Köprü altının kaç numaralı dubasından geldin buraya? Anana laf etmem bak Allah vardır! Babanın adını söyle..."

Bir gülüşmedir kopar koğuşta, Melkon ardını bırakmaz lafın:

"Ben ne diyorsam kuyruğunu değil kulağını ver de öyle dinle! Her lafımın bir ispatı vardır. Senin gibi elli tanesini eşşek diye pazara çekseler, para değil bir imza basar da alırım!"

Oldukça ağırdır Melkon'un dedikleri. Ama Hasan aldırmaz. Kendi ölçüsüne göre bir biçime koymaya iştahlıdır bu konuşmayı:

"Öyle moruk öyle, çok doğru konuştun bastın gibi! Hakkın var çünkü adam yerine karşımıza aldık seni. Moruk kafanı çalıştır biraz! Ayıp yollardan olacak ama biz de konuşalım senin saç-

ma lafına karşı. Şu senin öğündüğün para servet var ya.." Pantolonunun önünün gösterir: "Onların on mislini ben şu küçük oğlana yedirdim. Vallah bir tutam enfiye yerine bile geçmedi.."

Hasan zalim bir teke gibi terbiye sınırını çoktan aşmıştır. Melkon kızmaya başlar. Zaten koğuştakilerin de Hasan'ın da istediği budur. "Melkon kızacak ki derler, bu konuşmalar tat döksün" O da anlar bu gizliden ayarlanan oyunu, sesini bir perde daha yükseltir:

"Haydi, ulan köprü altı serserisi!" der Hasan'a "Sana adam deyip laf ettiysek köpek gibi şımarma. Meyvesiz ağaç sen de! Adam olsan çocuğun olurdu. Benim boyumca torunlarım var."

Onlar böylece hem takışır, atışır hem de oyunlarını oynarlardı. Biz de seyreder, dinler hoşça vakit geçirirdik. Ama bugün Melkon hem yaralı hem de yenik çıktı oyundan. Hasan Kaçar edep yerini işaret ederek "Vallahi ben senin bütün ömrünce kazandığını bir ayna na şu oğlana yedirdim" diyerek ihtiyarı fena halde bozmuştu. Bu da yetmiyormuş gibi onu yeniverince işi büsbütün çığırından çıkarmıştı.

Melkon içi dolu dolu ve tedirgin bir tavırla çekilmişti yatağına. O yaşlı bir adamdı. Umur görmüştü. Belki de çok büyük bir hata işlemişti Hasan gibi bir adamla oturup oyun oynamakla. Ama Hasan hiç bozmamıştı kendini, işin dalgasındaydı. Öbür arkadaşları gönül alıcı oldular:

"Boş ver be Melkon baba" dediler. "Seni biz bilmiyoruz da Hasan Kaçar'dan mı sorup öğreneceğiz! Umur görmüşsün, yaş yaşamışsın. Senin ne adam olduğun adım atışından belli. Başka lafa bakalım. Sen tarih kitabı gibi bir adamsın be Melkon baba. Anlat bize şu geçmişlerden."

Melkon baba bizim de yardımımızla yeni bir havaya kaydığından memnundur. Köpeğe dalanmaktansa çalıyı dolanmak daha iyidir diyordu belki içinden. Biraz hoş görür davranmak istemesine rağmen gene de içten kırgındı. Kolunu kuru bir dal gibi uzatıp ileriye, şahadet parmağıyla şahit tuttu bizi:

"Çocuklar!" dedi üzgün üzgün. "Bu ağız dediğimiz eşşekte de

vardır! Lakin kelam etmez anırır! İyi dinleyin, adam lafı adam gibi olmalı."

Gene Hasan'a kocaman bir laf atarak giriyordu Melkon konuşmasına: Hasan bunu gayet iyi anladı ve kıs kıs güldü: fakat densizlik edip ihtiyarın yolunu kesmedi:

Kitaplara geçmemiş ama, kitaplar gibi laf edecekti Melkon. Trafikten yatan yüzbaşının, şeker hastası jet pilotu Remzi beyin gözleri ondaydı. Eşkıya Memet de dönmüştü bu yana, gece işçisi Metin Özbora'nın gözleri ondaydı. Karmanyolacı Sabri, yetmiş ikilik Karamürselli ihtiyar, şu suçtan bu suçtan tekmil hastalar ona bakıyordu. İşte bu kadar meraklı gözü doyurmak gibi müthiş bir yükün altına giriyordu Melkon. Durdu ve güvenle bir tarttı kendini önce. Sonra Hasan'a kindar bir bakış fırlatarak başladı söze:

"Bakma öyle ham armut gibi, seninle oyun yok bundan sonra. Bugüne kadar oynamamışsam hata etmişim. Selam kelam da yok!"

Hasan aldırmadı, "Hırsını alsın şu ihtiyar" diyordu besbelli. Melkon bize döndü bu sefer:

"Ben zanaat sahibiyim!" dedi. "Çoluk çocuk sahibiyim. Bedavadan bir zıkkım içeceğim diye onun bunun peşinde meyhane meyhane dolaşmadım. Kunduralar yapmışım ki kara üzüm salkımı, Mihran Papazyan görünce parmak ısırmıştır. O kavaf idi ama zanaattan anlardı."

Hasan'a döndü gene. Hala hırsı geçmemişti:

"Bakma yüzüme dedim sana. Bakma avanak avanak! Ben işi, zanaatı belli bir adamım. Seninle oyun yok bundan sonra." Bize döndü:

"Ben daha çok boyalara girmişim!" dedi. "Ben koç beslemişim ki Sakız cinsi, iyi kulak verin bu lafıma, hayvana Ermenice dil öğretmişim. Hiç unutmam bir akşam esnaf arkadaşlardan Mahmuzcu Levon gelmiştir dükkânıma. Fatih neresi, Topkapı neresi? Sarı lira kesesini tezgâhımın üstüne koymuş Levon, çocuk gibi ağlamış: "Neler oldu gecen hafta sen bilmiyorsun? Ben

yanmışım Melkon! Beni kurtar!" demiştir. Koskocaman adam çocuk gibi oturup ağlar mı? Ben de şaşırdım. "Ne var Levon, ne oldu? Bir felaket mi var? Derdini anlatmayan derman bulamaz!" dediysem: "Benim Mısri koçum Kıbrıslı Hüseyin paşanın koçuna yenilmiştir!" diye beyan etmiştir derdini. Korkacak bir şey yokmuş ortada. Bir felaket de yokmuş sevindim. Levon koçunun yenilmesine ağlarmış. Bütün derdi de buymuş. Kıbrıslı Hüseyin paşa ustura gibi keskin, demir gibi ağır, yenilip yutulmaz bir laf etmiş ona. "Sen kasaba ver artık bu koçu! Evliyalar okusa da bu koç güreşmez! Kasaba ver ki hiç olmazsa kaç okka çıkarsa etinden istifade edersin!' demiş."

Böylece koç meselesi beşinci seferdir çıkıyordu laf piyasasına. Ama kimse de bıkkınlık getirip Melkon'u bozum etmedi. O da canı yürekten sürdürdü konuşmasını:

"Ben gam çekme dedim Levon'a. Bir şeyler düşünürüz deyip metanet verdim. O dedim Kıbrıslı Hüseyin paşa ise, biz de koca İstambol'da, Mahmutpaşa'da Mihran Papazyan gibi bir adama pabuç beğendirmiş bir zenaatkârız! Sonra çok konuştuk. Gece yarısını ettik nerdeyse. Levon kalkıp giderken iki elimden tuttu. Yüzüme dostça baktı bir karar: 'Sana tekrar söylüyorum, beni mahcup bırakma Melkon' dedi. O gittikten sonra düşündüm. Söz verdim dedim, sözüm yerini bulmalı. Şaka değil koç güreşi bu. Dualar yaptım kendi dilimce. Koçuma da "hazır ol!" metanetini verdim. Paşam Paşa koçuna tutacaksın! Dikkat et dedim. Gözlerinden öptüm hayvanı. Kırlarda gezdirip oyunlar gösterdim. Hayvan hayvanken o bile anladı derdimizi. Boynuzlarına biçim verip, başını sağa alarak, şöyle bir şakadan şakadan tos yaptı bana; 'merakta kalma Melkon seni mahcup çıkartmam!' dedi. İçim kabardı, çocuk gibi sevindim: 'İşler iyi gidiyor sen hiç merak çekme Levon kulakların çınlasın' dedim. Koçuma 'hazır ol!' paşa koçuna tutacaksın' tembihatımı yaptım tekrar. Meraklı arkadaşlara hep haber saldım. Bu da başka bir kuvvettir koç güreşinde. Peşi kalabalık olan hayvanın içi sağlam olur. Kaya olsa karşısına gelen, kolayca dönmez. Hemen o Cuma günü çıktık yola.

Mahmuzcu Levon memnundu. İçi yatışmış metanet bulmuştu. Gemi gibi germişti göğsünü. Laf değil koca bir paşadan intikam alacaktı. Bakalım dedik zenaatkârlar mı kuvvetlidir, yoksa paşalar mı? Unkapanı'ndan Çırpıcı Selim, Samatya'dan Kara Ahmet, Fatihli Hafız Ali, Topkapı'dan Terlikçi Garabet, Edirnekapı'dan İbrikçi Süleyman ve daha bir sürü ihvan yanımızdaydı. Kordelalar taktık Sakız koçumun boynuzlarına. Fırdöndüsü boynundaydı. Dualar okuduk hep kendi dilimizce. Allah hepimizindir. Ben Osmanlıyım millet ayırmam. Fatih'in ordusu gibi geçtik boğazdan. Görenler hep maşallah dedi koçuma. Güzel bir kadın yalvardı, tuttuk, gözlerinden öptü kurban olayım..."

Hasan dayanamadı aradan çıktı:

"Moruk!" dedi. "Lafı gargaraya getirip arada harcama bizi! Güzel karının gözlerine mi kurban oldun, yoksa koçunkilere mi? Açık et de içimizde ukde kalmasın."

Melkon hikâyenin akımına kaptırmıştı kendini. Hasan'a bu sefer bozulmadı. Hoş gördü onu:

"Biz İstambol kaldırımı çiğneyerek yetiştik oğlum" dedi. "Bana Topkapılı kunduracı Melkon derler. Gizli kapaklı işe tenezzül etmemişim hayatımda. İşte açık konuşuyorum, rahat olsun fesat yüreğin. Güzel kadının gözlerine de kurban olayım, koçumun gözlerine de. Uzatmayalım sigaralar yaktık keyfimizden. Konuştuk ihvanlarla, şakalaştık. Boğaz yolcularının gözleri bizdeydi. Zaman öğle sularını aşarken ver elini Vaniköy dedik. Levon yol gösterdi, orduyu Kıbrıslı Hüseyin Paşanın yalısına dayadık. Hoş bir adamdı paşa. Bizlere oturaklı fincanlarla kahveler verdi. Mahmuzcu Levon'a dostça şakalar yaptı. 'Senin boynunun bugünde bükeceğim, benim koçum yenilmez' dedi. Ben güreşe çıkarmadan afyonlu bir macun verdim koçuma. Okudum, üfledim, gözlerinden öptüm. Hayvanlar güreşirken konuşmak yok dedim paşaya. Kabul etti. Ama benimki yırtaraktan saldırmaya başlayınca paşa işi anladı ve kavlimizi bozdu: 'Haydi aslanım!' deyip, gürültüyle teşvik verdi koçuna. Hayvanlar kızışmış. Paşa da baktım yaprak gibi titriyor heyecandan. Bir şey söylesem

dinlemeyecek. Lafım yerde neden yıkılıp kalsın? Büyük unvanlı nece küçük insanlar görmüşüm. Paşayı bırakıp hayvana döndüm. Ben de Ermenice hücum emrini verdim koçuma. Teşvik verdim, metanet verdim. İşte o zaman canavar gibi korkunç oldu canına kurban olayım. Canının dişine taktı bir daha bir daha köpürerek saldırdı hayvan. Paşanın koçu perişan oldu, artık yüz gösteremeyip koçumun önünden kaçtı. Değil insanlar, donuk serviler bile gülmüştür bu manzaraya. Paşa da yenildiğini kabul etti. Arkadaşlar yaşa Melkon, maşallah koçuna deyip hep boynuma sarıldılar. Levon öyle bir öpmüştür ki o anda yanaklarımdan, beni anam bile öyle sıcak öpmemiştir..."

Melkon bir an duraladı. Sonra ağır ağır devam etti konuşmasına:

"Sultan Hamit daha sağdı" dedi biz koç güreştirirken. O zamanlarda çok cümbüşlü şeyler oluyordu İstambol'da. Sandal sefaları, yağlı güreşler. Bir de baktım saraydan bir haber geldi bana. Korktum ne yalan söyleyeyim. Padişahla benim ne işim olurdu? Rahatladım ama sonra işin aslını öğrenince: 'Koçunu al da gel!" diyorlardı. Gittim. Yıldız'a varınca anladım ki bu hayvanla alakalı bir meseledir. İnsanlar dâhil değil içine. Çünkü hep koç sahipleri hayvanlarıyla birlikte orada idiler. Hoş beş ettik. Kurban bayramı yakındı. Epey bekledikten sonra elleri arkasında Ebülhüda çıktı. Bütün koçlara teker teker baktı. Benimkini beğendi. Yüzümü bir daha ağartmıştı hayvan kurban olayım! Elime bir kaat yazıp verdiler. Nedir diye baktım. Ne demek istiyordu acaba bu padişah adamı? 'Eşini bul dile' yazıyordu kaatta. Anlayanlara sordum bunun ne demek olduğunu: 'koçuna bir eş bulacaksın, kurban bayramından önce getirip saraya teslim edeceksin!" dediler. Ben de aradım taradım eşini buldum. Diledim, sarı liralarla doldurdum cebimi.."

Melkon durdu dinledi, sonra Hasan Kaçar'a dikti gözlerini. İşte gene yaşına uygun, güzel bir konuşma yapmıştı. İbret almış mıydı acaba bu eşşek kafalı? Bunu anlamak istiyordu Melkon:

"İşte biz böyle günler görmüşüz!" dedi "bu memlekette. Ama

bazı gözler vardır ki bakar kördür, bakar görmez! Söylersin sözünden bir şey anlamaz. Adam hayatında bir zenaat öğrenmemiş ki. İç esrarı, sat esrarı. Başka bildiği yoktur. Bir çocuğu da yoktur. Öyleyse nedir bu? Basbayağı meyvesiz ağaç! Böyle adamlarla oturup laf edince ne anlarsın?".

Melkon durdu dinledi, sonra Hasan Kaçar'a dikti gözlerini. İşte gene yaşına uygun, güzel bir konuşma yapmıştı. İbret almış mıydı acaba bu eşşek kafalı? Bunu anlamak istiyordu Melkon:

"İşte biz böyle günler görmüşüz!" dedi "bu memlekette. Ama bazı gözler vardır ki bakar kördür, bakar görmez! Söylersin sözünden bir şey anlamaz. Adam hayatında bir zenaat öğrenmemiş ki. İç esrarı, sat esrarı. Başka bildiği yoktur. Bir çocuğu da yoktur. Öyleyse nedir bu? Basbayağı meyvesiz ağaç! Böyle adamlarla oturup laf edince ne anlarsın?"

Melkon biraz evvel anlattığı hikâyenin ateşine kapılmış, Hasan Kaçar'a yeniden taşlar atmıştı. Hasan sükûnetle dinledi onu. Şu son çıkışı yapmasaydı belki de rahat bırakacaktı bu asırlık ihtiyarı. İşin hakçası Melkon saldırıya uzunca bir ara vermeyince, suç ister istemez Hasan'ın sırtından onun sırtına kayıyordu. Hasan gene o eşsiz gülümsemesiyle yaptı çıkışın:

"Bırak bu çadırcılar havasını be Melkon!" dedi. "Hep eski şarkılar söylüyorsun. Bırak bu eski hikâyeleri. Ölün buralarda kalacak sahipsiz hayvanlar gibi. Gevezeliği bırak da halini düşün!"

Melkon ateş saçıyor:

"Konuşma be" diyor, "bilir bilmez. Benim şurada on yedi günüm kalmıştır. Sen kendine bak avanak herif, çıkınca polis peşindedir!"

Hasan hiç umursamaz:

"Para cezası ne olacak? Onu neyle kapatacaksın pekiyi? Burası veresiye içtiğin Apostol'un meyhanesi değil. Devletin mapusanesi burası!"

"Konuştuğu lafa bak. Sen mi vereceksin benim para cezamı? Bulmuşsun zavallı bir kadını, paralarını ye bakalım!"

Hasan Kaçar etrafta dolaştırır gözlerini, dudaklarını büzer.

"Haa bak şunu anlarım" der. "Bu Melkon'un karısı, kızı Topkapı'dan el açarak yola düşer. Kasap, kömürcü, çilingir ne kadar cemaat adamı varsa hepsinden beşer onar lira dilenerek Eminönü'ne inerler. Orada bunlardan büyük tüccarlar vardır. Boyun büküp biraz ağladılar mı ceza parasını tamamlarlar.."

Son cümlesi bardağı taşırır Hasan'ın. Melkon deliye döner ve ağzına ne geldiyse söyler. Araya girenler de olur. Hava subayı Remzi Bey bütün ağırlığını koyar ortaya. Hasan'a çıkışır:

"Melkon senin baban yerinde Hasan" der. Bu kadar ileri gitmemelisin. Şakayı daima tadında bırakmak gerek.

Yüzbaşı kendisini arkalayınca biraz yatışır Melkon. Ama bu sefer de çocuk gibi ağlamaya başlar. Belli ki Hasan karısına, kızına dil uzatınca oyun onun kudretinin dışına kaymıştır:

"Ben elli senelik hane sahibiyim. Elli senede bir tek kötü laf etmemişiz birbirimize. Melkon sen benden sonra öl, ben arkada kalıp da senin acına dayanamam demiştir daima. Ben de ona aynı şeyleri söylemişimdir. Bak Allah'ın işine be nerelere düşmüşüz? Benim karımın adı esrar kaçakçılarının ağzında geziyor.."

Daha buna benzer ağzına ne geldiyse söyledi Melkon. Böylece ancak yatışabildi. Gözyaşlarının ıslattığı buruşuk ihtiyar yüzü ağlarken azap vermişti bize. Çıkardı mendilini garip garip gözyaşlarını sildi çıt çıkmayan koğuşta. Sonra çevirdi yüzünü yatıncaya kadar hep duvara baktı.

Ertesi gün bütün ümitlerimizi boşa çıkardı Melkon. Hasan'la hiç konuşmadı. Sonra günlerce ta çıkıncaya kadar devam etti bu dargınlığı.

On yedi gün nedir ki? Zaten o kadar bir cezası kalmıştı Melkon babanın. Tahliye edileceği gün hepimiz Sultanahmet cezaevi hastanesinin merdivenlerine dizildik. Aramızdan iri bir kumandan gibi heybetle yürüyerek geçti Melkon. İyi ve umur görmüş bir arkadaştan ayrıldığımız için üzülüyorduk. Ama, asırlık sevimli bir ihtiyar da mahpustan kurtuluyor buna da seviniyorduk. Ellerimizi teker teker sıktı mübarek zenaatkar elleriyle. Sı-

ra Hasan Kaçar'a gelince şöyle bir duraladı. İki düşman bir müddet bakıştılar. Hepimiz meraktaydık. Bu düğüm nasıl çözülecekti? Melkon güldü. Çok bir sevimli oldu yüzü kalp hastası arkadaşımıza karşı. O yalnız Hasan'ı değil, hepimizi birden affetmişti. Dargın gitse içimizde bir acı kalacaktı. Hasan da elini uzattı ona saygı duyarak. Bir anda kırgınlıklar hain bir karanlık gibi dağılıp gitmişti. Melkon oğluna bakar gibi şefkatle bakmıştı ayrılırken bu kalp hastasına:

"Hasan oğlum ben seni de severim," dedi. "Sen iyi çocuksun. Ne var ki biraz gevezesin. Şu ağzını tut biraz! Allah seni de kurtarsın. Mahkûmlukta olur böyle şeyler. Kızgınlıkla sana karşı acı bir laf ettiysem kusuruma bakma."

Yüzü biraz gençleşmiş, sevinerek indi merdivenleri Melkon baba. Bir kuş geçti o esnada mahpusane üstünden. Cıık diye bir ses düştü gagasından. Melkon baba içerde son, dışarıda ilk adımını attı, mahpusanenin demir kapısı arkasından kapandı.

ÇOBAN

Çoban Mehmet değil
Çoban Ahmet'ti adı.
Pehlivan olup iri iri meydanlara çıkmadı
"Pirzola vereceğiz sana oğlum!" dediler,
Bak Allah'ın işine bir daha acıkmadı...

Sultanahmet Meydanı'na kar yağıyordu. İç sıkan, insana kara kara kötü yarınlar düşündüren bir kardı bu.

Cezaevi hastanesinin kalbur etli takılmış penceresinden Ayasofya görünüyordu. Sağda solda henüz beyazlanmamış yeşillikler vardı.

Cezaevi doktoru Hayatı Bey, derde derman olmasa bile hastalarını fazla bekletmezdi. O gün de hemen hemen aynı saatte geldi. Hesaplı bir gülüş vardı koyu esmer yüzünde. Havaya beylik bir teselli yayıverdi. Doksan derecelik bir açı çizip tabelalara üstünkörü bakarak ağır ağır yürüdü. Sapsarı yüzler umutla ona çevrili, şifa bekleyen gözler meraktaydı.

Yatakları teker teker dolaştı. Köşeden iki yatak berideki siyasi mevkufun önünde durdu: "Nasıl bunun durumu?" diye sordu hastabakıcıya. "Sancı dindi beyim" dedi hastabakıcı. Doktor kulağını hastanın sırtına dayadı. Nefes aldırtıp dikkatle dinledi: "Daha ilk görüşümde söylemiştim" dedi. "Zaturre bu. Ama başhekim ciddiye almadı. Bakın adama, nasıl da yorgun düştü sancıdan. Hastalığın hiçbir çeşidini hafife almamak lazım." Hastabakıcıya döndü: "Sen Sabri" dedi. "Bir iğne yap buna. Ama güzel bir iğne. Ben birazdan diğer ilaçlarını gönderirim."

Sonra bir başka konuya geçti doktor. Tane tane kar inen pencereye çevirmişti yüzün. Bu yağışın fukaranın dertlerini daha da artırdığını anlattı hastalara. Bir çare bulan da yoktu bu sefil gidişe. Milletçe tembel miydik yoksa? Belki de münevver namussuz! Halka refah yolunu göstermiyor. Peki, kim açacak öyleyse refah yolunu?

Doktor kapıya yürüdü. Belli ki yürekten yaralıydı. Döndü: "Yükü münevverin sırtına sardık ama" dedi, "bir noktayı unuttuk. Ben de o sefalet çığlıklarına kulaklarını tıkayan münevverlerden biriyim. Öyle hastalar geliyor ki muayenehaneme, reçete yerine sadaka vereyim dersin!"

Ağır ağır yürüyüp çıktı doktor. Bir garip olmuştu kendi kendini suçlaması. Arkasından hastalar, uzun bir estağfurullah çektiler.

Günün en şanslı hastası Ahmet Çoban. Doktor pirzola yazmış ona. Bayağı bir çocuk gibi seviniyor: "Yemiştir," diyor "o mübarekler kimya otunu, mis gibi kokar mı sana şimdi etleri?" Garibanın ağzını sulandırıyor Çoban. Ama boşu boşuna değil. Cömert bir oğlandır o. Fakirliğine bakılmasın: "Bana üç kemik pirzola versinler" diyor, "İkisi size anamın ak sütü gibi helal. Yeter ki versinler.."

Fakaaat... Ne tuhaf yürür şu resmi işler. Karanlık gecelerde deve kervanları gibi. Ha bugün, ha yarın derken Çoban tam üç hafta bekler üç kemik pirzolayı. Nihayet yüzünü kızartıp doktora sözünü hatırlatır. Hayati bey biraz da mahcup : "Vallahi oğlum, inan ki ben daha o gün müdüriyete yazdım" der. "Bundan ötesi onlara ait bir mesele." Çoban söylenmeye başlar doktor açılıp gidince:

"Yazmış" der. "Nereye yazmış? Müdüriyete... Peki, ne gelmez şeymiş bu? Yoksa müdüriyet de mi Ankara'da?"

Çoban ağırdan doğrulur yerinden. Sendeleyerek üç yatak ilersindeki siyasinin yatağına gider. Şikâyetçidir şu doktorun yaptığı aldatmacadan:

"Rezillik be abi" der. "Ama şu pirzola işi iyice takıldı aklıma.

Görüyorsun köçek oğlanı gibi oynatıyorlar beni. De ki bir avuç etten ne çıkar? Umut bu, yeseydim belki bir faydasını görürdüm. Ama boşuna umutlanıyorum, bu namussuzlar pirzola filan vermezler adama. Versinler ibret için kemiğiyle gözümü çıkarıyım, ama vermezler! Onun için sen abi, güzel bir dilekçe yaz bana. Bütün dertlerimi dök içine. Bu adam bitmiş de. On gün daha yatamaz de. Fakir bir Türk gencine yazık değil mi de. Bize de yavrum demiş anamız küçücükken..."

Çoban duraladı biraz. İçini çekti boyun bükerek:

"Artık sen bilirsin abi" dedi, "yazacaklarını Fazla da akıl satmayalım. Biz İstanbul çocuğuyuz. Haddimizi biliriz."

Siyasi anlayış gösterdi:

"Yazarız be Çoban" dedi. "Yeter ki yazmakla dönsün senin işin. Kalem elimize yapışmaz ve zahmetten kaçmayız."

Her gün biraz daha şişen karnını gösterdi Çoban siyasiye:

"Bak abi" dedi. "Peritonit tüberkülozmuş. Ben artık katiyen iflah etmem. Sen zahmet eder dilekçemi yazarsan çıkar evime gider, belki de kurtulurum. Babamı bilmem ama annem bana bakar."

Babası hakkındaki şüphesini siyasi kabul etmedi:

"Baban için böyle düşünme" dedi. "Belki çektiğin acılar sana bunu söyletiyor. Onun da yüreği yanıyordur muhakkak senin için."

Çoban bir an daldı. Kederli bir sesle hayırsız babasından da bir şeyler ümit etmek istedi. Acılı bir yüzle siyasiye, bakarak: "Belki" dedi. Sonra içten bir sesle sordu siyasiye:

"Sen abi" dedi, "Üsküdar'dan Altunizade'ye uzandın mı hiç?"

"Çook" dedi siyasi. Çoban devam etti:

"Üsküdar'dan Kısıklı'ya yollanırsın. Millet Bahçesine vardın mı yokuş başlar. Sarıkaya'ya doğru sağ sol ağaçlık. Ben abi çok severim o yolu..."

İkisi de daldı bir karar. Sessizliği siyasi bozdu:

"Sen Çoban" dedi, "şair ruhlusun. Belli ki tabiatı yürekten se-

viyorsun. Nasıl da kıyabildin öyleyse genç yaşında kendi elinle böyle bir hayata? Hem de esrar satarak."

Çoban bozuldu. Biraz dirice karşıladı siyasiyi:

"Ben satıcı değil içiciyim abi," dedi. "Bir zararım varsa o da kendime. Kimsenin canını yakmadım!"

Sustular. Siyasi işi tartışmaya kaydırmak istemedi. Anlayış gösterdi karşısındakine. Çoban ölü bir noktada bırakmak istemedi konuşmayı Yeniden davrandı söze:

"Üsküdar Ahmediye eczanesinin önünden yürü abi" dedi. "Tam köşede bir kahve vardır. İşte ben orada markacı idim. Beykoz'dan, Çengelköy'den arkadaşlar gelirdi. Hepsi de can çocuklar... 'Harmanız çoban, harmanız abicim derlerdi. Ben de hemen bir şeyler buluştururdum. Sarardık çifte kaatlıyı, hepimiz mest olurduk. Ben 'Koyy' derdim garsona. Plak dönmeye başlardı: 'Dil yâresini andıracak yâre bulunmaz' Kafamız da plakla beraber dönmeye başlardı: 'Dünyada gönül yâresine çare bulunmaz!' Gerçekten ben gönülden yaralıyım ağabey. Ama seninle konuştukça anlıyorum kayıp yollarda olduğumu. Biz bir batağa boylu boyunca koy vermişiz kendimizi. Bir de çirkin ismimiz var 'esrarkeş' diye. Herkes tiksinerek bakıyor bize. Şimdi anlıyorum o balkondaki helâlım kız neden pas vermezmiş bizden yana. Genç yaşımızda ayağımızda basık, elimizde dersen sarı tespih. Hep eski zaman numaraları bunlar.."

Çoban konuştu. Cesurca yerdi kendisini. O gece rahat uyudu. Ama hızla ilerleyen bir çöküntü başlamıştı artık vücudunda. İçinden bir şeyler akıp gidiyordu. Doktordan daha iyi kestirebiliyordu sağlık durumunu. Onun için : "Bir kere çıkabilseydim" diyordu. "İnsan gibi bakılır, düzelirdim."

Altı ay hava değişimi yetecekti Çoban'a. Onun anası başka anaydı. Öbür analara benzemezdi. Cabbar kadındı. Şöyle rabıtalı iki üç hafta bakıldı mıydı, Çoban bütün dertlerinden kurtulurdu. Bol hava, iyi gıda mahpusanede bulunmazdı. Daha doğrusu çoğunluğu teşkil eden fukara mahkûm için durum böyleydi. Verem tarlasıydı orası. Sağındaki verem, solundaki verem, verem oğlu

verem. Dağlar misali iri iri adamlar gelse buraya, verem mikropları, ölü yılana üşüşen karıncalar gibi onları da yer bitirir sessizce. Koskoca adamlardan upuzun bir iskelet kalırdı yerde.

Çoban bir ümit salıncağına oturmuştu gönlünü, günlerce: "Çıkacaksın! Çıkamayacaksın!" diye sallandı durdu. Ne kasaptan et geldi ne de hava değişimi için müdüriyetten cevap. İş uzadıkça namussuz gecelerdeki kör kandil gibi umut da eriyip sönüyordu. Anlaşılan Çoban artık çıkamayacaktı. Bakılıp, düzelip, Çamlıca'ya doğru doru bir tay gibi koşamayacaktı.

Görüldü ki hastalık Çoban'ın canına kastederek, merhamet duymaksızın sinsi canavar adımlarıyla ilerlemektedir. Görüldü ki kanun sağır, formaliteler aşılamamış, demir kapılar kapalı kalmıştır. Umutlar perişan, karanlık bir çıkmazda. Körpecik ciğerleri Çoban'ın, fukara pabuçları gibi mi sökülecek parça parça? Bir feryat bile koparamadan çevresinde sararan yapraklar misali mi dökülecek?

Bu sefer başka tedbirlere başvuruldu. Belki bir fayda sağlar ümidiyle arkadaşları güvercin ödü yutturdular Çoban'a. Sarı kedinin tüyünden tütsü yaptılar. Sıcak suda kaldı saatlerce balonlaşan ayakları. Sarımsaklı ayran içirdiler bardak bardak. Olmuyor, olmuyor, bir deva bulmuyordu. Günaha batmış da olsalar ömürlerince arşın arşın, nüfus cüzdanları Türk, kendileri ise Müslüman idiler. Kurtuluş bulamayınca kanun kapılarında bir de Allah yoluna girmeyi denediler.

Boy abdesti aldırdılar Ahmet'e adabınca. Mahpusane camisinin kalabalık bir vaktini kolladılar. Günlerden Cuma idi, Çoban'ı koltuklara verip namaza yolladılar. Anasının zorla ırzına geçen Süleyman'la aynı safta durdu. Omuz omuzaydı bütün günahkârlar mihraba bakan saflarda. Tozlu kubbeden kandiller sarkıyordu.

Anasının zorla ırzına geçen Süleyman'la aynı safta durdu. Antalya canavarı idamlık Şaban, muslukçu Tevfik, elli yıllık emektar hırsız Boşnak Ali orada idiler. Boynunun sağ omzuna eğmiş Çoban, gözleri eskimiş halılarda dua ediyor sessizce. Geri-

deki saflarda Tango Fuat, Çinakop İsmail, Semaver Adem. Hepsi de melekler gibi mazlum, boyun büktüler huzur-u ilahide. Ezanı, sekiz yaşındaki bir sabiye sarkıntılıktan mahkûm Fatihli bakkal okudu. Ahlakını geçelim ama sesi kıyaktı adamın. Dilber kadıngöbeklerine ayetler yazan derin bir hoca kaldırdı namazı.

Bir mübarek cuma idi bu. Ahmet'in Allah'tan acil bir dileği vardı şimdi. Unkapanı'ndan Deve Ahmet, Salliâla Muhammet, Beşiktaşlı Ayı Ahmet, Tango Fuat, Çinakop İsmail, İbrik Mustafa, Semaver Adem. Bir mübarek Cuma idi bu. Hepsi de Çoban için yalvardılar. İçlerinden biri aşka gelip; "Allah Allah!" diye haykırdı. Ama bu tozlu kubbe böyle nice naralar dinlemişti harbi umumiden beri..

Gene günlerce bekledi Çoban. Kasaptan et? Yok. Bakanlıktan hava değişimi için cevap? Yok. Ne de Adli ilahi erişti onu kurtarmaya. İş uzadıkça, namussuz gecelerdeki kör kandil gibi umut da eriyip sönüyordu...

Böylece her tedbir, bir başka zehir sürmüştü yaraya. Nihayet meleklerin en sevimlisi Ezrail Alehisselam girdi araya. Bir darbede Çoban'ın kaydını dürdü. Genç, esmer başı cansız düştü yastığa.. Ağzından üç damlacık kan geldi...

Cezaevi doktoru Hayati Bey uzun uzun seyretti manzarayı. Bu, ünlü bir şairimizin gövdeye semiz bir hindi indirip Cihangir'den fakir Üsküdar'ı seyrine benzemiyordu. Bir şeyler düğümlendi gırtlağında doktorun: "O" dedi, Çoban'ın ölüsüne hüzünle bakarak "Bize verecek üç damla kan bulabildi, ama ne yazık ki biz ona üç kemik pirzola veremedik!..."

Çektiler kirli battaniyesini üstüne. Böylece hazin perde kapandı. El bağladılar başucunda fakir arkadaşları, hırsızlar, kanlı katiller hep ağladılar...

ELMAS

Bir de Elmas vardı Trakyalı, o da kemaniyle katılmış idamlıklar kafilesine... Utanırdı ciğerini kavuran acılarından, derdini kimselere diyemezdi. Bilmedi çocuklar gibi saatlerce hıçkırmasını da. Yaşlı gözlerinde acılar donmuş, boynu ezelden eğik bir garip kişi, bu badirede ne ilk ne de son yolcuydu o...

Çal be Elmas, şimdi dışarıda akasya kokan rüzgârlar vardır. Çal çiçeğe sarmıştır yamaçlar. Çal be Elmas! Senin sesine meftunuz biz. Çal kuzular gibi dinlerken Ayşeleri, Fatmaları, Kezbanları düşündür bize. Çal gözü yaşlı çocuklar dile gelsin tellerde. Çal, hanemizi yıkanın hanesi viran olsun, zulmedenler feryat feryat boğulsun sellerde!

Çal be Elmas! Çal be aganın! Senin sesine meftunuz biz. Sana şarkı adı da söylenmez hemence kızarsın. Sen bul bizim istediğimiz şarkıyı Elmas. Gözlerimizden anlayıver.

Biz Berbat Süleyman gibi, Topaç Osman gibi, Parlak Sefer gibi birer ellilik sokamayız cebine.. Burası Sultanahmet Cezaevi hastanesi, cepten de ciğerden de hastayız biz. Tebeşir hapı ilacımız. Bülbül çanağında verilen yoğurt da ak yarınlarımızın müjdecisi. Bir gün yemeyiversek ne çıkar? Yani demek isteriz ki, istersen yoğurt da veririz sana.

Çal be Elmas! Çal be aganın! Senin sesine meftunuz biz. İşte seksen beşlik Melkon baba, hali malum. İşte trafikten yatan yüzbaşı, hali malum. İşte ben de koca Fikret'in elli yıl önce SİS'te

yazdığı 'mahkûmu siyasi' elli yıldır zincirlerden kurtulamadım. Sen asılır kurtulursun, ama ben kurtulamam! Tee eskilerde 'hürriyet' getirirdi esareti, şimdi de demokrasi. Demirkır at değil demokrasi katırı tepti beni ciğerimden hastayım Elmas! Dedik ya demediklerimizi de sen anlayıver. Ama istersen yoğurt da veririz sana Kâseler küçük bağışla bizi. Mandamız yok bizim idareden geliyor yoğurdumuz. Hükümet tahsisatı bu katlanmak gerek. Millet cömerttir çok verir. Hükümet hesabıdır az. Biz karışık bir karışık işlerdir bunlar Elmas! Çal be Elmas! Çal be aganın, çal sevdalı sesinle.

Bu kadar piyaza naz, böyle yalvarmaya can dayanmaz. Sevinir sevinir Elmas'ın esmer yüzü. Kardaşçasına yürekten güler. Sanki 'çal'! Demesek çalmayacak mı? Çalmazsa, söylemezse çatlar Elmas. Dal olur ağacından kopar, yerde kuruyuverir. Biçimlice yerleştirir kemanını çenesini altına. Yay su gibi akmaya başlar tellerde Pat pat yere vurarak tempo tutar Elmas'ın yamalı fıkara pabuçları. Çok çok, hıçkıra hıçkıra ağlamış bir çocuk gibi sesi kısıktır Elmas'ın:

Zulmetle ayrılık bestesi yapar
Beni düşünceye salan geceler..

Biz biraz neşelenmek isterdik. İşte meselenin aslı bu. O da istemeyerek de olsa, kırmamak için çaktırmadan katılırdı bize. Ama yanık ve içten şarkısına dikkat gerek: 'Geceler geceler' diyordu Elmas. Belki de geceleri ağlıyordu. Her halinden belliydi bu. Onun içi zehirli hava değişsin, keder değilsin diye takılırdım ona: "Aslan Elmas! İftiralara kurban giden Elmas! Trakya'nın kışı pek, adamları sert olur. Boş ver böyle dalgalara. Biz çıkacağız be Elmas! Koy garip kafacığına bunu. Vallah çıkacağız. Sular ayna gibi şıkır şıkır akarken yemyeşil dere boylarında çalacağız o kemanı.. Oradan iştah uyandıran kalçalarıyla beyaz örtmeli fatmalar geçecek Elmas! Elmas çıkacağız diyorum sana! Elmas eser agam be aç gözünü!"

Elmas'ın garipçe bir mana belirirdi bu sefer de yüzünde: "Çok güzel söylersin bey" derdi. "Kitap okuyanın gözüne kurban

olayım. Ama güzel agam be, bey abi derim sana, bakır para gibi harcama bizi! Dediğin sözlere gönlüm yatar ve lakin aklım yatmaz. Çok güzel söylersin buradan hep çıkarız. Hiç birimiz kalmaz. Ama hangimiz nereye? Siz ağaç altlarında sefaya, ben de üç ayaklı sehpaya.."

Birden gölge basardı Elmas'ı dinleyen yüzleri. Herkes başını suçlu suçlu önüne eğer: "Keşke bu acılı bahislere girmeseydik!" derdi. Zira vukuatı ağırdı Elmas'ın Çanta dolusu para olsa, en dişli avukatlar bir araya gelse gene de onu ipten alamazlardı.. Sırtındaki kanlı yükle bakarak gene de metin çocuktu o. Biz onu teselli edeceğimiz yerde o bizi teselli ederdi:

"Aldırmayın be abiler" derdi, bana kederli yüzünü çevirerek, "ceza sefamız, sehpa dersen salıncağımız. Bir Elmas'cıkla bu dünyada ne artar ne eksilir? Can dediğin bir soluktur o da kesilir, bir varmış bir yokmuş olur biter. Öyle dilimi güzel agam be. Konuş sen okumuş adamsın..." Köşe taşı gibi tam yerine oturtmuştu Elmas lafını. İşin şakaya gelir bir tarafı yok. Kaçamak yaparak durumu kurtaramazdım: "Haklısın Elmas" dedim. "Sen korkunç kanunların hüküm sürdüğü acayip bir pazardasın. Bu pazarda can alınıp can satılır! Gözyaşı, yalvarma, nedamet geçmez bu pazarda. Ne var ki çıkmamış canda umut vardır demişler. Sen son celseye kadar dayanacaksın. Keyfinden yapmadın ya bu işi? Hafifletici sebepleri ileri süreceksin." Kuru, kupkuru bir teselliydi benim söylediklerim. Karşımdaki bunun farkındaydı. Konuşmayı uzatmak istemedi. En acıyan yerine dokunmuştuk gene boyun bükerek ayrıldı yanımızdan.

Trakya'nın hangi kasabasındandı Elmas? Trakyalıydı işte, hangi kasabadan olduğu pek önemli değil. Çit beygirli bir arabası, beyaz badanalı iki gözcük evi, Hanife, Sevda geçinir giderlerdi. Hanife karısı Elmas'ın, Sevda 18 Aylık kızıydı.

Hanife'yi severek almıştı Elmas. Sevgiyle kurulan bu yuvacığa yakışsın diye Sevda koymuştu kızının adını. Sevda ikisine yaklaşmasına rağmen hala memedeydi. Bir türlü bırakmamıştı ana memesini, topaç gibiydi. Babası ne zaman yüzüne baksa duy-

gulanır, neden mi, gülerdi gülerdi maksımcaaz. Elmas da dinlenirdi ona baktıkça. Bütün yorgunluğu giderdi. Daha bir keyiflenirse keman da çalardı Elmas. Sevda, kara bir kuzu gibi melül melül bakarak dinlerdi babasını. Keman çalmak bir marifet sayılmazdı onların evceğizinde. Soydan sanatkâr, esmer adamlardı.

Şen otururlardı sofralara:

"Fasulya yaptım gene" derdi Hanife. "Bakalım biyenecen mi? Bol biberli yaptım."

Hanife'nin tatlı gülüşü birdenbire cereyan gibi, ama telsiz geçerdi Elmas'ın yüzüne:

"Senin yemeğin kötü olmaz be Hanife. Kötü yapmazsın ki kötü olsun. Onun için güzel karısın dedik sana. Güzel karısın. Hamarat karısın Becerikli karısın."

"Çok mu yorulursun Elmas? Üzülürüm terli görünce seni."

"Yok be kızım. Bizimkisi arabayı sürmek beygirleri haylamak. Eziyet çekmek hayvanlarda. Kiremit çektik bugün. Öldü be, öldü hayvanlar! Acırım onlara Hanife, na şu çocuğum gibi. Bu iş benim işim değil be."

Hanife yemekten bir lokmacık da Sevda'nın ağzına tıkıştırır. Atılışları durur Sevda'nın, onları bir an rahat bırakır.

"Az doldursan arabanı" Hanife şöyle bir yoklar Elmas'ı, işine yakınlık gösterir. "Az doldursan hem için rahat olur, hem ezmezsin hayvancıkları."

"Güzel söylersin Hanife ama araba bizim kiremit başkasının. Herkes işinin bittiğine bakar be gülüm. Düşünür mü senin hayvancıklarını?"

Konuşarak bitirirler yemeklerini. Sonra Elmas ellerini silip sedire uzanır. İşte birkaç saatlık arabacı saltanatı başlamıştır. Hanife sofrayı toplarken o da Sevda'yla oyalanır:

"Ne yaptın kızım be ne yaptın? Büyüdün mü gene göze görünmeden fidanlar gibi? Büyü de fistanlar diksin anan sana. Dallı fistanlar, allı fistanlar. Sevda gülme anam öyle be, çıldırtmasın babanı! Şeker alayım sana, lokum alayım sana. Ye onları kuzular gibi. Sülün gibi uzasın boyun. Çiçekler taksın anan ziliflerine.

Yürü çimenlerde arşın arşın. Bu Sevda, bu benim kızım diyeyim uzaklardan görünce."

Elmas kızıyla oynaşırken Hanife de işlerini bitirir, sevişme üçlü olurdu bu sefer. Şakalar kahkahalar arasında Sevda elden ele atılırdı. Sonra yatak sererdi Hanife. Üçü de sıradan yatarlardı. Elmas koşmuş, didinmiş yorgun olurdu. Hanife bahçelerde, sedirlerde geçirmiş gündüzünü, okşanmaya acıkmış. Sessiz girmek istemezdi karanlıklara, uykuyu susarak beklemezdi. Kocasına susamış susamış sokulurken hep aynı soruyu sorardı:

"Elmas gene sever misin beni eskisi gibi?"

Bir söyleyen, iki dinleyen vardı. Ama anlayan birdi bu içli konuşmaları. Garip bir yankı yapıyordu karanlık odanın tavanında Elmas'ın erkek sesi:

"Narlı çeşmede at sulardım Hanife. Salkım söğütlerde oturup serinledim. Salkım söğütler ayna gibi akan sular şahit olsun ki seni severim."

Hanife daha fazla sokulur. Göğsüne girip kaybolmak ister Elmas'ın. İnce parmakları kocasının saçlarını ararken, onun sevgisini sağlama bağlamak ister:

"Kolayca inanmam ben, çok şeyler söyle bana. Güzel şeyler söyle. Beni sever misin eskisi gibi? Söyle hep bunu söyle. İçim durulsun sular gibi. Yap bakayım bir yemin!"

"Hayvanlar kararınca gelirim ya bazı. İşte atlarım yorgun olur. Yol kenarında sürerim onları ağır ağır. Yorgun ata kamçı vurmam bak dinle bunu. Türkü söylerim yanık yanık hep seni düşünerek. Ay doğar uzaklarda ve serin bir rüzgâr eser. Bakarım bakarım doyamam bu manzaraya. Ölüm olmasa derim. İşte o bakır tepsi gibi doğan aylar ve terli beygirlerimin kokusunu burnuma getiren serin rüzgârlar şahit olsun ki seni severim Hanife."

Sesi artık yatışmış, memnun konuşur Hanife karanlıklara:

"Bende seni severim Elmas. Saksılarda çiçekler şahidimdir. Ağzı süt kokan Sevda şahidimdir. Sen akşamları erken gel Elmas. Kalma karanlıklara. Karanlıklardan korkarım ben."

"Gelirim Hanifem gelirim. Akşamları erken gelirim. İş olur

bazı be. Uzaklara iş olur. İşte bundan takılır kalırım. Daha önce söyledim sana, yorgun ata kamçı vuramam ben."

Biri söyler öbürü dinler, tatlı bir sıcaklıkta tatlı bur uykuya dalarlardı.

Bacasından dumanı doğru çıkar. Ocağından ateşi eksik olmazdı Elmas'ın. O getirir Hanife pişirirdi. Saksılarda çiçekler büyür, dayanılmaz kokular yayarlardı ortalığa. Bu eve gelen misafirler memnun dönerlerdi. Kahve bulunur, çay bulunur, kutu şekeri bulunurdu. En içten duygularla karşılanır gelenler. Gene en içten duygularla uğurlanırdı. Sazlar, darbukalar konuşurdu bazı akşamlar da. Göbekler atılır zil sisleri çınlardı tavanda. Bir neşe ki sorma gitsin. Şaka, şenlik, kahkaha, yüklü bir dal gibi yakardı gönülleri.

Bedavadan bir seyir çıkardı gelip geçene de Atlı dururdu, yaya dururdu, bir nasip almaya çalışırlardı bu neşe sebilinden:

Fincan fincan içinde
Fincan zarfın içinde
Angara postası geliyor
Var mı da yârim içinde

Bir yerde ümit ışıkları kararır gibi oldu ama. Tatlı sevgi ışığına artık gölgeler düşüyordu. Beyaz kar gibi aşklara zehir karışıyordu gizliden gizliye. Par par yanan o eski beyaz değildi. Yer yer karalar çalınmıştı üstüne. Güvercinler değil, karakargalar uçuyordu evin üzerinde. Mısır taneciğine değil, kan kokusuna gelen kargalar. Karıncalar göç ediyordu evden. Kışlıklarını burada emin bulmuyorlardı..

Ne olduysa onlara bir puştun yüzünden oldu. Akşamlar olup ortalık kararınca, zemheriyi bekleyen aç kurtlar gibi bütün namussuzlar pusudan çıkıyordu...

Bazen uzaklara yükü olurdu Elmas'ın. Geceleri çok geç gelirdi.. İşte onun geciktiği gecelerde evine bir gölge yanaşır, ürkek, kendini her şeyden gizleyerek nefes nefese: "Hanife! Hanife" diye seslenirdi. Bu işareti aldıktan sonra kapı hiç direnmez hemen de açılıverir. Namussuz bir gölge süzülür aradan. Pervasız soyu-

nup Elmas'ın yatağına girer. Hanife çok sever bu namussuzu ama Sevda katiyen sevmezdi. Ne gelir yumruk kadar masumun elinden? Ona babasına güldüğü gibi gülmezdi.

Kuşlar grup grup çekilirken kızaran ufuklara. Meyveler bebek yanağı gibi olgunlaşırken dallarda. Karıncalar yorulmaz bir dizide yorulmadan taşırlarken kışlık nasiplerini. Köprülerin altından sular ığıl ığıl akarken. Elmas'ın evinde de bir şeyler olmuş, bir bakıma kötü şeyler olmuştu. Beygirlerin terlemesi, Elmas'ın kendini hırpalarca çalışması, keman sesi, Sevda'nın gülücükleri düzeltemezdi bu gidişi. Karanlık gecelerde par par yanan yıldızlar arasından biri kayarak sönüp gitmiş. İşte bu Hanife'nin gönlünden düşen Elmas'tır. Bir parlak yıldız kalmış yıldızlar içinde. Artık gözler hep ona takılacaktır. İşte bu da Hanife'nin dostudur.

El alemin gözü keskin, tez duyuldu Hanife'nin durumu. Elmas, arada yanlara bakıt ama alnına çalınan yağlı karayı uzun zaman göremedi. Fakat o da bir şeyler sezmeye başlamıştı. İçini kötü şeylere yatırmasa bile apâşikâr gözüne batan bir şeyler vardı. Bunları görmemek için gözleri sımsıkı kapamak gerekti. Beyaz kara olmuş, sevgi iğrenç örtülere bürünmüştü.

Bir kelimeyle, Hanife dağ çiçeği kokan eski Hanife değildi. Çeşitli huylar gösterir olmuştu. Katı katı utanmaz bir takım laflar dolaşıyordu ağzında: "Ayrı yatsak daha iyi! Sıkıntı verirsin Elmas! Açık bir şey konuşayım mı şimcicek sana? Yalandı hep o eskiden söylediklerim! Acıyemiş gibisin kızma bak! Ben seni hiç sevmedim Elmas! Bakma öyle kara kara, sıkarsın yılan gibi yüreciğimi! Dağlara dağlara kaçayım derim senden!" gerçekten de yularını koparmış bir kısrak gibi, azgın yelelerini savurarak uzaklara kaçıyordu Hanife. Elmas çaresiz kırık kemendi elinde, boynu bükük bir beygir çobanı gibi bakıyordu peşinden.

İşten güçten kesildi Elmas. Kahvelere düştü serseri gibi. Ceylan misali kaçan atlarını sattı mecburi. Uyuz bir at aldı yerine. Tek'e çevirdi arabayı... Olmuyor, olmuyor, ne yapsa olmuyordu. Hadi diyelim iş geldi kim yapacak işi? Beygire kim deh diyecek?

Kırbacı kim şaklatacak. Kara bir yılan çöreklenmişti içine. Ne lanet bir canavarmış bu, yüreğini sıkıyor sıkıyordu.

Kahvelere girince manalı bir fiskos başlıyordu masalarda. Hele markacı Salim'in: "Naber be Elmas Abii? Naber be imanım?" demesi yok mu? Onu deli ediyordu Ama gel gör ki Elmas da ona " Sen kendine bak ulan! Hergele, onun bunun kucağında kabak çekirdeği satarak büyüdün!" diyemiyordu. İki paralık bir heriften çekindiğinden mi? Yok canım, Hanife oynaklık yapınca koparılmaz bir zincirle iki ayağından birden bağlamıştı onu. Elmas artık birden parlayıveren Elmas değildi. Erkek gibi tok tok konuşamıyordu.

Ilık bir rüzgâr eserdi güneyden. Uçurur uçurur dalları. Karasığır yayılır yemyeşil çayırlardı. Süt dolar süt dolar mübarek memeleri. Boyunlarında azık torbacıkları çocuk çobanlar koşar bir o yana bir bu yana. Ziyana salmazlar sığırları. Dere kenarında bir ihtiyar oturur yorgun ve düşünceli. Dalmış gitmiş derdi nedir bilinmez. Aczindendir belki böyle usluca oturuşu. En küçük bir engel, aşılmaz bir dağdır artık onun için. Savaşsız teslim olmuştur yarına. Aklı erer gücü yetmez. En çirkin ihanetlerde, ölüm de kabulüdür.

Ama Elmas için durum hiç de böyle değildi. O bir an şaşalasa bile genç yapısından kuvvet alarak kendisini hemen toparlayabilirdi. Düştüğü çirkin durumu görmezden gelemezdi. Bu en kötü şartlarda bile içini yokluyor ve karısını hala çok sevdiğini anlıyordu. Onu bir güvercin gibi bağrına basmış, kalbinin atışını kalbinde duymuş, demek değersiz bir taş parçası gibi fırlatıp yere atamazdı. Sevda anasız kalır. Orda burada ezilir, kendisi de bir geçilmez karısından olurdu.

Çok şeyler oluyordu şu dünyada. İnanılmaz şeyler oluyordu. "İnsan yanılabilir" dedi Elmas "Evliyalar bile azarmış. Türkülerde bilem söylenir bu." Onun için yangına körükle gitmedi. Bir de yalvarmayı denedi Elmas. Geceler olup her şey susunca. Bulutlar kayıp giderken bir başka yerlere küme küme. Manalı bir ıssızlık sarınca yeryüzünü. Güvercinler çatılarda sinmişken. Uzak-

tan uzaktan köpek sesleri bölerken sessizliği. Bürümüş başına beyaz örtmesini yaşlı bir kadın yatsıyı bitirip duaya oturunca, bir bir sayıyordu günahlarını huzuru Rabbilâleminde. Kendisine ve bütün insanlara esenlikler istiyordu.

Bir de yalvarmayı denedi Elmas: "Alem içinde çıkamaz oldum Hanife" dedi. "İsterim ki şöyle oturup insan insan düşünesin. İki paralık adamlar maytaba alıyor beni. Taş taşıdım arabamla sizleri doyurmak için. Gözüne durur. Gözün kör olur, bana yapma bunu. Ben kaldırmam bunu. Ben ekmeğimi bölüşürüm, canımı da veririm isterlerse. Ama karımı kimseyle paylaşamam. Sonra fena oluruz. Rezil oluruz. Herkesler güler bize..."

Yataklar henüz bir. Fakat gönüller çoktan ayrılmıştı. İştahlı kısraklar gibi hoyrat, dik tutuyordu Hanife esmer başını: "Kötü yoldan cayarım, gene senin, yalnız senin olurum Elmas" demiyordu. Hanife dönüp ona sırtını, Sevda'ya sarılıp geniş uyurken Elmas da iğneli fıçıda imiş gibi acılar içinde bir o yana bir bu yana dönerdi: "Ah be Hanife derdi, kötü kadınmışsın be. Dar ettin bana koca dünyayı. Seni tutup da boğamam ellerimle, sonra çocuğum öksüz kalır. Kapılardan koğamam, evlerim ıssız kalır. Ama ne yapayım be kızım? Bütün yolları çıkmaz ettin."

Kırlara açıldı Elmas nebiler gibi. Tenhalardan necat aradı. Mezarlık yanlarından geçti ağır ağır. İnsan acıları orada ateş olmuş donmuştu. Rahattı hasılı mezarlığın içinde ve üstünde ne varsa. Onlar bir defa ölmüşler ve dünyada ne hesapları varsa kapatmışlardı. Taş çatlasa bir daha ölemezlerdi. Bazen doymamışlar, bazen de doymuşlar. Acı tatlı neleri varsa gerilerde koymuşlar.

Hanife onu böyle darda koyup geçip karşısına kayıtsız bakmamalıydı.Kadın deyince hemen hepsi kancık mi olurdu? Nece nece mert kadınlar vardı. "Osmanlı kadın" diyorlardı hani. Hanife de Osmanlı gibi davranmalıydı. Açıktan gücü yetmiyorsa gece uyurken savaşmalıydı Elmas'la. Bir bıçak saklamalıydı çarşafların altına. Uyurken ta kalbinden vurmalıydı kocasını. Ya da aşkına zehir katmalıydı. Evet, evet. Hanife bir şeyler yapmalıy-

dı. Yaptığı kör düğümü çözmek ona düşerdi. İkisinden biri sağ oldukça Hanife'nin yeni çizdiği yolda serbestçe yürümesine imkân yoktu.

Vurursa gaddarca hiç acımadan vuracaktı Hanife. Cansız ve birdenbire ölüverecekti kocası. Vurunca yaralı koymayacaktı. Yoksa kendi için de dostu içinde tehlikeli olurdu Elmas. Canavarlaşırdı iki acı arasında. Korkunç bir intikam almaya girişirdi onlardan. Ama Hanife göz açtırmadan Elmas'ın işini bitirirse o da gelir şu mezarlıkta rahatça yatardı. Kırılmıştı, ta yürekten kırılmıştı, artık şu kötüleşen, zindan olan dünyada yaşamak istemiyordu...

Ama Hanife geniş bir vurdumduymazlık içindeydi. Çok tabii geliyordu ona yeni hayatı. Yaptığı büyük haksızlığın farkına varamadı gönül ateşleri içinde. İşleri kendisi karıştırıyor, fakat düzeltilmesini Elmas'a bırakıyordu.

Elmas bir süre daha düşündü mezarlık kenarında. Kara kara, upuzun düşündü. Aydınlığa çıkaran bir sonuca varamadı. Sonra ağır ağır yollandı evine. Her şeyin manasız olduğu bir geceydi. Çirkin yollara düşmüştü kadın yüzünden Derdini kimselere diyemiyordu. En yakın dostu gene kendisiydi. Kolluyor etrafını kurt gibi. Kimsenin sesini duymayacağına kanaat getirince kendi kendine konuşmaya başlıyordu:

"Sevda. Sevda! Bak babana azıcık! Gül be şöyle çimende oynayan kara kuzular gibi. Kara gözlü kara kuzum! Boynu bükük maksım. Anasının sağlığında anasız kalan yavrum! Sen Sevda akıllı ol da anla beni. Süt istersin ana sütü, sana sütü kem verecek? Ben helal getiririm eve didinerek, ananın memesinden haram akar.

"Orospunun çocuğu orospu olur diyor ihtiyarlar. Sen de büyüyünce orospu mu olacan anan gibi? Sen de böyle canlar mı yakacan anan gibi? İnletecen mi insanları? Sevda sen büyük ol da anla beni. Senden başkasına açamam ben içimi. Sonra kasıla kasıla gülerler bana. Din, iman yoktur elin oğlun da be. Olsa bu puştluk yapılır mı bana? Fakir bir kimseyim, atsız arabasız. Leş taşır-

lar böylesiyle, tıknefes ihtiyarlar gibi kaldırmaz yerden başını, ben buna beygir mi derim? Bozuldum içimden bir kere be! Sattım ceylan gibi kaçan atlarımı. Sevda, kara gözlü kuzum sen büyük ol da anla beni.

"Üç beş insan peydahlamıştım şu yaşımda, hepsi de boynu bükük koyup gittiler beni. Kimi öldü ciğerime ateş atarak, kimi de gurbetlerde. Zalım kişilerle karşı karşıyayım elimden tutanım yok. Ellerimle kırarak, dişimle koparark, acı bir destan gibi sürdüm ömrümü. Taş kırdım ocaklarda, Kırklareli pazarında hamallık ettim. At alıp sattım, cambaz oldum. Ne atlar geçti elimden ceylanlar gibi, bin üstüne dağa taşa sür..

"Ben de güzel binerdim ata. Kırbacı kaldırır deliler gibi koştururdum. 'Parçalanır bu çocuk' derlerdi beni görenler. Rüzgârın en güzeli, at koştururken vurur adama. Dağ çiçekleri koklarsın uçup giderken. Yeşil bir dal sallanır ışıldayan gözlerde. Umutlar dalga gibi bir çarpar bir çekilir. Gönlüm serçe kuşu gibi hafifken bir gün. Konacak bir yer ararken kafesini kaybetmiş güvercinler gibi.. İşte at üzerinde tanıdım bu orospuyu. El ederdi bana parçalanır gibi pencereden. Aklı oynardı deliler gibi beni görünce. Sonra sevgilim dedim ona. Sonra canıma can katan karım dedim. Aldattı beni tıpkı çocuklar gibi. Kara kefenlerle, karaağaçlara asılsın namussuz!

"Ayağa kalkarlardı ben girince kahvelere. Sıraya dizilirdi genci ihtiyarı. Erkek oldum saydırdım kendimi. Ama bir keskin bıçak gibi kınında durdum daima, çıkıp ortaya yerli yersiz parlamadım.

"Dinledim hep ihtiyarları. Koca kitap gibi oluyor bu umur görenler. Çok ibretli şeyler öğrendim onlardan. Bana: "Bekârlık sürgit olmaz. Elmas oğlum sen de artık evlen" dediler. Canavarlar beklermiş pusuda meğerleyim hayatımı karartmak için. İşte bunu yanlış, işte bunu yalan söylediler.

"Evlendim, hadi evlendim, ne oldu evlendim de? İşte içinden çıkılmaz bir bataktayım şimdi. Git de maytap geçer herkes benimle. İşte kendi sabime severek bakamıyorum. Kendi elimizle

orospu çocuğu yaptık onu çünkü. El elinde görünce hayvancıklarımı içim yanar cayır cayır. Kum doldururlar arabama: 'Bu hayvanlar bu kadar yükü çeker mi? Demezler. Tabi yükler adamlar, para verdiler çünkü. Kırbaç da vururlar kamçı da vururlar, para verdiler çünkü. Açıp da ağzını bir lakırdı diyemezsin. Adam ol derler adama ağzını açarsan. Adam ol da karına, arabana, çocuğuna sahip ol!

"Kim çekti beni böyle çıkılmaz çaprazlara? Beni yarı belime bataklığa süren kim? Kim attı bu çirkef suyu utanmadan yüzüme? Kim yaptı bana bu çirkin işi?"

Elmas susar ve uzun uzun düşünür. Sonra tok ve kararlı bir sesle kendi verir kendisine cevabı: "Kim yaptı bana bu işi be? Hanife yaptı Ben kızgın tuğlalar gibi yaşayarak günlerimi sabırla, kehribar tespihleri gibi düzdüm hayatımızı. Peki kendi elimle yaptığımı kendi elimle bozar mıyım? Benim ne kabahatim var bunda? Sevda'nın ne kabahati var?

"Laf lazım be elin adamına, ha gel bakayım ellerin ağzını kapat şimdi. Hava kararmadan dönemez oldum kendi evime. Dolaşırım karanlıklarda hırsızlar gibi. Perdeler oynar oldu ben geçerken usulca. Bir kahpe var çayırlarda s....., peşimden güler de güler. Ha gel bakayım o kahpeyi sustur şimdi.

"İster misin desin Gâvur imam: 'Ben mahallemde böyle şey istemem' diye. Kara cübbesinin altında saklar namussuz kayıp yollarını. Rüstem'in karıya: 'yavrum' deyip el attığı unutuldu. Sessiz sessiz su altında yörütür deyyus dalgasını. Okuyup üfleyeyim derken uçkur çektiği unutuldu...

"Kimlerin kapısına ayak basayım şimdi ben? Ya kapı kapamaya kalkarlarsa yüzüme? Darılma Elmas, seni severiz, başlar üstündedir daima yerin. Lakin çirkin bir mesele vardır ortada. Dal budak salmış sen de bilirsin. Malum ya bizim de kızımız kısrağımız. Pis iştir bu malum. Sülük gibi yapışır sıçrayınca adama. Ha deyince koparıp yakandan atamazsın. Darılma kırılma Elmas. Gene sev sen bizi. Ama Hanife'yi sakın getirme bizi.."

Elmas serviler gibi durgun, kara kara upuzun düşündü. "Keş-

ke çok çok okusaydım" dedi. "Ne garip dalgalar dönüyor bu dünyada ama ben anlamıyorum. Çok okusaydım çok, şöyle porofosorlar gibi. Belki çözerdim bu dalgaları. Ova deyip yörüyorsun, hiç ummadığın yerde karşına bir dağ çıkıyor. Canım ciğerim diyorsun temsil bir adama, o sonra yılan olup sokuyor seni. Bir at satsam on sandık kitap alırdım. Okurdum okurdum, böyle ayağı bağlı sığırlar gibi sersem sersem dolaşmazdım şimdi... En kestirme yolda bulurdum derdimin çaresini.."

Servilerin verdiği durgunluk kaybolmuş, ağırdan ağırdan bir rüzgâr esmeye başlamıştı. Şimdi Elmas'ın içinde. Kavak ağacı şekilleniyor hayal meyal. Kaptırmış yapraklarını korkunç bir fırtınaya, çatırdayarak sallanıyor. Fırtına artırıyor artırıyor beyinde şiddetini. Bir an geliyor dayanamaz oluyor ağacın gövdesi çatır çatır kırılıp düşüyor yere...

"Verem illetlerine kararım sonra" diyor Elmas, "ben bu işe bir çare bulmalıyım. Aylardır almıyorum elime kemanımı. "Ömrümün neşesiz geçti baharı' diyen radyomu susturdular. Saksıların ben vermiyorum artık sularını, solarsa çiçekler suçlu ben değilim. Köpekler gibi hırlaşarak otururuz mübarek soframıza, zehir mi ekmek mi yediğimiz bilmiyorum. Bir çocuk var arada, melül melül bakar askın suratlarımıza, da yanılası şey değil. Ben ağlarım o güler, kıyılası şey değil...

"Kimdir bu yıldızlı gecelerin sahibi? Teker teker yıldızları gökyüzüne çakan kim? Düşüvermez mi bu yıldızlardan biri, yaksın evimi cayır cayır ben uykuda olayım. Sonra iki melek insin alevler arasına. Uçurup götürsünler Sevda'yı öpe öpe. Ölmesin yavrum tek ki. Göklerde yıldız olsun. Par par yansın uzaklarda, çirkef insanların arasına inmesin. Kalmasın insanlar için namımız nişanımız. Gülmesinler halimize, şu kulaklar duymasın...

"Razıyım kesilsin bütün çeşmelerde suyum. Ben çekilmez bir hayatın boynu bükük yolcusuyum. Toprak gibi yarılsın dudaklarım sıcaktan Erişilmez olsun dallar, kendine olsun meyveleri. Dünyada gülemeyen Elmas'ın ahirettir belki en rahat yeri. Başım önüme eğik, kopsun istersen bütün kuş kanatları, gökyüzüne kal-

dırmıyorum. Uçuruma sürsün biniciler atları aldırmıyorum.."

Acılar yol yol aktı geldi bir noktaya dayandı. Araya araya kitapsız buldu Elmas yollarını "OH ALLAHIM!" dedi, kasvet uykulardan uyandı. O kendi kuracaktı kendi mahkemesini. Zaten kendinden başka kimi vardı? "Artık ben vereceğim" diyordu, "rüzgârlara kumanda! Akarsulara dur diyeceğim... Ben kendi halimde ekmek dalgasına dolaşırken kapı tokmaklarını çekmesi, onun bunun namusuna dalaşması kolay. İşte ben buradayım şimdi. Atı ahıra kapattım. Canımı koyuyorum erkekliğin yoluna! Nerdesiniz ulan orospu çocukları? Ha gelin bakayım, karşıma çıkın şimdi."

Saat on bir suları döndü Elmas evine, Sık yağlanan kapı gıcırdamadı. Açık bırakmıştı Hanife odanın lambasını. Yeni gitmişti belki de hovardası. Bir utanma vardı ışıkta, kızarıyor arada kararıyordu. Belki de aldanıyor Elmas'ın düşman arayan gözleri.

Saksılarda çiçekler utanıyor, korkuyor boyun bükerek: 'masumuz biz!' diyorlardı. Karanfil : 'Hor bakma bana Elmas, Allah'tandır yüzümün kızarışı. Ne ettiyse karın etti, kötü insanlara koklattı bizi. İşte sen de suyumuzu kestin bizim. Sen bari kıyma Elmas aga bize! Sonra biricik biricik solarız. Yaprak yaprak dökülürüz saksılara. Çiçekler müjdeler insanlara sabahı. Baharın geldiğini bizden öğrenirsiniz. Kadın da tıpkı bir çiçektir Elmas! Ama yalnız kocasına helal, onu kocasından başkası katiyen koklayamaz.'

Sıkılarak duruyordu odanın dört duvarı. Kötü şeyler olmuştu döşemeyle tavan arasında. Komodin yaslanmış duvara, küçülmüş sanki kendi kendine. Radyoda susmuş bütün istasyonlar. Müzeyyen Senar dargın duruyor bir köşede. Biliyor kendine artık hayran bakılmadığını.

Kilimler, kah ala kah mora çalarken yüzleri: 'Biz bir şey görmedik diyorlardı,' gündüzleri. Çocuğa bakılıyor, çamaşır yıkanıyordu. Ama akşam olup karanlık bastırınca. Utanırız sana olanları söylemeye. Namussuz bir adam hoyratça basıyordu üstümüze. Renkten renge giriyorduk. Ona nasıl edip de karşı duralım?

Kolumuz yok ki kaldırıp da vuralım. Biz sessiz dururduk öylece. Ama Sevda için için ağlardı. Sustur şunu diyordu adam yoksa tutar atarım pencereden! Sus diyordu Hanife. Birini mi beklersin ağlamak için? Kör olsun baban, hayatımı söndürdünüz! Sonra Sevda içini çeke çeke dalıyordu namussuz uykulara...

'Bir şapırtı başlıyordu bu sefer de yatakta. Utanmaz, çok utanmaz bir kahkaha duyuyorduk bu sefer de karından. Biz alt tarafı kilimiz Elmas. Fıkara kapılarında fıkaralar için dokunduk. Serilir yatarız ayakların altına. Bundan başka elimizden ne gelir? Elmas aga gel kızma bize! İşte bu kadarcıktır sana cevabımız. Biliriz bir iki lafçık kandırmaz seni. Ama biz bu kadarcık görebildik ayakaltında. Daha fazlasını yırtılan yatak çarşaflarına, hırsla tepilen yorganlara sor.'

Şu anda dostunu rüyasında görüyordu belki de, Hanife rahat rahat gülümsedi uykuda. Yalnız uyurken değil, uyanıkken de rahattı o. Elmas artık bir tehlike olamazdı. Hanife için. O böyle düşünüyordu. Geçen günlerdeki davranışlar da pekâlâ gösteriyordu bunu. Kocası bir iki sıkıladı sonra bıraktı peşini. Her erkek böyleydi aşağı yukarı; önce bir gürültüyle parlar saman alevi gibi, sonra sakin bir gece gibi durgunlaşır. Elmas da tıpkı böyle yapmıştı. Önce bağırıp çağırmış: 'Seni keserim!' Diyerek üstüne yürümüş, ama uzun sürmemişti kavgası. Birden çekilivermişti. Ne var ki barışıklık da denilemezdi buna Elmas derin derin düşünür, domuz gibi susar olmuştu.

Hanife arada bir paniğe kapılıyordu ama kısa sürüyordu bu ürperişi. Dostunun içinde yattığı ateş daha baskın çıkıyordu. İlerde daha da gevşerdi kocasının sıkısı. O zaman kırlara açılır, ağaç altlarına gider, dostuyla saatlerce bir arada kalırdı Hanife. Diken üstünde olmazdı gönlü 'şimdi Elmas gelecek!" diye. Sevişir boğuşur sevinç kahkahaları atar. Doya doya yorulur; sonra dostunun kolunda saatlerce uyurdu.

Bunlar tabii ilerde olacak şeyler, belki olur, belki de olmazdı. Ama şu anda Hanife rahattı. Yaz serinliğine uzanmış kediler gibi tatlı bir yorgunluktan sonra uyumuş, duymamıştı Elmas'ın

geldiğini.

Elmas'ın kinle buğulanmış gözleri her tarafı bir bir taradı. Aynaya ilişse bir an bakışları kendi de korkardı muhakkak kendinden. Kara demirden bir burgu olmuştu sanki gözleri, takıldığı şeyi oyacaktı. Hanife'nin üstüne çevirdi bu dehşet saçan gözlerini. Ve ona ilk defa rastlıyormuş gibi uzun uzun baktı.

Olanlardan habersiz geniş geniş uyuyordu Hanife. Sevda'ya uzatmış sol kolunu, memesinin biri dışarıdaydı. Kınalı kuzu gibi tutar, temizce bakardı kızcağızına, Hanife iyi kadındı. Her zaman hiç doyamadan bakmıştı Elmas manalı yüzüne, bu kadar güzel kadındı. Ama bir de aşığı vardı Hanife'nin. Güzelim memeciklerini o da okşuyordu. Öyleyse bu kadın kahpe, bu kadın orospu, bu kadın namussuz kadındı.

Elmas'ın bu kadınla görülecek bir hesabı vardı. Hem de uyurken görecekti bu hesabı. Elmas da biliyordu ki pekala, uykudan faydalanmak erkeklik sayılmazdı. Başka bir sebep vardı Elmas'ın böyle davranmasında. Bu katiyen uykudan yararlanmak değildi. Uyuyan bir insanüstüne alçakça hesaplar yapmayacak kadar temiz yürekli bir adamdı o. Korkuyordu işin aslına bakılırsa. Hanife'nin şu veya bu şekilde direnmesinden değil de âmâna düşmesinden, yalvarmasından korkuyordu.

Hanife tatlı esmer yüzünü ona çevirerek: 'Yapma Elmas!' dese biterdi işi. Hırsı kursağında kalırdı. Adını Hanife'nin ağzından duymak hoşuna giderdi Elmas'ın. Bir de kurnazlık edip hala kendisini sevdiğini söyleyiverirse şu anlaki bütün ince hesapları tersine döner, suya düşüverirdi. Can almak için yay gibi kalkan kolları pestil gibi sallanır, iki yanında kalırdı. Bir de Sevda vardı arada. Bakarsın uyanıverir. Anası için şefaat dilenerek bakar sevgili babasının gözlerine. İşte o zaman çaresiz bir ihtiyar gibi zebun düşer Elmas. Bir değil, bin kadının ihanetine de uğramış olsa yapacağını katiyen yapamaz.

Yaralı bir güvercin gibi çırpınarak bakarsın Sevda kanat gerer babasının gözlerine. Elmas da şaşırır, perdenin arkasında o iki namussuz gene oynarlar bildikleri oyunu.

Elmas bir şey yapacaksa Hanife uyurken yapacaktı. Yoksa tez elden vazgeçmeliydi bu işten Vazgeçerse şayet, kimseye kızma hakkı da olmayacaktı. Artık markacı Salim açıktan takılacaktı: "Naaber be Elmas abii, naaber be imanım? Aslansın Elmas abi i ne diyorum bak. Yeni yetmeler kurban olsun sana! Çook delikanlıya ıh demeden posta çıkarsın sen. Elmas abii. Elmas abi i yok senin gibi."

Sonra çayır orospuları kıkır kıkır güleceklerdi peşinden. Bununla da kalsalar iyi, dile artık bir sürü puştun işin yoksa "Hanife abla, Hanife abla be! Biz de isteriz o tatlıdan! Yunan bandıra asmadı bizimkine! Biz de erkeğiz. Bir kere dene bizi, memnun kalırsın.."

Elmas Hanife'yle konuşup anlaşamamış. Silkerek onu yakasından ha deyip dağlara kaçamamıştı. Bir iki kere denedi uzaklaşmayı, olmuyordu. Ne kadar uzaklaşsa Hanife'den bir o kadar da yaklaşıyordu. Bazen onur meselesiydi gırtlağına yapışan. Bazen de küçümencik yavrusu.

Bir de; "Yap bakalım ulan vasiyetini!" demek istiyordu hasmına. "Yalvarma hiç boşuna seni öldüreceğim!" demek istiyordu. Ne çare ki şansı yaver gitmedi. Bir türlü Hanife'yle yan yana yakalayamadı hasmını. Yakalayabilseydi ne yaman olurdu. Ne yaman olurdu onları böyle yan yana görmesi. Biri de; "Suçum nedir?" diye soramazdı. Çevirir başını inkâr edilmez cürmünü yanında görürdü Yalnız Azrail mi alırmış günahkârların canının? Elmas bir kerre kaldırıp kolunu, her şey bir anda olup biterdi. Ama gel gör ki talih yardımcı oluyordu bu namus düşmanına, Hanife'nin o alçak dostuna. Elmas eve yaklaşırken o mutlaka uzaklaşıyordu. Bir habercisi vardı muhakkak. Bu da olsa olsa şeytan olabilirdi.

Eğilip eğilip bakıyordu Elmas. Kalın bir kitap gibi uzun uzun okumak istiyordu Hanife'yi Yaklaştıkça muamma büyüyordu. Ucu bulunmaz bir yumak oluyordu yuvarlana yuvarlana. Hiç iyi bir günleri olmamış mıydı Elmas'la bu kadının? Ona hiç Elmas'ın dememiş miydi yürekten? Sevda'yı o büyütmemiş miy-

di? Evliliklerinde türlü yoksulluklara katlanan bu kadın değil miydi?

Evet, hep bu sayılan güzel şeyleri bu kadar yapmıştı. Ama şimdi bunları hatırlamanın ne faydası var? Sırası mı merhamet doğuracak şeyleri hatırlamanın? Elmas kızdı bayağı bu içinden doğan saflığa. O şimdi Hanifeyle bir hesap görecekti. Her şeyleri buna göre ayarlamalıydı. Acımak, hem de adi bir orospuya acımak. İşte bunun sonu uçurum.

Evet, haksızlık edeceği bir taraf vardı. Hesabın yarısı da karının dostunu sorulmalıydı. Böylesi daha bir adil olurdu. Ama hani dizlerde derman? Yoruldu, yoruldu Elmas. Kısa yoldan yürümek istiyordu biraz da. Madem gönül vermiş Hanife bir serseriye, onun yerine hesap da verecekti.

Gerçi Elmas'ın gizli yollardan yürümesi bir bakıma yakışık almazdı. Şu derin uykularda olan dişi, nihayet onun nikâhlı karısıydı. Neylenir ki? Ne bu kadın ne de onun namussuz dostu mertliğin zerresini bile gösterememişlerdi. Elmas onlara halince bu yoldan dönün demek istemişti. Ve aylarca sabırla beklemişti. Onlar bunu anlamak istememişler, Elmas'ı enayi yerine koymaya devam etmişlerdi... Sen uyuz köpek yavrusu gibi tırnağıyla hayatını kazanan bir adamı bokun içine daldırıver! Neden bu? Karı kızmış da dost tutmazsa olmazmış! Peki, hangi imanına yandığımın kitaplarında yazarmış bu?

Ömrü boyunca Elmas bir kere bile camiye gitmedi. Yıldızlar kayardı ya karanlıklarda. Korkunç rüzgârlar gelirdi dağlardan bulut bulut Şimşek çakar ateşe yakar koskoca dağları. Gök gümbürder, kaçışır canavarlar ormanda. Neden sallanır bir zelzelede bütün mevcudat? Kim yapar bunları? Bunca insanı dehşete salan kim? Demek, tee uzaklarda bir Allah vardı! Ona karşı gelinmez diyordu ihtiyarlar. Günah yazarmış uzaklarda o. Elmas günahla girmemek için onu bir gün bile inkâr etmedi.

Ama ama Hanife'nin yaptıklarını görmemişti ahh! Küçücük evi Elmas'ın çürük ağaçlar gibi yıkılırken nedir halin diyen bile olmamıştı. Varlığını gaipten sezdiren, ağalara ırgatları ezdiren,

garipleri diyar diyar gezdiren sende razıyız billâh! Yumurtaya can veren Allah!" Kuzuları aç kurtlara boğduran, fakirleri hükümetten kovduran, yetimlere gözlerini boğduran senden razıyız billâh. Akreplere, yılanlara can veren Allah!

Allah hatırı, peygamber hatırı Hanife keyif sürmüş aylarca. Dostu dersen kısraktan inen aygırlar gibi memnun, arada zavallı Elmas yemişti satırı. Pis işin sonuna gelinirken böyle şeyler düşünüyordu Elmas. Neler neler olmuştu şu kadar zaman içinde. Nasılda yıkılmadan dayanmıştı. Ama artık bir bardak bile değil, bir damla yetişirdi sabrın taşmasına. Tetik gibi dakikalar atlıyordu zamanda. Uğultular geliyordu kulağına nereden geliyorsa. Kara bir tabaka gibi yüreği daraldı da daraldı.

Meğer yarı canı da Hanife'deymiş onun. Karısını gönlünden çıkarınca yapayalnız kalıverdi. Sevgi denen o hiçbir zaman kuvvetini nereden aldığını anlayamadığı namussuz şey yapıyordu ona bu oyunu. Ah o sevgi! Bazen aç kurt gibi uluyarak peşinde, bazen de melek gibi çağırarak önündeydi. Elmas'ın kesin bir karar veremeyişi sebepti perişanlığına. Durup durup karanlık bir servi gibi düşünmesi bundandı.

Ya meleğin peşinden gidecekti biraz aşüfte de olsa ya da geriye dönüp aç kurdu boğacaktı... Ne kurttan kaçması korkaklığından, ne de meleği takip etmek istemesi yalaklığındandı. O ne yapacağını bilememişti sadece, bütün dert bundan doğuyordu...

Beynindeki uğultu bir türlü kesilmedi. Elmas duvarlara bakarak karara bağlamak istiyordu yapacağı işi. Alnını ter gözlerini duman bürümüştü. Sağındaki duvar birden çatır çatır yıkıldı hayalinde, Ateş basan hastalara dönmüştü Elmas. Kafasını kullanamaz hale geldi bir ara. Bir sihirli, bir acayip terdi bu Elmas'ı al al basan. Dehşete kapılmadan çevirdi başını duvarda gürültüyle açılan yarığa. Döne döne meviller gibi hayaller dolmuştu içeriye. Peş peşe yürüyen gölgeler gibi manalı idiler. Döndüler, döndüler odanın her karşısında. Elmas'ın harap başı da onlarla beraber dönüyordu...

Sonra; kadın kurbanı ölüler, hiç ses çıkarmadan birer birer

karşısına geldiler. Beyaz kefenleriyle tek sırada, acayip bir ölüler mangası belirmişti odada. Kinle baktılar hepsi de Hanife'ye. Sonra acıyarak Elmas'a döndüler. Sakalı mezarda uzamış, inceden bir genç konuştu ilkin. Ağlıyor gözyaşını akıtmadan. Hıçkırıyor kimseyi kendine baktırmadan:

"Sağlardan sağlamdır Elmas" diyor, "ölülerin merhameti. Biz para ikbal böyle şeyler bilmeyiz. Ananın ak südü önüne sunulmuş gibi hiç korkmadan güvenebilirsin bize..."

Ölü genç söze başlayınca geçti dakika dakika Elmas'ın ürpermesi. Dirilere duymadığı bir güven duymuştu karşısındakine:

"Konuş" dedi Elmas "ölü kardeşim sen konuş. Sana inanıyorum. Boşuna gelmedim ben mezarlıklara. İşte o dirilerden kaçmak içindi. Siz orada kitabın kavlince kıyamet gününü beklermişsiniz. Çok çok sabırlı demek mezarlıkların Allahı! Kim bilir daha kaç yüz yıl bekleyeceksiniz? Siz gideli dünyaya bir haller oldu. Biz ölmeden ölüyoruz bir lokmanın peşinde. Elin var eline sahip değilsin. Hep ellere çalışır ellerimiz! Karın var, karına sahip değilsin. Sen verirsin didinerek ekmeğini, deli bir kısrak olur çıkar ortaya, ellerle sürür utanmadan keyfini! Kasaplar çeşit çeşit şimdi dünyada. Kuzu kasabı, insan kasabı, beygir kasabı. Beş kuruşa gidiyor diyorum sana şimdi insan eti. Yeryüzünün Allah'ı biraz sabırsız demek ölü kardeşim, biz ölmeden görüyoruz kıyameti!..."

Ölüler bir dalgalandı oldukları yerde. Hanife'ye kızıyor, Elmas'a acıyorlardı. Ölü genç gene bir adım ilerde:

"Biz yardıma geldik sana Elmas" dedi. "Mezarlıktaki halin dokundu bize. Genç, ihtiyar yola düştük, peşimize taktık serviler. Diriler bizlerden korkuyor kaçıyorlardı. Bir tebessüm bile belirmeden yüzümüzde onlara şaştık. Çünkü diriler can yakabilir biz yakamazdık! Şimdi sana öğüdümüz odur ki, Hanife'yi kıtır kıtır keseceksin! Kulak verme sakın yalvarmasına. Ben de böyle çirkin bir işin kurbanıyım. Orospuda vefa olmaz, puştta ar, söğüt meyve vermez, kavak da nar!"

Dışardan gelen baykuş seslerine karıştı son sözleri, genç ölü

sustu. Sonra yaralı bir hayvan gibi kesik kesik soludu. Kim bilir kaç evin duvarını aşmaktaydı şu anda namus hırsızlıkları. Rüzgârı hayın yıldızsız bir geceye, üç siyah köpek karanlıklarda, üç siyah köpek yürekler ürperterek uludu, uludu...

Sonra tabur tabur ölüler, serviler karanlığından hep korkunç şeyler söylediler. Öyle bir an gelmişti ki artık Elmas bile aynada tanıyamazdı kendini. Kanlı gözleri değil, kısa saplı bir balta gösteriyordu yolunu. Biri dost, biri düşman iki insan vardı önündeki yatakta. Biri ikisini henüz doldurmamış sevgili kızı Sevda. Öbürü Hanife, yirmi üç bahar görmüş ömründe topu topu.

Biçimlice dökülmüş saçları terli alnına. Güpgüzel uzanmış: "Beni kıyıp da öldürmezsin!" diyor Elmas'a bu haliyle. Şimdi uzaklarda belki de kocaman bir ay doğuyordu. Sevgi kanatlanıyordu ak bir güvercin gibi aptal gönüllerde. Ay ışığında pırıl pırıl yanan sular. Elmas yenmişti ama bu aptal duyguları. O artık ebediyen karanlık, bir daha geri dönemeyeceği kanlı bir yol çiziyordu kendine.

Elmas bir daha baktı Hanife'yle Sevda'nın yaptıkları araya. Dikkatle baktı, şükür ki Sevda yatağın kenarında ve sırtı babasına dönüktü. Yani ona kan sıçrayacak ama balta değmeyecekti. Sol dizini yere dayadı Elmas. Sağ dizi havada tüfek atacakmış gibi çömeldi. Lokum kutusu değil baltaydı sağ elindeki. Bilenmiş yüzü par par yandı havada. Işık kararır gibi oldu. Hıh dedi Elmas baltayı hızla, fakat bir kere indirdi. Sevinçle gülümsedi saksıda karanfiller. Hanife derin uykulardaydı, Hiç mi hiç bilemezdi olanı. O kaç bininci kadın ki sevmek ve sevişmek kurbanı.

Ama Elmas ürperdi kanlı manzaradan, güzel ve esmer başı koparken Hanife'nin canlı bir sıçrama oldu vücudunda. Elmas hiç şüphe edilemez ki güzelim karısına kıyamazdı. Onun dağ çiçekleri kokan sevgili Hanife'si değil şu önündeki, hayatına kasteden bir canavardı.

Uçuruma doğru dörtnala yol alıyordu hayat arabası. Ama artık dizginler Elmas'ın elinde değildi. Saniyeden saniyeye değişi-

yor yeni girdiği kıpkızıl kanlı hava. Şöyle tespih taneleri gibi sıradan düşünemiyordu. Yalnız şunu iyi biliyordu ki Hanife'yle gördüğü hesap burada bitmişti.

Çirkin bir iş geldi bu sefer de aklına. Düşündü düşündü, hakkı yoktu belki de buna. Kendinden utandı. Ama bir türlü yenemedi isteğini. Hanife'nin kana bulanmış başı yataktan öteye sıçramıştı. Tuhaftır ne kadar cana yakındı bu kanlı ceset. Kabahat galiba baltanın kopardığı baştaydı! "Karım! Karım!" diye ona yakın oldu Elmas. Hırslı hırslı aç kurt gibi gerdanının dişledi: "Sıkıntı verirsin Elmas!" demiyordu artık Hanife. Ama eski lezzeti de kalmamış kanı çekilmiş etinin. Geçkin kavun gibi soğumuştu memesi.

Anasının kanlı yataklarda uyanılmaz uykulara daldığını Sevda bilemezdi, bilemezdi öksüz kaldığını. Çiçeklerden başka şahidi yoktu olanların, Polise, jandarmaya haber gitmedi. Kapandı duvarda peyda olan yarık, mezarlarına çekildi ölüler. Gerçek ölü, Elmas'ın sevgili karısı yanındaydı.

Son defa onunla yatmak istedi Elmas. Dışarı çıkamazdı. Artık karanlıklardan korkuyordu. Konuşamazdı hiç kimseyle hiçbir şeyi. Kime, ne hakkında ne diyeceğini bilemiyordu. Dolaşı dolaşı verdi ayakları, hangi adımını nereye atacaktı? Yarınki gece ayrı, ebediyen ayrı yatacaklardı. Hanife gene rahat, ama mezarlıklarda, Elmas kim bilir nerelerde ahret suallerine cevaplar verecekti.

Son geceyi istedi ama ayrı yatamadı. Uzandı soyunmadan Hanife'nin yanına. Kolayca dalabileceği su gibi bir uyku istedi. Uyuyacak biraz olsun unutacaktı. Perde perde gözündeydi kanlı dram. Beyninde bin davul birden dövüyordu. Uyuyamadı, uyuyamadı. Şöyle bir yokladı kendini. Onu çileden çıkaran kanlı düğümü çözemedi, bu sefer kanlı bir bataktaydı.

Hani bütün sıkıntılarından kurtulacaktı? Hani bunun için kıymamış mıydı güpgüzel karısına? Utanarak çevirdi yüzünü Hanife'nin kopmuş başına. Yazık ki istese de onu artık yerine koyamazdı. "Yalnızdım," dedi. "Ne yapayım yalnızdım! Yaprakları kuruyan dallar gibi yalnızdım! Kimsecikler elimden tutmadı. Ka-

rımın uçkuruna el attılar ama akılcığına el atmadılar! Onu doğru yollara çekmediler. İnsanlar utanın be, dağ başlarında vahşi hayvanlar yapmaz bunu! İşte ben yalnız kaldım! İşte böyle buldum kolayını, bu pis işten temizleneyim dedim. Şimdi de kana buladım, boğdum kendimi. İnsanlar be! Ah be insanlar! Kendi dümenine dalgasına bakan insanlar."

Evet, evet boynuna sıkıca dolanan, ona nefes aldırmayan kara yılan gene yerindeydi. Güpgüzel karısını kesmiş, ama ne yazık ki o canavarı kesememişti. Öyleyse neye yarardı bu yaptığı iş? Doğrulup oturdu. Büsbütün yalnız kalmıştı işte. Kızıla boyadığı odasına geniş geniş bakamadı. Utandı ne varsa hepsinden. Kapadı kanlı ellerini yüzüne. Bir süre büyük acılar gibi heybetli, erkek erkek, hıçkıra hıçkıra ağladı.

Okumamış ama çok görmüştü, biliyordu başına gelecekleri. Polis soracaktı. Müstantik soracaktı. Top gibi atacaklardı onu elden ele. Hâlbuki o hesap vermek için değil, hesap sormak için yapmıştı bu işi.

Sabaha karşı uzun uzun ağladı Sevda. Anasının memeleri artık onu doyurmuyordu. Sevgili anacığı Hanife çoktan ölmüş, ona keman çalıveren babasını ise öldürecekler. Böyledir işte insanoğullarının adaleti. Onlar kimsenin hakkını kimsede komazlar. Karıncaları bile ezdirmezler birbirlerine. Zira vicdani amme rencide olur. Yazz; katip hukuktan, asayişten, adaletten yaz! Yazz; tomar tomar takırdat daktiloyu! Cemiyette huzurun temeli asayiş, asayişin temeli adalettir!

KÖSE

Pireler hallerinden şekvacı olup peygamber kapısına dayanınca, Hazreti Süleyman'ın huzurunda bir köse oturmaktaydı... Ama bizim sözünü etmek istediğimiz köse bu köse değil. Rütbe ve kabiliyeti kendisinden menkul, Cide nüfusunda kayıtlı, cezaevi başgırdıyanı Kasım Köse... Zaten kendisinin de böyle benzetmelerden hoşlanacağını pek umamayız.

Büyük şehre yenice yerleştiği günlerde çimento fabrikasında çalışan hemşerilerinden biri köyüne bir mektup yazmış: "Şimdi ise" demiş, "bu taraftan sorup sual ederseniz, bizim Kasım Köse esrarkeş oldu ve hükümet kendisini mapus etti. Allahüâlem on sene yatacak."

Köse ki bunu duydu, acele buldu hemşerisin: "Ulan inek oğlu inek" dedi. "Muhtarnan bozuştuksa yani, bizim heç gradomuz galmadı mı o köyde? Yok gazetede okumuşsun da, yok benzetmişsin de, ben böyle dalgaları yutmam. Sen belki de muhtar denilen adam hoşlansın diye yaptın bu işi, amma ben adamın üstüne başına sıçarım. Bugüne bugün devlet espabı giydik üstümüze, Türkiye'nin en zalim mapusanesine başgırdıyan olduk. Bizi heç mi tanıyan yok bu memlekette? Herkese irezil mi olayım yani? Çoluğum çocuğum duyar da bunu boynu bükülmez mi? Gene de diyom bak, girsin şu eşşek kafana iyice düşün... Ben adamın suratına ederim..."

Köse mahpushanenin siyasiler kısmına ayağını atmadan daha

evvel namı geldi. O gün, gardiyan Abidin'in her adımında belli bir telaş seziliyordu. Abidin, cahil bakan, kuduz doğulu hilekâr gözlerini siyasi mahkûmlara dikiyor. "Siz istida yazmasını bilirsiniz tabii" diyordu. "Bu kadar okumuşsunuz. Bana bir istida yazın. Götürüp müdür beye istifamı vereyim. Kasım Köse buraya geldi mi, iş yok. Benim başım belaya girer. Döğüşürüz. Fesattır. Siz bilmezsiniz. Çivici. Onu ona kadar, mahkûmu birbirine karıştırır. Sonra gider müdüre çiviyi koyar. Gel bakalım der müdür de adama. Köse'den haberi aldı çünkü tonnan zopa attırır mahkuma, tonnan zopa. Garipsin tabii, ne diyeceksin? Ye babam ye..."

Köse dileseydi belki de zorlu bir demokrat hatip olabilirdi. Birkaç baraj adı ezberler, birkaç da rakam, geçene söğer, geleni över... Günde en aşağıdan on kâğıdı kıvırırdı. Bu özelliğinin kendi de farkında olsa gerek. Nitekim siyasiler kısmına bir sürü laf, daha doğrusu nutuk ateşiyle dâhil oldu.

İki saf halinde dizdirttiği mevkufları bir bir süzdü. İri bir adamdı Kasım Köse. Yorgun bir hali vardı. Dağ taş dolaşmış, kaybettiğin bulamamış bir beygir çobanına benziyordu. Tek tek basıyordu Kasım Köse, onu ayağını çizme sıkmış iri bir topçu seyisine de benzetmek pekâlâ mümkündü.

Köse. " Biz buraya geldik, tabii maksadımız bir "Bakın arkadaşlar" dedi, mevkuflara Kasım vazife yapmak. Sizler âli tasil görmüşünüz. Belki büyük adam da vardır içinizde. Ben de Rüştiye'de okudum. Eski yazı üzerine tasilim vardır. Şimdi burada güzel güzel geçinelim. Siz suçlu musunuz, suçsuz musunuz? Ben bunu bilmem. Alakadar da etmez hani. Kalb kırmaktan bir şey çıkmaz. Sırçaya benzer bu kalb denilen şey. Şimdi ben kolaylığınan birinizin kalbini kırarım. Lakin yapması zordur. Sizler de hökümetin menettiği bir şeyleri yapmazsınız tabii. Eh işte o zaman, ben de size elimden gelen bir eyiliği yaparım... Pusula alıp verme yok dışarıya. Demirden uzadır elinizi, çocuğunuzu biraz seversiniz. İki de lakırdı konuşursunuz eyalinizle. Yemeğinizi alıp kirli çamaşırlarınızı da verdiniz mi oldubitti. Ne demişler? Lam-

ba vardır, bir de idare. Kötü bir şeylere meydan vermeyelim. Verirsek esasen yapılan bir işlerin, iyiliğin kıymeti kalmaz.."

Köse nutkunu hep gezinerek verdi, yüzü mağrurdu. Karşısındakileri sinek gibi görmüyorsa bile, adama benzettiği de biraz şüpheliydi. Sanki koridora bir düzüye iki ip gerilmiş, çoğu pijamalarla nutku dinlemeye gelen siyasiler eski çamaşırlara benziyordu. Nutuk bitti.

Hafif bir rüzgâr esti, çamaşırlar dalgalandı. Acele acele, "Sağol, sağol başefendi" dediler, birer ikişer hepsi çekildiler hücrelerine.

Hamdi Çapa, babayani sesiyle takıldı bir arkadaşına: "Üdebadan geçinirsin ulan" dedi. "Her fırsatta dinle Köse'yi de zihnin açılsın. Laftır atamın bu ettikleri, at pazarında eşek osurmuyor." Öteki de: "Biz sendika başkanı değiliz anam babam" dedi. "Sen dinle de natıkan kuvvetlensin. Allah bu, bir gün gene çıkarız, işçiye grev hakkı istersin kongrelerde..." Bir başkası daha karıştı söze: "Bak Çapa" dedi, "Sen işçilere grev istersin, bu tezdir. Nihayet sekiz dakika sürer bu kanuşman. Hükümet külahını önüne koyar, grevi vereyim mi, vermeyeyim mi diye sekiz yıl düşünür, greve bir türlü yanaşmaz. Bu da, antitezdir. Hükümetin ve senin bu yüksek seviyeli konuşmalarınız var ya, hani sen grevi ver diyorsun, bakan da Türk işçisi asildir, vatanperverdir diyor. İşte bu konuşmalardan da bir sentez doğuyor. Bu da: Demokrasidir." Biri daha yetiştirdi öteden: "Amma uzattınız yahu" dedi, "Demokrasi dediğiniz sizin, huysuz, çalımlı demir bir kırattır. Yıllarca taşır sırtında yorulmadan zenginleri hiç sürçmez bile. Fakire de geldi mi mübarek huyu değişir, boyuna teper de teper. Başka laf kalmadı mı yahu? Asılın bakalım tabakalara."

Bu ihtar Osman Urgün'den geliyordu. Gene mevzu değiştirmek istiyor. "Sigaranın iyisi" dedi biri. Hep beraber saydılar: "Bafra sigarası, Yenice sigarası." "Hiç biriniz bilemediniz" dedi Osman Urgün, "Sigaraların iyisi herkesin kendi sigarası..." Gülüştüler. "Ulan Osman" dediler. "Kayserili değil misin? Gene dillere destan ettin memleketini."

İstedikten sonra yılanla da geçinirmiş insan. Öyle derler, iş ki meram olsun. Kasım Köse'ye de siyasi mahkûmlar kısa zamanda alıştılar. Beraber dokuztaş oynadılar. Köse fırsat buldukça onlara Türklüğün faziletlerinden bahsetti. İslam dininin ululuğundan, kendi hayat tecrübelerinden bahsetti. Bir acayipliği varsa Köse'nin, anlatılır anlatılır fakat kendisi katiyen dinlemek istemez. İşte onun bu özelliği, kimse inkâr edemez ki yüzde yüz millidir. Bön bir adam da sayılmaz Kasım Köse. Ceraimi adiyye, yani öbür mahkûmlarla temaslarında bu husus hemen göze çarpar. İyiyi kötüden, zengini fakirden kurnazca ayırır. Zengine usta bir temennah çakar, fakiri gördü mü de çileden çıkar. "Gel ulan" der. "İçi bitli, hırsız keranacı..." basar tokatı. Efendim aslına bakılırsa bu zengin ve fakir mahkûm isimde de ayrı cisimde de. Biri saat çalmış saat hırsızı, ceket çalmış ceket hırsızı. Yani neticesi hırsız. Yüz tanık ister üstüne giydiğine pantolon demeğe. Sırtında kirli atletin kolsuzu. Ya ötekiler. Herifçioğulları istimlâkin yolsuzu. Gözünde altın gözlük, cebinde papellerin tomarı, kimi binlik, kimi yüzlük. Evet, heriflerde bir şeyler var. Hepsi de asaletten görgülü. Sonra şu istimlâk kelimesi. Bunu bile Köse yeni yeni duymaya başladı. İstimlâk! Böyle büyük laflar ancak ve ancak "Logat" kitaplarında bulunur yahu? Kitap gibi, al da bir rafa koy. Ne lakırdı bunlar nasıl üstesinden gelinir. Ne haşmetlidir böyle isimler taşıyanlar. Köse enayi mi böyleleriyle dalaşsın? Adamın işi uymuş da çıkıyor, bir onluk uzatmış, onu da alır. Ne dedik? Var heriflerde. Köse böylelerine yanaşmasın da, gitsin Çamur Şevket'e mi yanaşsın? Bir kere yüzünde meymenet yok adamın. Jilet ata ata eski çarığa döndürmüş kendi yüzünü. Sonra bir de kalkmış, kendiliğinden ölen bir adam için, "Onu Köse öldürdü" diye istida veriyor. Ulan sen kaç paralık adamsın a Çamur? İstida mahkemelere gitti, Tıbbı Adli'den geçti. "Köse'nin bu işte bir suçu yoktur" diye "Lapor" geldi. Hey gidi Çamur. "Goca hökümat" bu, yutar mı senin dolmalarını? Ama ne oldu sonra? Köse de gitti Çamur'un koynundan çocuğu çekti çıkarttı. Çamur da itiraza kalkmasın mı bu yıl? Yok çocuğun nüfusunu anasına ver-

miş de, yok çocuğu kendi nüfusuna yazdırmış da. Evladı maneviye etmiş... Kaleme gelir laf mı bunlar? Bunun burası mapusane, devlet bugün kendi evladıynan bir yatakta yatırmaz adamı. Ne yaptı ama Köse? Koğuştan iki uslu mahkûm çağırdı, tabi onlar da şerefli, vicdan sahibi adamlar, "Evet Köse biz gözümüzle gördük emme, kimsele bişey diyemedik, çünkim bulaşık bi iş, bu Çamur'un yanında yatan çocuk o biçimdir" dediler. Çamur'un kendisine gelince. Ta Atatürk'ün ölüm zamanından beri hırsız herif, Acaba onun hangi "Tevterlerde" adı yok? Çocuğu sübyana attırdı Kasım Köse. Kıçına bir şaplak vurdu. "Yallah" dedi, "orospunun eniği, bir daha gözüme görükme", Çamur'u da dayandı efendime söyliyeyim altıncı kısma. Şimdi uzaktan kart çoban köpeği gibi melül melül baksın sübyanın penceresine. İşte böylece seksen ananın doğurduğu ile haşır neşir oldu Köse. Devlet hizmetinde beş sene. Dile kolay.

Köse deyince bir de akla ne gelir? Kendisini biraz tanıyanlar da bilir ya. Ziraat Vekâleti'ne verilen istida gelir. Odun ordinosu gelir. Orman Bölge Şefliği gelir. Ruhsatsız yakılan ve amme sıhhatine zararlı kireç kuyusu gelir. Bir de orospu kasığından düşme köy muhtarı Fahir Ece gelir. Efendim kaç kişilere anlattı Köse bu meseleyi. Bu Fahir Ece denilen "Deyyus" müdahalenin men'ine dair 2311 sayılı kanuna dayanarak Köse'yi kendi tarlasından yâd ettirdi. Köse duydu mu? O da gitti Valiye başvurdu: "Beş nüfus sahibiyim, Vali bey" dedi. "Tarlam gitti aç kaldım. Ben çocukları varıp da Karadeniz'e mi dökeyim? Bu hökümatın şanına yakışır mı?" Köse de yeri geldi mi lakırdıyı konuşur hani. Vali derhal emir etti, kaymakama "Men'i" iptal ettirdi. Köse tarlasını geri aldı. İşte o gün bu gündür Fahir Ecenin peşindedir Kasım Köse, Biri kaçar öbürü kovalar. Neler yazdırdı istidalarına Kasım Köse. "Fahir Ece umumi Hıfzıssıhha kanunlarına 'menafi' hareket ediyor" dedi. "Ordinosuz, ormandan odun kesiyor, köy içinde benim tarlamdan çaldığı taşlarla kireç kuyusu işletiyor." Dedi. "Bu husus, amme menfaatine aykırıdır" dedi. "Ol sebepten, köyümüzden bir çocuk verem olup hastane köşelerinde yatıyor ve

hatta meyve ağaçları bile kurudu." Dedi. Evet Köse istidalarında, "amme menfaati ve umumi hıfzısıhha kaideleri"nden bahsetti. Amme, hıfzıssıhha, Köse bu kelimelerin manasını bilmez ama istidaya Dercine" memnun kalır. Bunlar büyük laflar, resim işler bu laflarla yürüyor besbelli. Nasıl yazmışlardı istidalara, "Amme menfaati umumi hıfzısıhha kaideleri". Hey anam, ne lakırdılar be bunlar. Ece duydu mu donuna pisler alimallah. Tabi "hökümat" tarafından duyurulur ona bu laflar. Duysun duysun da akıllansın "keranacı".

Lakin ne hikmettir, istidalar heybetle, altlarında güzelim "Cezaevi Başgardiyanı Kasım Köse" imzasıyla gider, cevaplar ise dolu yemiş sıpa gibi süklüm püklüm gelir. Odunun ordinosu varmış, kireç kuyusu ruhsatsız değilmiş. Ne demek istiyorlar yani? Köse'ye bok yemek mi düşer demek istiyorlardı? Köse böyle iki paralık "kaatlarla" yolundan kalır mı? O memurlar zaten kimisi Fahir Ece'nin akrabası, kimisi de kadeh arkadaşı. Zaten neden gitmez bizim Türk'ümüz ileriye? Biz "betdovalı" bir memleketiz.

Köse bu sefer uzun zaman hâkimlik etmiş, bir mevkufa yazdırdı istidasını. Adamın da içi biraz yangınmış anlaşılan, satırlar zehir mi zehir. Kastamonu savcılığına yazılıyordu bu kere istida. Yani "şikâyet" ibreleri artık kaza mercilerine teveccüh ediyordu. Köse, "Küçük mamurdan böyük mamura kadar hiçbir kimsaya itimadım kalmamıştır. Ancak bu işin üstesinden magamınız gelebilir." Diyordu. Kıskaç yılanın kuyruğunda. Hadi kıvransın bakalım Fahir Ece denen orospunun eniği.

Bak ki aksiliğe bu son istida işleri birden karıştırdı. Havalar tersine dönmüştü. Meseleler borum bok oldu. Ortalık karaçalıya döndü. "Gel bakalım" dediler cezaevi infaz savcılığına. Çektiler Kasım Köse'yi "Sen" dediler "Başgardiyanlığına mı güveniyorsun? Resmi makamları fuzulen işgal ediyorsun!" Ne demek bu "fuzulen işgal?" Köse bir türlü akıl yatıramadı. Sırtı silahlı eşkıya mıydı o? Hem de hükümet makamlarını işgal. Öf, öf Yoksa cayır cayır yakmak mı istiyorlardı onu? Fahir Ece'nin kolu ta bu-

ralara kadar uzanmış mıydı yoksa? İnfaz savcısı bar bar bağırıyordu. Kasım Köse'nin yüzüne "Ben" diyordu "Kastamonu savcısının yerinden olsam seni tevkif ettiririm. Küçük memurdan büyük memura kadar kimseye itimat kalmamış. Hangi serseriye yazdırdın bunları? Biz size mahkûmla yüz göz olmayın demedik mi?" Köse gözlerine inanamıyordu. Mahkûmun üstüne doğru yürürken ne kadar zevkle seyretmişti kanun denilen küheylanı. Şimdi kendi üstüne dönüverince Köse ürktü. İyiden şaşırdı pusulayı. Savcıya bakarak "Şu adam" dedi kanun "Şu adam" dedi "Anlı şanlı hökümat. Bu kocaman kitapların içinde adamla dalaşmaya kalksam çalıya dolanmış köpek eniği gibi bocalar durum."

Lakırdıyı aşağıdan aldırdı Köse "Ben çoluk çocuk sahibiyim mitteyim bey" dedi. Kireç kuyusunu da Fahir Ece'yi de unutmuştu artık. "Bu ay ev kiramı veremedim. Bakkalın yanına varmadım. Bir kusurum varsa bu işte bağışlanmasını isterim. Biz cahil kişileriz. Amma epey hızmatım da oldu bu memlekete. Askerken Ankara Hayvan Hastanesi nalbant kursuna iştirak ettim, birinciliğinen aldım diplomayı." Köse safiyetle konuşmuştu bütün bu lafları. Ama biraz da kurnazlık etti. Diplomayı attı ortaya. Madem dünya da böyle şeyler geçiyordu. Bak ki aksiliğe gene yanlış attı Köse taşını. Bardağı taşırdı. Savcı çileden çıktı. Neredeyse sigaranın yanar yerini sokacaktı ağzına. "Neler konuşuyorsun be adam" dedi. "Hayvan Hastanesi'yle bu işlerin ne alakası var? Burası cezaevi, eşek ahırı değil. Çık dışarı, tepemi kızdırma. Sonra gel ifadeni alayım.."

Köse, şu heybetle gidip süklüm püklüm dönen istidaları gibi girdi mahpushaneye. Günlerce ne kireç kuyusundan ne Fahir Ece'den bahsetti. Gırgır aylarca devam eder ve sonra birden duruverir. Bu hiç dikkati çekmez mi? Siyasi mevkuflardan biri sordu Köse'ye : "Ne haber Başefendi" dedi. "Köyden bir şey söylemez oldun?" Kasım Köse duraladı. Bu adam da taze yaraya tuz basıyordu. Nene lazım senin ulan Köse'nin köyü? Sen var kendi kıçındaki pisliği temizle. Dakılmışın hökümetin çarkına. Araların-

dan namussuz bir sükût geçti. Piç dakikalar atladı birer birer. "H" dedi Kasım Köse,"Bizim oğlan geçende köye gitmiş, çok beğenmiş amcası onu. Hatta salmak bile istememiş. Tarlalarımın hepsini senin üstüne geçirteceğim ulan, demiş. Bu biladerle benim aram biraz açıktı. Ama şimdi ısındım kerataya." Köse konuşurken Fahir Ece'nin sokağına hiç sapmadı. Kireç kuyusundan da bahis açmadı. Ne hukuk-u amme ne de umumi hıfzıssıhha kaideleri. Gene namussuz bir sükut geçti aralarından. Siyasi mevkufla Kasım Köse birkaç adım daha attılar.

TEMİZLİK

Girdisini çıktısını dinlemek ister misin mahpusanenin? Kışın berber Ali efendinin oraya gel. Ankaralı Hüseyin ağa hemen de her gün ordadır. Mübarek konuşmayı en koyu yerinden kat kat açar, çeke çeke upuzun söyler, baş ağrıtıp kimseyi küstürmezdi. Ona bir çeşit sor, bin çeşit dinle, nelerden anlar, neler bilir. Gene kirli peykenin üzerine kurulmuş, muhabbeti köylü paketiyle birlikte açıyor:

"Ben açıktan söylerim ağa," diyor, "kızan olursa varsın kızıversin. Mahkûm için müdürün iyisi yoktur. On yedi sene yattım, mahkûmun birlik olup 'şu müdür de iyi adamdır" dediğini duymadım. Neden de? Kimi kumar oynar müdür karışmazsa iyidir, kimi oğlan taşır yanında anması ayıp, müdür göz yumuverirse o müdüre uyar yok. Baba adam, merhametli adam. İğneyi biyol da gendimize batıralım, öyle mi Alefendi?"

Ali efendi makasının şıkırtısına dalmış önündeki kara kelleyi onarmakla meşgul, evet makamında kafası iner kalkar.

Ama burası mapusane diye adamı öyle bol bulamaç konuşturmazlar. Lafı müdürden kaçırsın arkadan jandarma gelir. Biraz daha kurcalarsın müddeiumumîye dayanır. Hülasa sonu hükümet, tehlikeli iş. Sanki mahkûm bunu bilmez mi? Ne anasının gözü olanlar vardır onların içinde. İşte biri ortaya bir laf koyar, bıçak gibi keser Ankaralı'nın muhabbetini:

"Ey Üseyin ağam" der, "bugünler yengeden hiç gonuşuver-

medin, seni boşlayı mı verdi yoksa?" yenge lafı oldu mu Hüseyin ağa eti çekilmiş dişlerini göstere göstere ve gevrek gevrek gülerdi.

"Yok üle hemşerim, aman deyim ağzını hayra aç. Geçende bi mektubunu aldım. Yakında bide paket gelir. Yağından kavurmasından kışın günü ağzımızın pasını sileriz."

Söyler de söyler Hüseyin ağa. Lafı tatlıdır güldürür, düşündürür, yerine göre adamı müteessir eder. Bakalım bir gün ondan gene söz açarız. Madam Despinanın katili şoför Mahmut da yeni gelen müdüre kancayı taktı. O ne çeneymiş, o ne bıkmaz usanmaz adammış kardeşim. Kara külahını kaşına yıkmış, gelene söyler, geçene söyler, yatana söyler. "Hayır yahu" der, "bir kabahatim olsa ağzım kurusun açıp da bir lakırdı söylersem, gözüm kör olsun bak ne lakırdı diyorum, gözüm kör olsun bugünlerde kumar oynadıysam.."

Mamut dert babasını iyice pençinledi mi anlatır da anlatır:

"Orospu çocuğu çok kardeşim hapishanemizde, biri gitmiş müdüre ispiyonlamış, kumardan haberim varsa gözlerim çıksın. Benim aslan gibi bir oğlum var yahu. Bir kızım kocaya gitti. Anam yoluma bakıyor. Hiç insaf yokmuş namusuna ittiğimin herifinde. Biri gitmiş ispiyonlamış, o gece beni jandarmaya aldılar. Falaka hazır. Hemşerim ben kumar oynamadım dedim jandarmalara, Memetler laf anlamıyorlar. Tam o sıra bastonunu kaka kaka müdür geldi. 'Yatırın' dedi. Jandarma döğerken o da göğsüme bastı. Arkadan bi de onbeş gün tecrit. Tam iki sene asri cezaevine gitmekten geri kaldım. Benim yedi sene cezam var. Asriye gitsem üç senede çıkıyordum. Bastonunu kaka kaka geldi de, beni asriden geri koydu. Ama ahdetmişim, çıkarsam kızını kısrağını elden geçireceğim. Ben şoförüm arkadaş, adamı arabama koyarım, götürüp bas ederim uçuruma, aç gözünü şeytan bile duymaz."

Bütün bu şikâyetlerine rağmen, Mahmut bu işlerde pek de suçsuz değildi. Ama müdür Mehdi Bey de hakça konuşmak lazımsa biraz aşırı gidiyordu. Geleli bir ay olmadan bütün tecritle-

ri doldurdu. Kapalı koğuşlarda yatanları haddi hesabı yok. Herifin elinde bir zar görülmüş. Gel! Birisi gardiyana direnmiş. Gel! Hemen de gün aşırı bir iki kişi jandarmayı boyluyor, orada temiz bir dayaktan geçiyordu. Müdür kırk yıldır bu işlerde bulunmuş da kanuna nizama pek aldırdığı yoktu. O, hiç fütursuz gidiyor, kanun istim gibi peşinden geliyordu.

Bu dayağın sindirmesi de pek uzun sürmüyor. Kısa bir zaman için kapanan dudaklar birden açılıveriyor. Sopa arttıkça homurtu da artıyordu. Müdür mahkûmu mahkûm da müdürü adım adım takip ediyor. Meraklıların tuttuğu nota bir bakmalı. Müdürün hata cetveli doluyor. Osman Tahmaz kendisine bir kilo tuzsuz tereyağı vermiş:

"Kursağında bulunsun namussuzun, gün olur bir işimiz düşer haddiyse yapmasın" diyor. Müdürün günlük sütünü müdüriyetini mahkûm hizmetçisi Bilal kendi kesesinden temin ediyormuş. Müdür rüşvet de yer mi? Henüz buna ait bir belirti yok. Şoför Mahmud'a sorarsan "lök gibi". Günahı verenin sevabı alanın boynuna. Rüşvet dedikodusu da boş değil. Bu da galiba müdürün aşırı bazı meraklarından ileri geliyordu. Mehdi bey, tavlanın iyisini sever, güzel bir ceviz sandığa bayılır. Sandalyenin biçimlisinden geçemezdi. Gönül bu, tabaka ister, dikiş kutusu ister, onun için müdür imalathanelerden hiç çıkmaz, beyaz saçlarıyla muhterem, çalışanları dalgınca süzer, biren sandalye öbürüne kutu modeli tarif ederdi.

Müdür çorapçıların da en iyi müşterisi. Bir ay içinde çeşitli yüz çifte yakın çorap aldı. Bir rivayete göre bunları satıyor, bir rivayete göre de dostuna ahbabına gönderiyordu. Çorapçılar paralı. Müdürün onlara yanaşması, hakkındaki şüphelerin katîleşmesine sebep oldu. Osman Tahmaz artık hiç çekinmeden, yatarken, eşik atlarken, volta alırken, sesini hiç kısmadan anlatıyor:

"İmkanı yok" diyordu, "Bu çorapçılar müdürün ağına bir şey kaptırdı. Ama yüz, ama beş yüz orasını bilmem."

Osman söylüyor, Mahmut söylüyor, müdürün gadrine uğrayanlar söylüyor, vakit öldürmek isteyenler de aynı dava ile meş-

gul. Mehdi beyin mahpusaneyi soyduğu hakkındaki şayia gelişip genişliyordu. İşin aslına bakılırsa müdür kimseden on para yemedi. Yalnız onun bir noksanı vardı ki biraz dalgıncaydı. Bir şeyi yapıyor, sonra onu hemen unutuyordu. Mesela Sabri'den 10 çift çocuk çorabı, aradan bir kaç gün geçince 20 çift de erkek çorabı, sonra bir miktar da kadın çorabı alıyor, o ay içinde şu cinsten, bu cinsten Sabri müdüre epeyce mal vermiş oluyordu. Alışveriş güven içinde geçtiğinden, her mal verilişinde hemen hesap görülmüyordu. Yekûn kabarınca müdür Sabri'ye dairesine çağırıyor ortada toptan hesap görülüyordu. Para verilirken ne bir pazarlık ne de bir çekişme olmazdı. Müdür önüne küçük bir defter açıp Sabri'ye sorardı:

"Kaç çiftti ilk aldığımız çocuk çorapları, sekiz çift miydi? Ben yazmayı unutmuşum."

Sabri cevap vermez, müdür sinirlenir:

"Söyle be oğlum," der, "sekiz çift miydi?"

Sabri toparlanır:

"Evet beyim."

Sonra aynı miktar üzerinden öbür malların da hesabı görülürdü. Yirmi çift 15, 30 çift de 25 olarak kaydedilirdi. Hesap bu kadar kolaylıkla çıkılır da müdür bir tebessüm bile edivermezdi. Yalnız Sabri pek memnun görünür, Zira bankaya, iplik almaya giderken koluna kelepçe vurulmayacak, banka dönüşü halis sığır köftesiyle birkaç bardak halis şarap içebilecek. Ama alışverişte aksayan yerler varsa onu da müdürün ihtiyarlığına bağışlamalı. Hakikaten o biraz dalgıncadır, bütün kabahatı da bu. Hesapta bazı rakamları küçük görüyor bazılarının da bir kısmını unutuyor, tuhaftır unutuveriyordu.

Sakın çorap alışverişine, sandık, tavla merakına bakıp da müdürün yalnız bunlarla uğraştığı zannedilmesin. O, yoksul mahkûmların yaşayışına da candan ilgi gösterdi. Hem de gelip geçen müdürlerin hepsinden fazla.

İkinci Cihan Harbi'nin dehşet saçan günleri; bir tayın mahkûm ihtiyacının onda biri. Bu sebepten bir tayından başka

gelirleri olmayanların hali duman. Nizamnamenin bir maddesi sarih: "Mahkûmeyne günde bir adet nân ü aziz verilir," diyor. Buranın da zengini, orta hallisi, bir de kumarın yarattığı müthiş seçme ile meydana gelen fakirden fakiri var. Bunlar İstanbul mahpusanesinin adem babası, Bolu'nun kalenderi, Elazığ'ın garibi, Kütahya'nın berdoşu, mahpusanesinin adem babası, Bolu'nun kalenderi, Elazığ'ın garibi, Kütahya'nın berdoşu, mahpusanemizin de cıbıllarıdır. Cıbıllar mahpusanenin kenar mahallesi sayılabilecek, bakımsız, is koğuşlarında yaşarlardı.

Müdür cıbıllara yanaşınca onların iki acil ihtiyaçları olduğunu görmüştü: Yemek ve TEMİZLİK. Müdür bey inceden düşündü. Temizlik deyince bunun peşinden yedek çamaşır, odun, sabun, bol su gelirdi. Yemek deyince de kazan gelir, kap kacak gelir, hülasa bir vefasız yar gibi salına salına tahsisat gelirdi.

Müdür evvela "Temizlik" ten başlayacaktı. Zaten mevcut imkânlar da onu buna mecbur ediyordu. Yiyeceğe gelince, bu adamlara günde bir öğün sıcak yemek verilmeliydi. Buğday çoktan tarihe karıştı. Yumruk kadar mısır tayını iç tutmuyor. Nüfus kütüklerinde güzelim isimlerle kayıtlı insanlar, yürürken bir den yıkılmıyor, asırlık harabeler gibi adeta çökü çöküveriyordu. Mehdi Bey bu hususu da ihmal etmeyip ait olduğu yüksek makama yazdı. Bu gibi hallerde kalemi azgın bir tay gibi şahlanırdı. Müdür gözünü budaktan sakınmayarak çok acı bir dil kullandı. Günde bir ila iki kişinin açlıktan öldüğünü çokça tekrarladı. Alaka gösterilmezse vefiyat miktarının süratle artacağını ve doğacak vahim hallerin sonradan alınacak tedbirlerle katiyen önlenemeyeceğini hatırlattı. Müdür yazısında; Orta Asya'dan Türklerin Anadolu'ya gelişlerinden bahsetti, milletimizin hamiyyet hasletine de dokunarak, içtimai yardım hissine kuvvetle asıldı. Hamiyyet'i bir baba şefkatiyle satır satır okşadı. Böyle olmakla beraber, müdür beyin yemek vermekte çok geç kalındığı hakkında ilmi bir kanaati vardı. Siyasi mahkumlardan birisiyle konuşurken açlarda kaşen mi, kaşın mı olduğunu kestiremediği bir hastalık husule geldiğini, bu gibilerin vücudunda bir enerji tükenmesi baş gös-

terdiğinden, bundan sonra verilecek yemeğin bir faydası olmayacağını söyledi.

Bununla beraber, dedi müdür verilecek bir tas çorbanın faydasını büsbütün de inkâr etmiyoruz. Birçok aç için artık ölüm mukadder olsa bile bazıları için de çorba bir hayat garantisidir.

Temizlik hareketi başlayalı on gün oldu. Şimdilik bir koğuşta tecrübe yapılacaktı. Bu kadarı senelik mahpusane tahsisatından çıkarılabiliyordu. Sabun, odun temin edildi. Tecrübe koğuşuna bir de soba konuldu. Devamlı yanmasa bile cıbılları hiç olmazsa yatarlarken ısıtacaktı. Müdür bir işe fazla teenni girerse o işten hayır çıkmayacağını biliyordu. Uzun memuriyet hayatı ona bunu öğretmişti. Onun temizlik planının çizerken ne başgardiyana ne de idare memuruna danışmamayı münasip gördü.

Tecrübe koğuşu kendisi için hazırlanan planı bilmiyordu. Oradakiler bir şey biliyorlardı ki, o da dünyanın onlardan vazgeçmiş olmasıydı... Ama bir türlü kıyıp da onlar da dünyadan geçemiyorlardı... İçlerinden böyle bir şey yapabilen olsa, insanlardan sadece bir: "Vah..." alacak, kendisinden de insanlara kalsa kalsa kirli bir yorgan kalacaktı. Cıbıllar neler çektiklerini biliyorlardı. Bunun hikâyesi geceler sürer. Ama neden çektiklerini biliyorlar mı? İşte burası biraz şüpheli. Onlar da vaktiyle cıbıl değil de Ahmet, Mehmet, Halit'ti. İçlerinde İsmail Hakkı, Hasan Basri gibi çift isimlerle çağrılanlar bile var. Askerlik etmişler, vergi ödemişler, gününe göre efendi diye çağrılmışlar. Bazısı hala çoluk çocuk sahibi. Dondular, kirli ellerini Allah'a kaldırdılar. Sakallı yüzlerde bitkin dudaklar yalvardı, merhamet bulamadılar. Didik dik edip Köroğlu gazetesini, yeni zamanlar canavarı Hitler'den af umdular. Zar attılar denk geldi. Fal açtılar böyle gösterdi. Lakin o Hitler de kendi dalgasına bakıyor, gelip kapılarını açıvermiyordu kerhaneci. Gündüzleri oraya buraya koşuşur, üç sigara bulabilen bahtiyar olurdu. Akşam olup yatınca bir an yalancı sıcağa kavuşurlar, işte o zaman çeneleri açılırdı. Söz kendisinde olunca sakallı İsmail Hakkı daima karısını konuşurdu:

"Bakın be çocuklar bak be evladım" derdi "bu kadınla biz yir-

mi sene ömür geçirdik. Yaşından utanmadan kalkıp kocaya gidiyor. Bizim iyi kötü bir de evimiz var. Otur da çocuklarına bak."

Necmi, ince kibar genç, sakallıyı insafa davet eder:

"Hayır, İsmail ağabey" der, "kızmışız yükleniyoruz dışarıdakilere, ama onların ne ile geçindiğini biliyor muyuz? Sakallı başlamış bir defa Necmi'nin çektiği yerlere yanaştırmaz lafı:

"Hayır, be evladım", diyerek kadın meselesini yeniden açar.

Sabah olunca tecrübe koğuşunun önünde üç gardiyan belirdi:

"Haydi kimse kalmasın, herkes hamama.." diye bağırıyorlardı. Çul, çaput, yorgan ne varsa hep ütüye girecekti.. İdare memuru, başgardiyan hamamın önünde diler..Cıbıllar seke seke geliyor, çulunu bırakan hamama dalıyordu. Cıbıllardan Boncuk soyunurken gardiyanlar homurdanmaya başladı. Bit, Boncuk'un kafasını sarmış gözbebeklerine yürüyordu. Homurtuyu işitmiş müdür de sokulmuştu. Boncuk'un halini görünce tiksinerek tükürdü:

"Tuh Allah belanızı versin," dedi. "Bu kadarı da miskinlikten."

O pis sahneyi görmemek için açıldı müdür. Yeni bir emir verdi bağırarak:

"Yakacaksınız bu deyyusların nesi varsa. Ben böyle mikrop alayını istemem mahpusanemde."

Karakışın ortası, idare memuru üzülerek yanaştı müdüre:

"Beyefendi." Diyerek merhamet diliyordu cıbıllar için. Müdür yumuşamadı:

"Zaten neleri var ki Süleyman Efendi," dedi. "Hepsinin şuraya yığdığını kuvvetlice bir adam götürebilir."

Müdür yürüdü. Emir emirdi dönmüyordu. Madem her birinde bin bit vardı, bin bit için elbette bir yorgan yanacaktı. Taşındı pırtılar hamamın arkasına ateşlendi.

Koğuşların döşemesi bit kalmasın diye soğuk su ile bir güzel yıkatıldı. Soba yanacak, cıbıllar şimdilik dışarı çıkarılmayacak. Elbise işi sonradan düşünülecekti. Mühim olan şu fakircikleri bitten kurtarmaktı.

Aradan iki saat geçmeden yeni Amerikan çamaşırlarını giyen cıbıllar seke seke koğuşlarına yollandılar. Peş peşe yürüyen bu insanların hali, garip masalların mezar kaçkınlarına benziyordu.

Cıbıllar koğuşlarına yetişip sobaya kavuşunca pırtılarının yanışına pek de üzülmediler. Ne de olsa insan, yıkanınca birçoğu güzelleşti. Sakallı İsmail Hakkı bir eski zaman evliyası. Yüzünün kiri gitti nuru geldi. On beş sene evvel Edirne'deymiş, çift beygirli bir de arabası varmış. Anlatırken gözleri yaşarıyor:

"Felek attı" diyor, "tekmeyi, bir daha belimi doğrultamadım. Zebun düştüm. Ah evladım ah!.."

Soba kızdıkça diller çözüldü. Hatıra hatırayı kovaladı. Laf lafı açtı. Herkesin bir diyeceği varmış. Kimse konuşmadan mahrum kalmadı. Şenlik şaka gecenin dokuzuna varıldı. Ondan sonra acı bir haber, sobada odun bitti. Müdür bey kim bilir nerelerde? Gardiyanlar uykuya yattı. Cıbıllar da yerli yerine çekildi. Birer köşeye büzüldüler. Soğuk kemiklerine kadar işledi. Çoktan unuttular ana babayı, şimdi akılları kirli yorganlardaydı. Korkunç bir gece başladı. Yüzükoyun tahtalara kapandılar.

Karakış denilen, rüzgâr rüzgâr uluyan o canavarı görmek istemiyorlardı sanki. Uyuyacaklar, sabahı bulacaklar, sobalarına odun gelecekti. Dışarıda korkunç bir rüzgar esiyor. Cıbıllar koyun gibi sokuluyor birbirine. Hiçbiri rahat döşeklerde yatanlara sövmedi. Beyazlara sarılı, isimsiz bir harbin esiri, canlı, fakat çaresiz bir sürü insan inliyor. Beton üzerinde kalmış, terkedilmiş kedi yavruları gibi ağlayanlar var. Her şey onların dayanma gücüne bağlı. Ölürlerse kader, Allah rahmet eyleye, kalırlarsa ne ala.

Ertesi gün güneş gene şarktan doğdu. Kim bilir bir zengin evinde kahvaltısını beğenmeyen bir çocuk ağlıyordu.. O böyle olmasını mı istedi bilmiyoruz. Günahını almayalım. Fakat müdür beyin icraatı kötü netice verdi. Cıbıllar yirmi yatıp on beş kalktılar. Bir gecede beş ölü müthiş rakam. Kurşunsuz, bombasız, isimsiz bir harp devam ediyor. Kurbanları, zehirli ot yemiş hayvanlar gibi kıvrana kıvrana ölüyorlardı.

Müdür idare memuru koğuşları teftiş ediyor. Yanlarında bir

de misafirleri var. Ekseriya müdürün önünde yürüyor. Büyük bir adam olmalı. Koğuşlara sessiz girip, bir şey söylemeden çıkıyorlar. Mahkûm bu sessiz misafiri pek merak etti. Neye gelmişti acaba? Şimdi ortalık karışık. Sürgün olur, af olur, mahkuma yemek verilir, çeşit çeşit işler olurdu.

Misafir her tarafı dolaşıp, orta dairenin bahçesine çıkınca konuştu:

"Temizliğe gösterdiğiniz itinadan dolayı sizi tebrik ederim müdür bey" dedi. "Tabii haşeratı defeden ilaçlara da ihtiyacınız var. Fakat naftalin bile bulamıyoruz. Avrupa harbte. Birçok lüzumlu ilaçları Japonya'dan getirmeyi düşünüyoruz."

Müdür, idare memuru, misafiri hürmetle dinliyorlar. Misafir bir an geriye dönüp mahpusaneye baktı. Eli havada yarım daire çizip koğuş pencerelerini işaret etti. Tekmil mahkûm onlara bakmaktaydı. Sakallı İsmail Hakkı hemen tefsiri yapıştırdı. Misafirin işareti, bütün mahkûmlara yemek verin demekmiş. Müdür ve idare memuru pencerelere baktılar. Bahsi kısa kesmek isteyen bir halleri vardı. Misafir izah etti:

"Bir tifüs müdür bey" dedi, "bir tifüs bunların hepsini kırabilir. İtinalı çalışmalarınıza rağmen, müteyakkız olmayı tavsiye ederim size."

Müdür idare memuruna baktı. Misafire bir şeyler söylemek lazımdı. İdare memuru kızarıp yutkundu, kalın şikâyetçi bir sesle misafire:

"Evet, beyim" dedi. "İstanbul'da olanları gazetelerde okuyoruz, müthiş tifüs salgını varmış. Biz de bütün gayretimizi bu musibeti önlemeye hasrettik. Temizlik bugünlerde başlıca endişe ve meşguliyetimizdir. Fakir, bakımsız, sabun parası bulunmayan mahkûmları seçip grup grup temizliyoruz.

İsmail Hakkı'nın tahmini boş çıktı. Bu gelip giden efendi sıhhıye müfettişiydi. Evet, bir de yemek ekmek işlerine bakan müfettişler var, fakat bu onlardan değil. Belik onlar da bir gün bu mahpusaneye gelirdi. Allah'tan umut kesilmez. Dünyada neler olmuyor.

HEPİMİZ TÜRKÜZ

Mahpusane müdürü ömür bir adamdı. Şu farafalığı da olmasa! Gün geçmez mahpusaneyi koğuş koğuş dolaşır, mahkûmlar onu uzaktan gördüler mi yavaşça. "Tamam, bela geliyor!" diye söylenirlerdi. Müdür, kısa boylu ve şişmanca. Konuşurken hindi gibi kabarırdı. Sık sık devletten, adaletten bahseder, sözü bitti mi herkes boyun eğip tasdik etmeli. Aksini yapan olursa gözleri ateş çakarak: "Eğ ulan başını, eşşek kafanı kırarım" derdi.

Bir punduna getirir ters giydirir şeytanlara pabucu. Öyle düzenler kurar ki kurnaz tilkiler hayretlere boğulur. Gün olur, Mevlâna gibi hoş görür yetmişlik bir dede gibi merhametlidir. Gün olur, kızgın kurt gibi yırtar ortalığı. Mahkûmun birini apar topar jandarmaya alırlar. O el altından sinyali vermiştir çünkü. Sille tokat adam yıkılır yere. Ayaklar falakaya çekilir. Yalvarmalı olur adam, suçunu sorar. İşte tam ciğeri kebap olmak üzeredir ki müdür hızla dalar içeriye. Sanki hiç haberi yokmuş gibi hayrette kalır bir an. Sonra feryat feryat yıkar ortalığı. Zincir baklaları gibi dizer kocaman lafları:

"Hangi maazallahını ittiğim getirdi bunu buraya be?" der. "Bu benim en gözde mahkûmum. Ona vuran bana vurmuş demektir! Ben adliye ile dâhiliyeyi boğuşturmak istemem. Başımı belaya sokmayın! Çözün şunun ayaklarını!" Kendisi de ileriye atılır, dehşet çemberindeki adam yardım eder. Adam kurtulunca titreyerek ellerine sarılır, öper öper ağlayarak: "Babamızsın, ata-

mızsın, merhametinin dengi yok. Vallah ki ben köyümde bu gadar ırahat değildim!" diyerek sıralar minnetini. Sonra müdür bey alır o mahkûmu yanına, canavarın ağzından kuzu kurtaran çoban köpeği gibi çalımla döner içeriye. Sonra cebine köylü paketini cephane gibi yerleştiren idare yağcıları dalar koğuşlara, seçim konuşmalarına çıkan satılık siyasiler gibi başlarlar gümbür gümbür müdürü öğmeye:

"Bu adam buba adam arkadeş. Zengini gatiyyen fakırdan ayrı dutmaz. Ve bugün mahkumun gemiklerini gırmak hakkıyken kimseleri incitmez. Zannetmeyin ki bu adam müdürdür! Belkim de bu adam bir edalet müfettişidir. Böyük adam olduğu her halinden belli. Belkim de adliye vekili budur. İsmini değiştirip mahkûmdan bir haber almak için gelmiştir, ehvali öğrenmek için gelmiştir."

Anlatır, anlatır idare yağcıları. Sureti haktan görünüp müdürü göklere çıkarırlar. Sonra sigara paketleri açılır, tütün sebil edilir su gibi. Duman duman dolaşır konuşulan sözlerin yankıları. Kurnaz idare sözcüleri bu anı kaçırmaz. Nefesler boşuna tüketilmemiştir. Her muhabbetten idare yarârına bir şeyler devşirmelidir.

"Tabii" derler "herkes işini bilir. Ve bizim gonuşmamıza bir luzum da yoktur. Ne var ki bazı arkadeşler kantardan dışarı işler ediyorlar, bura mapusane ne kadar olsa, Altıntaş ovası değil. Şimdi Allah için gonuşalım, bura bir cehennemdi. Ama bu müdür gelince ne oldu? Basbaya bir cennet oldu. Her şeyin hakkını gonuşalım. Biz mapusta değiliz arkadeş, mektaptayız ve bunun gıymetini bilmemiz lazım. Yat dendi miydi yatacaksın. Galk dendi miydi galgacaksın. Etliye sütlüye garışmayacaksın. Bir hökümat adamı temsil bir şey dedi, bir şey buyurdu, haklı haksız demiyeceksin hemencene yapacaksın. Ve ırahat olmak istersen idaranın kedisine bile öte git demiyeceksin! Bu alt tarafı bir kâtiptir, bu gardiyandır demiyeceksin. Hepsine karşı bir hörmetin olack. Ne demişler, beylik ağacın gölgesine oturma demişler atalarımız. Hökümat bu, hökümatın ne olduğunu bilmek gerek. Bugün devlet bir kuru dalını bilem gırdırmaz adama! Gıranın elle-

rini çatadan gırıverir. Her şey, her yerde açıkçana söylenmez ve sır denilen bir şey vardır ki tabaka gibi atıverilmez orta yere. Ama gene de bir şeylerin ucunu açıverelim. Bu adam "müdür" geçen günü böyük bir mamurların yanında elini kitaba basmış; 'Okkaynan mürekkebi dökerim, Angara'yı kaat bombardımanına dutarım! İllem de mahkûma bir af alırım. Bu sözüm yerde galırsa, basar istifayı çeker giderim. Benim kimseciklere mihnetim yoktur! Pazarlarda saman satarım gene de dövlet kapısına dönmem"! demiş."

Bu konuşmalarda gayet ince süzgeçlerden geçirilmiş hesaplar vardı. Bu konuşmalarda korkutma, okşama ve çok çok da ümit vardı. Bu konuşmalar Girit'e kadar değil, ömür boyunca devam eden bir yem borusuydu. Nasihat hilekârlar elinde hazırlanmış nişastadan yapılan bir hapa benzer, ağrıları bir an için yalancıktan dindirebilir. Ama hayat, bent tanımayan bir sel gibi yürür ve her gün yeni yeni meseleler getirir. Ve meseleler içinde pişen aptallar akıllı, melekler de canavar oluverir. Sapan taşıyla şahin avına çıkanlar, bahşiş sigaranın dumanı gibi, kurdukları ağların paramparça olduğunu gözleriyle görürler.

Mahpusanenin kuzuluk kapısı açıldı. İşte gene müdür geliyor. Bahçe kalabalık ama bugün herkeste bir başkalık var. Karşılamaya gelenler pek az. Bu mahkûm milletine de pek karar olmaz. Sessiz akan bir su gibi neler geçmişti acap aralarında? Yoksa müdürün önünde hem boyun eğip hem de aleyhinde bir şeyler mi düşünmüşlerdi? Müdür bahçenin ortasında sağında başgardiyanı. İyice iliklenmiş mi? Mahkûmlardan bazılarının ceket düğmelerini yokluyor. Kasketler, kara külahlar sağ elde öylece duruyorlar. Müdür bir şeyler sezdi. Burnu çok hassastır bu konularda. Ağırdan alıyor, gördüğü sessiz mukavemetin sebebini kestirmeye çalışıyor. Kıyıda köşede kalıp onu karşılamaya gelmeyenlere takılıyor gözleri:

"Haydi bakalım, sizi bekliyorum!" diye seslendi.

Derlenip toparlandılar birden. Kıyıda köşede kalanlar gelip karşısında yer aldılar. Müdür eski kurt, bir anlık gizli mukavemet

gözünden kaçmadı. Mahkûma itaatsızlığının hesabını soracak. Hepsini bir bir süzdü, yüzü birden kızarıverdi. İşte dilinden hiç düşürmediği meşhur sualini soruyor:

"Amentüye imanınız var mı?"

Bastonunun hızla yere vurdu. İstediği cevabı istediği gibi verenler pek az. Üç beş kişi 'var' demişti sadece o da fısıldar gibi.

Müdür susanları kin ve şüpheyle süzdü. Kendisine karşı en küçük bir direnişi bile katiyen affedemez, hoş göremezdi. Sağında yirmi kişilik bir grup ayrı duruyor. Bunlardan hiç birisi istediği cevabı vermemişti. Müdür, sivrilmiş ve her şeye boyun eğmeyenlerden Tatar Ramazan Arabacı Ali, Cıbıl Halil, Çiftelerli İsmail ve Kürt Hamo'yu bir arada görünce iyiden içerledi:

"Ne o, isyan mı çıkaracaksınız?" diye manalıca sordu.

Kimsede ses yok. Cıbıl Halil en önde duruyor müdür onu seçti nedense:

"Gel bakalım ulan, amentüye imanın var mı!"

Cıbıl aynı sertlikle cevap verdi: "Var!"

Müdür üsteledi:

"Allah'ın değil ama menim amentüme!"

Halil cılızlığına hiç de uygun düşmeyen bir metanet gösterdi. Dayanıyor, başını hiç eğmiyor, susuyor, susuyordu. Müdür dudaklarından tükrük saçarak bağırdı:

"Ne o, artık caka mı? Tabii devlet tayını azdırdı. Yat sırtüstü, hazır ekmek. Ulan benim ardımda on dört milyon var budala!"

Cıbıl hiç kendini bozmadı:

"Peki, müdür bey" dedi, "her zaman bunu söylersin. Bu on dört milyon senin ardında da bizim önümüzde mi?"

Vaay!... Müdürün yüzü ateşe yandı. Köpürdü, homurdandı:

"Ulan" dedi, "hepinizi sürerim! Leşleriniz sahipsiz hayvanlar gibi dağlarda kalır. Zerre kadar da acımam, bunu da böylece bilin. Hem teker teker sürerim. Gözüme kıl kadar görünmezsiniz. Ben kaç kişinin ipini çektim, hele durun!.."

Müdür bir kere daha belli ediyordu ki en küçük kıpırdanışa göz yumamazdı. Hırsını alıncaya kadar söylendi. Homurdana

homurdana çıktı gitti.

Bahçe mahkûma kaldı. Müdür gidince düşünceli yüzlerde bıyıklar buruldu. İtişildi kakışıldı. Omuzlara elle vuruldu, kahkaha şakır şakır aktı. Arabacı 'Ali dörtlük bir voltanın başında, adımları kısa ve sertti. O müdürün "sürerim" demesini şakaya alma taraflısı değil. Bu konudaki fikrini de açık açık söylüyor:

"Bu kerhaneci" diyor, "mahkûmu koyun gibi gütmeye alışmış. Böyle sessizce de olsa bir itaatsizlik hareketine katiyen göz yummaz. Ama biz de şurasını düşünelim, bizi sürersene olur sanki? Bir marifet yapacağını zannediyor. Bir de bize sorsa ya? Yeni yeni yerler görürsün, beylik tayın yiyerekten sürgün bilen için bir devlettir.

Arabacı'nın yeni çiçeklenen bir takım arzuları var. On dört senelik bir cezanın altında:

"Gitmeli yaren, gitmeli arkadaş" diyor, "yani mahpusaneler, yeni memleketler görmeli!"

Gitmeli deyince herkesi bir düşüncedir alıyor. Yeni görecekleri yerlerde yeni şeyler haylıyorlar. Belki de oralarda okka beş yüz dirhemdir. Arabacı kuzu boynuzu ince bıyıklarını buruyor. Başka bir arkadaşı aldı sözü:

"İyi" dedi, "gidelim. Bu hapishaneden zaten bıkmışım. Lakin bu heriflerde merhamet yoktur. Bizi yaya yürütürler dayanamayız, ölürüz dağlarda, kurda kuşa yem oluruz.."

Arabacı katılmadı arkadaşının kestirmesine:

"Yaya süremezler yaren," dedi. "Göç ebe Mustafa'nın yaptığını hep duyduk. Gün doğar, gün batar herif hala gidermiş. Artık tabanlarını bir hayrı kalmamış. Et bu nihayet, o kadar yola demir çarık olsa dayanmaz. Jandarmalar da inadına lanetlemiş herifin kelepçesini bile açmamışlar. Nihayet canı burnuna gelmiş Mustafa'nın Uşak ile Kula arasında 'su içeceğim' diye bir kuyuya yanaşmış. Biçimine getirip jandarmanın birini içine kakıvermiş. Sonra öbür jandarmanın üstüne yürümüş: 'le insana bu kadar zulum yapılmaz! Yonan dölü müsünüz siz? Vur beni öldür!" demiş.

"Daha sonraları kaç kişiler jandarmayla dağlarda boğuşmuş.

Kan revan içinde yol üstü vilayetlere inmişler. Upuzun uzanmışlar caddelere. Jandarmaya, 'İstersen doğrult silahını vur bizi. Daha bir adım desen gidemeyiz. Mitteyim beyi görücez valiyi görücez' demişler."

Arabacı Ali'nin dedikleri de akla yakın. Herkes farkında olmayarak adımlarını sıklaştırdı. Sarı tespihler dizlere vuruldu. Hükümler kati. Yok bundan sonra yaya sürgün yapamazlar! Sözü bir başka biri aldı bu sefer:

"Ya Keskinli Bekir" dedi, "onu hiç konuşmadınız. Herif taa Angara'dan geldi. İki vilayeti yaya geçmiş, laf değil bu! Kütahya'ya bitkin girdi. Yattı maraz hayvanlar gibi bir köşede. Günlerce ağzından bir cuvap alamadık. Şöyle bir kendine gelip de ayaklanınca hadi sürgünsün dediler. Dom dom gurşunu yimiş gibi şöyle bir durdu adam. Sonra: 'Su dökesim var' diye helaya gitti. Orada kendini ipe takıvermiş. Duvara da şöyle yazmış; 'Canım tükendi. Artık yayan gidemem. Bunun uçun gendimi astım. Dövlete Millete şan olsun!" Tabii vekaletten duymuşlardır Bekir'in kendini neden astığını. Goca hökümat köpek ölüsüne saymaz nufusunu! Yok yok bundan sonra yaya sürgün yapamazlar!"

Gözler gidilecek uzun yollara daldı. Şu garip hayatlarının ne acı cilvesi var. Bir adım dışarıya çıkabilmek, bunu herkes hürriyete kavuşmak sayıyor. Biraz evvelki hükümlerini ölçtüler biçtiler gene kendileri inandılar. Elle lacivert ceketlerinin yakalarına gitti. Konan tozlar dikkatlice silkelendi. Bir ikisi çocuk gibi içlerini çektiler. Hüküm gene eski hüküm, yalnız sesler biraz daha ağır ve ölçülü:

"Yok, yok, bundan sonra yaya sürgün yapamazlar!"

Sonra günlerce bu sürgün meselesi konuşuldu. Boşuna çene yormuş da sayılamazlardı bir bakıma. Zira aradan bir ay geçmeden Müdür beyin asayiş için muzır gördükleri sürgünü boyladı. Habil, Ebazer Afyon, bazıları da Eskişehir'e gönderildi. Arabacı Ali'ye gelince kafilesi epeyce kalabalık. Onlar Eskişehir'de trenden inip, İstanbul doğrultusundaki trene bindirdiler.

Şimdi İstanbul yolundalar. Hangi mahpusaneye götürüldükle-

ri belli değil. Orasını bir Allah bir de jandarma bilir. Ortalıkta bahar. Siz şu şansa bakın, yemyeşil ovalara girdiler. Masmavi gök gidiyor, teller gidiyor, demir direkler gidiyordu. Buğdaylar başağa durmuş. Kuşlar kelebekler kanatlı. Ne varsa gözün görebildiği her şey, her şey güzeldi. Bahar demişler buna, kabaran gönülleri yemyeşil yapar gardaşım, bahar bahar bahar...

Sürgün kompartımanının penceresi Çiftelerli İsmail'in. Sarı köylü başı dışarıya uzanıyor. İnce kırmızı ensesi kıvrım kıvrım. İsmail köyler gördü. O, bu kırmızı kiremitli kutuların bütün dertlerini bilir.

Atlar gördü çayırlarda otlayan. Bu mübarek hayvanlar çifte koşulur, düven sürer. Biraz delicesine binmeye doyulamaz. Evet, şu derede çocuklar oynaşır, yetişkin kızlar su taşır, analar yün eğirirdi. İsmail hep bilir bunları ve içinin kabarması bundandır. Sıra sıra dizilip treni seyreden çocuklar neyse ama siz şu doru tayın duruşuna bir bakın. Kerata çocuk gibi başını sallıyor, sanki İsmail'i tanıyacak! Gözden kaybolunca İsmail kederlendir, çekti başını pencereden arkadaşlarına döndü. İçlenince hep böyle olurdu. Bak gene boğazında bir şeyler düğümlendi. Gördüğü bir çok şeyden gözünde canlı kalan dorudaydı yalnız. Kıyıp da birden arkadaşlarına anlatamadı içine doğanları. Düşünüp düşünüp sindirmek istiyordu. Bu sebeple sözü uzaklardan aldı. "Şu at kısmı" dedi, "mubarek, çok iyi bir hayvandır. Onun durduğu kapıda bereket olur."

Konuşurken İsmail'in eli ileriye, deli bir atın dizgininin yakalayacakmış gibi boşluğa atılıyordu. At bahsi heyecana boğuyordu onu. İşte düğümü çözdü sonunda ve esas anlatmak istediği noktaya geldi:

"Hele tay" dedi, "onların merakı da bir başka olur. İnsanı bir sararsa hiç başka bir işe bakmayayım dersin. Bir de taylar çok nazik olur. Çocuktan çok ona dikkat edeceksin. Anası yorgunken katiyen emzirmeyeceksin. Hemen de hasta olur. Emmeden evvel memeyi güzelcene yıkayacaksın. Onun bir keyfe gelip oynaması, kaçıp kaçıp gitmesi vardır. Durup da şöyle saatlerce bakayım

dersin."

İsmail bir an durdu nefeslendi. Yüzünde sevinç kırmızılığı, gene ateşlice anlatmaya koyuldu:

"Şurada bir tay gördüm" dedi, "başını bir çocuk gibi salladı teres. Onu bir tutup da gözlerinden öpebilseydim. Kalan cezamı ıh demeden yatardım. Benim köyde bir tayım vardı. Tıpkı..."

İsmail'in anlatması bütün arkadaşlarını mest etmişti. Arabacı Ali'yi bahar rüzgarı sarhoş etmiş adeta, yenice kaplıcadan çıkmış gibi rahat yatıyordu. Cebinde on parası olmayanlar bile hallerinden memnundular. Hareket cezanın ağusunu alıyordu anlaşılan. Hepsi bir başka adam oluverdiler. Cezalarından kurtulmuşlardı sanki. Kaynayan muhabbet mesafeleri öldürüyor, göğüs geçiriliyor, dolan gönüller avutuluyor, sigaralar tazeleniyordu.

Eh tren yolculuğunun da ömrü o kadarmış. Bir günde taylar görüldü, insanlar görüldü, bir rüya cenneti bölgelerden geçildi. İstasyonlarda bağıran çocuklar gördüler yemiş sepetleriyle. Dağ kokulu ayranların lezzeti damaklarda. Nihayet jandarma onbaşısının elindeki evrakta yazılı konağa varıldı. İşte şimdi mahpusanedeler. Bütün gördükleri güzel şeyler kısa bir film gibi bitivermiş, gerçek olan biber acısı hayat başlamıştı.

Sürgünlerin hepsini de bir koğuşa vermişlerdi. Arabacı Ali yolculuktaki durgun halini bıraktı. Yeniden bir canlılık verdi hareketlerine Kimin nerede yatacağını, neler yapacağını artık o gösteriyordu. Geldikleri yerde söz kesen, düzen kuran, Habil ve Ebazer'di. Ali pek önden konuşmazdı. Ama sürgün oldukları mahpusanede Ali kendiliğinden baş oluvermişti. Bunun için herhangi bir gayret ve zorlama da yapmış değildi. Arkadaşları bir seçim filan yapmaya lüzum görmeden, gönülden onun öncülüğünü kabullenmişlerdi.

Onları karşılayan mahkumlar de Ali'nin baş olduğunu hemen anlamışlardı. Görünüşe bakılırsa Kürt Hamo Ali'nin iki misli gelirdi ama ne de olsa herkesin elinde bir kantar vardı ve mesele sadece görünüşte de değildi. Ali orta boylu dolgunca bir yapıdaydı. Sakin bir görünüşü vardı yek nazarda. Bakışları bir ölçü ver-

mez, besili bir koyununkileri andırırdı. Hapisenelerde sadece bir kere kana bellenmişti topu topu. Geçmiş yıllarda, mahpusta kendini göstermek gereğini duyunca bir adam vurmuş, açılsın, kandan korkmasın diye yanındaki çırağına da bir bıçak attırmıştı. İşte daha sonraları zaman zaman punduna getirip uzun uzun anlattığı Gani Efe'yi vuruşu böyle olmuştu. Gani yaraları iyileşip cezasını da doldurup çıkınca, mağdur bir efsane kahraman kişiliğine bürünmüştü Arabacı Ali'nin ağzında. Ama işin aslını bilenler Ali'nin arkasından manalı manalı gülüyorlardı. Ankaralı Hüseyin ağa:

"Ben on beş sene ceza yattım arkadeş", diyordu. "Katiyen kül yutmam! Bir adamı vurdum muydu postu para edecek. Kimdi bu Gani Efe dedikleri? Hepimiz gözümüzle görmedik mi? Maraz bir şey değil miydi? Uyuz eşeğe çalmıyor muydu duruşu, şöyle uzaktan bakınca? Marifet mi böyle elin garibini vurması? Git be, ninem garı da yapar bu işi!"

Ankaralı'nın anlatması her ne kadar gerçeklere uyuyor idiyse de arada çalımına getirip Ali'yi harcadığı, yere çaldığı ve biraz da batırdığı gözden kaçmıyordu. Ne demişler hoca hocayı sevmez, hacı hacıyı sevmez. Konuşurken çok sakin görünür Arabacı Ali. Yalnız hoşlanmadığı bir işe müdahalesini anlatırken göze batacak şekilde yüzü kızarır, dinleyenler de onu hakiki çehresiyle görürlerdi. İşte Ali'nin bütün hüneri bu zaman zaman kızarmasında saklıydı. Evet bazen böyle kızarıyor ve aniden göze batabilecek bir şeyler yapılıyordu.

Onun baş tanınmasında Cıbıl Halil'in de çok tesiri olmuştu. Ali kaşını oynatmadan Cıbıl hemen karşısına dikiliyor, el pençe durup emrini bekliyordu. Sürgünlerin içinde bu Cıbıl da yabana atılacaklardan değildi. Kavga kızıştırıcı, atılgan, becerikli bir şeydi. Vaktiyle Sandıklı'da çobanmış da nasıl olmuşsa birini vurmuş, işte suçu bu. Hikâyesi uzun. Fakir inceden yapılı, boz bir elbise var sırtında. Gömlek yakası daima iki düğme açıktı ve kuru tahta göğüs görünürdü. Yüzü inadına kuru, açık renk gözleri ateş gibi yanar, fıldır fıldır dönerdi.

Yerli mahkûmlar ilkin onları çok sevdiler. Mahpusanelerine yepyeni bir hava getirmişlerdi. Memiş Efe'nin maceraları, Yürük Ali'nin takibi tez zamanda dillere desten olmuştu. Dileyenler en fazla Koca Mustafa ile ilgilendiler. Herif sekiz sene dağlarda gezmiş, Kumalar yaylasında günlerce candarmayla harbetmiş, makinalı tüfekleri bilem varmış. Yiğit bir adammış Koca Mustafa. Jandarmalar vurmuşlar da 'Acep sağ mıdır?" diyerekten günlerce ölüsüne varamamışlar...

Gece âlemleri de güzeldi. Saz var, iyi kötü oyun da yapıyorlardı. Konuşmaya gelince en çok fırsat Ali'ye veriliyordu. Cıbıl olsun, İsmail olsun uzun boylu macera anlatmadılar. Bu bahiste yol yalnız Ali'ye açıktı. Böyle şeyleri o konuşurdu. Belki bu da bir plandı. İnce akıl erme bir hesap işiydi. Sigara paketi ortada durur da Cıbıl uzanıp almaz mutlaka Ali'den isterdi: 'Bir cıgaranı alayım mı ağam?' Evvela ceplerini araştırır, sonra yerdeki paketi alıp Cıbıl'a verirdi. Bir defasında Cıbıl sigara istedi ama Ali duymadı. Cıbıl epey bekledi. Tekrar söyledi. Ali ancak paketi uzattı. Cıbıl güldü:

"Çok dalgısın be ağam" dedi, "hanidir ben senden cıgara isteyeli?"

"Tabii biraz bekleyeceksin," dedi Ali. "O kadar kolay mıymış bir cıgaranın elde edilmesi Çobanlar kepeneğini verir icabında bir paket cigaraya. Mahkûmsun, bunun hiç olmadığı ün olur kendini yokluğa hazırla bakalım."

Keyifli keyifli güldü ve sigara üzerine kısa bir hatırasını anlattı:

"Bizim bir Çakır Mustafa vardı," dedi. "Gösterişli, cesur adam. Yunan'a karşı çete savaşlarına katılmış. Bana biraz akraba çalardı. Bir gün arabayı koştuk çiftten dönüyoruz. Karşıdan tanıdık bir çingene geldi. Bizim Çakır yorgundu. Üvendireyi omzundan geçirip, kollarını dirseklerinden sarkıtmıştı. Çingene kandilli bir temenna çakarak yanaştı. Yüzünden anlaşılan mühim bir haberi vardı. Acele ve telaş içinde konuşmaya başladı:

'Mustafa agam be dedi, duydun mu sen bunu? Karışan karı-

şanın olacak, padişahlık bizim olucak!'

Çakır merakta, lafın arkasını araştırıyor:

'Evet, koca çingene, daha sonra ne olacak?

'Karı kızan düzülecek ovaya. Gidecekler gidecekler teee uzaklara. Kuzular meleyecek, eşekler anıracak. Altın bulutlar bereket saçacak. Yani demek isterim ki Mustafa agam cennetin kapısını leçber açacak!'

Çakır'ı içinden sardı bu konuşma:

'Ummaya uğratacaksın bizi bağla bakalım lafını'.

Çingene lafını ağırdan satmak niyetindeydi.

Son cümlesini gülerek biçimlice kantarladı:

'İşte o zaman Mustafa agam, Haktaâla hazretleri leçperin aygıdını yapan elekçi esnafını da çağırın diyecek mubarek sesiyle, hepimiz kardeş olup cennette birleşecez!'

Çingene hakikaten güzel bağlamıştı sonunu, Mustafa yalancıktan kızıverdi. Üvendireyi omzundan indirip şöyle bir göstermelik vurdu çingeneye:

'Ulan dedi, sen cenneti Şeveli'nin hanı mı sandın kerata?'

Çingene bir hoşça güldü:

'Maksat muhabbet be Mustafa agam dedi, çıkar pakedi de birer cıgara yakalım'.

Mustafa pakedi uzattı. Çingene yakıp keyifle tüttürmeye başladı. Bir cıgara için uzun ve yaman bir konuşma yapmıştı. Yolda çingenenin bu kurnazlığına güle güle bir hal olduk..."

Karıncalar katar katar yürüdüler toprakta. Bir yerden bir yere kışlık nafakalarını taşıdılar. Ömrünü dolduran kelebekler öldü. Kocaman ağaçlarda yapraklar soldu. Kollar göğüslerde çaprazlanmış, nemli gözlerde ümit ha ölmüş ha ölecekti. Çırpınan mahkûm yüreklerine kahırlar doldu, "Allah Allah, kurtar yarabbi!" dediler hep bir ağızdan. Arabacı Ali'nin koğuşunda gene akşam oldu...

Keder gün batarken iner mahkûmun yüreğine. Ve bir an kâbusa boğar onu. Dayanılmaz bir acıdır yani. Şükür ki devam etmez, yeni bir hay huy içinde her şeyler unutulur.

Sürgünler iyi kötü hepsi de birer aileye bağlı idiler, kendi memleketlerinde iken hatırlarını soranlar oluyordu. Dışardan un, yağ, fasulye gibi yiyecekler geliyordu. Ama gurbete çıkınca çeşmelerde sular kurumuştu, "Halin nedir?" diyen olmuyordu. Başka bir kazançları da yok Arabacı da hazine sahibi değil ki onları aylarca idare etsin! O da nihayet eli kolu bağlı kendileri gibi bir mahkûm. Ekmek çıkacaksa bu mahpusanenin içinden çıkacak, yoksa upuzun yatıp öleceklerdi.

Koğuşun tenha bir zamanı, acayip bir hava var ortalıkta. Yeni yeni bir şeyler oluşmakta. Âşıklar son mızrabını vurmuş, mahkûmlar merakta, yüksek perdeden konuşmalar durmuş. Arabacı Ali, Kürt Hamo'yu karşısına almış ağırdan ağırdan bir şeyler anlatıyor. Çiftelerli İsmail'le Cıbıl Halil sessiz bir voltada. Adım adım gidip geliyorlar. Çekilecek bıçak ve namludan fırlayacak kurşun gibi her şey.

Arabacı anlatırken arada şahadet parmağını ileriye uzatıyor, keskin işaretler veriyordu karşısındakine. Kürt Hamo bir mümin sadakati ile dinliyor, kara sakallı kocaman başını tastik makamında sallıyordu.

Arabacı tembihatını tamamlarken sesine heybet verdi:

"İşte böyle Hamo", dedi. "Sen her şeyi dediğim gibi yap ve gerisine karışma."

Arabacı'dan aldığı talimat neydi kim bilir? O günün akşam yoklamasında Kürt Hamo dışarıda kaldı. Usul dışı bir iş bu. Başgardiyan biraz şaşaladı, başını sallayarak sordu:

"Ne var Hamo sen neden dışarıda kaldın?"

Hamo gürülder gibi cevap verdi:

"Başefendi ben aç!"

Başgardiyan gardiyanlara döndü:

"Ne biçim iş bu, Hamo ekmek almadı mı?"

Gardiyanlardan evvel Hamo atıldı cevaba:

"Başefendi ben ekmek aldı."

Başgardiyan hayretle bakarak sordu:

"Peki, ne istiyorsun öyleyse?"

Gene eski ifade, Hamo koridoru inletiyordu:

"Başefendi ben aç, Müslüman yok, ben aç!"

Başgardiyan artık kızdı. "Bu ayıyla mı uğraşacağım" dedi içinden, "laf anlamaz, dil bilmez. Neymiş bu? Kart köpek gibi salıyor insanın üzerine." Gardiyanlara döndü, yüzü nefretle buruşmuştu:

"Burası mağara değil," dedi. "Herkes dilediğini yapamaz, atın şunu içeriye!"

Hamo başgardiyanı dikkatle izlemiş, buruşan yüzünün ne ifade ettiğin gayet iyi anlamıştı. İçeriye atılma emri yerine getirilemeden kara bir dağ gibi yürüdü, yeri göğü inleterek bağırmaya başladı:

"Başgardiyan ben aç! Başgardiyan ben aç!"

O anda Arabacı Ali kapıda göründü. İleri atılan Hamo'ya en gür sesiyle bağırdı:

"Hamoo içeri!"

Hamo hızını alamamış bir çoban köpeği gibi homurdanarak içeri girdi. Ali, zalim bir çoban gibi sert davranıp ona avını parçalattırmamıştı.

Hamo "Sabır ya Allah, sabır yarabbi!" diye söyleniyordu. Başgardiyanın rengi kül kesti. "Bak sen belaya" ıslak kış gibi tir tir titriyordu. Arabacı ileri geldi. Kollarını göğsünde kavuşturmuş, biraz da acıyarak baktı başgardiyana:

"Yapmayın yazık edeceksiniz!"

Başgardiyan pek bir şey anlayamadı söylenenden. Biraz da hayretle sordu:

"Kime?"

"Kendinize," dedi Arabacı. "Bu adama uymayın. Size her saldırışında ben burada olmayabilirim. O zaman ne yaparsınız? Bu adama uymayın. O kafadan sakat, ayrıca da geldiği mapusanede iki gardiyan boğdu!"

Boğma hikâyesini duyunca iki adım ileri geldi başgardiyan. Havadis onu aniden yumuşatmıştı:

"Peki biz ona bir şey mi yaptık Ali Efendi?" dedi.

İşte iş kertesinde. Ali maksadını açıkladı:

"İyi ama başefendi" dedi, "Bu adam mapusaneye geleli, yani buraya, bir ay oldu. Kimse ne yersin, ne içersin, ne yaparsın demedi."

Başefendi halden anlar bir davranışa girdi.

"Biz de emir kuluyuz" dedi, "elimizden ne gelir? Hükümetin verdiği tayından gayri ona ne verebiliriz?"

"Bu adam güzel çamaşır yıkar başefendi. O sizde sadaka istemiyor her halde. Karnını doyuracak bir iş istiyor."

"Çamaşır mı? Yıkasın, bizce bir mahzuru yok. Madem beş on kuruş çıkarabilecek çalışsın."

İlk hamle iyi gitmişti. Mahpusanede beş yüz kişi var en azından. Ha onların çamaşırını yıkamışsın ha Karacabey'de nahiye müdürlüğü yapmışsın ikisi de birdi. Belki de çamaşırcılık nahiye müdürlüğünden üstündü. Mesela bu mahupasenin çamaşırcısı Halit çalışkan adamdır. Girgindir, yapar çatar. Müdürüne verir, gardiyanına verir, verir oğlu verir. Gene de ha deyince cebinden 400 papel çıkarırdı. Bak Hamo'nun şansına ne yağlı kuyruğa yapıştı.

Hamo hızla işe koyuldu. Kolları kuvvetli, malum çamaşır çitilenecek ki kiri çıksın. Sodayı da az kullanıyor Hamo. Tez zamanda epeyce müşteri tuttu. Arabacı Ali böylece Hamo'nun açlığını giderdi. Şimdi sıra Cıbıl Halil'e gelmişti. Onu da açlıktan kurtarmak gerekti. Ufak yollu kahvece takımı düzüp Cıbıl'ı da yola koydular. Kendiliğinden, kimseye danışmaksızın mahpusane kahvecisi oluverdi, başladı çay kahve satmaya Oysa Düzceli Rıza kaç senelik kahveci idi ve koca mahpusaneye tek başına pek güzel idare ederdi. Bu işe şimdiye kadar başka özenen olmadı değil. Lakin Rıza ne yapar yapar göz açtırmazdı. Adamına göre iş yaptı, kimine "Sen şöyle otur, şu bir pakedi iç bakalım!" dedi. Kimini parayla adam tutup döğdürdü. Hülasa cezveyi kimseye kaptırmadı. Ama Cıbıl'ın kahveciliğe başladığını görünce nedense hiç istifini bozmadı, "Olsun" dedi, "onun da bir çaresi bulunur! Biz cezvemize kan koyup kaynatıyor, ocağımızı bıçakla ka-

rıştırıyoruz."

Ama Cıbıl laf anlar, kuru gürültüye pabuç bırakır mı bakalım? Cıbıl kim, korku kim? Öyle şeylere aldırış eden takımından değildi. Nitekim ziyaret günü eski kahveciyi umursamadan tablasıyla bahçede göründü. Başgardiyana bile kahve sunup para aldı. Parayı verip kahveyi belli etmeden içmiş de olsa başefendi bu olupbittiye içerledi. Ne de olsa Düzceli Rıza'nın bu mahpusaneye emeği vardı. Böyle şeyler asayişi bozabilirdi. Başefendi derin derin düşündü, ama ne yapabilirdi? Kürt Hamo kızarsa kredisini bombok ederdi. Belli ki bu sürgünler birbirine tutkun. Netice olarak başefendi şöyle bir sonuca vardı; "Adaam sen de" dedi, "Bir kahve değil mi bunun sonu? Rıza da pişirsin Cıbıl da. Benim gönül üzmemde bir mana var mı?"

Bir bakıma işler az çok yoluna girmiş sayılırdı. Arabacı Ali artık aksatmadan bahçeye iniyor, her gün şatafatsız bir volta yapıyordu. Hali, gidişatı iyi de bu adamın devamlı susması kötüydü. Günlerce kimseyle ya hiç konuşmuyor veya mecbur kalırsa dirhem dirhem satıyordu lafını. Hamo'nun çamaşırcılığı, Cıbıl'ın kahveciliği hep onun başının altından çıkmıştı. Yerli mahkûmlar bunu iyice biliyorlardı. Amaa, Arabacı acaba bu kadarla kalacak mıydı? İşte en önemli mesele buydu. Baksanıza yerli uşağına hiç rağbet göstermedi. Var var bu adamın mutlak bir düşündüğü ve yeni bir planı vardı. Yerli uşağının gelecek üzerine yaptığı bu kestirme, boşuna bir gayret sayılmazdı. Zira Arabacı Ali'de de para suyunu çekiyordu.

Sürgünler koğuşunda gene gizli ve önemli bir konuşma var. Arabacı Ali adamlarına yeni öğütler, yeni talimatlar veriyor. Hiç kıpırdamadan dinliyorlar onu. Bir kere kaynaşmışlar ve baş diye tanımışlar Ali'yi. Söylediklerini dinlemek bir bakıma kendi çıkarlarını da kollamak demekti. Her şeyde bir baş lazımdı ve Ali bunu en iyi şekilde yapıyordu. Anlattığı meseleye hâkim konuşmaları ayrıca bir değer katıyordu ona. Kendisine bağlanan umutları kavileştiriyordu. Evet sürgün arkadaşı olarak karşısına aldığı kimseler de yabana atılır şeyler değildi. Ama onları bir hareket a-

damı haline sokmak şerefi de Ali'ye düşüyordu. O yeni planının en ince noktasına kadar açıklamış ve böyle bir planı neden ortaya attığını da gözler önüne sermek gereğini duymuştu.

Eline yenice aldığı sigarasını parmakları arasında ezdi yumuşattı ve biçimlice yerleştirdi dudaklarına. Birkaç nefes aldı, önündeki tablaya koydu. Mavi tütün dumanı eğile kıvrıla tabladan yükselirken, Ali gözlerini arkadaşlarının gözlerine gezdirdi ve:

"Ben de köşemde rahatça yatmasını bilirim arkadaş" dedi. "tencerem tıkır tıkır kaynasın. Ama tencere suyla kaynamaz, yağ ister, soğan ister, tuz ister, Daha açıkçası para ister yaren para! Yemek pişirmek bir marifet değilmiş demek. İş parayı bulmakta. Bizim buradaki yaşayışımız neye benzer bunu hiç düşündük mü? Sizi bilmem ama ben düşündüm. Biz hepimiz, tekmil şu mapusane için söylüyorum, suyu parmak gibi incecik akan bir çeşmenin başına toplananlara benziyoruz. Su az, su bekleyen çok, herkes su almak ister. Bu olacak bir iş değil. Su bekleyen testileri sayarsan yüzü aşkın. Çeşme verir on testi. Eh herkes su doldurabilmeli ki damağını ıslatsın. O zaman ne olur? Hep bilirsiniz, testiler havaya kalkar ve küfürler arasında bir su döğüşüdür başlar. Testi testiyi kırsa iyi, her testi bir kafa kırar!"

Ali durdu, düşündü. Sözlerine mantıklı bir son arıyordu belki de. Yola çıkarken yüzde yüz anlaşık olmalıydı arkadaşlarıyla. Çürük yerlere katiyen adım atmak istemezdi:

"İşte biz de" dedi. "böyle kanlı bir pınarım başındayız. Ya Hz. Hüseyin gibi bir yudum suyu hasret ölürüz, ya da testiyle kafa kırarız. Bunun başka bir yolu yoktur. Bir yudum suya kelle koyacaksın. Bu gaddarlıktır aslını sorarsanız, çirkin bir iştir. Ama başka da bir çıkış yolu göremiyorum. Biz mecburuz böyle davranmaya."

Cıbıl, göğsünün kılı dökülmüş bir atmaca gibi dinlemişti Ali'yi. Dinlediklerini tasdik için mührü hazırdı. Yalnız İsmail biraz düşünceli durmuştu. Bu, dinlediklerine karşı oluşundan değil, yiyeceği lokmanın bu kadar pahalı oluşunu içine yatıramayışındandı. O mahpuslara düşünmeden harman zamanı günlerce tır-

pan sallamıştı ekin tarlalarında, oof dememişti bir kere. Ne var ki hiç kimseye muhtaç olmadan helâlından yemişti. İçerde böyle miydi ya, dışardan bir gelir atın yoksa birinin ağzından lokmasını kapacaksın. Onu kara kara düşündüren taraf burasıydı işte. Lokma lokmadır sonunda, kanlı da olsa karın doyurur. Ne var ki insanın içine sinmezdi. İsmail bu insanca duygularını dile getirmek için girdi söze:

"Sen güzel söylüyorsun be Ali agam" dedi. "Söylediklerini hep anladım. Hiçbir yerini de kaçırmadım. Şu belli ki pınarın suyu bol değilse kimse: 'Gel testini doldur!' diyevirmez adama Sonunda iş gelir insanın bileğine dayanır. Peki dayanmasın mı? Tabii dayanacak. Benim işim burasına bir şey dediğim yok. Lakin her şeyi çok inceden hesabetmemiz lazım. Bilekten üstün bilek, yürekten üstün yürek vardır. Elin oğlu vurdu muydu ejderha olsa köstek takılmış manda gibi yerlere yuvarlar adamı!"

Evet, dövüş uçurumun kenarında olacaktı. Ve bir kere de kapışıldı mıydı kimin uçuruma yuvarlanacağı önceden pek belli olmazdı. Ali acı bir gülüşle değerlendirdi İsmail'in dediklerini:

"Ben işin o tarafını da düşündüm. Hem ilkin o tarafını düşündüm. Düşmanı teraziye koydun mu karşısına dirhem koyacaksın, pamuk tutamı değil. Yoksa yandın gitti gâvur damı gibi. Beni kötü kötü söylettiniz. Biz bir yerde karşımızdakilere çok üstünüz güzel kardaşlarım. Onlar bir dümen tutturmuş gidiyorlar. Rahatlar ve keselerinde üç beş kuruşları da var. Bu düzen hep böyle gider zannederler. Düzenlerine göz dikenleri küçük görülür ve de bir tedbirleri yoktur. Ama biz öyle miyiz ya? Kınında çekilmeye hazır bir bıçak gibiyiz! Bir de siz baskını yabana mı atıyorsunuz? Biz işe baskınla gireceğiz. Baskın değil böyle kıçı kırık iki zibidiyi, paşaları şaşırtmış arkadaş. Zora, beylerin bile borcu var demişler!"

Kürt Hamo, Çiftelerli İsmail, Cıbıl Halil Arabacı Ali'yi dikkatle dinlemişlerdi. Cıbıl lafa laf katmamış, heyecan içinde kavga kararını beklemişti. Çiftelerli konuşmaya karışmışsa da, kaçışı değil akıllı davranışı öğütlemişti. Kürt Hamo'ya gelince o söy-

lenenlerden yarı buçuk bir şeyler anlamış, bu sebepten yalnız gözleri ve hareketleriyle takip etmişti. Ali'nin gösterdiği doğrultuda yürümeye kararlıydı hepsi de. Burası kesin olarak anlaşılıyordu. Kararları oydu ki, sözlerinden dönmeyecekler ve mahpusanelerin en verimli gelir kaynağı olan kumar postasına el atacaklardı.

Kumar hep karşılarındaki koğuşta olur, senelerdir böyledir bu. Koğuş ağası Abaza Reşit oyunu sızıltısızca idare ederdi. Pek para canlısı değildi ve manoda kimseye fazla yüklenmezdi. Çoğu zaman kumar postası başında kendi bulunmazdı. Onun namına yeğeni idare ederdi bu işleri. Böylece cepleri hiçbir zaman harçlıksız kalmaz, önlerinden de yan geçen olmazdı. Her ne kadar içerde bıçaklarını kana bulamamışlarsa da, kansız da hatırlarını saydırmasını bilmişlerdi Arabacı Ali'nin gelişiyle mahpusanedeki kuvvet dengesinde bir değişiklik olmuştu ama Abaza Reşit bunun pek farkında değildi. Cin fikirli olmaya hiçbir zaman özenmemişti. Abaza Reşit. Dilese de olamazdı. Herhangi bir kişi hakkında kötü şeyler düşünmeyi alçaklık sayardı.

O gün gene hızlı bir kumar vardı Reşit'in koğuşunda. Kâğıt paralar paçavra gibi buruşturulup atılıyordu ortaya. On liraya kadar posta çıkanlar oluyordu. Kazananlar "Di gel yavrum!" diyerek narayı patlatırken, kaybedenler "Ahh ulan!" deyip sızlanıyorlardı. Herkes zarların akımına kapılmıştı hasılı ve kimsenin dünyadan haberi yoktu, koğuş dönüyor dönüyordu. Gardiyanlar günlük bahşişini almıştı ve hiçbir tehlike gelemezdi idare tarafından. Sandıkla para olmalıydı ortada, elden ele dönmeliydi. Dünyayı unutuyordu zarı eline alan. Acayip bir gidiş ti bu , bazen günlerce devam ederdi.

İşte böyle para hırsının yarattığı bir cezbe anında, Arabacı Ali Reşit'in koğuşunda boy gösterdi. Hiç beklenmeyen bu geliş kumarbazlarda ve koğuş halkında gizlenemeyen bir telaş yarattı. Ali, Abaza Reşit'in koğuşuna hem ilk defa geliyor hemde bambaşka bir havada geliyordu. Aniden yarattığı paniği hiç aralatmadan koyuldu işe. Çiftelerli İsmail'i, Cıbıl ve Kürt Hamo'yu içeri

daldırıp kendisini de koğuşun kapısında durdu. Kinle süzdü kumar oynayanları. Heyecan doruktaydı. Bozgun havasını çok iyi kullanmasını bilen Çiftelerli İsmail adım adım yürüdü. Hamo sağında, Cıbıl solundaydı. "Kimse yerinden kıpırdamasın!" diye bağırdılar hep birden Seslerinde felaket haberi, karşı durulmaz bir kararlılık vardı.

İsmail kumarbazların başına dikildi. En güzel sesiyle vurdu narasını. Can istiyor yakacak, canını koyuyordu orta yere:

"Yolu yoluyla arkadaş" dedi, "ormana da baltayla. Böyle kumar olmaz. Bunun bir yolu vardır. Gurbet uşağına haber vermek vardır, onun hakkını vermek vardır. Herkesin keyfine göre olmaz bu iş. Katiyen olmaz!"

İsmail taktı bıçağını, ölü hayvan derisi gibi postayı havaya kaldırdı. Sahipsiz kalan zarlar yuvarlanıp düştü yere:

"Her şeyin bir yolu vardır. Kumar isteyen varsa çıksın salona gelsin. Biz yolsuz işleri men ettik herkes duysun bunu!" diye bağırdı yeniden şaşkınlık devam ediyordu. Baskın iyi sonuç vermiş, kimse bir karşı davranışa geçememişti. Ali'nin planı çok gizli tutuşu ve baskınla işe girişi işleri ilk anda su gibi akıtıp götürmüştü. Kumar postası dağıtılmış ve İsmail arkadaşlarıyla birlikte kapıya yürümüş beraberce salona çıkmışlardı. Yıldırım hızıyla girişilen baskın şu anda bile meyvesini vermişe benziyordu. Reşit dâhil kimseden çıt çıkmamıştı.

Arabacı çekildikten sonra Reşit'in koğuşu ancak kendisine gelebildi. Reşit hesaplı gitmiş, baskın karşısında birden parlamak istememişti. Bu korkudan olabileceği gibi, kavgayı Arabacı'nın istediği zaman kabul etmeyi uygun bulmasından da olabilirdi. Ama Ali'nin baskından elde ettiği üstünlüğü onda bırakmak da pek uygun hareket olmazdı.

Koğuşta bütün gözler Reşit'e dikilmişti. Ali'in gururuyla oynamasına nasıl bir cevap verecekti? Hazırlıksız yakalanmak gidilecek yolu karanlık ve çıkmaz ederdi. Büsbütün hareketsiz kalmak da düzeltilmesi mümkün olmayan durumlara sokardı insanı.

Reşit düşüne düşüne kalktı yerinden. Bir sigara yaktı ve ya-

nık kibrit çöpünü hırsla kırıp attı. Koğuş kapısından çıktı, Arabacı Ali arkadaşlarıyla kıvrak kıvrak gidip gelmekteydi. Reşit onlara doğru yürüdü. Ali bir anda kestirdi durumu, bu barış için bir başlangıçtı belki de. Geliş dostça bir gelişti, Ali kendini hiç bozmadı, Reşit başıyla biraz soğuk selamladı onları ve gergin havaya çok uygun düşen bir hareketle lafa ortadan dalış yaptı:

"Vallahi ben yaptığınızın manasını pek anlayamadım Ali Efendi," dedi. "Bir delikanlının şerefine dokunurken azıcık düşünmeli, işin nerelere varabileceğini hesap etmeli. Biz daha şurada oturup acı bir kahve bile içmedik, konuşup helalleşmedik. Eğer yaptığınız kumardan çıkan birkaç kuruş içinse ben cebimdeki son kuruşu da size vermeye hazırım. Nihayet burada gurbetsiniz, ama ne kadar sıkıntıda olsanız delikanlılığın şerefini düşüneceksiniz. Böyle yapmayacaktınız!".

Ali'nin beklediği fırtına kopmamıştı. Bu kansız geçişe sevindi bile. Zaten kan dökmek değil, yeni bir geçim yolu açmak niyetindeydi. Reşit'e karşılığı dostça oldu. Konuşmaya başlarken yalnız hareketlerini değil sesini de belli bir ölçüye aldı: "Bizim de belimizde bir kantarımız var Reşit efendi," dedi. "Sen mert bir delikanlısın bunun da farkındayız. Ama mahpusanelerin bir usulü, kaidesi vardır. Bir ölçü kaçıklığı yaptık senin hatırını kırdıysak özür dileriz. Koğuşun ortasına bıçakla yürüyüp postayı dağıtırken bunun senin gururunu kıracağını da biliyorduk. Ancak kumar olan her yerde evvela gurbet uşağını düşünmek lazım!"

Ali duraladı biraz. İsmail sigaraya davrandı. Evvela Reşit'e buyur etti. Hep yaktılar. Salondan gelip geçen mahkum biraz evvel tutuşmak için bir kibrit bekleyen durumun böyle bir sonuca gelip dayanmasına şaştı. Eh artık bu mapushane de dakikalık harplere, saniyelik barışlara sahne olacaktı demek. Anlaşılan şuydu ki gurbet uşağı hayatlarına yeni bir çeşni katacaktı. Ve böylece nerelere gidileceği zamanla anlaşılacaktı.

Reşit, Arabacı ile anlaşmayı maslahata uygun bulmuş, nedense idareye bir şey sızdırmak istememişti. Gerçi henüz ayağının tozuyla dolaşan gurbet kuşu Arabacı Ali'yi işi resmiyete dökerek

sıkıştırmak zor değildi. Böyle bir şey olduğu takdirde Ali büyür, Reşit büsbütün küçülürdü.

Lakin ispiyonlar boş durmadı. Biri kaş göz arasında müdüre çiviyi koydu. İşin aslına bakılırsa müdür yeni gelenlerin gidişatını pek beğenmiyordu. Mesela Kürt Hamo kıllı kulaklı adeta kocaman bir ayı. Hele Cıbıl Halil, o da yapışkanın biri. Hamo tutulup dövülse sesi bangır bangır kasabayı çalkar. Cıbıl'a bir fiske vur yapışsın üstünde kalsın, başına bedavadan püsküllü bir bela olsun. Zaten kendi kendine mahpusane kahvecisi oldu. Eh böyledir diye elbette meydan onlara bırakılmaz. Müdür düşündü, bunlara bir ihtar geçmenin zamanı gelmişti. Az daha göz yumulursa geç bile kalınır, herifçioğlu merhameti korkuya yorup köşeyi döner gelir üstüne işerdi.

Reşit gördüğü hakareti sineye çekti ve işi tatlıya bağladı ama uğradığı baskının açısını yüreğinden silip atmış değildi. Nitekim müdüriyete her gelişinde müdüre yaptığı iltifatların ardını kesmişti. Bu belki de müdürün sürgünlere fazla yüz vermesindendi. Gevşeklikten yüz bulmuşlar ve sağa sola saldırır olmuşlardı. Ali, kuvvetini evvela Reşit'te dener, sonra pekala idareye dönebilirdi. Bütün bunlar göz önüne alınınca bir gözdağı vermek zorunluluğu açıkça meydana çıkıyordu.

Müdür bir kulak bükmeyle işe girişmeyi kararlaştırdı. Sürgünlerden birini makamına çağırır ve onun üstünden öbürlerine şaşırtma bir ihtarda bulunabilirdi. Cıbıl Halil'i çağırttı. Onu dişine uygun bulmuştu. Karşısına getirilip dikilen sürgünü bir an görmezden geldi, önündeki kâğıda bir şeyler karaladı. Sonra başını sağa çevirip mahpusane bahçesine baktı. Hemen Cıbıl'ın arkasından Arabacı Ali, Hamo ve Çiftelerli İsmail bahçeye inmişlerdi. Asabi ve keskin bir volta geçmişlerdi üçü de. Müdür o anda huzuruna çağırdığı Cıbıl'a neler söyleyecekse, şu bahçede dolaşan üç kişiyi de hesaba katmak durumundaydı. Onun için Cıbıl'a katı bir söz söylemedi. Kurnazca bir fikir yoklaması yaptı sadece. Ama başarı sağlayamadı. Karşısındaki yoksul bir gurbet kuşu, fakat yaman bir hinoğlu hindi aynı zamanda.

Müdür önce sert çıkmayı düşündü. Sonra adım adım geriledi, daha bir hesaplı konuşmayı uygun buldu. Yeni yeni gaileler açmak istemiyordu başına, besbelli haşlamak istediği kişileri iyice tanıması ve kuvvetlerini lâyıkı ile ölçmesi gerekti. Kimseyi hafife almamak, hissi değil hesabı olmak marifetti. Oturaklı birkaç söz sıraladı Cıbıl Halil'e:

"Şurada siz himaye gördünüz," dedi. "Bunun kıymetini bilmeniz lazım. Burası mektep değil. Teselli yurdu da değil. Nihayet yaşlı başlı insanlar sayılırsınız Reşit'in koğuşuna bıçakları çekip daldınız, iyi ki ses çıkarmamışlar. Bu belki gafletten, belki de korkudan. Ya aksi bir vaziyetle karşılaşsaydınız ne yapacaktınız? Kumardan üç beş kuruş kapmak için canı pazara çekmek doğru bir şey mi?"

Cıbıl'ın cevabı hayli garip:

"Onların evi buradadır müdür bey," dedi. "Hiç biri bizim gibi gurbet değil. Ziyaret günü ana babalarıyla konuşup güzel güzel çocuklarını okşuyorlar. Biz de gelenimiz gidenimiz olmadığı için zarları okşuyoruz. Geçimin başka bir yolu var mı? Burası mapusane. Elimiz bağlı kolumuz bağlı."

Cıbıl müdüriyete ilişkili gitmiş, sevinerek dönmüştü. Az bir tehlike miydi atlattıkları? Müdür isteseydi pekala ahret sualine girişir, onları hırpalardı. Bu olmamıştı işte.

Kumar bir dengeye almıştı hayatlarını. Mahpushanedeki para elden ele gezer olmuştu. Bu arada gurbet kuşlarına da üç beş kuruş kalıyordu. Tencereleri gene tıkır tıkır kaynamaya başlamıştı. Dumanı masmavi çıkıyordu sipahi sigarasının. Külü çürük ağaç tozu gibi dökülmüyordu içerken. Garipler, fıkaralar, sessizler memnundu hallerinden. Koğuş hizmetçilerini adımları şimdi daha canlıydı. Unundan, tarhanadan, fasulyeden herkesin midesine bir şeyler düşüyordu.

Bu tencereler arası kardeşlik birazda Ali'nin adaletinden ileri geliyordu. Ali'nin belli bir ölçüye göre nizamladığı ekonomide, tencerenin biri fıkır fıkır gülerken öbürü köşede boş kalıp somurtmazdı. Kimi atlı kimi yayan, kimi yağlı kimi yavan her ten-

cere iyi kötü kaynardı. Ammeye ait işler de yoluna girmişti iyi kötü. Koğuşa su tenekesi süpürge alınıyordu. Sabun arkadaş sabun da vardı, mis kokulu bembeyaz Hacı Muharrem sabunu. Herkes şıkır şıkır yıkanıyordu. Sağlık işleri de su gibi yolundaydı. Aspirin, göz damlası, öksürük hapı bulunuyordu ha deyince. Öksürük hapında afyon vardı, efkâr dağıtıyordu fazlaca yutunca. Eh şimdilik mahpus olmaktan gayrı bir dertleri kalmamıştı. Bunu anlamak için kimseleri teker teker "cuvaba" çekmeye lüzum yoktu. Gün batarken ahenge gelen sazlar, hasreti olduğu kadar neşeyi, gönül boşluğunu da dile getirirlerdi:

"İki de keklik bir kayada ötüşür,

Ötme de keklik derdim bana yetişir..."!

İşte bir adam peydan olmuştu mahpusanede, sürgünler koğuşunda. Adı Arabacı Ali. Herkese "karnın aç mı?" diye soruyordu. Kendini bilen halden ahvalden anlayarak için bu bile bir "dövlet" ti.

Arabacı geçim derdini az çok yoluna koyunca başka işlerle de uğraşmaya başladı. Artık yürüyüş doğrultusunu idareye doğru çeviriyordu. Gardiyanların yerli yersiz bağırmasını, onu bunu itip kakışlamasını hazmedemiyordu. İdareye sürükleyerek götürmek istemişlerdi bir mahkûmu, adam direniyordu. Tokatlamaya girişti gardiyanlar. İş bu şekli alınca Arabacı hesaplı adımlarla yanaştı onlara ve:

"Gardiyan efendiler", dedi. "O eski bildiklerinizi unutun, böyle uluorta mahkûm tokatlattırmazlar adama. Tokatlarız derseniz onu da siz bilirsiniz. Böyle olunca tokat atmak usul olur, ben de başlarım tokat atmaya ve elimi kaldırdım mıydı Allah'ın vurduğuna değil, idare adamına vururum. İnsana insan gibi davranın, vazgeçin bu zorbalıktan. Hem sonra hükümet adamısınız güya, yazıktır ayıptır size!"

Vay anasını işler bu şekli de alacak mıydı? Ateşe değmiş gibi çektiler gardiyanlar mahkûmun yakasından ellerini ve bir şey söylemekten koyup gittiler. Başgardiyanlıkta aldılar soluğu merak içindeki amirlerine: "Başefendii! Dediler nefeslene nefesle-

ne. Sonra da biraz durulunca, fıs fıs uzun bir fısltı geçtiler. Arada ses yükseldikçe Arabacı Ali'nin ismi duyuluyordu. Yo, yo dediler şikâyetlerini sonunu bağlarken, böyle gardiyanlık olmaz. Gardiyan dediğin sövecek sayacak, iki tokat da atacak icabında. Arabacı Ail gelene kadar işler tıkırında gitmiş, gardiyanlar astıklarını asmış, kestiklerini kesmişlerdi. Biraz dişli olan hoş görülmüş, paradan rüşvet alınmıştı. Ama böyle uluorta kimse idareye karşı çıkmamıştı. Aralarında çıkan nizaların sürtüşmelerin suçlusunu gene kendi aralarında aramışlardı. Kanlı kavgalardan hiç kimse idareye suçlama payı çıkarmamıştı. Ali gelip bu "Zagon" u değiştirecek miydi? Besbelli böyle işler de oluyormuş dünyada, yalnız hükümet mahkûma değil, mahkûm da hükümete karışabiliyormuş, Ali bunun göze sokulan mertek gibi açık örnekliğini vermişti işte.

Gardiyanların heyecanla anlattıkları başgardiyanı derin derin düşündürdü. Tek başına karar vermek zordu bu işte müdüriyete yürüdü acele, amirine her şeyleri bir bir anlattı:

"Müdür bey" dedi, "değil mahkûma kedilere bile söz geçiremeyiz artık biz mahpusahenede, neden derseniz Arabacı bayrağı açtı, her işe karışıyor."

Başgardiyan, biraz evvel kendi odasındaki konuşmadan aldığı heyecan havasını aynen müdür beye aktarmıştı. Müdür düşündü düşündü ve sonunda verdi kararını. O ateşi maşayla tutmaya alışmıştı. Başgardiyanı dinledikçe hep Reşit'e kızmıştı. "O hergele de çok kalpazanmış!" dedi içinden. Koğuşa baskın yapıldığında o kalkıp Ali'yi vursaydı müdür Ceza Kanununun içine dalar, kara karayılanın çakılda aktığı gibi maddeden maddeye kayarak gene Reşit'i cezadan kurtarırdı. "Reşit'in koğuşuna bıçaklı baskın nefsi müdafaa" oldubitti. Ama "Reşit hiç de kalıbının adamı değilmiş, kalpazan çıktı kerata."

Kumar Ali'nin koğuşunda daha bir şenlikli oluyordu. Hele Reşit'in gelip de onun postasında zar atması ortalığı Ali'nin yararına iyice yatıştırdı. Bu gidiş iyi gidişti hasılı, ayna gibiydi bir bakıma işler. Lakin müdürün sillesi gecikmedi. Bir baskın da o

yapmış, kati bir emirle koğuşların teneffüs saatlerin ayırtmıştı. Her koğuş bahçeye ayrı saatlerde çıkacaktı. Yani bir kısım bahçeye çıktığında öbür kısım kilit altında kalıyordu. Müdür böylece Ali'nin koğuşundan kumarcının arkasını keserken mahkûmu da cendereye almış oluyordu. Ali'nin yeni nizamı tuzla buz olmuştu bir anda. Gardiyanlar keyifle gülüyorlardı. Hiç hükümetle oyun olur muymuş hey arabacı. Sana efendi dediler bu mahpushaneye gelince. Rahat rahat otursana be adam, hiç "hökümet guvvatıynan" oyun olur muymuş?

Öyle anlaşılıyor ki müdür taksimatını da çok kurnazca yapmıştı. Arabacı Ali iki tenha koğuşlu bir kısımda kalıyordu yapılan hesaba göre. Yani zar oynar, ama arpa oynamazdı bu seyrelen insanlar arasında. İki fakir koğuşta ne kadar kumar olabilir ki, hâsılatı bir tencere bile kaynatmaz doğru dürüst. Müdürün istediği de buydu zaten. Kumar olmayacak, ama yalnız Ali'nin kısmında olmayacak. Ali'nin cebine para girmeyecek, Ali zebun düşecek.

Müdür icraatının ikinci günü Reşit'i makamına çağırttı. Şimdi ondan sıcak bir teşekkür bekliyordu. Reşit karşısına asık bir suratla dikilince biraz şaşırdı. Ama gene sükûnet sınırında yokladı onu:

"Nasıl Reşit", dedi, "koğuşları ayırttığımız iyi olmadı mı? Günlerce düşündüm de buldum ben bu planı. Bundan sonra kavga gürültü olmaz. Herkes yerini bilsin ve kimse kimseye karışmasın."

Reşit'in yüzü ışımadı. Bangır bangır bağıran bir yanlışlık vardı bu hesapta. Dargın bir edayla cevapladı müdürü:

"Bu yaptığınız iyi olmadı müdür bey", dedi. "Hükümet adamı olarak sizin ne düşündüğünüzü ve niçin böyle bir harekete giriştiğinizi bilmem. Bizce çok kötü oldu. Çünkü mahkûmun arasında fitnelik böyle şeyden çıkar. Ne oldu şimdi bu? Siz beni Ali'nin önünde küçük düşürdünüz."

Reşit müdüriyetten dönerken istemeyerek Ali'nin koğuşuna baktı. Çiftelerli İsmail penceredeydi. Reşit onu görünce yerin di-

bine geçti. Bakın siz şu müdürün yaptığı işe, Ali'nin gözünde çirkin bir duruma giriyordu ve gururu kırılıyordu. Nitekim o geçince İsmail yatağına yaslanan ve düşünen Ali'ye döndü, kızarmış bir yüzle:

"Gördün mü yaren" dedi, "Reşit bize puştluk etti."

Ali sakin güldü:

"Aldırma be yeğenim" dedi, "mapushanelerde olur böyle şeyler. Biz içeriye dünkü gün düşmedik. Yıllarımız geçti şu karanlıklarda, üzülmemek gerek. Biz de onlara bir iyilik yamanın yolunu bulacağız elbet."

Çiftelerli üzgün içini çekti:

"Atladık yaren atladık", dedi. "Baskını yaptığımızda biz puşt Abaza'yı vuracaktık!"

İsmail kinle Reşit'ten bahsederken nedense milliyetini de ortaya atmıştı adamın ve "Biz o puşt Abaza'yı vuracaktık!" demişti. Zaten bin bir şüphe ve ihtimal üzerine düşünen Ali'nin kafasında "Abaza" sözcüğü katranlı halat gibi dolandı ve koğuşu baştan başa süzdü. Bak sen şu İsmail'in parmak bastığı noktaya ki koğuşta numunelik bir tek Abaza dahi yoktu. Ali bu işin yenice farkına varmış, başından aşağıya bir kova buzlu su dökülmüştü.

Gelmeler, gitmeler yer değiştirmeler, müdür koğuşları ayırmadan önce ince bir hesap üzerinden giderek koğuşlarda milli gruplar meydana getirmişti. Aklınca hem bölüyor kolay idareye basamak hazırlıyor, hem de ırk ayrımı yaparak zıtlaşmayı önlüyordu. Belki de zından içi çatışmalarını ırk ayrılığına bağlıyordu. Ali birden aydı. Hayretini İsmail'e de söyledi, İsmail güldü:

"Sen çok geç aydın yaren" dedi, "bizim tarafta değil bir Abaza, numunelik bir Gürcü bile bulamazsın. Müdür hepsini seçti seçti de Reşit'in koğuşuna gönderdi."

Vay anasını! Koğuşları ceviz ayıklar gibi bir bir seçmişler de Ali hala bir şeyin farkında değil. Yaman bir atlayıştı bu. Ali şaştı gafletine Nasıl olsa müşteriler elden alınmış ve kahve ocağı da kendilerine kalmıştı, bol keseden emretti arkadaşına:

"Cıbıl zaten sıkılmışız sen de sıkma arkadaş bizi, hadi dört

kahve yap da içelim, köpüğü bol olsun. Ne bilir Abaza, Çerkez takımı kahve içmesini? Müdüre, başgardiyana verdiğini de duvara yazıyorsun. Bu işte bir kazanç yok zaten, bari sür ocağa cezveyi de kendi kahvemizi kendimiz içelim!"

Oturup şakalaşarak kahvelerini içtiler. Kürt Hamo şu Türkçeyi layığı ile öğrenemedi. Hep başını bir Ali'ye bir İsmail'e çevirip kasaptan kemik bekler gibi dinliyor. Kumar da seyrekleşmişti koğuşlarında, adam olmayınca posta da seyrek seriliyordu. Yirmi, yirmi beş kuruşa zar atıyorlardı. Ne çıkar bundan? Hepsi mano olsa kimin karnını doyururdu? Müdür hesabını çok ince bir plan üzerinden yürütmüş ve bunda başarılı da olmuştu. Otuz kırk kişi kalmıştı Ali'nin koğuşunda. Onların çoğunun da cebi delik, eh bu şartlar altında kumar olmazdı tabii.

Esaslı kumar gene Reşit'in koğuşunda oluyordu. Bas beş, kaldır yirmi beş. Elli kaada posta çıkanlar oluyordu. Herkes köylü cigarasını itmiş bir yana sipahi, yenice, Bafra içiyordu. Para fırıl fırıl dönüyor ortalıkta, kazananlar keyifle basıyordu kahkahayı. Fakat Reşit'in ağzını bıçak açmıyordu. Bir çoğu bunun farkında değildi ama o gayet iyi biliyordu içine sıkıştırıldığı şerefsiz durumu. Müdür hiçbir şeyi aklını kullanarak çözmemiş, ortalığı büsbütün karıştırmıştı. Koğuşları ayırtışının ertesi günü de Reşit'i huzuruna çağırtmak hatasına düşmüş, onu mahkûm önünde idare efesi durumuna sokmuştu. Birçoğu şimdi bu işleri Reşit'in tertiplediğini düşünecekti. "Reşit koğuşları ayırttı. Böylece kendisini Ali'nin tehdidinden kurtardı. Yesin bakalım kumar paralarını rahat rahat Efe! İdare efesi!" diyeceklerdi.

Ali de boş durmadı o ara. Hep çalıştırdı kafasını ve bu beylik kapandan kurtulmanın çarelerini düşündü. Önceleri her şey ümitsiz, kaybolmuş gibi göründü ama sonradan bir çarede karar kıldı. Bu ateşsiz, kansız, gizli bir silahtı bulduğu, Ali o silahı kullandığı gün masaldaki "susam" gibi kapılar açılacaktı. Ali yüzde beş yüz güveniyordu bu yeni silahına. Silah mutlak gizli kalacaktı. Ali'nin gür sesiyle, "açıl susam açıl!" diyeceği güne kadar gizli kalacaktı. Ama arkadaşlarını, koğuşunu da gelecek korkusun-

dan kurtarmak lazımdı. Ekmeğine katık, çamaşırına sabun, kibritine cıgara bekleyen mahkûmların gözleri ondaydı, Arabacı Ali'deydi.

Günlerden bir gün gecelerden bir gece. Koğuşta muhabbetin en koyu zamanı. Yollar kapanmış kardan, haber gelmiyor yardan. Ali yorgun başını koğuş tavanına kaldırdı. Kuzu boynuzu bıyıkları biçimli, yüzü manalı idi. Bir şey söylemek istiyordu. Alnına götürdü elini, çenesine doğru yüzünü kuvvetlice sildi. Sonra yeniden düzen verdi bıyıklarına. Tulûat kumpanyalarının sultanları gibi heybetle baktı arkadaşlarına. Bütün gözler ondaydı. Gecenin bu ruha çöken kasvetini ancak o dağıtabilirdi. Nihayet beklenen an gelip çattı, Ali konuştu. Yaman bir soruyla girişti ilkin lafa. Sesi yorgun, fakat belli ki iyi haberlerle yüklü idi:

"Ne dersiniz arkadaşlar" dedi, "eski günler gene geri gelsin mi? Kumar postaları yeniden serilsin, koğuş kapıları herkeslere açılsın, tencereler kaynasın mı?"

Koğuşta bir kımıldanma oldu. Müthiş soru canlı bir ilgi meydana getirmişti. Kimi diz çöktü ansızın, kimi de yatağında doğruldu. Bu kara kışta esiveren bahar rüzgarı neydi acep? Neden, nerelerden esip gelmişti? Hepsi de Ali'yi cevaplamak istiyordu, sesler hareketler yarışta idi:

"Sesin cennet haberi Ali ağa," dediler. "Yarım gün hava yetmiyor. Yata yata köstebeklere döndük. Kumar olmuyor, ortalıkta para dönmüyor. Açlıktan ölecez başka değil, biten kırılacaz! Şuna bir çare bul ağam. Yapacağını sen bilirsin!"

Ali dağılan bıyıklarını özenerek topladı. Ümit ve merhametle yükledi bu sefer de sesini:

"Öyleyse biraz daha sabredeceksiniz," dedi. "Bu işlerde acele uçuruma götürür adamı."

Her zaman olduğu gibi bu sefer de inanarak dinlediler koğuş ağalarını. Bu puştluğu yapan koğuşlarını kapattıran Abaza Reşit'e attılar tuttular. Biri sesini yükseltti:

"Bak açık söylüyorum" dedi, "bana teslim etsinler şu puşt Abaza'yı alimallah dişlerimle çiğ çiğ yerim. Ne bu bee? Onlar o-

tursun sofraya inekler gibi yesin, biz de burada kısa bağlanmış mart bızası gibi bakalım!"

Acaba neler yapabilirdi Ali? Yoksa Hz. Ali gücü mü vardı onda? Meraklı gözler günlerce koğuş kapılarını gözlediler. Bir ara, müddeiumumî geliyor diye bir haber yayıldı. Mahpusane bahçesinde bir temizlik telaşı, süpürgeciler sağa sola koşuşuyor, geniş avlunun kıyısında köşesinde çöpleri topluyorlardı. Gayretlere, koşuşmalara bakılırsa bir büyük amirin geleceği haberi yalan olamazdı.

Arabacı Ali de hareketteydi. Neler olacaksa bugün olacaktı her halde. İşler belirsiz bir noktadan müddeiumumînin gelişine bağlanıyor ve ziyaretten yeni bir takım kararlar bekleniyordu. Nihayet beklenen geldi. Her yeri iyice görebilmesi için kapılar teker teker açıldı. Yalnız koğuş kapıları değil bu arada Ali'nin tahta bavulu da açıldı ve o bavuldan çıkacak şey her şeylerden önemliydi. Ortalığı allak bullak edecek gizil bir silah mı vardı orada? Ali kat kat açtı çamaşırlarını. Bavulun ta altından el kadar beyaz bir karton çıkardı. Üzerinde kitap harfleriyle bir şeyler yazılmıştı. Meraktan çatlayacaktı izleyenler. Ali kaşları çatık, Cıbıl Halil'i çağırdı.

"Götür şunu bizim koğuşun karşısına as" dedi.

Cıbıl verileni aldı, hızla kapıya yöneldi. Bir tahta sandalyeye çıkarak küçük levhacığın kapının üstüne astı. İndi aşağıya şöyle bir gözden geçirdi yaptığını. Belli ki beğendi. Kartonun yüzünde büyük kitap harfleriyle "TÜRKLER KOĞUŞU" yazıyordu. Bunda da bir hikmet vardı besbelli. Cıbıl bir okuyuşta kestiremedi, acaba bundan ne çıkacaktı? Elbet bu işte ince bir takım hesaplar vardı. Cıbıl kaşlarını çatan Ali'ye bir şey sormadı. Evet artık koğuşlarına kim gelse beyaz kartondaki yazıyı okuyacaktı; "TÜRKLER KOĞUŞU"

Müddeiumumî bey geldi. Koğuşları teker teker dolaştı. Sordu soruşturdu, dert dinledi, nasihat etti. Böylece ziyaretini kıymetlendiriyor ve mahkûmun perişan yüreğini kavilleştiriyordu. Tabii böyle kıymetli işler görebildiği için yüzü de gülüyordu. O koğuş,

bu koğuş derken Arabacı Ali'nin kapısına yürüdü. Bir şeylerin farkına varmadan içeriye girecekti. Gözleri nasılsa kapı üstündeki kartona ilişti, bastonuna dayandı ve okudu: "TÜRKLER KOĞUŞU" hayretle müdüre döndü, biraz da kızarak:

"Bu nedir müdür bey?" dedi.

Müdür de yazıyı o anda görüyordu, tabii şaşırdı. Bir cevap bulamadı, sustu. Ama amirin sorusu havada kalamazdı, cevap bekliyordu. Müdür kekeledi adeta:

"Bendenizin bu işten hiç haberim yok beyefendi."

Ne kadar ahmakça bir itiraf bu? Müddeiumumî yüzünü buruşturarak:

"Belki size sormakla hata ettik müdür bey bu meseleyi. Mıntıkanın bekçisine sormamız lazımdı!"

Müdürde konuşacak mecal kalmamış. Önüne eğmiş başını ve mahcup susuyor. Derken Ali çıkıyor aradan, tok bir sesle çözüyor düğümü:

"O yazıyı ben astım müdüyum bey. Başka bir kimsenin suçu yoktur bunda!"

Düğüm hiç umulmayan bir yerinden çözülüyor. Ama hava bir türlü yatışmaz. Müddeiumumî parladı:

"Türkler koğuşu ne demek be adam. Burası devletin mahpusanesi, mahalle kahvesi değil! Her aklınıza geleni yapamazsınız burada:"

Bar bar bağırmış Ali'nin koğuşunu tir tir titretmişti. Umutlar tersine dönüvermişti birden. Ali'nin şu yaptığı iş belki de bütün koğuşu jandarma sopasından geçirecekti. Tuh be neden böyle yaptı bu adam? Rahat rahat otursalardı daha iyi değil miydi? Şimdi ne yapacaklardı? Şu karşılarındaki hökümeti ve hökümet kızmıştı. Bunun şakası olmazdı işte. Evet, rahat otursalardı belki daha iyi olurdu. Allah elbette bir rızzık kapısı açardı, kim açlıktan ölmüştü ki şimdiye kadar?

Korku fırtınası çok sürmedi koğuşta, Ali dayatıyordu çünkü. Aynı sertlikte cevap verdi. Müddeiumumîye. Sesinde boğuşmak isteyen bir insanın heybeti vardı:

"Evet, ben astım müddüyum bey o yazıyı. Ellerimle astım. Ama siz sebebini sormuyorsunuz. Burasının devletin mahpusanesi olduğunu biz de biliyoruz. Öyleyse biz de devletin mahkûmuyuz. Zeytinoğlu çiftliğinde ırgat değiliz! Müdür bey böyle düşünmüyor bunu. O yazıyı ben astım. Çünkü müdür bey mecbur etti. Müdür bey tefrikat yapıyor. Müdür bey kapımıza kilit vurdurarak bizi öbür mahkûmlardan ayırdı."

Adam taş gibi laflar söylüyordu. Belli ki kuru gürültüye pabuç bırakan takımından değildi. Müdde'i-umumi müdüre döndü, onun çözmesi gerekiyordu bu çapraşık durumu. Müdür bir ırk ayrımı yaptığını kabul etmedi. Yalnız âsayiş bakımından koğuşları ayrı ayrı saatlerde bahçeye çıkardığını söyledi. Bir de kimin Abaza, kimin Çerkez veya Gürcü olduğunu bilmiyordu. Şimdiye kadar böyle bir şeyi aklından bile geçirmemişti.

Her iki taraf da sağlam tahtaya basmak istiyordu ve kendi açısından yüzde yüz haklı olduğu inancındaydı. Müddeiumumî arada kaldı. Ali ise bu işten vazgeçmek niyetinde gözükmüyordu:

"Tabii müdür beyin böyle konuşması icabeder beyim," dedi müddeiumumîye. "Siz kimin ne milletten olduğunu kendisine sorun."

Çapraşık işler çıkmıştı meydana. Yüzlerce insanın yattığı böyle bir yerde böyle bir meseleden çok büyük belalar çıkabilirdi. Müddeiumumî meselenin üstünden atlayıverme taraflısı değildi. Bu düğümü mutlak çözmeleriydi. Ali doğru mu söylüyordu acaba? Cidden böyleyse kötü şeyler beklenebilirdi mahpusanede. Alt kata yürüdüler, Ali de ayrılmamıştı kafileden. Müddeiumumî ilk rastladığı mahkûma sordu:

"Oğlum sen nesin, yani hangi millettensin?"

Bu orta boylu, sarı saçlı, mavi gözlü bir gençti. Hiç uzatmadan verdi cevabını:

"Türk'üm" dedi.

Müddeiumumî Ali'ye döndü. İşte ilk hamlede davayı kaybetmişti, bu çocuğun cevabına ne diyecekti? İşte bu koğuş Ali'nin iddiasına göre müdürün Çerkez'leri, Abaza'ları Gürcü'leri topla-

dığı koğuşlardan biriydi. Ali hiç bozulmadı, tersine dayattı:

"Bu cevap değil müddüyum bey, siz aslını sorun."

Müddeiumumî Ali'yi inandırmakta kararlıydı. Tekrar sordu delikanlıya:

"Doğru söyle oğlum" dedi. "aslen nesin? Doğru bir insan aslını saklamaz. Aslını saklayan haramzadedir!"

Delikanlı kızardı, bozardı. Bu sefer daha yavaş, fakat daha içten bir sesle:

"Allah biliyor ya beyim Abaza'yım!" dedi.

Bu itiraf her şeyi halletmişti. Müddeiumumî artık Ali'ye bakmadı. Evet, o kesin olarak iddiasını ispatlamıştı. Sıradan birkaç kişiyi daha yokladı, hepsi de Çerkez'im, Abaza'yım, Gürcü'yüm diyorlardı.

Müddeiumumî bey döndü ağır ağır, düşüne düşüne müdüriyete yürüdü. Yukarı çıktı. Müdür suçlu suçlu peşinden gitti. Biraz sonra Ali'yi istediler. Müddeiumumî gayet sakin oturmasını söyledi. Elinde bir kalem, evirip çeviriyordu. Belli ki biraz evvelki meseleyi daha resmi bir hava içinde konuşmak istiyordu. Ayaküstü yapılan soruşturma hiç de iyi bir sonuç vermemişti ve memleketin resmi havasına da katiyen uymamaktaydı. Kanun nazarında Çerkez, Abaza diye bir şey var mıdır? Eh olmayan şeyin tartışmasına girmek nasıl bir sonuca sürükler insanı? Kaldı ki kanun adamlarını katiyen böyle bir açmaza düşmemesi lazımdır.

Ama halk arasında bir takım yanlış düşüncelerin, resmi havaya hiç de uygun düşmeyen duyguların sürüp gittiği de bir gerçekti. Bu bakımdan insanların kafasından evvela bu yanlış fikirleri silip atmak lazımdı. Müddeiumumî Ali'ye uzun uzun baktı. Yüzünde bir şeyler çözmek istiyordu sanki. Sakin bir edayla sordu:

"O yazıyı neden astın koğuşun kapısına? Bir kartonun kesilip, özenerek üstüne TÜRKLER KOĞUŞU yazılması herhalde bir düşüncenin mahsulü olsa gerek. Hiç düşünmeden olmaz bu. Önceden bir fikri hazırlık gereklidir. Nasıl bir hesapla giriştin bu işe? Biliyorsun ki burada herkese, her dilediğini yaptırmazlar! Ve aslında memleketimizde olmayan bir şeyi senin varmış gibi gös-

tererek havayı bulandırma katiyen müsaade etmezler. Şimdi serbest serbest konuş bakalım o yazıyı neden astın koğuş kapısına?"

Ali sıkıldı biraz, ama sesindeki perdeyi de kaybetmek istemedi:

"Biraz evvel söylemiştim beyim" dedi, "müdür bey tefrikat yapıyor. Vatandaşları birbirinden ayırıyor. Mademki Türkler ayrı olacaktır, ben de kapıya o levhayı asarım. Bunda benim bir suçum var mı? Ayırmayı yapan müdür beydir ve bunun hesabını da o vermelidir."

Ali terbiyelice oturuyor yerinde. Fikrini açık açık söylüyor, fakat katiyen ölçüyü kaçırmıyor, terbiyesini bozmuyordu. Makul bir konuşma bu adamı yola getirebilirdi. Nihayet kalıplaşmış bir takım fikirlerden kurtulması lazımdı, daha doğrusu kurtarılması gerekliydi. Müddeiumumî nasihate girişti. Gene sakin görünüyordu. Kanun nazarında cemaatin her bir ferdinin müsavi olacağını, bunun aksinin düşünmeyeceğini, ayrıca bu gibi ayırıcı fikirlerin inkılâpçı ülkemizin kesin şiarlarına aykırılığını da belirtti. Bu gibi düşüncelerin bizi üzerinde ehemmiyetle durdu. Saltanat devrinden kalma bu örümcekleri kafalardan silip atmalıydı artık.

Ülkemiz bugün yepyeni bir hamlenin içindeydi. İnfaz sistemi de bundan mutlaka nasibini alacaktı. Cumhuriyet hükümeti elbette ahıra kapatılmış bir koyun sürüsüne benzetmiyordu mahkûmları! Ve onların hayatları üzerinde tam bir hassasiyetle durmaktaydı. Kuruluş halinde olan bir ülkenin birçok zinde elemana ihtiyacı vardı. Arabacı Ali de pekâlâ bunlardan biri olabilirdi. Çalışarak yükselmek mi daha iyiydi, yoksa sen Abaza'sın, Çerkez'sin, Kürt'sün, ben de Türk'üm desem mi daha iyiydi? Bugün cezadan anlaşılan imha değil ıslahtı. Bu bakımdan adliyeceler ülkemizde en ulvi bir işi yapmaktaydılar. Mahkûmun vazifesi, kendi hayatıyla bu kadar yakından ilgi kuran kişilere zorluk çıkarmak değil, aksine yardımcı olmaktı.

Bu noktaya gelince müddeiumumî iyice ateşlendi:

"Bak oğlum," dedi Ali'ye, "biz buraya müdür koymuşsak onbaşınıza kral tayin etmiş değiliz. O da bir takım kayıtlarla bir üst

kademeye bağlıdır. Yani her dilediğini keyfince yapamaz. Ona kızıp kapıya "TÜRKLER KOĞUŞU" diye levha mı asmak lazım? Onun da amiri vardır şikâyet edersiniz! Ben kimseye burada keyfi muamele yaptırmam yaparsa hesabını sorarım. Bizden eski mahkûmlara sorun. İcraatım hep bu yolda olmuştur. Ama siz de biraz anlayış gösterin. Nihayet mektep çağında çocuklar değilsiniz. "TÜRKLER KOĞUŞU" ne demek? Türkiye'de Türklerden gayrı milletler mi var? Hepimiz Türk'üz. Osmanlılar uydurmuş onu, Abaza, Çerkez, Kürt diye. Maksatları da cemaati suni şekilde ayırmak ve sonra buyurmak!"

Bir an durdu düşündü. Belki de sağlam bir noktada bağlamak istiyordu konuşmasını. Ali başını hafifçe sağa eğmiş elleri dizlerinde dikkatle dinliyordu. Biraz da mahcuptu, yok yerden gaileler yaratmıştı:

"Benim silahım insanları akıl yoluyla inandırmaktır," dedi müddeiumumî. "Cebirden nefret ederim. Siz bir takım yanlış inanışların zebunusunuz belli ki. Size hepinizin Türk olduğunuzu hiç gecikmeden hemen yarın, en salahiyetli bir kimseye hem de ilmi delilleriyle anlattıracağım. Hepiniz Türk olduğunuzu anlayacaksınız. Yalnız siz de biraz anlayış gösterin ve köhne fikirlerinizi kafalarınızdan silip atın."

Böylece uzayıp gitti konuşma. Müddeiumumî söyledi, Ali dinledi. Söylenenlerin hiçbir noktasına itiraz vaki olmadığından anlaşmış sayılırlardı. Arabacı Ali koğuşuna dönünce meraklı sorulara boğuldu. Herkes bir şey soruyor, kimsenin içi yatışmıyordu. Zira Ali koğuşların açılacağına dair bir vaat getirmiş değildi. Ama kimseyi de ümitsiz koymadı. Müddeiumumî ile konuşmasından memnun kaldığını söyledi sadece. Neden ötürü memnun kalmıştı acaba? Burası pek anlaşılamadı.

Horoz ötmez, koyun melemez, ezan sesi gelmez uzaklardan, mahpusanede sabah sessiz olurdu. Şimdi temmuz aylarındayız. Mübarek günler ana koynu gibi güzel kokulu, yeni kundaktan çıkmış yavru gibi sıcaktır. Güneş önünde mahkûm saygılı ve sessizdir. Bir mendille siper eder başını, diker gözünü toprağa ve

bekler. Günlerce, aylarca, yıllarca bekler. Daima bir seraptır gözlerine takılan. Ümitsiz olur, kopar gider güzel bildiği şeylerden. Anadan, babadan, kardaştan, karıdan kopar. Milletine olan o saf sevgisini, devlete saygısını kaybeder. Din duygusu, Allah'ın varlığına inanış, eski bir ezan sesi gibi uzaklarda kalır.

Mahpusane bahçesinde bir masa, masa üzerinde bir sürahi su ve onun yanında da bir bardak vardı. Çok uzun seneler yatan mahkûmlar söyledi ki, bu vilayette mahpusane icat olalı bahçede kendini bildi bileli taa göbeğinde bir masa görmemişti. Canı yok ki dile gelsin merak içindeki mahkûma söylesin. Ne işi var buralarda? Burası mektep değil, hükümet dairesi değil. Yoksa defter mi açacaklar üstünde. Herkesin ismine af mı okuyacaklar. Hökümet bu, olur mu olur. Varıp gelip de keseden ziyan mı edecek? Esamisini okur, çağırır diker mahkûmu karşısına:

"Seni affettim, sen serbestsin!" der olur biter.

Ama olmadı, böyle bir şey olmadı. Masanın üstüne büyük büyük defterler gelmedi. Aff aff demedi mubarek ağızlar açılıp. Yanan gönüllere su olup serpilmedi. Başka bir şeyler için konulmuştu orta yere şu masa. Saat ona doğru müddeiumumî ve mahpusana müdür yanlarında bir misafirle geldiler. Masa etrafındaki sandalyelere konuşarak oturdular. Daha evvel bahçeye alınan mahkûm gözlerini masaya dikmişti. Biraz sonra müddeiumumî ayaklandı. Bağdaş kuranlar, ayakta dikilenler gözlerini ona dikmişlerdi. Hey kudretine kurban olduğum ağzını bir açıp da aff deseydi şu adam!

Müddeiumumî konuşmaya başlayınca kelime kelime umut da sönmeye başladı. Aflı azaltlı şeylerle ilgili değildi anlattıkları:

"Kader kurbanları, muzdarip vatandaşlar beni dinleyin," dedi "ve inanın ki sizi de canı gönülden düşünenler vardır. Buraya geleli bir sene kadar oldu. Gayet iyi bilirsiniz birini incitmedim!"

"Sağol hep biliyoruz!" sesleri.

"Gayemiz sizi imha etmek değil, kalplerinizde kin uyandırmak değil. Kanun adamı olarak sizlere doğru yolu göstermek ve sizi cemiyete yepyeni duygularla kazandırmaktır. Dünkü ziyare-

timde aranızda bir takım ayrılıklar gördüm. Basit bir şey olsa görmez geçerdim. Fakat durum hiç de böyle değil. Siz farkında olmayarak aranızda bir uçurum yaratmak üzeresiniz. Kiminiz koğuş kapısına Türkler koğuşu diye levha asmakta, kiminiz ise sen nesin sorusuna, Çerkez'im, Abaza'yım, Gürcü'yüm cevabını vermektedir. Bu kötü bir şeydir tabii. Lüzumsuz bölünmelerden kendinizi kurtarmalısınız. Ben bugün buraya ne kadar yanlış bir yolda olduğunuzu anlatmaya geldim. Yanımdaki bey ortaokul tarih hocasıdır. Şimdi size Türklük Çerkezlik nedir anlatacak. Dinlediklerinizi dikkat edip anlamalı ve iyice kafanıza yerleştirmelisiniz."

Sözlerini böyle bir girişle bağladı müddeiumumî ve sırayı misafire verdi. Tarih muallimi yanaştı masaya. Yüzü esmer ve kuru, gözlüklü, uzunca bir adamdı. Daha bir serbest edayla başladı konuşmasına. Evvela dinleyicilerini bir süzdü. Talebeleri gibi taze çocuklar değildi karşısındakiler. Ama o, bıyıklı kara külahlı adamları yadırgamadı. Sıcak bir sözcüğü kapı yaparak girdi konuşmaya:

"Arkadaşlar" dedi, "muzdarip yüzlerinizden bir bakışta bile anlaşılan şudur ki hepiniz altında bulunduğunuz cezaların azabını çekmektesiniz. İnsan için azapların en müthişi muhakkak ki hürriyetten mahrum kalmaktır. Bu bakımdan sizlere en kısa zamanda kurtulma temennisiyle sözlerime başlamak istiyorum. Evet, gözlerimizle çok yakından, kader ve alınyazısının insanları ne hale koyduğunu görmekteyiz."

Esaslı bir konuşma yapmak niyetinde olduğu anlaşılıyordu. Bir bardak su içti muallim. Bu konuşmaların bir afla ilgili olmadığı artık iyice anlaşılmıştı. Ama gene de merakta ve hareketsizdi mahkûmlar. Bir kedi geçti yalnız kenarlardan. İhtiyar ve yorgundu. Kiremitlerden güvercinler havalandılar. Tarihçi bir perde daha yükseltti sesini.

"Arkadaşlar şu iyi bilinmeli ki insan en kötü ve dayanılmaz şartlar içinde yaşasa da, hiç şüphe yok gene şanlı tarihinin bir parçasıdır. Ve tarihi çok iyi bilmek zorundadır. Öz tarihi ile bağı-

nı koparan milletlerin birer eski zaman konağı gibi göçüp gittiğine kitaplarda sayısız misaller vardır. Müddeiumumî bey aranızda çok garip inanışların yaşadığını ve bu sebepten birbirine düşman olma durumunda kaldığınızı söylediler. Ben şimdi size, sizi bölen inanışların hiç bir ilmi temele dayanmadığını cümle cümle açıklayacağım. Türklüğün, Çerkezliğin, Abazalığın aslını anlatacağım. Daha doğrusu Türklüğü anlatacağım zira Abaza, Gürcü, Çerkez diye bir millet yoktur arkadaşlar! Bu sıraladığımız insan toplulukları hep Türk'tür!"

Muallim suya bir daha uzandı. O bardağını yudumlarken dinleyici mahkumlar birbirlerine baktılar. Yuvarlak ve uzun yüzler, kırmızı koyu esmer çehreler hayretler içinde bakıştılar. Uzun kısa yayvan balta burunlar, çakır tatlı mavi, yeşil, zeytin karası, kahverengi gözler, yuvarlak sivri başlar hep birbirlerine baktılar.

Muallim koyduğu yerden tekrar başladı söze:

"Biliyorum" dedi, "sizlere bu kutsal konuyu anlatmak pek de kolay olmayacak. Meseleyi bir sinema şeridi gibi gözden geçirebilmek uzun çok uzun gayretlere ihtiyaç gösterir. Biz ise, bir ders havasından kurtularak en kısa yoldan sizlere bu hususta hemen bir şeyler söylemek durumundayız. Aranızdaki husumet bizi buna mecbur ediyor. Bu kısa konuşmamızı bitirdikten sonra, yani en kısa zamanda karşınıza bir tarih hülasasıyla geleceğim.

"Türklük arkadaşlar, Hazer Denizi'nin şarkında, Seyhun ve Ceyhun nehirlerinin Aral gölüne aktığı toprak parçasında doğmuştur. İlk yazıyı yazan Türkler, ilk heykeli yapan Türkler, hülasa medeniyet Türklükle başlamıştır.

"Bu çalışkan insan topluluğunun zamanla büyüyüp yayılması mukadderdi. Nitekim tez zamanda şarka garba, cenup ve şimale kol kol yürüyüşler başladı. Bu kollardan birisi Hazer denizini şimalden aşarak bugün Kafkasya dediğimiz Karadeniz'in şarkıyla Hazer denizi arasındaki topraklara yerleştiler. İşte bugün bizim Çerkez, Abaza, Gürcü dediklerimiz, Hazer'i yukardan dolaşarak buralara yerleşen Türklerdir. Kafkaslar dağlıktır arkadaşlar. Her biri bir işin peşinde koşan Türkler zamanla bu dağlık arazide da-

ğıldılar. Her bir grup bir bölgeye yerleşti. Abaza, Çerkez ve Gürcü dili bu ayrılıktan doğdu arkadaşlar. Çerkezler, Abazalar, Gürcüler o zamanlar kıllıydı arkadaşlar, aynı şu bildiğimiz hayvanlar gibi kıllıydı. Sonra coğrafi zaruretlerle Orta Asya ile bağlarını kaybettiler. İşte bu sebeplerle Çerkezlik, Abazalık doğdu. Demin de söylediğim gibi arkadaşlar, Çerkezler, Abazalar ve Gürcüler aslında hep Türk'türler."

Muallim bir yudum daha aldı bardağından. Ve bir duraklama geçirdi. Anlaşılan nutku bir noktada bağlamak istiyordu:

"Şimdi" dedi, "siz bize müsaade edin gidelim. Pek yakında beni gene aranızda göreceksiniz. Eğer bugünkü konuşmalarımız tarih alanında sizi biraz olsun aydınlatabilmiş ve aranızdaki husumeti de giderebilmişse biz kendimizi bahtiyar sayacağız. Hoşça kalınız muzdarip kardeşlerim, sevgili arkadaşlarım."

Konuşmacı böylece bağlamıştı sözünü. Müdür ve müddeiumumî bey kendisine çok çok teşekkür ettiler. Ve mahkûma veda edip hep birlikte çıkıp gittiler. Müddeiumumî çok memnun görünüyordu mahpusaneden ayrılırken. Bir ara müdürü kenara çekti:

"Siz müdür bey," dedi. "Gene bildiğiniz gibi idare edin. Kapılar gene kapalı kalsın. Havalandırmayı saatla yaparsınız. Tarih muallimi bey gene gelecek, uzun konuşmalar yapacak. Bu konuşmalar bittikten sonra kapıları açarız ve ondan sonra da bu gibi nahoş hallerle karşılaşmayız inşallah."

Mahkûm da nutkun bittiğine sevinmiş ve aralarında dinlediklerini incelemeye girişmişlerdi. Biriz biraz köy hocalığı yapmış, "Bu herif," dedi tarihçi için, "Hz. Âdem'den bahsetmedi, demek ki kâfirin biri. Ben böyle masalları kaleme almam. Hem sonra peygamberimizi Arap değil miydi? Nedir bu Türk, Türk?" Hele biri çok tuhaf ümitlere kaptırmıştı kendini, herifin yata yata beyin sulanmış, "Şu adam bir daha gelirse hiç kıpırdamadan güzelce dinleyelim. Hükümet adamıdır ne kadar olsa, mutlaka affa faydası vardır." Bir başkası da cetlerinin kıllı, tıpkı hayvanlar gibi kıllı oluşundan söz açılmasına kızmış, "Kendisi ne sanki", diyordu tarihçi için, "kara kuru deyyusun biri. Tıpkı Ermeni'ye

benziyor."

Tarihçinin anlatmasına bakılırsa ayrılık gayrilik olmayacak ve bundan da kinler kavgalar doğmayacaktı. Ama onun güzel konuşmaları hiç mi hiçbir şeyi değiştirmemişti. Neden uzun uzun nutuklar dinlemişlerdi öyleyse? Herkes Türk, fakat günler geçiyor koğuş kapıları umuma açılmıyordu. Milletleri bir, keseleri ayrı, koğuşları kilitli ve bölük bölüktü. Eski durumları kötü ise yeni durumları nasıl olacaktı acaba? Bunun hakkında müdürden gayri kimse bir şey bilmiyordu. O ise bir haber, ufacık bir ümit haberi dahi sızdırmamıştı. Kendisine bir sızlanan olsa, "Artık bana bir şey söylemeyin, müddeiumumî beyi dinlediniz. Elbette sizler için bir düşündükleri vardır. Şimdi biliyorsunuz işin içine bir de tarih hocası girdi. Eh günler gebedir yakında bakarsınız bu sefer de talih hocası gelir her şey yoluna girer!" diyordu.

Müdür, ipler elinden kurtuldu, mahkûm üzerinde tesiri azaldı diye işi alaya kadar götürüyordu ama içerde yatan insanlar bakımından şakaya gelir bir tarafı yoktu işin. Mahpusaneye belli bir ölçüde ziyaretçiler eliyle giren paranın elden ele ve koğuştan koğuşa gezmemesi Türkistan'da ister istemez bir takım rahatsızlıklar yaratıyordu.

Müddeiumumî ağızlarına bir tutam bal çalmış ve bir daha ne tarihçi ne de kendi görünmemişti. Türkler bekleye bekleye bıkar olmuşlar ve canlarından bezmişlerdi. Yoksa bütün bu işleri eli kolu serbest olsun diye Abaza Reşit mi idare ediyordu? Öyle ya, varlıklı kimseler onun tarafına düştüğü için geçimleri pek de fena değildi. Belki de bu sebepten, post elden gitmesin diye kapıları açtırmıyorlardı. Ama bu böyle gidemezdi, katiyen gidemezdi. Kurtuluş çareleri aramak gerekti.

Arabacı Ali'nin ince buluşu, küflü, kapalı kapıları açmaya yetmemişti. Mademki öyledir, başka biri tarafından başka bir yol denenebilir, Belki de kavgayı başka şekle dökmekte fayda vardır. Aç oturup ölmektense yeni yollar denemek elbette ki yeğdir.

Arabacı Ali'nin pusuda bekleyişi, ilerisi için bir şeyler hazırlayabileceğini gösteriyordu. Gel gör ki her insanın dayanma gü-

cü bir başkasınınkine uymazdı. Nitekim gurbet kuşlarından Cıbıl Halil için için kaynıyordu. Evet, Abaza Reşit'e iyi bir ders verilseydi bu işler böyle olmazdı. Cıbıl, "Zebun etmeli, rezil etmeli namussuzları" diyordu. Koğuş ayırtıp da kendilerine efe süsü vermesinler. O tarih muallimi denilen namussuz da attan ottan bahsetmiş fakat dertlerine bir çare bulamamıştı. Koğuş kapıları açılmazsa, kumar olmazsa, para fırıl fırıl dönmezse, tencereler tıkır tıkır kaynamazsa, neye yarar herkesin Türk olduğu? Hali bu fikirdeydi işte.

Belki Türk oldukları doğruydu. Amaa, bir kısmı boğa gibi doymuş dolaşırken, ibir kısmı da anası ölmüş ot koparamaz kuzular gibi aç yatıyordu. Bu da doğruydu. Ne var ki bu doğrular iki kuzu gibi yan yana olamazdı. Kedi köpek gibi birbirlerine düşmandı bu doğrular.

Halil kafasına koyduğunu yapacaktı. Böyle bir karar varmıştı düşüne düşüne. O da bir çıkış yolu deneyecekti bu karanlık çıkmazda. Belki biraz farklı yapacaktı hamlesini. Böyle davranmak zorundaydı ayrıca. Elbette Ali'ninkinden farklı olacaktı adımı. Ali denemesini yapmış, ince bir buluşma kendilerinin ayrı bir koğuşta tutulmasını protesto etmişti. Ama nerde bu adamlarda anlayış? Koğuşun kapısına değil "Türkler Koğuşu" levhacığını "Gâvurlar Koğuşu" desen gene utanmaz bu herifler. Evet, bu yol denenmiş ve bir türlü düze çıkmamıştı. "Kafayı gâvur kafası gibi çalıştırmalı ve dertlere bir çare bulmalı" dedi Halil.

Ve oturdu özene bezene kısa bir mektup yazdı. Pullayıp elden ele postaya ulaştırdı. Mektup Abaza Reşit'in yeğeni Kazım'ın genç karısına yazılmıştı. Mektup umduğu gibi yerine vardı ve okundu. Elden ele gezdi, yürekleri bulandırdı, kafaları karıştırdı. Fare ölüsüne basmış gibi tiksinti uyandırdı okuyanların yüreğinde. Ve haftalar günler zehir oldu. Döndü dolaştı mektup, karısının bir akrabası eliyle utana utana Kazım'ı buldu. Karısı nedense artık ziyaretine gelmiyordu. Kazım merak içinde açıp okudu bu mektubu ve tüyleri diken diken oldu. Şöyle yazıyordu mektupta; "Hemşirem Nazik hanım: Siz kocanızı bir türlü yoksulluk-

lara katlanarak erkek diye beklerken, o buna boş vererekten kendi dalgasına bakıyor ve utanmadan onun bunun önüne çöküyor ve kendisi karılık yapıyor." Bin kişi bir olup da yüzüne tükürmüştü sanki. Kazım ezildi ezildi ve hırsla titreyerek gizli gizli ağladı. Bu namussuzca uydurmayı yapan imzasını da gizlemeye lüzum görmemişti. Akmeşeli Cafer. Kazım bunun bir hile olabileceğini düşünemedi. İnandı Cafer'in bu işi yaptığına. Çünkü iki senedir dargındılar. Kazım utanmaya boş verip mektubu ortaya koyabilseydi, ileri geri konuşulur belki de işin aslı anlaşılırdı.

Kazım bütün bu yolları kapatmıştı işi gizlediği için. Bu suretle Cıbıl Halil'in istediği olmuş, suç Akmeşeli Cafer'in üstünde kalmıştı. Artık onların birbirlerine rahmet okumayacaklarını bilmek için âlim olmaya lüzum yoktu. Elbette Akmeşeli Cafer'le Kazım'ın arasındaki dargınlık kin gütmeye kadar varacak, kin de kanlı bir kavganın başlangıcı olacaktı. Kanlı bir kavga meydana gelince ister istemez bir keşmekeş olacak ve mahpusane düzeninde önceden kestirilemeyen biçimde bir takım yenilikler meydana gelecekti.

Ortalığı bulandırmaktan muradı buydu Cıbıl Halil'in. Sular inadına bulanacaktı ki o da istediği balığı rahatlıkla avlayabilsin. Ha kapalı bir koğuşta kapanış kalmışsın ha fıkara dengi gibi sıkı sıkı urganla bağlanmışsın bundan kötü ne olabilir? Cıbıl serbest hayat süren bir dükkâncı değil ki açıp da kepengini nasip beklesin. Onun için cennette mahpusanede, cehennem de. Kullanırsın kafanı yaparsın düzenini, çekip icabında bıçağını dayanırsın cennetin kapısına. Allah'ın 'goca kitaplarda habar verdiği' cennetin yolları uzun. Varmak için ömür tüketmek gerek. Mahpusanede ise yollar kısa. Cennet ateşin yandığı, paranın döndüğü koğuştur. Hükmünü yürütebilirsen şıkır şıkır açılır kocaman kilitler, itersin gardiyanları bir yana varıverirsin istediğin yerlere. Zor bir şey midir bu Cıbıl için? Yoo! Yeter ki ortalık bir karışsın.

Kazım alnına çalınan yağlı karaya boş veremezdi. Dışarı hayatı değildi bu. Çekip arabayı kapıya mahalli değiştiremezdin. İftirayı yapan ve iftiraya uğrayan yan yana. Olmaz böyle şey! Fı-

sıltı alır yürür dudaklarda. Dolap beygiri gibi kendi kendine döner dedikodu. Beygirin gözü bağlanır, insanların ağzı bağlanmaz. Kazım'a göre kan, yok olan bir can temizlerdi bu pis durumu. Kan koyu kırmızıdır ne kadar olsa, akıcıdır göz doldurur. Kinleri kesip atar, her şeyleri bir sonuca bağlar. Alınlara çalınan karaların hükmünü siler.

İşte böyle bir renkte bağladı Kazım kararını. Sonra da kurt gibi avının peşine düştü. Bazen aslan gibi homurdanarak, bazen de kara bir kedi gibi hep Akmeşeli Cafer'i kolladı. Avına yetişmek ve hırsla çullanmak pek de zor olmadı. Gafildi zaten Cafer. Böyle bir şey beklemiyordu. Kanlara boğulup gitti bir anda. Bir ziyaret günü karşılaştılar gene Kazım'la. Bıçağını çekti ve Cafer'e katiyen aman vermedi. Gümbür gümbür yıkılıverdi mahpusanenin sessiz bir düzende yürüyen havası. Kapılardaki kilitler dâhil, her şey yerinden oynadı.

Kan rengine bürünüverdi bir anda herşey açık mavi barış rengi siliniverdi. Gözler kara kara bakmış, yumruklar sıkılmıştı. Görülecek hesaplar meydana dökülmüştü. Jandarma koğuş koğuş tarıyor mahpusaneyi, rengi kaçan gardiyanlar harekete gelmişti. Rahat vermez olmuştu müdüre yaygın ve rahat koltuğu, biyerlerine bişeyler batar olmuştu. Hiç ummadığı bir zamanda, beklenmedik bir haberle müddeiumumînin telefonu acı acı çalmıştı. Mahpusane müdürü konuşuyordu telefonda, sesi telaşlı ve cümleleri kesik kesikti. Ayrıca düzen dışı bir anlatımdı bu Daldan dala sekiyor, bir cümleye belli bir bağlantı koymadan başka bir cümleye geçiyordu. Sesi acılıydı biraz da:

"Beyefendi" diyordu, "size bu haberi üzülerek vermekteyim ve şu anda bitkinim, perişanım Şu anda bütün iyi niyet ve gayretlerimize aldırmayarak mahkûmlar birbirlerine girdiler. Şu anda bir ölü var. Yürüyen dakikaların nelere gebe olduğunu bilemem. Zatınızın bütün gayretleri boşa gitti beyefendi! Mahkûmlar, yani Türkler birbirlerine girdiler beyefendi! Nasılsa tedarik ettiği bir bıçakla bilinmeyen bir sebepten dolayı Kazım Cafer'i vurdu. Bizler ancak kanlı kapışmanın sonuna yetişebil-

dik. Şimdi beyefendi, zatınızı bekliyoruz. Yeni yeni hadiseler çıkabilir."

Müdür ümidini karşısındakine bağlamış, soluk soluğa devam ediyordu konuşmasına:

"Beyefendi! Şu anda kimin kime ne için düşman olduğunu bilemiyorum. Hiçbir dert ve kasavetleri olmayan bu insanların neden rahat durmadıklarını ve birbirlerini yediklerini bilmiyorum. Biz idareci olarak kendilerine lazım gelen alaka ve şefkati gösteriyorduk beyefendi. Hangi mahpusanede görülmüş mahkûma tarih dersi verildiği? Biz sizlerin uyarması neticesinde o yollara da gittik. Tarihçi taa ayağımıza kadar geldi. Her şeyleri açık açık söyledi. 'Hepiniz Türk'sünüz!' dedi. Tekmil mahkûm önümüzdeydi tarihçi konuşurken. Bir kişi bile ortaya çıkıp dinlediklerine itiraz etmedi. Demek ki Türkoğlu Türk olduklarını kabul ettiler. Bu derslerin sonunda kapılar da açılacaktı. Fakat nedense ortalık yeniden karıştı..."

Müdür burada kesmek zorunda kaldı konuşmasını. Amiri bir şeyler sormaya başlamıştı besbelli. Bir süre dikkatle dinledi. Sonra "Baş üstüne beyefendi." Diyerek telefonu kapadı.

Aradan yarım saat geçmeden müddeiumumî geldi yetişti. Doğruca kanlı olayın geçtiği yere, mahpusane bahçesine yürüdü. Cafer kanlar içinde uzanmış bahçenin orta yerinde; "Ben Türküm, dinim cinsim uludur!" diyemeden ölüp gitmişti. Tam da tarihçinin ders verdiği yerde yatıyordu. Ve işin burasında derin manalar vardı. Müddeiumumî kısadan kısadan sordu. Durdu, düşündü, kendince bir takım hesaplara girdi, bazı karanlık noktaları çözmeye çalıştı. Olayların bu kanlı ve gaddar akışı karşısında saf ve gülünç bir takım davranışların içinde olduğu sonucuna vardı. Ve bu saflığı yüzündendir ki olayların gerçekten gerisine düşmüştü.

Birden kendisini suçladı ve aniden çizdi yeni yolunu. Yıllarca denediği hoşgörü yolunu ellinin tersiyle bir yana itti ve işkenceyle girişti soruşturmaya. Türkler teker teker sopadan geçiyordu. İnsan feryadı ayyuka çıktı bir anda. Ağlayanlar ve inleyenler

vardı. Ama kara bir yamak gibi çözüldü meseleler ve işin aslı çok kısa bir zamanda anlaşıldı. İş gelip TÜRKLER KOĞUŞU' nda toplanıyor, Cıbıl Halil baş tertipçi olarak beliriyordu. Bir suçlu bulunsun diye rahat rahat on masumun canı yandı. Tuhaf değil mi bu gaddar görünün adamlar sopayı görünce ne kadar da masum oluyorlardı! Hele şu Cıbıl Halil sopadan kan içinde kalan ayaklarıyla müddeiumumînin karşısında duruyor ve içli bir sesle yalvarıyordu:

"Benim ne gastim olabilir beyim. Biz gurbetiz. Gelenimiz gidenimiz yok. Bir kuru tayınla öğün olmuyor, Allah'a güç gelmesin. Kapılarımız açılsın dedik. Kumar olsun, alışveriş olsun para ortalıkta dönsün dedik."

Halil çocuk gibi ağlıyor. Hıçkırarak kanlı ayaklarıyla yürüyor müddeiumumînin önünde yere kapanmak istiyor:

"Biz fakiriz beyim," diyor. "Siz eyicene bunu anlarsanız, okumuş insansınız. Ne olduysa açlıktan oldu. Ne olur beyim artık bizi döğdürme! Emir et çekip tetiği öldürsünler, ama döğdürme İçim kıyım kıyım kıyılıyor dayanamıyorum!"

Ve sonra müddeiumumî söyledi daktilolar yazdı. Şahitler geldi birer birer, ifadeler birbirini çözdü. Gözyaşı sebil oldu, kirli mendiller çıktı ortaya. Müddeiumumî emretti, jandarma vurdu. Yürüdü gıcırdayarak kara zulüm silindiri perişan mahkûmun üstüne. Bir an geldi ki kanlı tahkikat durdu. Evet, ortalığı allak bullak etmişti Kazım'ın Cafer'i öldürmesi. Gardiyana yan bakanı döğdüler, başını dik tutanı döğdüler. Kar gibi masum olanı da gözdağı olsun diye döğdüler. Velhasıl kelam, Türkler çok eziyet çektiler bu kanlı tahkikatta. Sonra kâğıtlar birbiri üzerine yığıldı. Yani kanlı dosya bağlandı. Ve gereğinin yapılması ricasıyla ait olduğu mahkemeye verildi.

Günler geçti aradan, müddeiumumî kendi eliyle idare ettiği kanlı dramın tesirinden kurtulamadı. Bu ara tarih muallîminin onu makamında ziyaret etmesi de tuhaf bir hava yarattı. Tarihçi ikinci dersine vaat ettiği günde gelemediği için özür diliyordu. Fakat durumu öğrenince adeta küçük dilini yutacaktı. Evet, orta-

lık feci şekilde karışmış, mahpusanede Türkler birbirlerini yemişlerdi. Tarihçi ne diyeceğini bilemedi. Öylece şaşkın oturdu. Şu hayat çok tuhaftı. İşte gene kitap dışı bir mesele çıkıyordu ortaya ve çözülmesi de hayli güçtü. İtişme kakışma haydi neyse ama aynı kandan aynı soydan gelen insanlar arasında bıçak bıçağa gelmek de ne oluyordu? Evet bu bahiste tarihçinin bir izaha girişmesi, ağzı süt kokan çocukların harpçilik oynamasına benzerdi.

Müddeiumumî bir karar baktı tarihçinin yüzüne ve onun hangi çıkmazın önünde bocaladığını gayet iyi anladı. Söz belli ki bu bahiste mutlaka kendisindeydi. Ve ağır ağır kederli bir sesle anlatmaya koyuldu:

"Hocam" dedi, "biz insan münasebetlerini incelerken şurası aşikâr ki çok laubali bir tutum içindeyiz. Ciddi bir araştırma ile meseleleri çözeceğimiz yerde, bize öğretilenleri papağan gibi tekrarlamakla meşgulüz. Kafamızı bize sunan kitapların öğrettiklerinin dışına çıkarınca bambaşka bir manzara ile karşılaşıyoruz. En ummadığımız şeyler, en umulmadık bir zamanda gelip karşımıza dikiliveriyor. İşte şaşkınlığımızın ana sebebi bence budur.

"Öyle anlaşılıyor ki insan münasebetlerine başka bir açıdan bakmak bizler için kaçınılmaz bir zarurettir. Mesela sizin de bir kıyıcından şahidi olduğunuz mahpusane içi didişmeyi alalım ele. Biz meselinin aslını anlayabildik mi? Hiç sanmıyorum. Bizim yaptığımız modern tababetin mevcudiyetine rağmen, hastaya kocakarı ilacı sunmaktan ibarettir."

Müddeiumumî içini çekti, biraz düşündü ve alnını oğuşturdu:

"Hocam" dedi, "mahkûmlar tarih dersi istemiyorlar. Belki de istiyorlar ama önce başka şeyler istiyorlar. Biz maalesef kendilerine maruf tabiri ile günde bir adet nân'ü aziz verebiliyoruz. Yani bir kuru tayın Türkçesi. Aç insandan kardeşlik, ölçülü davranma beklemek hakkımız mı? Kızılay'a başvurdum. Onlar için bir şeyler koparabileceğimi umuyordum, Kızılay'ın böyle bir faslı yokmuş. Bizi ancak sel, zelzele gibi haller harekete getirir diyor-

lar. Emin olun gecelerim zından oldu, uyuyamıyorum. Bir benim gayretim neyi halleder?"

İşler amma da karışmıştı. Tarihçi pek söyleyecek bir şey bulamadı. İkinci dersine gidemeyecek ve mahkûmlara; Macarların, Finlilerin ve hatta Bulgarların Türk aslından geldiklerini söylemeyecekti.

Tarihçi ayrıldıktan sonra, müddeiumumî istemeyerek masasındaki gazeteye bir göz attı. İkinci sayfada üç sütün üzerine döşenmiş bir tetkik vardı. Müddeiumumî yazının sonunu okuyordu:

"Bugün mahkûm", diyordu yazar, "eski devrin pinekleyen, köstebek gibi yerlerde sürünen, ne idüğü belirsiz mahlûku değildir. Artık biz onları kendimizden ayrı telakki etmiyoruz. Onları okutuyor, öğretiyor, ruhlarını yükseltip cemiyete yepyeni elamanlar hazırlıyoruz."

Müddeiumumî gazeteyi bıraktı masasına. Lüzumsuz bir şey gibi itti elinin tersiyle. Acı acı güldü, "Öyledir beyefendi!" dedi, tanımadığı yazarın derin ve ilmi incelemesine. Sonra gene mahpusaneye kaydı aklı. Bütün dehşetiyle kanlı dram gözlerindeydi. Sıra sıra döndürttüğü mahkûmlar. En önde Cıbıl Halil vardı. Ayakları kan içindeydi bu cılız Anadolu delikanlısının ve üstü başı perişandı. Aman dileyen sesi kısılmış:

"Biz fakiriz beyim", diyordu. "Ne olduysa yokluktan oldu. Astıracaksan astır bizi! Bir soluk bağışla ama daha fazla döğdürme! Kıyım kıyım oldu yüreğim, datlı canımdan bezdim. Uzun cezalara dayandım buna dayanamıyorum. Madem diyorsunuz ki hepimiz Türküz! Öyleysem yesir yerine koyma bizi. Kul kusursuz olmaz, artık döğdürme."

ŞÜKÜRLER OLSUN

Dakikalar, kara karıncalar gibi peş peşe dizilmiş, avcı hattını bozmadan sessizce yürümüş yürümüştü zamanda. Ve sonra bir konağa gelmiş, saat olmuş akmış akmış, kararan bir akşama doğru çekip götürmüştü gündüzü... Umutlar gene küllenmiş gamlı bir akşam hazırlığı başlamıştı mahpusta.

Yoklama başlayalı daha yarım saat bile olmamıştı. Mahkûm koyun gibi teker teker sayılacaktı. Koğuşlardaki mahkûm sayısı defterdeki mahkum sayısını tutuyorsa işler tamamdır. Başlarında başgardiyanlar, kara kaplı kocaman defterler koltuklarında, gardiyanlar şakalaşarak döneceklerdir.

Ama bu akşam öyle olmamıştı nedensen. Üçüncü dairenin bahçe kapısı hızla açıldı. Baş gardiyan Ekrem Efendi kızarmış, karmakarışık bir yüzle fırladı dışarıya. Arkasından gelen simitçi Emin'e sopasıyla kapı altını gösteriyordu:

"Geç ulan geç hadi, besmelesiz dürzünü evladı. Geç diyorum sana. Ben, tepem kızınca damanı burnunun yere sürttürmeden yakasını bırakmam. Mahpusanenin asayişi sizin oyuncağınız mı oldu namussuz pis hergeleler?"

Simitçi Emin kirpi gibi büzülmüş, sakına sakına, tostoparlak yürüdü. Gardiyanlar sopalarını sallayarak peşinde, onu ziyanda yakalanmış fıkara hayvanı gibi yukarı, kapı altına doğru sürüyorlardı. İçerde epeyce didiklemişler, gömleğini yırtıp üzerinden almışlardı. Sırtında yol yol kabarmış karayılan gibi sopa izleri var-

dı.

Kapı altına varınca Simitçi Emin'i kesilecek hayvan gibi tayın ambarının önündeki taşlığa yıktılar. Gardiyanlar üstünkörü bir fasıl geçtikten sonra başgardiyana sıra verdiler. Ekrem Efendi hızla atıldı. Simitçi'nin üstüne. Küfür ederek insafsızca çiğnedi. Emin topuk darbeleri altında bir eski çuval gibi sessizdi. Dayak durur gibi olunca zahmetle doğrulup oturuyordu. Esmer, yuvarlak yüzüne yer yere kan oturmuş. Olanları belki de görmek istemiyor, gözlerini hep kapalı tutuyordu.

Gürültüyü jandarma da duymuş olacak ki yukarıdan Süvari Mehmet koşar adım geldi. Daha ne olup bittiğini öğrenmeden o da Simitçi'ye çullandı. Bu adam sanki küfür ve çizmeden ibaretti. Atını mahmuzlar gibi Emin'i çiğniyordu. Simitçi'den gene bir inilti bile duyulmadı. Süvari de ona epeyce emek etti. Artık acıdığından değil de yorulduğundan bıraktı. Yoksa alimallah Emin'in işi bitikti.

Başgardiyan odasının kapı kasasına omuz dayamış, öylece seyrediyordu olanları. Demir parmaklığa siyasi mahkûmlardan birisi yanaştı.

"Neymiş bunun suçu başefendi." Dedi, "Çok dövdünüz."

Başgardiyan yutkundu. Birden cevap vermeyi de pek uygun bulmadığı anlaşılıyordu. Karşısındaki "Hadi ulan" diyebileceği takımdan değildi. Boşluktan Suvari Mehmet faydalandı. Başgardiyanın yerine o yapıştırdı cevabı:

"Ağabey" dedi.

Biraz yaşlıca olduğundan siyasiyi böyle çağırıyordu:

"Hepimiz şeriatın emrindeyiz. Allah'ın birliğine, peygamberin mucizelerine inanıyoruz. Kazanıyoruz, yiyoruz. Allah'ım açlık göstermesin, Allah'ım hiçbir kulun açlıkla terbiye etmesin."

Hırslanınca pek de düzgün konuşamayan Suvari'nin çenesi iyiden iyiye açılmıştı. Siyasi mahkûma Simitçi'yi göstererek:

"Şuna bakın yahu", dedi. "Sen alt tarafı mahkûmsun be adam. Hürriyetin elinden alınmış, güzel güzel yerinde otursana. Kalkmış koskoca başgardiyana karşı geliyor."

Simitçi Suvari'nin son sözüne itiraz için gözlerini açtı. Ama ne ona ne de başgardiyana bakmadı. Gözlerini siyasi mahkûma çevirmişti. Uzun uzun, hıçkıra hıçkıra ağlamış gibi kısık ve kederliydi sesi:

"Biz fakiriz bey abi," dedi, "Hiçbir arkalayanımız yok, tabi bizi döğerler. Kerem ağayı döğecek değiller ya."

Simitçi'nin suçlaması ağır geldi her hal. Başgardiyan toparlandı. Şapkasını elinin üstüyle yukarıya itti. O da siyasiye bakarak:

"Hayır, beyim," dedi "inanamazsınız. Ben vallahi şunlara acırım. Hapishanemizde yatanların çoğu bunun gibi fakir. Elimizden ne gelir bu da Allah'ın bir takdiri. Harp var, ekmek de eskisi gibi bol değil. Bunlardan kaç tanesine cebimden parasını vererek tayin alıverdim. Gurbettirler, içende gözleri kalır diye paket paket cıgara verdim.

"Bu akşam yoklamaya gidiyoruz. Taa üst kat merdiven boşluğundan bir tuğla düştü. Vallahi başımı zor korudum. Bir de soruşturuyorum bu teres atmış."

Ekrem Efendi soluklanınca Emin gözlerini yeniden araladı. Bir aksini ispat gayretinde değildi, yalnız:

"Ben tuğla falan atmadım," dedi. "Tenceremin altına koymak için almıştım elimden kazayla düştü. Ne geçer benim elime başgardiyana tuğla atarsam?"

Şu eli yüzü dayaktan hoşaf olmuş atam tuhaf değil mi bir türlü sesini kesmemişti. Suvari onu yeniden suçlamaya girişmek istedi. Ama siyasi buna meydan vermedi. Çekilip gitmek, daha fazla bu acılı hali görmek itemiyordu anlaşılan. Açılıp giderken Suvari'ye:

"Mehmet onbaşı," dedi. "Allah güzel, peygamber de güzel ama şu dayak kötü. Kaldı ki bu adam bunu söylediği gibi kasten yapmamış da olabilir."

Simitçi döğülüşünü doğru bulmayan bu adamın peşinden minnetle baktı. Acı bir gülümseme belirdi kanlı dudaklarında. İnleyerek:

"Biz fakiriz, arkalayanımız yok. Tabii bizi döğerler" dedi.

Dayak işi sona ermiş, gardiyanlar öbür dairelerin yoklamasına hazırlanıyordu. Demir parmaklığın tam karşısına dikilip kapı altını seyreden Deli Ahmet de terbiyenin sona erdiğini anlayıp dairesine döndü. İri adam kırılmadan, menteşesinden kopmuş bir kapı gibi yürüyordu. Birinci daire bahçesine kızarmış, şikayetçi bir yüzle girdi.kapı altında neler olup bittiğini görmeyen mahkum meraktaydı. Bu sebeple Ahmet'i deşmeli, her şeyleri ondan öğrenmeliydi. Ahmet onları hiç yormadı, kendiliğinden anlatmaya başladı:

"Simitçi iyi bilmişsin yeğenim" dedi, "tabii seni fakir olduğun için döğdüler."

Ve Ahmet gördüklerini ballandıra ballandıra anlattı. Tekmili mahkûm başındaydı. Biraz da pervasız ve sağını solunu kollamadan konuşuyordu. Bu ara Simitçi'yi kayırırken idareyi de kötülediği bir gerçekti. Daire gardiyanı Ziya dayanamadı, sertçe:

"Ahmet" dedi, "sevildiğini bil. Abuk sabuk konuşma. İyi olmaz sonunu da düşün. Mahkûm, mahkum gibi konuşmalı."

Meraklılar arasında yer almayıp biraz ilerde çalımlı çalımlı gezinen Boyabatlı Ali Çavuş gardiyan Ziya'nın ihtarına payanda vurdu:

"Tabii canım" dedi, "Simitçi bir gabahat yaptı ki onu döğdüler. Yoğusam doğru oturana kim ne deyebilir?"

Ali Çavuş sözü ortaya attı ve cevabını beklemeden yürüyüverdi. O da lafa karışınca Deli Ahmet iyiden içerledi. Battal gövdesinden umulmayacak çabuk hareketlerle konuşmaya başlamıştı. Gardiyan Ziya'ya sokuldu:

"Peki, siz zenginlere neden dokunmuyorsunuz Ziya Efendi?"dedi.

Sesi iyice alaycı olmuştu. Ali Çavuş'u gösterdi küçümseyerek:

"Aha şuna bir gün sen ne yapıyorsun dediniz mi? Fıkara hakkı yiye yiye kilise direğine dönmüş ensesi. Baksana herif kart çoban köpekleri gibi nasıl da biçimli geziyor."

Ahmet olanca mahkûmu Ali Çavuş'a güldürdü. Gardiyan Ziya'nın yalancıktan suratı asıldı ama bu konuşmaları hoşlanarak dinlediği beliliydi. Ali Çavuş durumu umursamaz görünmek istiyor fakat boşuna gayret, içinin kızgınlığı ister istemez dışına vuruyordu. Deli Ahmet'i kısadan bir cevapla savmak istedi. Öksürdü sesine heybet verdi:

"Hadi ulan koca köpek" dedi, "ben sana uymam. Davul bilem dengi dengine demiş. Senin gibi neceleri benim kapıma çoban durmak istedi de yüzüne tükürmeden kovdum. Allah seni eksik yaratmış oğlum. Sana uysam, seni bırakırlar bana gülerler."

Atışma kızışıyordu. Deli Ahmet usul usul Ali Çavuş'a yanaştı. Sol elini kıllı karnını örtmeyen pantolon kemerine sokmuş, sağ kulunu iri bir dal gibi kaldırıp havaya, yumruğunu hızla yere savurmuştu. Gözleri, içinde yeşil ağaçlar sallanan cam gibi. Yüzünü tiksintiyle buruşturup hücuma geçti:

"Bütün arkadaşlar senin ne mal olduğunu bilir ya Ali Çavuş" dedi, "ben gene de söyleyeyim, şu senin konuştukların vallaha da yalan, billahi da yalan. Eğer sen dışarda on para yüz gördüysen," kısa kesilmiş bıyıklarını tuttu "aha şunlar anamın a.. bitsin."

Ahmet biraz daha yanaştı, çevresini açıkladığı oyuna iyice inandırmak istiyordu:

"Bi de şöyle konuşalım kızmak yok bak Ali Çavuş, dedi. "Giresonlu fakir Ali'yi sen öldürmedin mi?"

İş amma da derinlere gitti. Ali Çavuş Ahmet'e bulaştığına şimdiden pişman olmuştu. Kara, yuvarlakları iri tespihini bir daha ve bu sefer hırsla çekti. 'Ahmet pervasız devam ediyordu.

"Beş lira borç verdin herife" dedi, "gidi imansız gidi, üç ay tayınını aldın. Fayız, sonra fayızın fayızı, adam sarı mum gibi aktı gitti. Ona benzer nicelerini çulunu alır, adamı sahapsız hayvanlar gibi cıscıbıl kuru tahtanın üstünde korsun. Mahkûmun evinden gelen bir kaşık yağa tenezzül edersin. Neden? Çünkü mahkûmun eline üç kuruş verip, sözüm yabana kendine merkep gibi bağlamışsın. Sana artık kim dokunabilir? Tabi Simitçi döğülecek. Sen bıçak taşırsın, Canın ister gecenin on i-

kisinde kalkıp saz çalarsın, fıkaranın tatlı uykularını haram edersin."

Söyleyecekleri daha bitmemişti Ahmet'in, ceketini yere attı, üşenmemeden çömeldi. Cekedinin yanlarını toplayıp düzen verdi. Elini yaka yerine testere gibi çekip:

"Aha Ali Çavuş" dedi, "iyi bak. Bizin gibileri Deli Ahmet'e teslim etmeli, vallaha topunuzu sülük yutmuş manda gibi yatırır bismillahsız keserim."

Ali Çavuş köpürerek:

"Senin yerin bura değil Ahmet," dedi. "Deli Aptıraman gibi sen de İstanbulları görmek istiyon ellâlem. Müttüyum bey gelince ben sana bir hızmat yaparım. Bu eyiliği bekle benden."

Ahmet, Ali Çavuş'u cevapsız koymayacaktı ve ondan yılar bir adam da değildi. Lakin yoklama geldi, düdükler çifter çifter ötmeye başladı. Dur aman yoktu artık. Güneşin batışına kadar dışarıda kalmak mahkûmun hakkı değildi. Herkes ağır ağır koğuşlara yollandı.

Simitçi Emin'e on beş gün hücre cezası verildi. Tuğlanın elinden kazaen düştüğünü ispat edememişti kendisine. Ama hücreye fırsat da verilmişti kendisine. Ama hücreye girişine inzibati suç işleyişi değil de, çokçası yediği dayak sebepti. Kafası, gözü hoşafa dönmüş bir mahkûm arkadaşlarının yanına öylece salınmazdı. Çeşitli dedikodular ve sızlanmalar doğabilirdi bundan.

Aradan üç dört gün geçince Simitçi'nin ağrıları dindi. Yalnız vücudunun birçok yerinde uyuşuk şişler vardı. Gene de şanslı adanmış Simitçi Emin, yeni gelen müdürün şerefine hücreden çıkarıldı.

O hücredeyken yeni müdür müddeiumumî ile birlikte gelmiş, mahpusaneyi koğuş koğuş dolaşmıştı. Esmer, dolgun yapılı, sakin görünüşte, iriden bir adam diyorlardı.

Simitçi'nin yeni müdürü uzun boylu merak etmesine lüzum kalmadı. Ertesi gün müdür koğuşları gene teker teker dolaştı. Müddeiumumî yanında değildi artık. Başgardiyan Ekrem Efendi ve iki gardiyan vardı. Esrarlı bir hava içinde dolaşıyorlardı. Aca-

ba ne gibi yenilikler getirecekti bu müdür herkese meraktaydı. Mahkûmlara ne gibi suçlardan yattıklarını sordu müdür. Hiç bıkkınlık göstermiyor, herkesi dikkatle dinliyordu. Bu kısa konuşmaların dışında şayet bir dertleri varsa müdüriyete çağırıp dinleyeceğini vaat ediyordu.

Müdür yalnız mahkûma değil de, maltız dumanından is tutmuş tavanlara, yer yer eskiyen döşeme tahtalarına, hemen her mahkûmun başı ucunda asılan dolaplara baktı. Tavan isten kapkara, döşemeler harap ve pis, dolaplar münasebetsizdi.

Müdür ağır ve efendi adımlarla makamına dönerken kendi kendine, başgardiyanın da duyabileceği bir sesle: "İntizam, intizam" diyordu. "İstenirse her şey her yerde intizama girebilir." Müdür bu söylenişiyle kendinden evvelki idare tarzını beğenmediğini hiç çekinmeden açık açık meydana koyuyordu.

Türlü zorluklara katlanarak mahpusaneyi beş aydır müdürsüz idare eden başgardiyan Ekrem Efendi, yeni müdürün sağı solu tanımadan "Bu neden böyle olmuş, şu işi ne yapsak, nasıl yapsak düzelir acaba" diye sormadan bir kalemde eskiden yapılanları silip atıvermesini hiç de hoş bulmadı. Müdürü dairesine bırakıp odasına dönerken bir biçimini kollamaya bile lüzum görmeden gardiyanlara:

"Müdür bey intizam istiyormuş", dedi. "Konuştuklarını duydunuz. Herifçioğlu burayı mektap zannetti galiba?"

Mahpusane nizamnamesi bir fakat her müdürün ona verdiği mana ve çıkardığı neticeler muhteliftir. Bu küçücük zavallı kitapçığın bin türlü tefsir edildiği de görülmüştür.

Müdürlerin bazısı nizamnameyi mahkûmun günlük yaşayışıyla katiyen bağdaştırmaz, zuhurata ve şahsi tecrübelerine dayanarak keyfe göre idareye girişir. Kimisi şaşmaz bir usul olarak sopayı kullanır. Kimisi de mahkûmu, astığı astık kestiği kestik kısım ağaları, mahpusane efeleri, dam çavuşları veya baş meydancılara teslim ederlerdi. Hâkim sınıfından geldiği ve şimdiye kadar da mahpusane işlerinde bulunmadığı için yeni müdürün nasıl davranacağı merak ediliyordu.

İlk görülen davranışlardan işin nereye varabileceğini kestirmek biraz zor. Aradan çok zaman geçmeden müdüriyetin daktilosu sonu gelmez takırtılarla çalışmaya başladı. Pembe, açık mavi ve beyaz kâğıtlar bir bir silindirden geçiyor, alt alta rakamlar diziliyor, madde madde emirler yazılıyor, en ince noktasına kadar her şey hesaplanıyor ve mahkûmların hayatı daha şimdiden kâğıt üzerinde şaşılacak bir manzara arz ediyordu.

Takırtı sabahtan akşama iki gün devam etti. Kâğıtlar masalara yığıldı. Müdüriyet odası işlek bir kırtasiye mağazasına dönmüştü. Sonunda söylenen bitmiş ve takırtıların ardı kesilmişti. Şimdi yapılacak bir tek kalmıştı o da icraat. Müdür yorgun masasının yanındaki zile uzandı. Hademeden başgardiyanı istedi. Biraz sonra huzuruna gelen Ekrem efendiye hazırlanmış kâğıtları gösterdi. Müdür beyin tenkitlerinin de ispatıydı bu kâğıtlar. Yorgun ve fakat memnun bir hali vardı müdürün. Yumuşak bir resmiyetle verdi emirlerini:

"Ekrem Efendi," dedi. "Bunlar mahkûmların günlük yaşayış programlarıdır. Koğuşların karşısına atlamadan birer tane asacaksınız. Her mahkûm, cezaevleri nizamnamesiyle hem ahenk olan madde madde gösterilmiş idari emirlere kayıtsız şartsız uymaya mecburdur. Kimse bunları yırtıp atmayacak. Yırtan cezalanır."

Başgardiyan emirleri dinlerken müdürün ellerine bakmaktaydı. Bu adam neleri iyi yapar ve ne gibi işlerde beceriklidir şimdilik belli değil ama imzasını gayet güzel atıyordu. Yazılı emirlerini dikkatle gözden geçirip Refik Dilgiç diye imzasını çekince, çe harfiyle biten soyadının bitiminde güzel bir kıvrılmayla çıkan zarif bir çizgi iki kelimenin altını biçimlice bağlıyordu. Ekrem Efendi yeni amirine saygıda kusur etmeden toparlandı. Büyücek bir zarfa yerleştirilen kâğıtları aldı. Müdürü bir daha selamladı: "Baş üstüne beyim" diyerek odadan çıktı.

Eski köye yeni adetler gelecek galiba! Mahkûmlar koğuş kapılarına toplandı. Biraz evvel başefendinin; "Koparmayacaksınız" ihtarıyla astığı kâğıtlara bakıyorlardı. Biri:

"Bizim müdüre eskiden hâkimlik etmiş dedilerdi. Hakikat doğru, burasını mahkemelerin bekleme salonuna benzetti" dedi.

Öbürü de:

"Gürültü etmen ulan" diye çekti ihtarı. "Hele susun da okuyalım."

Okumaya başladılar:

1-Sabahları erken kalkılacak. Temizlik ve tuvalet yapılacak

Bu tuvalet de nesi? Herkes birbirine baktı. Kirençukur köyünden Kel Recep ensesini kaşıdı: "Eeeevet..."

2-Saat yedide hep birlikte yemeğe oturulacak.

İkinci madde bir gülüşmedir kopardı. Ayda bir eline beş zeytin tanesi geçirince bayram yapan Şaban dayı karnını oğuşturdu: "Eeee"

3-Saat sekizde atölyeler çalışmaya başlayacak.

4-On ikide yemek yenecek sonra dinlenilecek.

Her şey maddeye girmiş uzayıp gidiyordu böylece. Bıkkınlık geldi besbelli programları daha fazla okumadılar. Biri çıktı:

"Vallaha müdür bey bu işi düzen tutturamaz. Neymiş bu be, mektap mı burası? Eskar mıyız biz yoğusam?"

Başka biri de:

"Bırakın yahu şunu Allah aşkına dedi, mahpusanede on kişi yolunu bulmuş çalışıp üç beş kuruş kazanır. Yüz on kişi de yan gelip yatar. Ne paydosu ne işi? Müdür beyin vakti çok her halde oturup bu kaatlara emek etmiş!"

Öteden biri bağırdı:

"Memet ver bi cıgara, kafamızı bulalım. Kaat okumaktan bişey çıkmaz. Ben bizim uçun kaatlarda eyi bir şey yazdığını hiç görmedim ve de yazmaz. Boşuna umut bağlamayın."

Sonra hava değiştirmek için kıyak bir sesle tutturdu:

"Mahpusu deleceğim, yârimi göreceğim..."

Müdür programları bitirip gönderince ancak rahat etti. Öyle alıştırmış kendini, her şeyi intizamlı görmek istiyordu. Maaş düşkünü tembel memur zihniyetine kapılmamalı, mahkûm için terbiye edici bir sistem takip etmeliydi. Onları yaptıklarına piş-

man etmeli, dışarıdaki hayata özendirmeli, bir kelimeyle ruhlarını yükseltmeliydi.

Müdür bir sigara yakarak sandalyesinin arkasına yaslandı. Tavanda gezdirdi bir müddet gözlerini: "Vaazı kanun da her halde cezadan müspet bir netice murat etti" diye düşündü. Yoksa bugünkü ceza sistemi orta çağın "Kısasa kısas" diyen intikamcı ceza sistemi değildir. Eğer böyle düşünülseydi bu, kültürüyle öğünen yirminci medeniyet asrı için affedilmez bir günah olurdu.

Müdür insanları kötü yoldan iyi yola çekmenin manevi hazzını da düşündü. Münhal hâkimlik bulamayıp mahpusane müdürlüğüne gelişinden de memnundu. O şimdi cezalandırmıyor, yolunu nasılsa şaşırmış bir takım zavallı insanları ıslah ediyordu. Bu kaybolmuş insanlardan cemiyete değişmiş, yepyeni bir karaktere bürünmüş zinde unsurlar iade ediyordu.

Pek öyle uzun boylu tecrübeye ve imkânların yoklanmasına lüzum yoktu. Müdür mahpusaneye ilk girişinde nelerin eksik nelerin fazla olduğunu görüp tespit etmişti. Şu hale göre sadece bir hamleye ihtiyaç vardı ve her müşkülü serian halletmeliydi. Müdür yeni hamleleri için yapacağı hazırlıkları yarınlara bırakamazdı. Müdüriyet kalemiyle aralarında olan küçük pencereye başını çevirdi, başkâtibe seslendi:

"Kani bey"

Küçük pencerede Kani beyin bembeyaz başı göründü. Müdür onu kendi odasına çağırıyordu:

"Buraya gelin lütfen."

Başkâtip ilişkili ilişkili dikilmişti karşısına. Biraz da titriyordu. Nedense bir felaket haberi bekler bir havadaydı. Müdür soruşturmaya başladı:

"Mahkumlar istiklal marşı söylerler mi Kani Bey?"

Kani bey başına çam kozalağı düşmüş gibi aşırdı. Damdan düşer gibi nasıl bir sualdi bu ? Hiç mi hiç beklenmediği bir durumla karşı karşıyaydı başkâtip. İmdat ister gibi sağa sola baktı, titreyen ihtiyar bir sesle verdi cevabını:

"Bilmem ki beyim" dedi, "mahkûmlar istiklal marşı bilirler

mi? Biz şimdiye kadar böyle bir şey duymadık."

Başkâtibin kapıldığı panik havası, müdürün engin hayalini dağıtmalıydı. O en makul sual karşısında birden şaşırmış, bu da nesi de gibi kısacak bir cevap vermişti. Ya o titreyişi? Müdür bey sanki onun elini cebinde yakalamıştı. Bir de bar bar bağırabileceği bir konuda sual açmıştı. Amiri ona "Mahkûmlar hırsızlık kursuna içerde de devam ediyorlar mı?" diye sormamıştı ki. Bereket müdür işin bu anormal cihetine dikkat etmedi. Bahsi olur taraflara çekmeyi daha uygun buldu. İşkenceden kurtulmak ister gibi bir hali vardı Kani beyin. Müdür onu bilmeyerek azat etti:

"Siz buyurun gidin bana Adil Bey'i gönderin."

Kani bey gitti. Müdüriyet kaleminde yardımcı olarak çalışan Adil Bey geldi. Müdürün sağ tarafındaki koltuğa teklifsizce oturdu. O telefon şirketinin mühim bir amiri idi ve suiistimalden mahkûmdu. Üç yabancı dili rahatça konuşurdu. Hülasa bilgili adam, paralı adam, insanın dili varmaz mahkûm demeye. O bu meziyetlerini takdir eden herkes gibi müdürden de hürmet görüyordu. Müdür Kani beyden öğrenmek istediğini birde Adil beye sordu. Adil bey Kani beyin tam aksi, hiç tutukluk yapmadan ve hatta gülümseyerek anlatmaya başladı:

"Hayır, müdür bey" dedi, "mahkûmlar istiklal marşı söylemeyi bilmezler. Ama bu onların kabahati değil, öğretilmemiş."

Adil bey müdürün maksadını sezmişti. Biçimli ve uzun ağızlığından bir nefes çekerek konuşmasını olumlu bir doğrultuya çekti:

"Mamafih" dedi, "marş öğretmesi malumu âliniz zor bir şey değildir. Sonra mahkûm deyip geçmeyelim, çoğu zeki ve beceriklidir."

Müdür hararetle tasdik etti:

"Evet, ben de öyle düşünüyorum, muhakkak ki becerikli insanlardır."

Adil Bey memnun. Fikirlerine kıymet verilmesi hoş bir şey. Sigarasını talimli bir edayla çekerek rahatça devam ediyor anlatmasına:

"Mademki istiklal marşı öğretilecektir müdür bey, şu halde bir de bayrak lazım. Bayraksız bu pek necip teşebbüs, bendenize yarım gibi gözükmektedir."

Müdür bey de Adil beyin bu ek teşebbüsüne yürekten katıldı:

"İsabet, çok güzel bir buluş bu. Bayrak muhakkak lazım. Ve zannederim ki bunu bizden evvel hiçbir mahpusane idaresi denememiştir. Bayrak en güzel bağdır ve heyecan kaynağıdır."

Adil bey güzel ve bilgili konuşmasıyla müdüre yeni yeni umutlar vermişti. Bu suratla müdürün Kani beyde takılır gibi olan hayali yepyeni ufuklara çevrilmişti.

Fakat ambar memurunu çağırıp da ondan bir bayrak isteyince hiç ummadığı müthiş bir "Olmaz" yağmuruna tutulmuştu. Ambar memuru Süleyman efendi müdüre:

"Olmaz beyim" dedi, "bizde fazla bayrak yoktur. Bir bayrağımız var onu da Pazar günleri müdüriyete çekiyoruz. Hatta görmüşsünüzdür o da yırtık ve yamalı bir şeydir."

Müdür iyi niyetle başlamıştı bu işe, hem de işin henüz başlangıcındaydı. Ambar memurunun cevabında kötü bir niyet aramadı ve daha doğrusu alınganlık yapıp bir noktada saplanıp kalmak istemedi. Sabır ve hoşgörü ile bir neticeye varmak kararındaydı. İstenirse her yerde her şey intizama girebilirdi. Bu sebeple işin olur tarafını bir daha yokladı:

"Yeni bir bayrak yaptırsaydık Süleyman Efendi" dedi, "mesela çarşıda diktirirdik."

Ambar memuru Süleyman efendinin başı gene havada:

"Olmaz beyim burası umumi mahpusane ama tahsisatı çok azdır. Müddeiumumî bey bu yıl vekâletten 600 lira alıncaya kadar göbeğim zıngıldadı dedi. Onu da süpürge, koğuşlara su tenekesi, hamam için odun, fakirlere sabun parası olarak harcıyoruz. Mahpusanemizde gerek başka yerlerin izdihamı ve gerekse sürgün edilip gelenler çoktur. Gıdasız kalıp zayıf düşünce hastayız deyip revire saldırıyorlar. Önümüz kış,y verdiğimiz mısır ekmeği. Koğuşlara en aşağıdan ikişer kilo kömür veremezsek kırk elli kişi muhakkak soğuktan ölür."

Süleyman Efendi kalın kaşlarını çatarak dargın bir edayla öyle şeyler söylemişti ki müdür cevaptan aciz donakalmış, bu sebepten bayrak işi belirsiz bir yarına bırakılmıştı. Müdür ambar memuru Süleyman efendinin ardından hayretle "Olmazları birbiri peşine böyle maharetle sıralayan bir adama ilk defa rastlıyorum" demişti.

Başgardiyana mahkûmların günlük yaşayış programının verilişinden bu yana tam bir hafta geçmişti. Ne gibi değişiklikler olmuştu acaba? Müdür ümitle dolu olarak teftişe çıktı. Bir haftada istenirse bir çok aksak iş düzeltilebilirdi.

Karşılaştığı manzara pek tuhaftı. Görünürde hiçbir değişiklik emaresi yoktu. Gene bahçede çöpler, bulaşık suları vardı. Gene yüzü sakallı, kirli adamlar dolaşıyordu. Hani belli kalkma saati? Saat dokuzda hala upuzun yatanlar vardı. Belediye çavuşu mu bu gelen? Hani müdüre hürmet? Hani o en basit insanlarda bile görülen saygı?

Bu bir baltalama, intizama karış koyma, yani bir çeşit kanuna karşı gelme idi. İşte böyle bir serkeşliğe dayanılamazdı. Müdür ilk girdiği koğuşta sertçe soruşturmaya başladı. Başgardiyana çatkın bir yüzle dönerek:

"Bu dolaplar hala yerinde duruyor, bunları neden kaldırtmadınız?"

Başefendi iki eli yanlarına yapışık saygıyla ileri geldi:

"Evet, müdür bey dolapların kaldırılmasını emretmiştiniz. Fakat biz buna imkân bulamadık. İçlerinde ekmek, çamaşır, kap kacak car. Bu sebepten kimseyi razı edemedim. Çünkü dolaplar dışarıda durursa hırsızlık başlar, gürültü eksik olmaz."

Başgardiyan kaşını bile oynatmadan dümdüz, öylece konuşuyordu. Söylediklerinden anlaşılan şu ki, o da ambar memuru Süleyman efendi gibi "Olmaz" demek istiyor.

Müdür ayağıyla döşemeyi gösterdi:

"Bu tahtalara da hiç ilişen olmamış. Gene ilk gördüğüm gibi pislik içinde. Bunda da bir mahzur mu var?"

Ekrem Efendi bu suale de yetişiyor:

"Evet, müdür bey, döşemeler için verdiğiniz emri de hatırlıyorum. Zaten on beş günde bir umumi temizlik yaptırıyoruz. Siz tahtalar yıkınsın demiştiniz. Hâlbuki bahçedeki çeşme haznede kâfi su birikmediğinden ancak akşamları akar. O da içmeye bile yetmiyor."

"Canım Ekrem Efendi su darlığı da bir mazeret olarak ileri sürülemez ki! İstenilseydi pekâlâ dış bahçe kuyusundan çekilebilirdi"

Ekrem Efendi şaşırmadı:

"Evet, müdür bey kuyudan alınabilirdi. Lakin ip yok, kova yok. Bunlar tedarik edilse bile dış bahçeye lalettayin adam çıkaramayız, çünkü böyle biri su alma bahanesiyle dış bahçeye çıktı, gitti ikinci daire kapısında bir adam vurdu."

Müdür başka bir koğuşa geçti. Kırk kişilik mevcuttan ancak yarısı ayakta. Ötekiler yatıyor. Müdürün esmer yüzü belli olacak şekilde kızardı. Yatağın birine yanaşıp ayağıyla dürttü. Herif kirli yorgana sarılı, gömülüp gitmiş. Yorganı hafifçe araladı. Kirli yastıkta sakallı bir yüz göründü. Hiç de kalkma taraflısı değil. Müdür azarladı:

"Kalksana be adam, bu ne miskinlik, insan kanı yok mu sende?"

Yastıktaki baş iniltiyle cevap verdi:

"Bak ki beyim kalkabiliyor muyum? Yediğim mısır tayını, dermanım yoktur. Kalkıp da ne ideceğim?"

Müdürü hafakanlar bastı:

"Kalkacaksınız" diye bağırdı. "Burası babanızın evi değil."

Bu gravatlı, iriden, oldukça kibar konuşan adam artık iyice kızmıştı. Ama içini tam dökemedi. Koğuşun dip tarafından biri yürüdü geldi. Adamın yüzü çatkın, tavrından koskoca müdür sinek kadar küçük gördüğü anlaşılıyordu. Kilot pantolon üzerine dik yaka siyah bir gömlek giymiş, beyaz sedef düğmeleri benek benek. Pervasız, kara kaya gibi dikildi müdürün karşısına

"Hoş biz mahkûm olduysak esir de değiliz müdür bey" dedi. "Mahkûmdur bu, hasta olmuş yatar. Karnı açtır yatar. Efkâr ba-

sar yatar. Yatmak bir suç değil ki, siz yatana karışamazsınız."

Müdürün bir anda bütün gösterişi allak bullak olmuştu. Başgardiyan gördün mü gibilerden pek manalı bakıyor. Bu serkeşçe çıkışa memnun mu olmuştu yoksu? Müdür kendince en uygun cevabı susmakla verdi. Bir mahpusane müdürüne karşı bu kadar serkeşçe konuşabilen adam görmemişti. Böyle mahir bir davranışla belki de çok tatsız neticeler verebilecek bir çekişmeden kaçınmış oldu. Mahpusane işlerinde henüz tecrübesi yoktu. Ama hayatta gördükleri, bazı şeyleri sezmesini kolaylaştırıyordu. Kim olduğunu bilmiyorum, dedi içinden, bu adam kalkın deseydi şimdi tekmil mahkûm ayakta olurdu. Evet, işin bu tarafı ayan beyan ortadaydı.

Müdür bahçeye çıkınca başgardiyandan kendisine çıkışanın Kerem ağa isimli bir katil olduğunu öğrendi. Evet, adamın ismi Kerem. Bir de peşinde ismine ek ağa'sı vardı.

Müdür öbür daireleri de teker teker dolaştı. Her girdiği koğuşta aynı ihmali gördü. Kara kocaman bir taş gibi hiçbir şey yerinden oynamamıştı. Yüzlerce perişan insan, eski perişanlıklarının bocalaması içinde idiler. Müdür şu birkaç günlük gayreti neticesinde hiç de küçümsenemeyecek bazı önemli şeyler öğrenmişti. Ve öyle anlaşılıyordu ki, koğuş kapılarına program astırmakla iş bitmiyordu. Her halde biraz beklemek lazımdı. Değişik suçlardan, başka başka illerden gelen bu insanları evvela temizliğin, intizamın faydasına inandırmak lazımdı. Bir kelimeyle insanlar temiz olmalıydı, her şey onunla başlardı.

Fakat aylarca bir kalıp sabun yüzü görmeyen mahkûmlar vardı. Bu nasıl bir işti? Bir insanın bir kalıp sabun parası olmamasını nasıl yorumlamalıydı? Her mahkûm bir aileye bağlı değil miydi? Bunlara evlerinden bakmazlar mıydı? Müdür bunları pek çözemedi kendi kendine. Başgardiyana sormayı da pek onuruna yediremedi. Onun yanında eksikli olmak istemezdi. Bir insan bir şeyi anlamasa bile yerine göre hiç sesini çıkarmamalı ve karşısındakine arif görünmeliydi!

Müdür bey, Adil beyle olan konuşmalarında bu hususları da

öğrenmeye gayret etti. Başgardiyana bakınca Adil beyi kendisine daha yakın buluyordu. Refik Dilgiç, ona sorduklarımı başgardiyana sormuş olsam kendimi yok yere küçük düşürmüş olurum inancındaydı. Hem Ekrem efendiye bir şey sorsa, acaba herif derde derman olacak cevaplar verir miydi? Ona döşemeler neden pis dediğine bile pişman olmuştu. İsteseydi temizletirdi. Bir tahta yıkatmak için bütün çeşmeleri kuruturdu. O Kerem ağa denilen herif, Ekrem efendinin ipe un sermesinden cesaret almadı mı sanki? Adil bey işte bu bahislerde de anlayışlı konuşuyordu:

"O Kerem ağa denilen herife müdür bey, bir dahaki karşılaşmanızda biraz dikkatlice bakın. Onun müthiş bir ağ kurucu, küstah, her şeyde parmağı olan mütecaviz karakterini bir görüşte iyice seçebildiğinizi zannetmem."

Müdür biraz da mahcup:

"Evet, size hak veririm. Bu adamları elbette ki kısa zamanda tanımak mümkün değildir."

Adil bey keyifle asıldı ağızlığına. Çeşitli biçimde masmavi dumanlar çıkarttı. Müdür bey başını hafifçe soluna eğmiş, Adil beyi öylece dinliyordu. Adil bey inandırıcı cümleler ve tok kelimelerle konuşuyordu.

"Siz müdür beye" diyordu, "mahkûma en küçük bir kusuru için en kötü işkenceyi yapabilirsiniz. Bunun daha evvel birçok şekline şahit olduk. Mahkûm gece yarısı jandarmaya aldırılır, feci şekilde döğdürülüp tecrit edilir. Rapor ister, cezaevi doktoru vermez. Mahkûmdur başka doktora da gidemez. Bu suretle şikâyetin önü alınmış olur, işkenceyi men eden kanun hükümleri ihlal edilmez. Siz mahkûmu sürgün de edebilirsiniz. Vekâlete yazacağınız bir iki yazı bunu temine kâfidir. Nihayet, bütün salahiyetlerinizle amir bir şahsiyetsiniz. Bütün bu vasıflarınızı gayet iyi bilen mahkûmlar umumiyetle sizden çekinirler."

Adil bey sigara tazeledi. Göğüs geçirerek:

"Fakaat müdür bey" dedi, "mukayesemi mazur görün, acı ve çok acı bir gerçektir diye söylüyorum, aynı mahkûm, Kerem ağadan yalnız çekinmekle kalmaz, ondan Allah'tan korkar gibi

korkar ve adeta tapınır."

Adil bey oldukça uzun ve inandırıcı sözlerle konuştu. En ince ayrıntılara girdi. Ve müdür, mahpusanelerde korkunç bir seçme yapan, insanları donsuz gömleksiz bırakan kumar belasını öğrendi. Mahkûmlar bıçak taşıyorlar ve sudan sayılacak birçok sebeplerle birbirlerini öldürüyorlardı. Esrar ve afyon da bulunuyordu burada. Gayri ahlaki haller de oluyordu. Nihayet alt ucu bir mahpusane ve bir avuç insan. Fakat aralarında öyle meseleler yaratmışlar ki, değil bu meseleleri birer birer çözmek, bir an düşünmesi bile müdürün kafasını karıştırmaya yetiyordu.

Sonra günler, haftalar geçti. Müdür programlarının peşini pek kovalamadı. Zaten istiklal marşı demiş Kani beyi ürkütmüş, bayrak istemiş ambar memuru Süleyman efendiyi kızdırmış, program tatbikine kalkmış Ekrem Efendi'yi çileden çıkarmıştı. Yatmalarına kalkmalarına karıştı, kumarlarına engel olmak istedi, mahkûmun çoğu ona düşmandı. Ellerine nöbet saatlarını tutuşturup her gece gardiyanları dolap beygirleri gibi mahpusanenin etrafında dolaştırdı. Şimdi gardiyanlar da ona diş biliyorlardı.

Kimleri ne için tedirgin ettiğinin müdür de biraz farkındaydı. Bu böyledir diye daha fazla üstüne gitmemekle beraber her alanda iyileştirici tedbirlerinden de geri kalmış değildi. Mesela, asayişi bozan şahısların elinden tehdit vasıtası olarak kullandıkları bıçaklar alınırsa iyileştirme yolunda esaslı bir adım atılmış olurdu.

Sabahın erken saatlerinde mahkûm tatlı uykudayken müdürün yaptığı üç arama da umduğu neticeyi vermemişti. Beş yüz mahkûmdan yüz bıçak alabilseydi, müdür mahpusaneyi silahsızlandırdığına kani olacaktı. Pantolon cepleri, kirli ceketler, dolaplar, erzak sandıkları, merdiven altları, dehlizler sükûtlarıyla müdüre karşı gelmişler, sakladıkları parlak demirleri inanılmaz bir maharetle gizlemişlerdi.

Müdür bey bir de nasihat yolunu denedi Üşenmedi her koğuşu ayrı ayrı gezdi. Babacan bir tonla anlatmaya koyuldu. Mahkum oldular diye devlet onların vücudundan vazgeçmiş değildi.

Hepsini de bir ana baba kuzusu olduğunu biliyordu. Devletin işine akıl sır ermez. Gerek adliye vekili ve gerekse müddeiumumî bizim babamız sayılır. Hükümetin işine akıl ermez, büyüklerden hiçbir zaman ümit kesilmezdi. Bakarsınız bir gün ansızın "Serbestsiniz" diye bir haber de alabilirlerdi. Ana, baba ve yavrularına kavuşurlardı. Hepsi de Türk'tü. Bir vatanın evladı idiler. Yoktan yere birbirlerini yemek, kumar oynatıp soymak ayıptı. Müdür buna benzer çok ibretli sözler söyledi. Ve mahkûm onu içten bir saygı ile dinledi.

Doğrusu ya hiç kimse karşı çıkıp da, hayır yanlışsın, bu sözünü de beğenmedik demedi. Her defasında olduğu gibi saygılı idiler. Başlarını salladılar, ellerini göğüslerine bastılar, haklısın çok doğru dediler. Dinledikleri güzel sözler geldi taa ciğerlerine saplandı, birçoğunun gözleri yaşardı. Fakat... Bıçak teslimine gelince: "Müslümansın inan! Vallaha da yoktu billahi da yoktu."

Zaten bu bıçak dedikleri derisi sedef gibi parlak, daima karanlık sularda gizlenen acayip bir balıktı. Kan kokusu almayınca bir türlü su yüzüne çıkmıyor, saklanıyor saklanıyordu.

Yoklama hamleleri boşa çıkınca, balığı çekilmiş göllere ağ geren acemi balıkçılar gibi ümitsizliğe kapılıyordu müdür bey. Nasihatlerin da aslında bir işe yaramadığını sezecek kadar kurnazdı. Koskoca mahpusanede yalnız bir kişi bıçak araması için dişe dokunur bir söz söyledi. O da Niğde cezaevinden sürgün gelen Şıhmuz'du. Bu ayağı şalvarlı, koca kafalı adam müdürü şaşkına döndürdü. Koğuş halkını müdüre göstererek, pervasız bir edayla:

"Bunların hiç birinde bıçak yoktur bey, " dedi. "Kendinizi boşuna yormayın. Yazıktır size. Bu koğuşta bıçağı yalnız ben taşırım, yalnız bende bıçak vardır!"

İtiraf çok güzel. Nihayet müdürün çatkın yüzü ışıdı. Silah arama bahsinde olumlu bir adım atabilmişti. Bir mahkûm ona sığınıyor ve böylece gelecek bir cinayetin şimdiden önü alınmış oluyordu. Müdür, iki kerre iki kaç eder diyen bilgiç bir öğretmen gibi Şıhmuz'a yanaştı;

"Sana inzibati ceza yaptırmam bıçağını bize teslim et."

Şıhmuz güldü. Gururla gerdi göğsünü, damdan düşer gibi:

"İnzibati ceza ile müdür bey" dedi, "sen git de evdeki boyalı avradını korkut!"

Müdür olduğu yerde kuruyuverdi. Şıhmuz'dan deli bir boğadan sakınır gibi korkan gardiyanlar durumu hareketsiz, salaşta tiyatro gibi seyrediyorlardı. Şıhmuz tekleyen motor gibi hırsla konuşuyordu:

"Çocuk kandırır gibi beni kandırma müdür bey! Git evvela Kerem ağanın bıçağını al, Hasan bey de tabancasını teslim etsin. Erkektir karşındaki iyi bak, o zaman ben de bıçağımı teslim ederim."

Müdür hırsla döndü.

"Size insanca muamele yaramaz," dedi. "Ben sana o bıçağı zorla çıkarttırırım."

Şıhmuz peşinden yürüyerek bağırdı:

"Ulan" dedi, "avradını ittiğimin gavatı. Burasını veresiye çay içtiğin kahvanemi belledin? Bak şu parmağa!"

Kolunu ileriye uzattı. Sağ elinin başparmağı yoktu:

"Aha bu parmağı senin gibi bir gavatın bir lafına feda ettim."

Müdür acele dairesine dönüyordu. Yüzü karmakarışık, sağanak yiyen insanlara benziyordu. Kaçacak, buralardan kendisini selamete atacaktı. Ters davalara düşmüş, kafası allak bullak olmuştu. Yolda Ekrem Efendi kendisine:

"Beyim" dedi, "bu adama Şıhmuz derler. Niğde cezaevinden sürgün geldi. Katil suçlusu. Kürt'tür, delidir."

Başına bir küfe pislik devirmişlerdi sanki müdür günlerce gördüğü hakaretin tesirinde kaldı. Karşısındaki adam alabildiğine küstah, hakkında yapılacak herhangi bir kanuni muameleden de pervasız görünüyordu. Tuhaftır vazifeli olduğu halde müdür içeriye de girmek istemiyordu. O herifin tekrar yüzünü görecek diye nefretle doluydu. Sadece on, on beş gün ara ile o da gece yarıları girebiliyordu müdür içeriye. Uykusu hafif olan mahkûmlar onun bir iki gardiyanı da peşinden sürükleyen ayak seslerini du-

yuyorlar, acele tarafından dört köşe kapı deliklerinden esmer bir yüz bakıp geçiyordu.

Her şeylere boş vermek ve sık sık yanlarına varmamak, böylesi daha iyiydi anlaşılan. Kerem ağayı kaç kere mahpusane bakkalından alışveriş ederken gördü. Bu azgın ve küstah adam kendisiyle karşılaşınca şapkasını çıkarıyor ve saygıyla selama duruyordu. Bu değişikliğin sebebi neydi peki? Onu anlamayacak kadar toy bir adam değildi müdür. Demek bu adamlar avarelikten hoşlanıyor, yanlarına pek sık varmayınca, şu ve bu bahaneyle işlerine karışmayınca müdüre hürmet bile ediyorlardı. Önü sonu mahkûm, sırtlarına aldıkları cezaların da ne zaman biteceği belli değil. Tabii asker gibi davranmak sökmez bu heriflere.

Kaldı ki müdür istedikten sonra yapılacak iş mi yoktu. Ne halleri varsa görsünler. O kendisine yeni iş sahaları bulmuştu. Her Allah'ın günü hafif cezalılardan on, on beş mahkûmu dışarıya çıkarıyor. Bir kısmını yol işlerine salıp bir kısmına da bahçeyi düzenlettirerek çiçek ektiriyor, toprak kazdırıyordu.

Yakasını bıraktı hepsinin, mahkûmun da gardiyanın da. Madem böyle rezil bir hayattan hoşlanıyorlardı, işte bu kendilerine bol bol veriliyordu. Ama bak ki şansına gene de yaranamıyordu. Eski gardiyanlardan ihtiyar Kamil çavuş: "Ula galıbına bakıp da biz bunu bir adam bellediydik, herif halbuysem halis yol çavuşuymuş" diye sağda solda konuşuyordu.

Refik Dilgiç bu mahpusaneye gelmeden önce, idarede az çok bir düzen vardı. Mahkûmlar yüzünü nadiren gördükleri Kani beyden ürküyor, başgardiyanı da sayıyorlardı. Müdürün çok ileri icraatlara girişip sonra birden geri çekilmesi, idarenin mahkûm önündeki durumunu sarsmış, hepsini biraz zor kurtulacaklarını çıkmazların içen sürüklemişti. Artık yüzüne bile bakmaya tenezzül etmedikleri herhangi mahkûma söz geçirmek zor olacaktı.

Müdür çekildi ama artık kurtulamazdı. Şimdi karşı dalgalar halinde mahkûm onu takip ediliyor, rahat huzur yüzü göstermiyordu. Ne de bitmez tükenmez dertleri varmış. Mısır ekmeği acıymış, midelerini bozuyormuş. Kerem ağa kumara hız vermiş,

yatak yorganlarını sattırıyormuş. Tokatlı Ali, Kerem ağanın koltuğunda faizciliğe girişmiş. Boyabatlı Ali Çavuş'un artık esamisi okunmaz olmuş. Tokatlı Ali kumarda kaybedenlerin aylık tayınlarını ufak bir parayla kapatıp, küfe küfe dışarıya sevk ediyormuş.

Müdür bıktı usandı, her gün masasından arz pusulaları eksik olmuyordu. O gün gene daireye gelince masasında üzerinde perişan bir kâğıt parçası gördü. Birçoklarını yaptığı gibi onu da yırtıp kâğıt sepetine atacaktı. Bunu yazan sanki kendisinden ne isteyecekti? Okumaya ne hacet hep bilinen şeyler. Hastaymış doktor bakmıyormuş ulan burası sıhhiye vekâleti mi? Mısır tayınları çok küçük olduğundan karınları doymuyormuş, ulan keratalar her işinizi bırakın da mahkûm mu olun dedi müdür bey size? Müdüriyet bedavadan tayın dağıtan hayrat fırını mı?

Refik Dilgiz Bey nedense masadaki pusulayı yırtıp sepete atamadı. Uzanıp eline aldı ve şöyle bir göz gezdirdi. Pusula sahibi şöyle diyordu: "Müdür bey, size şifahen arz edeceğim bir sebepten dolayı hayatım tehlikede. İmza: Simitçi Emin. "Madem hayatı tehlikede, mesele yok. Müdür pusula sahibini hemen çağırttı.

Simitçi Emin? Müdür geleli beri böyle bir isim duymamıştı. Mahpusaneninin fakir, fakat kimseyi de dalına bastırmayan, en iyi gazete okuyan mahkûmuydu. Müdürün huzuruna geldi. Müdür şöyle bir süzdü onu. Belki de senin hayatın ne ki tehlikede olsun dedi içinden. Öyle ya, var olan bir şeyin kaybolması ihtimalinden kaygı duyulur. Müdür sordu:

"Neymiş bu pusula anlat bakalım?"

"Üç gündür tayınımı yemedim müdür bey."

"Peki, revire neden gitmedin, hasta mısın?"

"Hayır, beyim, bizim dairede bir adam var. Adı Tokatlı Ali, Kerem ağanın adamı. Tayınımı zorla çekip alıyor. Kumar kumar dediler. Oynamayanlara yan bakıyorlardı. Ben de girdim postaya oynadım, neyim varsa verdim. Şimdi de tayınıma el attılar. Beni yoktan yere borçlandırıp tayınımı aylık olarak kapattılar. Biz fa-

kiriz beyim, bir tayın var besleyici onu da kaybedersek ne yapa-rız?

Müdür gülümsedi:

"Hayatın bunun için mi tehlikede?"

"Evet beyim"

Bu kadar perişan bir adamda bu kadar düzgün bir anlatım. Müdür şaşırtmıştı dinlerken. Simitçi ayrılırken bir noktayı iyice belirtti:

"Rica ederim beyim" dedi, "benim tayınımı kurtarın, hayatı-mı kurtarmış olacaksınız."

Simitçi gidince müdür Kerem ağayı çağırttı. Son zamanda i-çeriye ait birçok işi böyle hallediyordu. Bu iyi bir usuldü de. Zi-ra hiç kimse Kerem ağanın elçiliğine itiraz etmemiş, bir sızıltı duyulmamıştı. Üstelik müdüriyete yapılan birçok lüzumsuz şikâyetin de önü alınmıştı.

Kerem ağa müdüriyet odasına kasıla kasıla girdi. O cahil fa-kat üzerinde üç dört bin lira taşıyan mahkûm üzerinde kanlı bas-kı kurmuş ve bu tesirinin yarattığı havayı gayet iyi değerlendiren kibirli bir adamdı. Karşılıklı kahveler içtiler. Kerem ağa koçboy-nuzu burmuş siyah bıyıklarını, tespihini baston gibi sağ elinde tutuyordu. Müdür punduna getirip eksikli eksikli sordu:

"Bir Simitçi Emin var Kerem ağa" dedi, "her halde tanırsınız. Ben pek ihtimal vermedim ama güya bunun bir aylık tayınını To-katlı Ali kapatmış."

Kerem ağa kocaman kocaman güldü:

"Bu işte müdür bey" dedi, "yalan değil de bir yanlış var. Bu Tokatlı Ali iyi bir çocuktur. Eh Allah versin hali vaktı da iyidir, memleketten üç beş kuruşu gelir, ona bun ayardım eder Belki Si-mitçi'ye ye de böyle bir yardım yapmıştır Siz hiç merak etmeyin beyim. Ben o işin aslını öğrenirim. Kimsenin hakkını kimsede bırakmam."

Kerem ağa koğuşa dönünce Simitçi'yi çağırıp çıkıştı:

"Ulan hergele" dedi, "aç kalır para ister yalvarırsınız sonra da şikâyet. Ver borcunu, Tokatlı tayınının serbest bıraksın!"

Simitçi söylenenleri gayet iyi anladı. Bir acayip konuşmaydı bu zaten. Ağa söyler, garip dinler ve fakat cevap da veremez. Verse kimse dinlemez. Kerem ağa Tokatlı'dan tarafa yontuyordu. Hem de kocaman kocaman yontuyordu. Kalıbının adamı değilmiş müdür. Kerem ağaya havale etmiş Simitçi'yi demek ki. Pek ümit bağlanan müdüriyet başvurmasının da ardı fos çıktı. Müdür en kısa yoldan kuzuyu kurda teslim etmişti.

Zengin sofrasına zenginle oturuyor, fıkaradan da fıkaraya bir yardım olmuyordu. Simitçi o nadir insanlardandı ki, her şeyini kaybetmiş fakat gururunu kaybetmemişti. Pek dayanamazsa aç karnı üzerine uzanıyor, saatlerce uyuyordu. Arada zorla oturtulduğu sofralar her zaman devam edemezdi. Tayın alınırken o da kendi tayınını zorla almayı deneyecekti. Başka çaresi de yoktu, bu böyle devam edemezdi. Öğleye doğru tayın dağıtımını kolladı. Kalabalığa sokuldu. Sıra onun tayınını Tokatlı'nın küfesine atmaya gelince Simitçi davrandı ve ekmeğini kaptı. İşte hayatını kurtarmıştı. Fakat Tokatlı aman vermedi ona. Birkaç adamıyla üstüne çullandılar, Simitçi'ye ekmeğinden koparttığı tek lokmayı kanla tükürttüler. Simitçi ses çıkarmadı. Gitti bir duvar dibine çömeldi. Hamlesi boşa gitmişti.

Tayın dağıtımı bitmiş, Tokatlı haczettiği ekmekleri iki küfeye doldurmuştu. Her gün böyleydi bu. Yok fiyatına tayınları ellerinden alınanlar inleyerek aç karınlarını uğuştururken, Tokatlı da günden güne şişen kabaran cüzdanını zevkle seyrediyordu. Akıl olmalıydı insanda. Biraz da yürek olmalıydı, böyle olunca para kara kovuklu bir mağarada da olsa çıkar gelirdi meydana. İnsafmış, merhametmiş geç bunları sen. Allah böyle çizmiş dünyanın kanunun. Canavarın nasibi ayrı, kuzunun nasibi ayrı. İşte böyle düşünüyordu Tokatlı Ali.

Simitçi tam karşısına gelen duvarın dibine çömelen Tokatlı Ali'ye taa içinden gelen yatışmaz bir kinle baktı. Türlü düzen ve dolapla ekmeğini elinden alan adam buydu işte. İşte bu adama koskoca hükümeti temsil eden müdür bir şey yapamıyor, Simitçi'ye devletin bahşettiği biricik ekmeği gasıbın elinden alamı-

yordu. Bu ne demekti? Simitçi'yi Tokatlı ile karşı karşıya bırakmak demekti.

Bir günlük ekmeği olsaydı, Simitçi elbette ki tayınının peşine düşmeyecekti. Ama durum hiç de böyle değildi. Her öğünde kendisine reva görülen zulmü aç gözleriyle izliyordu Simitçi. Belki de kendi düşüncesine göre memleketin en iyi vatandaşı oydu. Bir tayın yiyordu günde. Ve aylarca bir kaşık sıcak çorba yüzü bile görmeden yaşayabiliyordu. Demek ki hareketleri kanuna karşı olmayan kişilerden biri de Simitçi Emin'di. Gel gör ki kanun adamları da böyle bir kişiyi koruyacak yerde, tutuyor Tokatlı gibi bir gasıba destek oluyordu. Öyleyse müdürde ve kanunda iş yoktu. Onlara bel bağlamak ve onlardan hayatının korunmasının istemek pek akıl karı bir iş değildi.

Ama Simitçi'ye bu hali reva görenler biraz olsun düşünmezler miydi onun tayınını elinden almak canını almaktan da beterdir. Canı gitse kurtulur fakat tayın giderse yaşamaya imkân kalmazdı. İşte böyle içinden çıkılmaz, böyle rezil, böyle ateşten bir çemberiydi Simitçi. İçine düştüğü durumun ağırlığını iyice tartabiliyordu. Ama acaba böyle bir durumdan kurtulmak elinde miydi? Düğüm burada bağlanıyordu.

Simitçi tam karşısında duvara yaslanmış Tokatlı'ya kinle baktı bir daha. Bu adam, tayınını kesen fakat canını kabzetmeyen bir tanrı idi. Canın alıp Simitçi'yi azaptan kurtarmıyor, dirhem dirhem ölüme yaklaştırıyordu onu. Bu esmer, uzunca boylu, gırtlağı çıkık, çirkin bir adamdı. Simitçi bu gaddarlığı aklına sığdıramıyordu. İnsanlar arasında böyleleri de vardı demek. Simitçi bir daha dikkatle baktı Tokatlı Ali'ye. Bir şeyler konuşuyordu Ali arkadaşıyla. Kaba leblebi atıyordu arada da ağzına. Keyifli bir anındaydı Ali. Simitçi onun yutkunurken inip kalkan gırtlağına baktı. Olanca temkinini kaybetti. İşitilir bir sesle : "Namussuz!" dedi. Kemse farkına varmadı bu kindar mırıldanışın.

Artık iki dağ bir araya gelebilir ve fakat Simitçi, Tokatlı Ali için iyi şeyler düşünemezdi. Belki dikkati çekmemiş şimdiye kadar, Simitçi'nin içinde yanan ateşin farkına varılmamıştı. O, Gi-

resunlu Ali gibi aciz ve ölümünü ayakta bekleyebilecek kişilerden değildi. Upuzun uzanıp bir yere mum gibi erimeye razı olamazdı. Bir şeyler yapmak isterdi. Uçurumun kenarında bile olsa yenilgiyi kabul etmeyen ve asla kuru gürültüye teslim olmayacak kişilerdendi.

Açlığa direnmeden teslim olmayacağına göre Simitçi Emin'in elbette yapacağı bir şeyler vardı. Ama bu ne olabilirdi? Onu kendi de açıkça kestirmiş ve bir karara varmış değildi. Ertesi gün gene tayın dağıtma zamanı kalabalığa sokuldu. Tokatlı tayın ambarının başındaydı. Biraz daha sokuldu Simitçi ve ona yakın oldu. İşte bu taksitle can alan Azrail'i yakından görüyordu. İlk anda ekmeğini gene zorla kapmak ve hızla kaçmak, onlar peşinden yetişinceye kadar birkaç lokma olsun yutarak böylece yeniden güç kazanmak fikrine saplanmıştı.

Usul usul Tokatlı'ya yanaşınca fikrini birden değiştirdi. Belindeki sivri demir ona başka şeyler düşündürüyordu: "Bırak be Simitçi, artık ben konuşayım" diyordu."Ne müdür kaldı rica etmediğin, ne Kerem ağa kaldı boyun eğmediğin. Sen sıfıra inmiş bir adamsın. Merhamet bile dilenmekle alınmaz. Onun için bile kuvvetli olmak gerek. Bir kerre amana düşmesin insan, gavur çarığı gibi yandı demektir. Sen hele şöyle bir kenarda dur bakalım. Bir de ben deneyeyim şansımı!"

Yılan gibi soğuktu şu belindeki sivri demirin söyledikleri. Ama ne var ki doğruydu. Simitçi biraz daha yanaştı Ali'ye. Şu karşısındaki hakikaten iğrenç bir adamdı. Şu boynunda pis çıkıntısı görünen gırtlağı için yapıyordu bunları.

Tayınları haciz olanlarınki Tokatlı'nın küfesine sayılıyor, serbest olanlar da ekmeklerini alıp gidiyorlardı. Tayını dağıtan mahkûm bar bar bağırıyordu. "Bu da Şaban dayının yirmi yedi." Hakta ala'nın mahkûm kullarına takdir buyurduğu nimet, devletin münasip gördüğü ölçüde dağıtılıyordu. Yalnız bir Tokatlı Ali çıkıyor meydana bu da Allah'ın bir hikmeti belki Allah'ın bahşettiği ve devletin teker teker dağıttığı nasibi mahkûmun elinden nasılsa kesip alabiliyordu.

Simitçi binden bir kaybetse, bunu rahatça sineye çekebilirdi. Fakat bir den çıkınca ortada hiçbir şey kalmıyordu. Bu şartlar içinde Emin'in ölüm kalım meselesi ancak tayin ambarının başında hallolabilirdi. Simitçi kargaşalıkta, habersizce şöyle bir süzdü Tokatlı'yı. Ve farkında olmayarak tırnağından tepesine kadar bir titreme sardı vücudunu. Mahpusanelerde sık sık görülen kanlı bir hesap anıydı bu. Simitçi : "Bir defa vurmalı", dedi içinden, " bir deva vurmalı ve bu duygusuz canavar başı yere düşüreli" simitçi bu sefer elini tayına değil de beline attı. Nam olacaktı gelmişe geçmişe şayet kelle yere düşerse. Bileğindeki kuvvet hala yeterli buna. Lakin elindeki sivri, uzunca bir şişti nihayeti. Delebilir, derince delebilir fakat kesemezdi. Kasaplarda bile çeşitli satırlar vardı.

Simitçi şişini çekti. Aç kurt gibi uludu ansızın: "Dur ulan ibne" dedi parçalayıp havayı "her namussuzun vereceği bir hesap vardır!" Ortalık bir karıştı. Kalabalık aralandı. Teke tek bıraktılar Tokatlı ile Simitçi'yi. "Vuruldum!" diyebildi Tokatlı, soluya soluya yorgun düştü yere. Şiş boynuna saplanmış, delik hortum gibi kan fışkırıyordu. Küfenin biri devrilmiş, Simitçi'nin yiyemediği ekmekler yere saçılmıştı. Simitçi'nin yiyemediği ekmekler yere saçılmıştı. Tokatlı'nın kanıyla kızla boyanan ekmekler, tek tek hepsi kanlı dramın konuşmayan şahidi idi.

Bir ekmek için bir darbe yeterdi besbelli. Simitçi etrafını saran kalabalığın şaşkınlığından faydalanıp sola çark ederek, mahpusane bahçesinin dip tarafına doğru hızla kaçmaya başladı. Bir köşe mi arayacaktı kim bilir sırtını vermek için. Ümitsiz bir çıkıştı belki de yaptığı. Tokatlı'nın taa Kerem ağaya dayanan genişbir teşkilatı vardı. Yanında koyacaklar mıydı bakalım yaptığını. Üzerine gelirlerse tek başına karşı koymak çok zor olacaktı. Kalıyordu üç beş mahkûmun bıçaklarını çekerek onu koruması. Bu da hiç beklenmez, fakir bir Simitçi için kimse elini ateşe sokmazdı. Bir de gardiyanlar vardı ama ateş kesilmeden onlar da çıkmazlardı meydana.

İlk darbede şansı yaver gitti ama kaçışı böyle olmadı işte. Bir

taş takıldı ayağına ve yüzükoyun uzandı Simitçi. Bu geçen zamanda hasım taraf toparlanmış ve yeni bir yol tutturmuşlardı kendilerine. Ekmek alım satımı durmuş can pazarı başlamıştı şimdi de. Birden anlaşılmıştı ki Simitçi Emin isimli bir zibidi, Kerem ağanın, Tokatlı Ali'nin kurduğu düzene bıçak çekmişti. Buna cevap verilmezse tekmil mağdurlar artık onların üzerine yürüyebilirlerdi ve kendisine kanlı bir dönemeç çizen bu akışı durdurmak belki de mümkün olmazdı.

Bir darbede şaşkına dönen hasım taraf hemen toparlandı ve iki grup oldu. Yerden biter gibi ortaya çıkan Kerem ağa, taktiğini bir solukta ayarlamış ve kumandayı eline almıştı. Görünürde hiçbir destek yoktu Simitçi'ye. Kerem ağa, iki gruba ayırdı aniden adamlarını. Bir kısmı kan kaybeden Tokatlı'yı koltuklayıp aşağıya doğru yürütürken, bir kısmı da koşarken yüzükoyun kapaklanan Simitçi'yi bastırmıştı. Zar zor yürüterek getirdiler Tokatlı'yı. Eline bir bıçak verip Simitçi'nin sırtında diz çöktürdüler. Kan kaybediyor ve yorgun yorgun soluyordu Ali. Kerem ağa kumandayı verdi:

"Ali kendi intikamını kendi eliyle alsın", dedi. "Biz karışırsak suç olur ve kanun da böyledir."

Bir bıçak tutuşturdular eline Ali'nin. O kendinden çoktan geçmişti. Yapacağı işi kestirecek durumda değildi. Görünüşte Ali, gerçekte Kerem ağanın adamları soktular ilk bıçağı Simitçi'nin sırtına. Suratı kan içindeydi, kafasını zalim ökçeler çiğnemişti. Can acısıyla başını hızla kurtardı ökçelerden: "Anam!" dedi ve ene yapıştı toprağa. Toprak cevap vermedi. Eğer sağsa bile anası ta uzaklardaydı. İnsaf, merhamet beş para bile etmeyen şeylerdir böyle zamanlarda. Simitçi insafa da sığınamazdı. Birkaç bıçak daha vurduktan sonra bu sefer Simitçi'yi sırtüstü yatırdılar. Eski ve yeni mağdur belki de bir şey anlamadan birbirlerine baktılar. Yalancı bir canlanma ile bir an kinle güldü Ali. O gene hayatı pahasına da olsa galip durumda idi.

Kerem ağa emretmiş tüysüz bir oğlan oynamıştı son perdeyi. İşi bitince Simitçi'yi yerde koyup grubuyla doğruldu. Tokatlı A-

li'yi revire götürmek üzere bir mahkûmun sırtına bindirdiler. Daha beş on adım gidilmemişti ki yük birdenbire ağırlaştı ve yaralı gövde kendini koyuverdi. Gene şanslı bir adammış Tokatlı Ali fakir bir mahkûmun sırtında can verdi. Ölmeden fıkaranın sırtından inmek nasip değilmiş ona.

Kerem ağa demir pençesiyle işe el koyunca çok kolayca yürüdü işler. Sarımsak eker gibi birkaç hamlede her şey yoluna girdi. Tüysüz bir oğlan ve Kerem ağanın daimi askerleri çok yararlılık gösterdiler. Kerem ağa da arada karıştı işe, acemilik yapmalarına engel oldu. Dedikoduya meydan vermemek için her şey nizamında yürümeliydi. Pamuk dengine çarpmış gibi üstünü silkeledi. Mangasıyla beraber kapı altına doğru yolandı sonra. Tüysüz oğlan yanında, öbürleri peşindeydi. Haki pantolonu gene yalpa yalpa yarıyordu havayı, Siyah dik yakalı gömleğinde sedefler benek benek. Başı dik ve mağrurdu gene.

Simitçi'yi sedyeye koydular. Müdür kapı altında ikinci yaralıyı bekliyordu. Belki o da yolda Tokatlı Ali gibi ölmüş olabilirdi. Ama hakikaten yaralı kalmış ve ölmemişse işler biraz karışırdı o zaman. Sedye kapıya yaklaşırken Kerem ağa haşmetle yanaştı müdüre. Mdür böyle karışık bir zamanda mahpusanenin kudretli adamın yanında görünce adeta sevindi ve güven doldu içine. Kerem ağa kapı altına giren Simitçi'nin sedyesini müdüre göstererek.

"Sözüm meclisten dışarı müdür bey, bunlar puşt adamlar" dedi, kin saçarak tükürdü yere "Ben sözümü Allah'a söylüyorum, bak bu gün onun ışığıdır. O Allah şahittir ki Tokatlı bunlara çok yardım etti. Hele bu namussuz "Acım Ali ağabey" diye yalvardı da adam buna cebinden para verdi. Ama merhamet ölmüş müdür bey, fıkara gördün mü vuracaksın tekmeyi."

Müdür lafı uzattırmadı. Sedye ilerliyordu.

Kerem ağayı da cevapsız koymadı:

"Ben her şeyi inceden inceye tahkik edeceğim Kerem ağa," dedi. "Haklıyı haksızı meydana çıkaracağım."

Tokatlı'nın işi bitmiş ama Simitçi daha canlıydı. İşte müdürü

sıkıntılara boğan da onun yaşamasıydı. Sedye hastaneye yollanırken müdürde yanından ayrılmadı. Tek başına fıkara cenazesi gibi takip etti onu. Simitçi ölecekse dudaklarını açmadan ve daha doğrusu ifade vermeden ölmeliydi. Bir bakıma müdürün hayatı onun dudaklarının ucundaydı. Bu sedyede kanlı eski bir çuval gibi yatan adam, müdürün affedilmez bir suçunu biliyordu. Sedye sallandıkça kopup kaybolmaya yüz tutan bir şeyleri birleştirmiş, bundan yalan ve kısacık da olsa bir canlanma meydana gelmişti. Simitçi gözlerini güçlükle araladı. Refik Dilgiç beyi bir karar süzdükten sonra tanıdı. Bir şeyler söylemek istiyordu. Külçe haline gelen ciğerlerini zorladı:

"Beğendin mi müdür bey"; dedi, "halimi? Ekmeğimi almak istedim barsaklarımı dışarıya döktüler. Topla onları şimdi deş, götür karının ...na sok"

Müdürün omuzları aniden çöküverdi. Ter indi sırtından. Şaşırdı. Ama bir şeyler yapmak lazımdı. Çoktan harap olmuş sedyedeki adam. Demek baskı yapılamazdı. Onu ikna edip susturmalıydı. Daha konuşacaksa kötü şeyler söyleyebilirdi. Müdür şefkatle eğildi sedyeye, Simitçi uzlaşmaz bir kinle bakıyordu hala. Müdür:

"Simitçi sus oğlum!" dedi.

İri gövdesiyle ağır ağır yaşlı bir kadana gibi takip etti sedyeyi. Kerpiç harmanlarının çamur taşıyıcıları gibi sedyeyi taşıyanlar hastaneye götüren caddeye çıkmışlardı. Bulutsuz masmavi bir gök altında yürüyorlardı. Bembeyaz martılar olanlardan habersizdiler. Kır güvercinleri at fışkılarından. Yoldan tek tük geçenler vardı. Simitçi son defa gayrete gelip, küfürlü bir bakışla konuşmaya başladı:

"Kerem ağa başgardiyanına ana avrat söğdü de onu ancak müdde'i-umumi beyin dayatması üzerine tecride koydun. Sonra canı sıkılmasın diye tüysüz oğlanının yanına verdin. Ben tayınımı isteyince.."

Müdür gelip geçenden sıkıldı. Şu kanlı külçe ne kadar az konuşsa o kadar iyi olacaktı. Simitçi'ye eğildi:

"Simitçi sus oğlum!"

Sonra çocuk gibi onu teselliye girişti:

"Sus oğlum pek ağır değilsin. Gittiğimiz yerde iyi doktorlar var. Yaraların sarılacak. Çektiğin acıların daha fazlasını çekmeyeceksin. Simitçi beni anlıyor musun oğlum? Dediklerimi duyuyor musun? Mahpusane müdürü mahkûmun babası demektir. Sus konuşursan kan kaybedersin."

Simitçi'nin yüzü acıyla buruştu. Sedye ağır ağır yürüyordu. Yol tenhalaştı gittikçe. Simitçi gene konuşmaya başladı:

"Kerem ağayı zar zor tecride koydun müdür bey, canı sıkılmasın diye tüysüz oğlanını yanına verdin. Ben tayınımı isteyince..."

Müdür gelip geçenden sıkıldı. Şu kanlı külçe ne kadar az konuşsa o kadar iyi olacaktı. Simitçi'ye eğildi:

"Simitçi sus oğlum!"

Sonra çocuk gibi onu teselliye girişti:

"Sus oğlum pek ağır değilsin. Gittiğimiz yerde iyi doktorlar var. Yaraların sarılacak. Çektiğin acıların daha fazlasını çekmeyeceksin. Simitçi beni anlıyor musun oğlum? Dediklerimi duyuyor musun? Mahpusane müdür mahkûmun babası demektir. Sus konuşursan kan kaybedersin."

Simitçi'nin yüzü acıyla buruştu. Sedye ağır ağır yürüyordu. Yol tenhalaştı gittikçe. Simitçi gene konuşmaya başladı:

"Kerem ağayı zar zor tecride koydun müdür bey, canı sıkılmasın diye oğlanını da yanına verdin. Ama bana devletin verdiği tayını bile çok gördün. Kerem ağanın oğlansız kalınca canının sıkılacağını düşündün de benim ekmeksiz aç ölebileceğimi düşünmedin!"

Kanlı elini dediklerine destek yapmak isteyip sallayarak konuşmuştu Simitçi. Hayatının tehlikede olduğunu işte bu eliyle yazmıştı. Ve yerinde bir ihbar yaptığını da kanlı vücuduyla ispatlamış bulunuyordu. Sedyedeki adam ne kadar az konuşsa o kadar iyi olacaktı. Hem nefes tüketip son deminde kendine eziyet etmeyecek, hem de kanlı olayın baş sorumlusu olarak müdürü

damgalamamış olacaktı. O, anbean yaklaştığı ölümden belki kurtulabilir fakat müdür bu kanlı damgadan kurtulamazdı.

Sedye hastaneye yaklaştı. Hafiften bir rüzgâr esiyor, uzaktan uzaktan ikindi ezanı okunuyordu. Bahar güneşi gepgenç, bulutsuz bir göste parlamaktaydı. Ama ne yazık ki Simitçi'nin gözleri ebediyen kapanmış güneşi görmüyordu. Askerlik etmiş, selam durmuş saygıyla Türk bayrağına. İstiklal marşı söylemesini bilir! İyi gazete okur. Kim bilir kimin nesi? Bir ekmek için tatlı canını veren Simitçi kanlı sedyesinde gidiyor şimdi...

Tokatlı Ali ile Simitçi Emin arasındaki olay mahpusanelerde daima görülen kanlı olaylardan biriydi. Ama bir yönü, bu olayı öbürlerinden keskin bir çizgiyle ayırmaktadır. O da vuruşan iki kişinin ikisini de ifade veremeden ölüşü. Bu şüphesiz mahpusane sorumluları için bulunmaz bir nimettir. Nitekim olaydan sonra müddeiumumî gelmiş, sormuş soruşturmuş, olayda tahkike değer bir yön bulamamıştı. Herkesin ifadesi çarktan çıkmaya adeta. Herkes Kerem ağa gibi konuşuyordu. Ve ifadelerde şaşılacak bir benzerlik, hayrete değer bir intizam vardı:

"Vallaha beyim, Allah var ki biz bu işin nasıl olduğunu bilmiyoruz. Ve bu Simitçi Emin denen çocuğu pek tanıyoruz. Ama Tokatlı Ali fıkara babasıydı ve daima eli fıkaranın üstündeydi" diyorlardı.

Şimdi iş müdür beyin idari yönden yapacağı tahriri izaha kalıyordu. Müdür daktiloya pek güzel dikte edebildiği halde, bu sefer müsvedde yapmayı maslahata daha uygun buldu. Kendi görüşüne göre, bazen müdahaleye imkan bulunmayan ferdi kapışmaların sebeplerini anlattı:

"Yüksek himmetlerle ıslahı cihetine gidilen bu bedbaht vatandaşlarımızın birçoğu aziz Türk milletinin sinesine dürüst birer unsur olarak dönmekte iseler de, pek çoğu uzun kapalılık hayatına dayanamayıp gayrı tabii haller göstermedirler. Şte bu marazi tiplerin pek karakteristik örneklerinden biri olan Simitçi Emin, mahpusanemizde dürüstlüğü ile tanınmış ve kendisiyle bir gün alâkası olmayan Tokatlı Ali ismindeki mahkûmu boynundan vur-

mak suretiyle yaralamış, kendisi de kaçarken bir taşa takılarak yere düşmüştür. İntikam hissiyle peşine düşen Tokatlı Ali ise onun bu zor durumundan faydalanıp sırtına çullanarak vurmuştur.

"O sırada yanında birkaç arkadaşlarıyla olaya el koyan Kerem ağa ismindeki şahıs, Simitçi'yi Ali'nin elinden kurtarmak istemişse de, Tokatlı'nın kanlı bir hırsa kapılmış olmasından dolayı bu ayırma işinde muvaffakiyet sağlayamamıştır. Neticede hırsla fazla kan kaybeden Tokatlı Ali kapı altına getirilirken yolda ölmüş, Simitçi Emin ise sedyeyle hiç hıpralanmaksızın hastaneye yetiştirilmişse de maalesef bütün gayretlere rağmen hayat aiade edilememiştir. Ne hazin bir tecellidir ki, ölümünden birkaç dakika evvel Simitçi Emin kanlı sedyesinden müdüre nedamet hisleriyle bakarak pek munis bir sesle:

"Beyim beni affediniz. Siz mapusanemizi bir mektep müdürü titizliği için idare etmekteydiniz. Ben elimde olmayan sebeplerle sizin bu şefkatinize tamiri gayri kabil bir darbe vurdum ve asayişi berbat ettim. Emsalsiz bir nankörlük teşkil eden bu suçumu affediniz!" demiştir.

"Müdür bu feci yalvarışı gözyaşları içinde idrak etmiş ve bu bedbaht vatandaşı o anda affetmiştir."

Refik Dilgiç Bey noktayı koyduktan sonra inceden inceye müsveddesini gözden geçirdi ve beğendi. Artık düşünülecek bir şey yoktu. Gerindi, gözlerini uğuşturdu. Üstünden bir dağ kalkmıştı sanki şu anda. Dudakları kendiliğinden aralandı ve şöyle mırıldandı müdür bey:

"Simitçi Emin Tokatlı Ali'yi vurdu. Tokatlı da Simitçi'yi. Peki, ne suçum var bu işlerde benim? Başıma yok yerden boktan işler açılacaktı. Gene de şansım varmış, ikisi de öldü şükürler olsun!"

Müdür elinde beyaz bir kâğıt tutuyor. Bu yaptığı mahirane izahla, artık konuşmayan Simitçi Emin'in kanlı yüzünü örtecektir.

BİYOGRAFİ

Kerim Korcan 1918 yılında Adapazarı'nın Aktefek Köyü'nde yoksul bir saat tamircisinin oğlu olarak doğdu. Çocukluğu türlü sıkıntılar içinde geçti. Bu nedenle belirli bir öğrenim de göremedi. Hayatını çalışarak kazanmaya başladığında on beş yaşındaydı. Edebiyatla ciddi şekilde ilgilenmesi de bu yaşlarına rastlar. Çok geçmeden karmaşık toplum olaylarının içinde bulur kendini. Gündüzleri yaşama savaşı verirken, geceleri de insan emeğinin onurunu korumak için Ter Adamları'nın tarihi yürüyüşüne katılır.

1938 yılında siyasi polis Kerim Korcan'ı gözaltına alır. Aynı yıl Donanma Kor Askeri Mahkemesi'nde isyan suçlusu olarak on iki yıl ağır hapse çarptırılan Korcan, on yıl hapis yattıktan sonra dışarı çıkar. Hapisten çıkar çıkmaz askere çağrılır. Yüklü Ağır Topçu olarak Zonguldak'ın Devrek ilçesinde askerliğini tamamlar.

1952 yılında evlenen Korcan'ın biri erkek üç çocuğu olur. Hayatını türlü sıkıntılar içinde çalışıp kazanırken, bir taraftan da siyasi hareketlerini sürdürür. Türk Ceza Kanunu'nun ünlü 141 ve 142. maddelerine karşı gelmekten 1957'de tekrar tutuklanır. İstanbul Sultanahmet Cezaevi'nde iki yıl hapis yattıktan sonra, İkinci Ağır Ceza Mahkemesi'nde arkadaşlarıyla birlikte beraat eder.

1978 yılında Vera Feonova tarafından Moskova'da Rusçaya çevrilen, Tatar Ramazan dışında Dimitrof Geçiyor, Bulgarcaya çevrilir. Kerim Korcan'ın, Babil Yayınları tarafından baskısı yapıla toplam on üç (13) eserinden Linç ve Tatar Ramazan, yazarı tarafından oyunlaştırılıp; Ankara AST ve İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları'nda sahnelenmiştir. Linç ve Tatar Ramazan, yazar tarafından hazırlanan özgün senaryosundan 1980 yılında gösterilmek üzere filme alınmıştır. Kerim Korcan'ın son çalışması olan Ölüm Pusuda adlı öykü kitabı ise ilk defa yazarın toplu eserlerini yayımlayan Babil Yayınları tarafından Türk okuruna ulaştırılıyor.

1984 yılında Ege Üniversitesi'nin düzenlediği Ulusal 1. Tiyatro Araştırmaları Kongresi'nde dinleyicilere kendini "Adım Kerim, soyadım Korcan. Adapazarlı bir saat tamircisinin oğluyum. Toplumumuzun yaptığı çağrıya; daha doğrusu kesin bir görev emrine uyarak kırk yıldır düşünce ve fikir savaşı alanındayım." diye tanıtan Kerim Korcan, 09.11.1990 yılında bu dünyadan göçüp gider.

"Tatar Ramazan geliyordu. Bahçede gezinen mahkumlar ağır havayı sezdiler ve ağır ağır duvar diplerine çekilmeye başladılar. Onun ilk geldiği gün gayet güzel hatırlanır. Hava günlük güneşlikti. Ama bugün öyle değil. Boz bulutlar birbirine yaslanarak kurşundan bir tavan yapmışlardı gökyüzüne. Kuşlar geçiyordu arada bir çırpınarak. Bu kurşundan kubbe altında mahpusane bahçesindeki hava ağırdı. Ya yağmur düşecekti yer yer yarılan toprağa veya mahpusane bahçesine kan.

Ramazan adım adım, büyüyen gözlere basa basa yürüdü. İşte meydana getirmişti gizliden gizliye biriken meseleleri ve belki de kanlı bir çözüme bağlayacaktı. Hava, tosa hazırlanan koçlar gibi, çekilmiş yay gibi gerilmişti. Dalaşa girecek azgın hayvanlar gibi soluyordu bir taraftan da. Bela, kanlı bir kartal gibi avının üstüne inmeye hazırdı. Bıçaklar bilenmişti yürekler doğramaya. Soluklar tek tek, soluklar kesik kesik, soluklar ateş gibi alınıp verilmede. Yüreği kuş gibi titreten diş gıcırtısı. Bir bardak dopdolu zehirden bir bardak, bir damla ister. Bir bardak taşıverecek birden, Ramazan geliyordu."

Tatar Ramazan, Türk öykücülüğünün en çıplak gerçekçi kahramanı olduğu gibi; Doğulu yaşam biçiminin, mertliğin ve cesaretin, onurun ve ozanlığın, zulme karşı direncin ve başkaldırının da ender kişiliklerindendir.

Hapishane yaşantısını bütün çıplaklığıyla anlatırken; karşı konulmaz ağalık sistemiyle hesaplaşmayı, idarenin ve otoritenin taraflı tavrının gözler önüne serilmesini, bir ömrün uzun yıllarını hapishanelerde geçirmiş usta bir yazarın kaleminden ve dimağından okura aktaran kusursuz bir eserdir.

"İnce Memed" in sıska bedeni ve esmer yüzü Torosların zulmüne nasıl başkaldırıyorsa; "Tatar Ramazan" ın sarı saçları, çakmak gözleri ve geniş omzuna yüklediği anlamlı isyanı da mahpusluğun zulmüne o denli başkaldırıyor.

Mehmet Altun

Babil Öykü

babil@seyhanmuzik.com

ISBN 975-6207-25-6